DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

TÜSTAV

Kemal SÜLKER

TÜRKİYE'DE GREV HAKKI VE GREVLER

27

TÜRKİYE'DE GREV HAKKI VE GREVLER

Kemal SÜLKER

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TÜSTAV

TÜRKİYE'DE GREV HAKKI VE GREVLER

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TÜRKİYE'DE GREV HAKKI VE GREVLER

Kemal Sülker

TÜSTAV

Ücretsiz PDF Kitap Sitesi - https://rantey.org

Genel Sıra No: 27
İşçi Hareketi Dizisi: 3

© TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Bu yapıtın telif hakları Tanzer Okur Yılmaz tarafından TÜSTAV'a bağışlanmıştır, izin alınmadan kullanılamaz.

1. Basım Mart 1976, Gözlem Yayınevi
2. Basım Nisan 2004

ISBN: 975-8683-25-X

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad.
No: 20 Taksim - İstanbul
Tel : 0212 237 98 92
Faks : 0212 237 98 93
Url : www.tustav.org
e-posta : bilgi@tustav.org

Ofset Hazırlık: Selim Talay
Baskı-Cilt: Kayhan Matbaası
Kapak Fotoğrafı: TÜSTAV Arşivi
Arka Kapak: TÜSTAV Kemal Sülker Arşivi

TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı);
ülkemiz işçi ve sol hareketinin tarihini eksiksiz biçimde kucaklamayı, bu tarihin belge ve canlı tanıklıklarını toplamayı, bu alana yönelik araştırmaları özendirmeyi kendine görev biliyor. Bu çerçevede oluşturduğumuz TÜSTAV Yayınları olarak, ülkemiz işçi ve sol hareketi tarihini ilgilendiren belge, anı ve araştırmaları tarihseverlere ulaştırarak ülkemizin aydınlık geleceğine katkıda bulunmayı umuyoruz. Açıktır ki, TÜSTAV bugüne dek çalışmalarında benimsemiş olduğu bu tarihin "olduğu gibi" yansıtılması anlayışını, TÜSTAV Yayınları'nda da sürdürecektir. Buna uygun olarak, yayımladığı belge, anı ve araştırmalardaki tez, görüş ve yaklaşımlar konusunda, bir kurum olarak taraf olmamaya özen gösterecektir. Nitekim aynı tarihsel döneme ilişkin olabildiğince farklı tarafların görüşlerini yansıtan belge, anı ve araştırmalara yayınlarında yer vermeye çalışacaktır.

Ücretsiz PDF - Kitap Arşivi - https://kanley.org

İçindekiler

Kemal Sülker (Kısa Biyografi)	7
1. İşçi Sınıfının En Etkin Sosyal Mücadele Aracı: Grev	9
2. Türkiye'de İşçi Sınıfı	29
3. Siyasi Partiler ve Grev Hakkı	41
4. Grev Hakkı İçin Mücadele	57
5. Grevle İlgili Görüşler	99
6. Türkiye'de Grevler	125
7. Yasak Dönemde Grev ve Lokavtlar	137
8. Grev Hakkını Öngören Tasarılar	159
9. Grev Hakkının Yasallaşması	195
10. Uygulama İşçilere Karşı	241
Sonuç	269

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kemal Sülker
(Kısa Biyografi)

Kemal Sülker 25 Kasım 1919'da Antakya'da doğdu. İlk ve ortaöğretimini Antakya'da bitirdikten sonra liseyi İstanbul'da tamamladı.

İlk yazıları 1933 yılında Antakya'da Yenigün gazetesinde yayınlandı. 1936'da Tan gazetesinin Antakya muhabiri oldu.

Bir yıl İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okuduktan sonra Edebiyat Fakültesi'ne geçti. Üniversiteye girdiği 1938 yılında Tan'da muhabirliğe başladı.

1943 yazında üniversite son sınıf öğrencisiyken, Sıkıyönetim tarafından İstanbul dışına sürgün edildi. İlk sürgün yeri Konya oldu. Konya'dan sonra sürgün yılları Hatay'da geçti. Orada Ceza Yasası'nın 142. maddesine aykırı eylemde bulunduğu savıyla tutuklandı. Beraat ettikten sonra bu kez de Tokat'a sürgün edildi. Sürgün yaşamı 3,5 yılı aşkın süre devam ettikten sonra, Sıkıyönetim kaldırılınca 1947 yılında İstanbul'a dönebildi.

Yazı hayatına şiirle, öykü ve kitap eleştirileri ile başlamış olan Sülker, sürgünden sonra özelllikle işçi sorunlarıyla uğraştı. İkdam ve Son Telgraf gazetelerinde ilk kez "İşçi ve Sendika Muhabirliği ve Yazarlığı" sütunlarını açtı, sayfalar düzenledi, röportajlar yayınladı. Gece Postası gazetesinde de "İşçi Konuları Sayfası"nı yönetti.

1951 yılında İşçi Hakkı gazetesini çıkardı ve başyazarlığını yaptı. Haftalık olan bu gazete, 1952 Mayısı'nda iktidar kağıt satın alma hakkını kesince 35 sayı yayınlandıktan sonra, yayınına ara vermek zorunda kaldı.

1956-57 yıllarında Tan gazetesi yazı işleri müdürlüğünü yaptı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1961 yılında ise Kemal Ilıcak'la birlikte Türkiye Birlik gazetesini çıkardı ve gazetenin işçi bölümünü yönetti. Kavel olayı üzerine, gazete el değiştirince serbest yazarlığa döndü.

Kemal Sülker'in çeşitli konulardaki yazıları, araştırma ve incelemeleri Yürüyüş, Yeni Edebiyat, Yurt ve Dünya, Gün, Barış, Yeryüzü (1943-1951), Forum, Sosyal Adalet, Eylem, Ant, Emek, Ortam, Yeni Ortam, Vatan, Cumhuriyet (1962- 1980) gibi dergi ve gazetelerde yayımlandı. Bu yazıların bazılarında Kemal Sülker, "Okur" ve "Asım Sarp" imzalarını da kullandı.

Sendikal faaliyetlerde aktif görev alan Sülker, Türk-İş'in kuruluş çalışmalarına katıldı. Petrol-İş'in de aralarında bulunduğu (1958-1962) çeşitli sendikalarda basın ve eğitim danışmanlığı yaptı, Türkiye Maden-İş Sendikası'nın Basın Müdürlüğü görevini yürüttü. 1967 yılında DİSK'in kurulmasından sonra DİSK Genel Sekreterliği'ne getirildi. 1967 ve 1971'de iki dönem olmak üzere toplam 7 yıl bu görevi sürdürdü. 12 Mart darbesinde, 15-16 Haziran olaylarında tutuklandı, askeri mahkemelerde yargılandıktan sonra beraat etti.

Bu arada, parti çalışmalarıyla da ilgilenen Sülker, 1961 yılında TİP'e girdi ve TİP'in Genel Sekreterlik görevi ile Merkez Yürütme Kurulu ve Genel Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulundu.

İleriki yıllarda Türkiye Yazarlar Sendikası, Türkiye Gazeteciler Sendikası ve Barış Derneği'nde görevler aldı, çalışmalarda bulundu. 80 darbesinden sonra en son yargılandığı dava da Barış Derneği Davası idi. Tüm mahkemeleri beraatle sonuçlandı.

1 Aralık 1985 günü de kalp ve solunum yetmezliği sonucu hayata gözlerini yummuştur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1

İşçi Sınıfının En Etkin Sosyal Mücadele Aracı: Grev

GREVLERE GENEL BAKIŞ

Latince Grava'dan gelen ve Fransızların Greve, İngilizlerin Strike, Almanların Streik dedikleri grev, işçilerin sosyal, ekonomik ve politik nedenlerle toplu halde işi bırakmaları ve isteklerinin gerçekleşmesi için işverenlere, yasa yapıcılara, hükümetlere karşı baskı yapma eylemlerine verilen addır. Bizden önceleri tatil-i eşgal (işlerin bırakılması) denmiş, ancak bir ara terk-i eşgal deyimi de kullanılmıştır ki bunun da anlamı işlerin bırakılmasıdır. Ancak gerek tatil-i eşgal, gerekse terk-i eşgal'den başka doğrudan doğruya Latin kültürüne bağlı olarak grev denmişse de, bazı yazarlar 1909'da yeni bir deyim önermeye başlamışlardır: İ'tisap!

Bedri Nuri imzasıyla yayınlanan "Hakk-ı İ'tisap" başlıklı makalede yazar şöyle diyor:

"Araplar grev'i itisap ile tercüme ediyorlar. Gerçi grev kelimesi bizde müteamil olmuş ise de terkibatı izafiyede ve müştekatında arabî bir kelimeye olan şiddeti ihtiyacımız derkâr bulunmakla bu kelimenin istimalini daha muvafık buldum."[1]

---

1 Bedi NURİ: "Hakk-ı İ'tisap" Resimli Kitap 10 Temmuz 1325 (1909) s.1001.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ancak yazar grev yerine İtisap'ı kullanmışsa da bu kelime tutmamış ve Osmanlı döneminde yasa diline grçve karşılık, tatil-i eşgal girmiştir.

14. yüzyıldan beri görülen işi bırakma eylemine katılanların bir zamanlar kulakları kesilmiş (1385'de Danzig grevcilerinin olduğu gibi), grev yönettikleri iddiasıyla grev öncüleri idam edilmiş (1816'da Nottingham'da tarım işçilerinin grevini yönetenlerin olduğu gibi), 1819'da İngiltere'nin Lancashire kentinde grev hakkı için 80.000 işçinin yaptığı mitingi atlı polisler önlemek isterken 15 işçi çiğnenerek (16.8.1819), Çarlık Rusyasında Ekim 1905'de muhtelif kentlerde patlak veren grevlerde 3.000 kişi öldürülmüştür.

Grev hakkı ve grev eylemi için İngiltere'de ve Almanya'da işçilerin başka şehirlere sürgün edilmeleri de işçilerin başına gelen felâketler arasındadır. Hatta Birleşik Amerika'da olduğu gibi grevciler işkenceler altında inletilmiş (1866'da Haymarket'te atılan bombalar yüzünden tutuklanan grevcilerin çeşitli işkenceler gördükten sonra suçsuz olduklarının anlaşılması gibi), bazı grevler nedeniyle işçilerin birliğini bozmak için ırk ayrımı kışkırtmaları yapılmıştır (1919'da A.B.D.'de 400.000 çelik işçisinin grevi yüzünden işverenler bazı ajanlarını işçi grupları arasına salmış ve ırk ayırımı, ırk düşmanlığı yoluyla işçi birliğini bozmaya çalışmıştı).

Masum işçi istekleri ve ekonomik haklar için yapılan grevler ilk kez işverenler ve bazı iktidarlarca "ihtilâl" sayılmıştı. Hatta J. Truslow Adams, Amerika Tarihi adlı kitabında şöyle der:

"Maalesef bu grev de (1919'da çelik işçilerinin hakiki bir yoksulluk içinde sık sık 24 saat çalışmaları yüzünden giriştikleri grevi kastediyor) o karışık devirde (1919'da) diğerleri gibi ihtilâl sayıldı ve Rusya'nın çöküşü, Bolşevizm korkusu ve grevcilerin gitgide haşin davranmaları kafalara "kızıl" mefhumunu sokarak, hakikî bir paniğin zuhuruna sebep oldu" [2]

---

2 J. Truslow ADAMS: "Amerika Tarihi" Çev. Ziya Yapaç s. 191.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aslında işçi sınıflarının grevleri 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlar. Çünkü bu tarihte İngiltere'de Sanayi Devrimi olmuş, kapitalist düzen vahşi dişlerini göstermiştir.

SANAYİ DEVRİMİ VE GREVLER

İngiltere'de Sanayi Devrimi'nin doğuşu ile işçi sınıfı tarih alanında çeşitli eylemlerle kendini gösterdi. 18. Yüzyılın birinci yarısında ev ekonomisi ve el sanatları ile geçinen işçi tipi, Sanayi Devrimi ile yerini çok kişinin bir arada yaşadığı ve kendilerine ait olmayan üretim araçlarında çalışan insan tipine bıraktı. Ekonomik gücü eline geçiren burjuvazi İngiltere'de işçilere karşı iki yüzlü bir sosyal politika izledi. Burjuvazi bir yandan işyerlerinde işçilerin kendilerine dayatılan çok ağır iş şartlarına boyun eğerek işverenleriyle barış içinde yaşamalarını öğütlerden, bir yandan da işçilere ücret ödemelerini, iş vermelerini adeta bir yardım, sosyal bir görev, insancıl duygularla yapılmış bir ödeme gibi göstermeye çalıştı.

Sanayi Devrimi, insan emeğinin yerine makinenin kullanılması gibi insanoğlunun emeğinin ve çalışma özgürlüğünün, insanca yaşamının gerçekleşmesine yönelmiş bir ileri aşama idiyse de burjuvazi, kapitalist ekonominin doğal kazanç dürtüsü ile yaşadığı için 18. yüzyılın ikinci yarısı, insanların akla hayale gelmez acılar, ıstıraplar, yokluklar ve perişanlık içinde yaşamına tanık oldu. Toplumun en ağır işlerini yapan, en çok çalışan ve en çok kazaya uğrayan işçisi, modern proletaryanın yaşamı ile kapitalistlerin yaşamı arasında dehşet verici ayrılık, iş ücretinin düşüklüğü ve emeğin hor görülmesi, işçi ailesinin üretkenliğini büyük ölçüde yitirmesi işçilerde burjuvaziye karşı duyulan nefreti ve karşıtlığı hızlandırdı. İşsizlik yaygınlaşmış, çalışanların uymak zorunda kaldıkları koşullar dayanılmaz ölçülere varmıştı. Sanılıyordu ki bütün bunların sorumlusu makineleri keşfedenlerdi.

18. yüzyılın ikinci yarısına girerken işçilerin yan otomatik dokuma makinelerini geliştiren ve onların yaygınlaşmasını kısmen başa-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ran Sir Richard Arkwright'e ve öteki buluculara yapılan saldırılar, makineleri kırma girişimleri ayrı ayrı kentlerde görüldü. Oysa bu tür saldırı ve kırıp dökme işçilerin çıkarına uygun değildi.

1824'de İngiltere'de burjuvazi ile proletarya arasındaki sosyal mücadele ile işçilerin kendi çıkarları için kendi aralarında birleşmelerini yasaklayan hükümleri ortadan kaldıran bir yasa Avam Kamarasınca kabul edildi. Artık sadece burjuvazinin ve aristokratların dernek kurma özgürlükleri işçilere de tanınmış oluyordu. Bu yasal geçit, İngiliz proletaryasının her yerde örgütler kurmasını hızlandırdı.

Örgütlerin amacı açıktı: İşçilerin, uygulanan çalışma koşullarına ve işverene karşı korunmaları; ücretlerin artışı, aynı işkollarında eşit ücret düzeninin kurulması, bunun için de kapitalistlerle sendika olarak pazarlığa girişmek ve ücret isteklerinin reddi karşısında greve gitmek!

1844'de İngiltere'de işçi sınıfının durumunu inceleyen araştırmasında Friedrich Engels grevin öneminin neden ileri geldiğini şöyle açıklar:

"Her sanayici; rakiplerinin de içinde bulundukları koşullar tarafından yaratılmayan her ücret düşüklüğünün sonucunun, bir grev olacağını bilir. Bunun da zararı muhakkak ki kendisine dokunacaktır. Çünkü grev sürdükçe sermayesi işlemeyecek, makineleri paslanacak, üstelik böyle bir durumda bile ücret indirimini zorla kabul ettirebilmesi de çok şüpheli olacaktır." [3]

Kapitalizmin uluslararası tekeller kurduğu günümüzde grevin etkinliği ya da işverenin zararı elbette 19. yüzyılın ilk yarısındaki durumdan çok farklıdır. Kapitalizmin var olduğu her ülkede işçilerin topluca işi bırakması demek olan grev hareketi olağandır. Çünkü kapitalizmin kârı amaçlıyan ve mülkiyetin gittikçe dar bir grubun, bir sınıfın elinde toplanması sonucunu doğuran tabiatı, ister istemez iş-

---

3 Friedrich ENGELS: "İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu" Çev. Oktay Emre, Gözlem Yayınları İst. 1974.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çilerin sosyal mücadelelerini davet edecek ve grevler görülecektir. Lenin'in belirttiği gibi "Fabrîka sahipleri işçilere, ancak kendilerinin ve ailelerinin yaşamalarına yetecek kadar bir ücret öderler; öte yandan da, bu miktarın üstünde ve ötesinde işçilerin ürettikleri her şey kâr olarak fabrika sahiplerinin ceplerine girer. Öyleyse, kapitalist ekonomide, kitle olarak halk, başkalarının ücretli işçileridir, kendileri için değil, ücret karşılığında işverenler için çalışırlar." [4]

Bu bakımdan Lenin der ki: "Kapitalist toplumun kendi yapısından doğan grevler, işçi sınıfının bu toplum düzenine karşı mücadelesinin başlangıcını ifade eder. Zengin kapitalistler mülksüz işçilerle birey olarak karşı karşıya geldiklerinde, bu, işçilerin tam köleleştirilmeleri anlamına gelir. Fakat bu mülksüz işçiler birleştiklerinde durum değişir. Eğer kapitalistler, işgüçlerini kapitalistlere ait araçlara ve maddelere uygulamaya ve yeni zenginlik yaratmaya gönüllü işçiler bulamazlarsa, yarar sağlayabilecekleri bir zenginlikleri yok demektir. İşçiler kapitalistlerle bireysel temeller üzerinde uğraşmak zorunda kaldıkları sürece, bir ekmek kabuğu elde edebilmek için sürekli olarak başkalarının yararına çalışan, yumuşak başlı, sesi çıkmayan uşaklar olarak, gerçek köleler olarak kalırlar. Fakat isteklerini birlikte ortaya koydukları zaman kölelikten çıkmış olurlar, insan olurlar; emeklerinin yalnız bir avuç çalışmayan adamın zenginleşmesine değil, çalışanların da insanca yaşayabilmesine hizmet etmesini isterler. Köleler efendi olmak yolundaki taleplerini ileri sürmeye başlarlar, toprak ağalarının ve kapitalistlerin istedikleri gibi değil, çalışan insanların kendi istedikleri gibi çalışmayı ve yaşamayı isterler. Öyleyse grevler, kapitalistlere her zaman korku verirler, çünkü onların egemenliklerini tehdite başlarlar." [5]

---

4 V.I.LENİN: "Grevler Üstüne" Bkz.: Sendikalar Üzerine. Bilim Yayınları s. 159.

5 V.I.LENİN: "Grevler Üstüne..."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Lenin şunu da belirtir: "Her grev işçilere, durumlarının umutsuz olmadığını, yalnız olmadıklarını hatırlatır. Grevlerin, yalnız grevcilerin kendi üzerlerinde değil, komşu veya yakın fabrikaların ya da aynı sanayi dalındaki fabrikaların işçileri üzerlerinde bıraktıkları etkinin ne kadar büyük olduğuna bakınız. Olağan, barışçı zamanlarda işçi, sınıfı sesini çıkarmadan yapar, işverene karşı gelmez ve kendi durumunu tartışmaz. Grev zamanlarında isteklerini yüksek sesle bildirir, işverene bütün kötü davranışlarını hatırlatır, haklarını ister, yalnız kendini ve ücretini" değil, kendisi ile birlikte ellerindeki araçları bırakan ve hiç bir sıkıntıdan korkmadan işçilerin davası için yanı başında yer alan bütün arkadaşlarını da düşünür. Her grev, işçiler için birçok sıkıntılar, ancak savaşın belâlarıyla karşılaştırılabilecek, korkunç sıkıntılar demektir. Aç aileler, ücreti yitirme, sık sık tutuklanmalar, evlerinin ve işlerinin bulunduğu kentlerden sürülmeler.. Bütün bu sıkıntılara rağmen işçiler, işçi arkadaşlarını terkedenleri ve işverenlerle anlaşanları horlarlar. Grevlerin getirdikleri bütün bu sıkıntılara rağmen, komşu fabrikaların işçileri arkadaşlarının mücadeleye giriştiklerini görünce, taze bir cesaret kazanırlar." [6]

Grev nedeniyle Engels'in şu sözünü de hatırlıyalım :

"Tek bir burjuvaya boyun eğdirmek için böylesine dayanabilen insanlar, tüm burjuvazinin gücünü de kırabilecektir." [7]

İşte grevin bu etkinliği yüzünden egemen sınıflar grev hakkını tanımamak için uzun süre direnmişler ve grevleri engellemek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bu da grev hakkının elde edilişini güçleştirmiştir. Bu bakımdan Türkiye'de Grev Hakkı ve Grevler'e girmeden önce, dünyada ve Türkiye'de işçi sınıfının grevle ilgili mücadelesine göz atmakta yarar vardır.

---

6 V.I.LENİN: "Grevler Üstüne..."

7 Friedrich ENGELS: "İngiltere'de Emekçi..."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

FRANSIZ İHTİLALİNDEN SONRA İŞÇİ EYLEMLERİ

İngiltere'deki Sanayi Devrimini Fransa'daki Büyük İhtilâl izlemiş ve bu iki hareket, doğdukları memleketleri aşan etkileriyle işçi sınıfının doğuşu ve gelişimi için gerekli bütün şartları hazırlamışlardır. Grev hareketleri, Sanayi Devriminin gerektirdiği işçi kitlelerinin işyerlerinde birikmesi ve işçi şehirlerinin doğması yüzünden güç ve önem kazanırken Fransız İhtilâlinin getirdiği İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi sosyal devrimin ülkelerini içermişti. İnsanların hür, eşit ve kardeş olduğu ilkesine dayanan, hâkimiyetin millette olduğunu bildiren beyanname 18. yüzyıldaki fikir hareketlerinin ve düşünce akımlarının özlerini taşımıştır. Beyannamede insanların kanunlar karşısında eşitliği ilkesi ile sosyal eşitsizliği giderici kurallar getirilmiş olmakla beraber grevlere yol açan ekonomik eşitsizlik, ve sömürüye İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde yer verilmemiş bulunmaktaydı. Ancak beyannamede, halkın tazyike karşı koyma hakkının yer alması da işçi sınıfının grev gibi direnme haklarına yasallık getirmişti. Nitekim 1789 yılındaki buhran büyük bir işsizliğe neden olunca 1791 yılı yazında Paris'te inşaat işçileri ve matbaacılar grev yapmış, Millet Meclisi de işe el koymak zorunluluğunu duymuştu. Aslında işgücüne pek çok ihtiyaç vardı. Millet Meclisi işçilerin grev gücünü azaltmak işgücü arzını da çoğaltmak amacıyla millî atelyeleri kapama kararını vermişti. Bu arada De Chapell'in İşçi Birlikleri ve grevlerle ilgili demecini dinleyen Millet Meclisi 14 Haziran 1791'de bütün işçi anlaşmalarını yasaklama kararı da aldı. Böylece grev yapanları cezalandırma yoluna saptı. Yeni kanun koalisyon yasaklarını işverenlere de teşmil etmekte idiyse de asıl maksat işçiler ve işçilerin teşkilâtlanmasını grev hareketlerini önlemekti. Bu yasaklama İnsan Hakları Evrensel Beyannamesindeki ilkelere aykırı olduğu halde, bunu insan haklarına uygun gösterme çabası ile mantık zorlamaları yapılıyordu. Yasakçılara göre 100 işçinin 10 patrona karşı harekete geçmesi kişi hürriyetine tecavüz sayılmalıydı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Burjuvazinin hâkimiyeti altında ve onun çıkarlarına uygun olarak çıkarılan kanunlara göre yönetilen memleketlerde işçilerin gerçek hürriyete kavuşmaları elbette mümkün olamıyordu. Zaten Fransız işçileri de henüz kendi sınıflarının bilincine erememişti. Devrimci Fransa, ihtilâlin ilk yıllarında bile iş ücretleri, işçilerin meslekî teşkilatlanması, sendikalar kurmaları gibi konularda tartışmalara sahne oluyordu. Burjuvazi, işçi sınıfına göre daha bilinçli hareket ediyordu. Nitekim bu tutumunu vergi konusunda da göstermişti. Vasıtalı vergilerin kaldırılmasına karar verildiği halde, vergi yükü yine de köylülerin sırtına bindirilmişti. Zaten işçileri ve köylüleri pasif vatandaş sayan, o zaman 26 milyonluk Fransa'nın sadece 4 milyonunu, yani mülk sahiplerini, iş ücretinin üç katı kadar vergi verenleri ya da 10 günlük iş ücreti oranında vergi verenleri, bir gümüş mark vergi veren ve mülk sahibi olanları seçme hakkına, eyalet ve belediye idarelerine, Millî Meclise seçilme hakkına sahip kılan Müessisler Meclisi, sınıfsal karakterini apaçık ortaya koymuş, bu tutumuyla da grev hakkının kullanılması şartlarının temelini atmış oluyordu. Bu sınıfsal yönetim, iç şartlar ve dış olaylar paranın kıymetini düşürmüş bu da buğday fiyatları ve zarurî ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının yükselmesine yol açmış, iş ücreti ise fiyatların yükleşmesinin çok derin etkisiyle alım gücünü karşılamaktan çok uzaklaşmıştı. İşçi ve köylülerin karşısına dikilen açlık, onların kitle hareketlerine girişmelerini zorunlu kılmıştı.

Avusturya'ya karşı savaş ilânı, memleketi ve devrimi korkunç bir tehlike ile karşı karşıya bırakınca Meclis "Vatanın Tehlikede Olduğunu" ilân etmiş, iste bu anda seçme ve seçilme hakları kendilerine verilmeyen işçilerin ve köylülerin yardımı akla gelmiş, 1 Ağustos 1792'de pasif vatandaşların, hürriyet için çarpışmaları şartı ile aktif vatandaşlık haklarına sahip olacakları ilân edilmişti. Küçük burjuvazi ile Paris işçilerinin el ele verişi sonunda 10 Ağustos 1792'de krallık lağvedilmiş, burjuva aristokrat kuruluşu yıkılmış, demokratik cumhuriyetin temeli atılmıştı. 31 Mayıs 1793'de ve 2 Haziranda

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yine aynı halk, küçük burjuvazi, şehir ve köy emekçileri iş burjuvazisini bertaraf etmişler, başta küçük burjuvalar olmak üzere geniş halk kitleleri hâkimiyeti ellerine almışlardı. Ancak bu kitleler yeni toplumun ekonomik çıkarları temeli üzerinde birbirleriyle çatışmak zorunda kalmış, kapitalist mülkiyetin ortaya çıkardığı sorunlarda köklü bir dönüşüme gidilmediği için de devrim en yüksek noktasına vardığı halde Konvansiyon yalnız burjuva düzeninin galibiyetini sağlamıştı. Nitekim Konvansiyon yönetimi birçok sosyal ve ekonomik kararlar alırken bir bakıma "varlıklar üzerinde kendine göre bir eşitlik yaratabilmek amacıyla zenginlerin fazlalıklarını alıp bunları fakirlere dağıtmak" ilkesiyle hareket etmişti. Fakat bütün bu tedbirler kişi mülkiyeti temelleri üzerine kurulan sınıflı topluma son verme maksadı ile yapılmıyordu. Meselâ zaruri ihtiyaç maddelerine narh koyduğu, topraklar için istimlâk kanunları çıkardığı gibi, işgücü üzerinde de "istimlâk" tanıyordu. Onun için de her türlü grev hareketini hükümet şiddetle bastırıyordu. 1794 Ekim kararında bu grev yasağı açıkça belirtilmişti. Atölyeler hakkındaki nizamnamede ise "her türlü koalisyon (işçilerin dernek kurmaları) ya da işçilerin toplanmaları yasaktır" deniyordu.

Grev yasağı, işçiler ve köylüler yararına bir takım kararlar alınmasına rağmen konmuştu.

Büyük Fransız İhtilâli, derebeylik düzenini, derebeyliğin sosyal sistemini ve hükümet şeklini değiştirmişti. Köylü hürriyete kavuşmuş, toprak mülkiyetinde büyük değişiklik yapılmış, emek esaretten kurtulmuştu ama, sermaye birikimi için geniş imkânlar da sağlanmıştı. Kanunlar karşısındaki eşitsizlik kalkmış, fakat ekonomik eşitsizlik apaçık ortaya çıkmıştı. Burjuvazi iktidara gelmiş, eski asilzadeler karşısındaki "Üçüncü Tabaka" (Burjuvazi)nin devrimciliğini, Sanayi Devriminin ortaya çıkardığı "işçi sınıfı" temsile başlamıştı. İşte, grev hakkı, yeni doğan bu sınıfın, işçi sınıfının ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için kullandığı bir mücadele aracı olmuştu. Kapitalist sistem güçlendikçe kendi içinde taşı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dığı çelişkiler, işçi sınıfının greve baş vurmasını gerektirmiş, grevlerin etkisiyle elde edilen yeni haklar, kapitalist düzenin ısırıp koparıcı, pençeleyip ezici dişlerini ve tırnaklarını bir parça olsun törpülemeğe hizmet etmişti.

Kapitalist Fransız toplumundaki memnuniyetsizlikler, ekonomik sıkıntılar, sosyal dengesizlikler, bunalımlar ve bıkkınlıklar işçi sınıfının eşitlik mücadelesinin fikir cephesinin de kurulmasına yol açmış, fikir ve hareket birbiriyle yoğrulmuştu. Hayatın akışı 1831'de Lyon şehrinde işçilerin Fransız tarihinde büyük önemi olan bir grev hareketine girişmelerine sebep olmuştu. Lyon'da işçi sınıfı içinde sayılan 40.000 çırak, bunları çalıştıran 10.000 dükkân sahibi terzi, terzilere sipariş veren 800 fabrikatör (işveren) vardı. Grev hareketi, işçilerle ustaların bir arada işverenlere karşı birleşmesini sağlamıştı. Grev nedeni şuydu :

İşverenler, işçilerle anlaşma yapmış ve verilen siparişlerin işçilik ücretini tespit etmişlerdi. Ustalara yapılan siparişlerde tespit edilen fiyat içinde, işverenlerin işçilere kabul ettirdikleri ücret de bulunuyordu. Ancak bu işçi ücretleri anlaşması, zamanla işçiler için birer açlık ve sefillik belgesi olmaktan öte bir anlam taşımıyordu. Yokluk içinde kıvranan işçileri gören ustalar, işçi ücretlerinin arttırılması için patronlara karşı işçilerle birlikte hareket etmek gereğini duymuşlardı. Lyon şehrinde 1831'de başlayan işçi hareketi işçilerle ustaların, sipariş verenlere yani işverenlere karşı giriştikleri bir hareketti. Grev, çok önce işçilerle işverenlerin teker teker yaptıkları serbest iş akitlerinin aleyhinde bir uyanış olarak başladı. Fabrikatörler, işçilerle kendileri arasında serbestçe yaptıkların; iddia ettikleri iş akitlerinin yürürlüğü için ısrar etmekteydi. İşçiler ise, ustalarıyla birlikte grev yapmış ve şöyle bağırmıştı:

"Ya çalışarak yaşamak, ya da kavgada ölmek için grev yapıyoruz."

Grev, işçilerin bir anda Lyon şehrine hâkim olmalarıyla sonuçlandı ama, grev öncülerinin uyuşuk müzakereleri ve hareketin nedenini kavrayamamış olmaları Paris'den gönderilen askerlerin yardı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mıyla grevin bastırılmasına imkân verdi. Ancak bu hareket işçilerin süratle teşkilâtlanmalarını sağladı. 1831 ve 1833 yılları arasında işçiler yardımlaşma dernekleri, kalfalar için de örgütler kurmak gereğini duydular. Çeşitli çalışmalar, hükümetin işçiler yararına bazı kararlar almasına neden oldu. Milli atelyeler kurularak işsizlerin iş bulması ve hayat şartlarının düzeltilmesi yolunu açtı. Lüksemburg Komisyonu kuruldu; bu komisyon işçi korporasyonu mümessillerinden kurulmuştu ama, işçilerle işverenler arasında çıkacak anlaşmazlıkların çözümlenmesiyle de uğraşacaktı. Louis Blanc'ın başında bulunduğu bu komisyon sonradan üretim birliği şeklini aldı. Devrimci harekette bu kuruluş pek ılımlı kalıyor, hatta çoğu kez halkın aleyhinde hareket ediyordu. Bununla beraber kabul etmek gerekir ki Lüksemburg Komisyonunun etkisiyle işçi yararına uygun bazı kanunlar da kabul edilmişti. İş gününün 10 saat olması gibi...

Millî atelyelerde çalışmakta olan 100.000 işçiye her gün hükümet iş bulamıyordu. Memlekette ekonomik buhran almış yürümüştü; İşverenler, millî atölyelerin aleyhinde bulunuyor, bunlar "millî atelyeler, işçileri hükümet hesabına besliyor, dolayısıyle grevleri desteklemiş oluyor" diyorlardı. Yorgancı, tesviyeci, şapkacı ve terzilerin yaptıkları grevlerin, Millî atölyelerden her gün aldıkları ücretle devam edebildiği iki büyük fabrikatör tarafından iddia ediliyordu. Hükümet bu atelyeleri dağıttı. Böylece işçilerin millî atelyelerde çalışırken birbirlerini devrimci yönde etkilemeleri önlenmek istendi; bu arada grevcilerin dayanma güçlerinin kırılmasına da çalışıldı. İşçilerin teşkilâtlandırılması ve grev yapma gücünün baltalanması burjuvazi için başlıca konu halini aldı. Grevden ürken, isçinin bilinçlenmesinden korkan burjuvazi, işçileri tahrik ederek ezmek yolunu seçti.

1848'de Paris'teki işsiz işçiler için yeni bir karar çıkarıldı: Ya eyaletlere giderek oradaki işlerde çalışacaklar, ya da Orduya yazılacaklardı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

21 Haziranda bu kararın uygulamasına geçildi. Bu defa işçiler başkaldırdılar. Grev yaptılar. Haklarını aramak için isyan edercesine çırpındılar. Bu 27 Hazirana kadar sürebildi. İşçiler "ya ekmek, ya kurşun" diyordu. Ya da "Ya kurşun, ya iş" parolasıyle hareket ediyordu. 1848 Haziran başkaldırısı ve grevini millî atölyeler işçileri sürdürüyordu. Bu harekete işçi korporasyonları ve Sent Antuvan varoşları da katıldı. Paris'in sosyalist grupları da bu grevleri ve başkaldırıları destekledi ve başkaldırmanın iyi teşkilâtlandırılmasına çalışıldığı sırada askerî kuvvetler üstün geldi. Millî atelyelerin kurulması için 45 santim fazla vergi alınmasına kızan köylüler de işçilere karşı cephe alınca muhafızlar teşkilâtının da katılmasıyla bu işçi hareketi söndürüldü, grevci işçilerin öncülerinden 50'sinin öldürülmesi, 25.000 işçinin tevkifi Haziran 1848 hareketinin sonucu oldu. Bu yenilgi ile Fransa'da 1848 devrim tarihinin son sayfası kapandı. İşçiler için gerileme dönemi General Cavignac'ın (Kavenyak) diktatörlüğünü ilân etmesiyle beraber başlamış oldu, böylece:

1- İşçilerden sonra hükümette görev almış bulunan bütün demokratlar işten çıkarıldı.
2- Müzakere edilen bütün sosyal kanunlar projeleri ortadan kaldırıldı.
3- 10 saatlik iş günü prensibine son verildi.
4- Sosyal haklar, Anayasada yer alacakken vazgeçildi.
5- İş Kanunu rafa kaldırıldı.

Ancak, aynı yıllarda Fransa'da kapitalist temel üzerinde gelişme oluyordu. Buhar ve makine Fransa'da eski feodal ilişkileri yıkmış, endüstri ile birlikte işçi sınıfı da tarih sahnesinde gelişmeler kaydetmeye başlamıştı. İşçilerin çeşitli şehirlerdeki mücadeleleri ve grevleri 1864'de işçi birliklerinin açılmasına izin veren kanunun çıkmasına yaradı. Bu, Fransız işçilerinin kendi çıkarları için yaptıkları grevlerle de desteklenen mücadelesi sonunda elde ettiği ilk başarıydı. III. Napolyonun 1868'de kabul ettiği toplanma özgürlüğü hakkındaki kanun sendikaların çalışmalarını kolaylaştırmıştı. En sonun-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

da 1869'da bütün işçi sendikalarını toplayabilecek bir federasyon kurulması mümkün oldu. Fransız sendikaları, öteki memleketler işçilerine nispetle daha çok grev hakkına önem vermiştir. Sendikacılar "kendi kendine yeterlik" ilkesine bağlı kalmış ve uzun süre şu görüşü savunmuşlardı:

"Grev yalnız işçilere doğrudan doğruya fayda sağladığı için değil, aynı zamanda o kendi kendine devrimci bir kıymet, işçi sınıfı için olağanüstü bir jimnastik hareketidir. Grev, üretim münasebetini düzenleme bakımından da çok önemlidir. Sendikaların görevleri, işçileri her zaman gergin durumda tutmak olmalıdır. Herhangi bir haksızlığı karşı genel greve hazırlamak için onların heyecanını desteklemek lâzımdır."

Bu görüş, özellikle kendi kendine yeterlik, sonraları, hele 1906 Amiens (Amyen) Kongresinden sonra bir kenara itildi. İşçiler grev yoluyla elde edebilecekleri ile sendikaları yeterli bulmaları yanında, siyasî partilerde görev alıp işçi sınıfının menfaatlerini kanunlar yoluyla sağlayıcı bir gücü elde etmeyi daha kârlı bir çalışma saymaya başladılar.

İŞÇİLER ÖRGÜTLENİYOR

Almanya'da kapitalist düzenin doğurduğu aksaklıklar ve işçi sınıfının bilinçlenme yolundaki çabaları 1839'da hiç olmazsa çocuk işçilerin korunması yolunda ilk adımların atılmasına sebep oldu. Çocukları koruma kanununun uygulanışından mahalli zabıta sorumlu tutuluyordu. 1853'de bu kanun yeni ihtiyaçlara göre değiştirildi. 1869'da bütün Almanya'yı kapsayacak bir niteliğe kavuşturuldu ve Alman "Sanayi Kanunu" ortaya çıktı.

Almanya'da Fabrika işçileri 1840'da önemsiz bir azınlık teşkil ediyordu. Büyük endüstri proletaryası hatta Berlin ve Viyana'da bile çok önemsiz guruplar halindeydiler. İşçi sınıfının esas kitlesi küçük sanatkârlar ve işsiz, güçsüz takımından ibaretti. 1844'de Silez-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ya'da isyan patlak verdi. Silezya, ev dokumacılığı sanayinin geniş ölçüde yayıldığı, aynı zamanda büyük derebeylerin bulunduğu bir yerdi. Aç kalan dokumacılar, kabahati makinelerde buldular ve dokuma makinelerini kırıp, fabrikaları yaktılar. Buna benzer isyanlar Bohemya'da ve Alman imparatorluğunun öteki bölgelerinde de olmuştu. Fakat hepsi çabuk bastırılmıştı. İşçiler o zaman "makinelerle mücadele" ilkesine sarılmıştı ve hele küçük sanatkârlar eski lonca sisteminin geri gelebileceğini umuyordu.

1847 buhranı, büyük şehirleri, bu arada Berlin ve Viyana'yı işsizlerin, işini gücünü yitirmiş sanatkârların istilâsına uğratmıştı. Bu işçiler arasında Fransız Hayalci Sosyalizminin etkisi altında kalan çok kişiler vardı. Çeşitli hareketler ve fikir çalışmaları 1848 Martında Viyana'da ve Berlin'de başarıya ulaşan devrim hareketleri sonucunda hükümet işsizlere iş bulmak mecburiyetinde kaldı. On binlerce işçi, hükümet hesabına çalışıyor ve geçimlerini temin ediyorlardı. Ancak işçi hakları bir esasa bağlanamamıştı. Onun için işçiler Berlin ve Viyana'da grevler yaparak durumlarını düzeltecek bazı başarılar sağladılar. Bu arada 12 saat yerine 10 saatlik işgünü kabul edildi. Üretimin birçok dallarında iş ücreti arttırıldı, meslek birliklerinin kurulması mümkün oldu; ve de Alman işçi hareketi bakımından çok önemli bir yeri olan İşçi Komitesi 19 Nisan 1848'de kuruldu. Stefan Born'un başkanlığındaki İşçi Komitesi Louis Blanc'ın yerini alıyordu.

Gerek kıta Avrupa'sında, gerekse İngiltere'de işçi hareketleri aynı doğrultuda gelişti ise de, her ülkede değişik yollardan ve değişik mücadele türlerinden geçerek yolunu aldı.

Memleketlerin değişik durumları, işçi sınıfının mücadelesinde de ayrı ayrı şekiller ortaya çıkardı. Fakat hepsi de bu mücadelede koalisyon yolunu seçtiler. Bu mücadele ve teşkilât şekillerini muhtelif tarihî faktörler etkiledi. Bir yandan memleketin ekonomik gelişme derecesi, sonra politik durum, sınıf bilincinin yükseliş seviyesi ve en sonunda işçi sınıfının kendi iç yapısı muhtelif memleketler-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

deki işçi hareketlerinin değişik şekillerde görünmesine sebeb olmuşlardır. Meselâ İngiliz Tredünyonizmi, Fransa ve Almanya'nın işçi hareketinden ayrı bir şekilde gelişmiştir. Nitekim 19. yüzyılın ikinci yarısının ilk on yılında İngiltere'nin sömürgecilikteki ve ticaretteki üstünlüğü, memleketin ekonomik durumunun son derece yüksek olmasını gerektirmiş. Chartizm(*) (Şartizm) hareketlerinin inkılâpçı dalgalarının durmasına yol açmıştır. Chartizm, İngiltere'de işçi sınıfının ilk geniş politik hareketi olarak tarihe geçmiş, Amerika, Avusturalya'ya yapılan muhacerete işçi sınıfının aktif ve ileri unsurlarının karışması, bu zengin hammadde ve alîm kaynaklarında çalışan işçilerden bir kısmının maddî durumlarının düzelmesine yol açmıştır. Bunların etkisiyle işçi sınıfının içindeki dayanışma parçalanmış ve işçilerin bilinçlenmesi körleşmiştir.

İngiltere'deki işçi hareketi, özellikle tekstil ve demir endüstrisinde daha çok uzman gruplar, çeşitli ekonomik ve kültürel teşkilâtlar yolunda yürümüştür. İngiliz işçi sınıfı, Avrupa kıtasının diğer memleketlerine göre koalisyona daha önce başlamıştı. 1860-1870 yıllarında İngiliz Tredünyonları, hiç değilse yarım yüzyıllık bir tecrübe geçirmişti. Genel olarak denebilir ki, Tredünyonlar işçi aristokrasisinin çıkarlarına hizmet ediyordu. Bu teşkilâtın başındakiler ustabaşı durumunda ve çok yüksek ücret alan kimselerdi. Böylece önceleri İngiliz Tredünyonlarının görevleri günlük küçük ihtiyaçları kısmen temindi. Onlar İngiliz pazarlarındaki tekelcilikten doğan kârlardan yararlanmak amacını güdüyorlardı. Bu konuda kapitalist ilişkilere bağlı kalıyorlardı. Bunun sonucu olarak da çıkan uyuşmazlıkları ve anlaşmazlıkları, uyuşturucu ölçüde çözümlemeye yarayan

---

(*) Chartism: 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz İşçi hareketi. Chartistler taleplerini kapsayan bir tasarıyı (Peoples Charter) 8 Mayıs 1838'de parlamentoya sunmak üzere yayınladılar. Bu tasarıda 6 madde vardır; 1939, 1842 ve 1849'da Charter'in kabul edilmesi için Chartistlerin parlamentoya verdiği üç dilekçe de reddedildi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

toplu sözleşmelerle sonuçlamaya önem veriyorlardı. Bununla beraber bu uyuşuk tutum kitleleri tatmin etmiyordu. Nitekim 1859'da inşaat endüstrisinde geniş grev hareketleri görüldü. Bu grevleri öteki işçiler de desteklediler. Bu işbirliği önce Londra'da sonra da öteki şehirlerde işçi hareketinin samimi ve gerçek mümessilleri olan liderlerin başkanlığı altında meslek birlikleri federasyonlarının kurulmasına yol açtı. Bu kuruluşlar ekonomik ve politik hareketlerin merkezi haline geldiler.

Fransa'da burjuva ihtilâlinin getirdiği sorunlar işçi sınıfının kendi çıkarının nerede olduğunu öğrenmesine yaramıştı. İşçi sendikalarını kurmak gerekiyordu. Ancak Le Chapel'in çıkarttığı kanunlar sendikalar halinde kurulan işçi teşekküllerinin meşruluğunu önlüyordu. Sendikalar hükümet tarafından sıkı bir şekilde izleniyordu. O kadar ki o zaman 749 sendikaya üye bulunan 3909 işçi mahkemeye verilmişti. Bütün bu olumsuz ve kanunî baskılar sendika hareketinin büyümesini güçleştirmişti.

Ne var ki gelişme zorunluğu uzun süre baskılarla önlenemezdi Fransa'da da öyle oldu. 1864'de kabul edilen bir kanunla işçi birliklerinin açılmasına izin verildi. Bu, Fransız işçilerinin kendi çıkarları için elde ettikleri ilk başarıdır. III. Napoleon'un 1868 yılında kabul ettiği toplanma özgürlüğü hakkındaki kanun, sendikaların çalışmalarını kolaylaştırdı. En sonunda 1869'da bütün işçi sendikalarını toplayabilecek olan federasyon da kuruldu.

19. yüzyılın sonunda ve 20, yüzyılın başında muhtelif memleketlerin işçi hareketi milli hükümet sınırları içinde ilk adımlarını atmıştı. Fransa'da Paris Komünü yenilgisinden, Almanya'da sosyalistlere karşı olan kanunun kaldırılmasından, İngiltere'de 70 yılı buhranından sonra işçi hareketi açık ve kanuni şartlar içinde geniş gelişmeler göstermeye ve 19. yüzyılın sonunda da işçi hareketleri muhtelif memleketlerde ayrı ayrı tiplerde ve kendi koşulları içinde görünmeye başladı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SANAYİLEŞME KARŞISINDA İŞGÜCÜ

Kapitalist düzen, işçinin doğal özgürlüklerini kıra parçalaya, sağlığını boza boza, hayatını kısalta kısalta sürdükçe insancıl istekler bu düzenin bozukluklarını gidermeye çalıştıkça işçiler de bilinçlenmede çeşitli devreler geçirdiler ve bugün birçok memleketlerde kendi partilerini işbaşına getirecek güce eriştiler. Böylece işçiler, işçiden yana görüşlerle çıkarılan yasalarla insanilik haysiyetine uygun bir hayata kavuştular, kavuşma yoluna girdiler ya da o yolu açma mücadelesine giriştiler.

Demek ki Sanayi Devrimi, insanlar arasındaki üretim ilişkilerini değiştirince yavaş yavaş dünyaya yayılan icatlar ve keşiflerle işçi sınıfı doğmuş ve çağımızın en önemli sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanayi devrimi sonunda yasalar çıkarılırken ilk önce çocuk ve sonra kadının korunmasının akla geliş nedenini Marx şöyle belirtir:

"Makineler, adale gücünü vazgeçilmez olmaktan çıkardığı ölçüde, adale gücü olmayan veya vücut gelişmesi tamamlanmamış, ve fakat organları daha kolay biçim alabilen işçileri işe koşacak araçlar haline gelirler. Bu sebeple, makine kullanan kapitalistin ağzından çıkacak söz kadın ve çocuk emeğidir! Bu muazzam emek ve işçi ikame kaynağı, çok geçmeden, işçi ailelerinin bütün üyelerini, yaş ve cinsiyet farkına bakmaksızın, doğrudan doğruya sermayenin hâkimiyeti altına verilerek ücretli işçi sayısını arttırmakta yararlanılan bir araç haline gelir. Kapitalist için yapılan mecburi iş, sadece çocukların oyun zamanlarına el koymakla kalmaz; aile çevresinde geleneksel sınırlar içinde olmak üzere, ailenin kendisi için harcayacağı özgür zamana ve emeğe de el koyar." [8]

Kari Marx bu arada "makine"nin neye yaradığını ortaya koyar;

"...Makine, daha başından itibaren sermayenin asıl ve gerçek is-

---

8 Karl MARX: "Kapital" Çev. Mehmet Selik, Cilt 1, Kitap 3, Sol Yayınları.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tismar konusu olan beşerî istismar malzemesini çoğaltmakla kalmaz, aynı zamanda istismar derecesini de yükseltir." [9]

Marx, işçi ile makine arasındaki savaşı anlatırken şu tarihi olayları hatırlatır:

"17. yüzyıl boyunca hemen hemen bütün Avrupa'da kordela ve şerit dokumakta kullanılan bir makine olan kordela tezgâhına karşı, işçi ayaklanmaları olmuştur. 17. yüzyılın ilk otuz yılı sonunda (takriben 1630'da), bir Hollandalının Londra yakınlarında kurduğu rüzgârla işleyen bir hızar halkın taşkınlıklarına maruz kalmış ve yıkılmıştı. İngiltere'de su gücü ile işleyen hızarlar, hatta 18. yüzyılın başında bile halkın parlamento tarafından da desteklenen direnme ve karşı çıkmasının ancak büyük güçlükle üstesinden gelebilmişlerdi. Everet 1758 yılında su gücü ile işleyen yün kırpma makinesini yaptığı zaman, makine (bu yüzden) işlerinden olan 100 bin kişi tarafından ateşe verilmişti. O zamana kadar geçimlerini yapağı tarama işiyle kazanmakta olan 50 bin işçi Arkwright'in yapağı tarama ve havalandırma makinelerine karşı parlamentoya dilekçeler vermişlerdi. İngiltere'nin manifaktür bölgelerinde 19. yüzyılın ilk onbeş yılında görülen ve özellikle buharla işleyen dokuma tezgâhlarının kullanılmaya başlanmasının sebep olduğu, Ludistler hareketi (Yani makinelerin tahribi, bu harekete Ned Lud adında bir işçi önayak olduğu için bu gibi olaylara Ludizm deniyor) diye bilinen muazzam tahrip hareketi, bir Sidmouth, bir Castlereagh ve benzerlerinin kurdukları anti-jakobin hükümetlere en gerici ve en şiddetli baskı tedbirlerini almakta bahane hizmetini görmüştü. İşçinin makine ile bunun kapitalistçe kullanımı arasındaki farkı görmesi ve doloyısiyle hücumlarını maddi üretim araçlarının kendilerine değil de bunların toplumsal istismar aracı olarak kullanılmasına karşı yöneltmeyi öğrenmesi, zaman ve tecrübeyi gerektirir." [10]

Bunları hatırlatan Marx şu sonuca varır:

---

9 Karl MARX: "Kapital"

10 Karl MARX: "Kapital"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

	FRANSA			İNGİLTERE			ALMANYA		
YILLAR	Grev yapılan işyeri sayısı	Greve katılan işçiler	Kayıp işgünü	Grev yapılan işyeri sayısı	Greve katılan işçiler	Kayıp işgünü	Grev yapılan işyeri sayısı	Greve katılan işçiler	Kayıp işgünü
1899	4.318	178.069	–	–	138.058	2.156.416	7.121	99.338	3.265.881
1905	5.302	177.666	2.746.684	–	67.653	2.470.289	14.481	408.145	14.536.233
1910	14.175	281.425	4.830.044	–	385.085	9.894.831	8.276	155.680	4.582.036
1915	304	9.361	55.278	–	404.985	3.040.022	178	11.639	41.838
1920	–	1.462.228	24.247.132	–	–	–	47.792	2.092.087	16.333.267
1925	–	249.198	2.046.563	–	401.000	7.950.000	16.387	798.092	11.267.943
1930	11.093	581.927	7.209.342	422	307.000	4.400.000	3.241	285.881	3.602.022
1950	–	1.527.293	11.728.791	–	302.000	1.389.000	1.344	79.270	380.121
1955	–	1.060.613	3.078.706	–	671.000	3.781.000	8.866	597.358	846.647
1958	–	1.112.459	1.137.741	–	524.000	3.462.000	1.483	202.437	780.559

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Bir bütün olarak kapitalist üretim biçiminin, iş araçlarına ve emek ürününe, işçiye "karşıt olarak verdiği bağımsız ve yabancılaşmış karakter, demek oluyor ki, makine ile tam bir zıtlık halini alıyor. Bunun için de makine ile birilikte, ilk defa olarak işçinin iş aracına karşı şiddet ve hiddetle başkaldırdığı görülür." [11]

Gerçekten de grevlere toplu bir bakış, önceleri makinelere karşı harekete geçen işçilerin, bilinçlenmeleri arttıkça, mücadelelerini işverenlerin sömürü düzenine karşı vermeye başladıklarını ve bu süreç içinde grev hakkını elde ettiklerini ortaya koyar.

Örneğin 1899'dan 1959 sonuna kadar Almanya. Fransa ve İngiltere gibi ülkelerdeki grev eylemlerini ele alan aşağıdaki tablo bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.[12] Tablodan anlaşılacağı gibi kapitalizmin gelişme süreci içinde durumları her geçen gün kötüleşen işçiler, haklarını grev eylemleriyle aramaya başlamışlar ve ülke koşullarına göre grevi sosyal bir mücadele aracı olarak kullanmışlardır.

Özetlemek gerekirse, denebilir ki toplum tarihi sınıfların mücadelesiyle geçmiş, köleler efendilerine baş kaldırmış. Ortaçağda köylüler isyan etmiş, esnaf diretmiş. Sanayi Devrimi ve Büyük Fransız ihtilalinden sonra işçilerin sınıf çıkarları için yaptıkları eylemlerin en önemlisi grev olmuştur. İlk yıllarda işsizler grevle iş isteme özlemlerini dile getirme yerine kırma, yıkma eylemini tercih etmiş ve suçu makineye yüklemişlerdir. Ama kısa bir süre sonra bunun yanlış bir tutum olduğunu saptamışlardır. Uzun mücadelelerden sonra grev hakkı yasalarca tanınmış, sendikalar güçlenmeden grev hakkı mücadelesi başlamıştır. Grevler nedenleri, uygulama türleri ve kapsamları açısından ayrı ayrı adlar almışlardır. Bugün kapitalist ülkelerin hemen tümünde grev hakkı en kutsal bir hak olarak işçilerin kapitalistlere karşı uyguladıkları bir eylem türü olmuştur.

---

11 Karl MARX: "Kapital"

12 Bu çizelge için şu çalışmadan yararlanıldı: Harry GÖZEL,1899 Senesinden Beri Bazı Avrupa Memleketleriyle Birleşik Amerika'daki Grev Hareketlerinin İnkişafı, Çoğaltma.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

2

Türkiye'de İşçi Sınıfı

16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu tarımda ve endüstride kendi kendine yetecek durumda idi. Sanayi devrimi ve tesirleri başlayınca Osmanlı İmparatorluğunda gerilemeler oldu. Bunu 1867'de Fazıl Mustafa Paşa'nın, Sultan Abdülaziz'e verdiği bir raporda söyle özetlenmiş görürüz:

"Vergiler en kötü şekilde toplanıyor.

Halk az çalışıyor.

Okumuyor, cahil kalıyor.

Ziraat, ticaret ve sanayi çöküyor.

Sefalet son derece artıyor."

Bunlar, o günkü şartları gösteriyordu. Ancak durumu daha iyi kavramak için bu konudaki bilgileri gözönüne sermek gerekecek:

Avrupa fabrikalarının mamullerini satabilmek için pazar arayanlar, Osmanlı İmparatorluğunu gözlerine kestirmişlerdi. İmparatorluğun maliyesi bozuktu. Ticareti kapalıydı. Bunu bilen yabancılar maliyeyi düzeltmek, ticareti geliştirmek gibi hayırseverce görünen tekliflerle İmparatorlukta kendi çıkarlarını yürütme yollarını bulmuşlardı. Osmanlı İmparatorluğunda artık yabancılarla ticaret artıyor, yeraltı servetlerinin çıkarılmasına göz dikiliyor, kıyı şehirlerinde nüfus artışları beliriyor, gemiler, bu limanlara yabancı memleketlerden bol bol mal getiriyordu. Sanayileşme ihtiyacı duymayan yerliler ise bu ithal mallarının bolluğundan perişan oluyor, işgüçlerini yitiriyor, sefalete düşüyordu. Hükümetin harekete geçmesi için diren-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

meler, didinmeler kâr etmiyordu. Ancak birçok esnaf işinden gücünden olmuş, yabancıların rekabetiyle başa çıkamamıştı. Kendi halkının perişanlığını kısmen olsun önlemek için 1864'de bir "Islâh-ı Sanayi" komisyonu çalışmalara başlamıştı. Ama, komisyonun tavsiyeleri yerine getirilmiyordu.

Gerçekten sıkışık durumda olan İmparatorluk hazinesi 1863 yılında Avrupa bankalarına bir milyar frank tutarında borçlanmıştı. Avrupa kapitalistleri, Osmanlı İmparatorluğunun kendilerine pazar olmakta devamını sağlamak için Osmanlı devlet adamlarına rüşvet bile vermeye ve bu devlet adamları da verilen rüşvetleri, kendi halkının aleyhine sonuç verecek düzeni sürdürmek için kabul etmeye başlamıştı. İdareci kadro, yabancı kapitalistlerle işbirliği yapan, onların mallarını getiren ve dağıtan, komisyon alan, yabancılara hammadde veren insanların çıkarlarını gözeten bir politika izliyordu. Devlet adamlarının yabancılarla bu sarmaş dolaş olması, onlardan komisyon alması, rüşvet alması, satın alınacak yeni bir zengin sınıfının çıkmasına yol açmıştı. Bu sınıfın en gelişmiş zamanı İkinci Abdülhamid dönemine rastlar. Bu sınıf, Osmanlı İmparatorluğunun sanayileşmesine çalışan ve yerli zenginlerin sermayelerini fabrikaya yatırmasını isteyen uyanık insanların karşısına çıkıyor, yabancılarla ortaklıklar kuranların çıkarlarını devam ettirmeyi başarıyorlardı. Yerli zenginlerin şirketler kurması da önleniyordu. İstibdad idaresi cemiyetlere düşmandı. Bu cemiyetleri devlet için zararlı görüyordu. Onun için de anonim şirketler kurulamıyor, meslek cemiyetleri meydana getirilemiyordu. Bu durumu çok iyi inceleyen bir Türk yazarı o günkü şartları ve durumu şöyle belirtiyordu:

"Anonim şirketlerin kuruluşunu bile padişaha karşı bir toplantı yeri olan bir dernek diye göstererek yasaklıyordu. Devletin siyasî kudretinden faydalanan bu zümre için istibdadın devamından daha elverişli bir durum olamazdı. Bu devirde devlet yerli endüstriye karşı büyük bir ilgisizlik gösteriyordu.

İstanbul Ticaret Odasındaki sermayeciler tarafından ara sıra ile-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

riye sürülen endüstrileşme isteklerine karşı gösterilen ilgisizliği şu örnekle gösteririz:

1889 yılında İstanbul Ticaret Odası iç gümrüklerin kaldırılması için Ticaret ve Nafia Nezaretine baş vurmuştu. Öte yandan makarna fabrikatörleri, iç gümrükler yüzünden fabrikalarının beş yıl içinde kapanacağı yolunda Ticaret Odası eliyle Ticaret Nezaretine bir dilekçe vermişlerdi. Uzun yıllar süren bu şikâyetlerden, elle tutulur bir sonuç elde edilemedi.

Yerli endüstrinin doğması, hatta evvelce kurulmuş fabrikaların gelişmesi, yabancı kapitalizme simsarlık eden ve yarı koloni münasebetlerinin sürüp gitmesini isteyen böyle bir sınıfın zararına sonuç verebilirdi." [13]

Bu durum uzun süre böyle kaldı. İşçiler, her alanda sömürülüyor ve Avrupa'daki işçilerin sefaletine eşit, hatta onlardan da aşağı bir hayat sürüyordu.

Adana'da tarım işçileri, "Amerika zencileriyle, Mısırın fellahlarından farklı olmayan şartlar içinde çalıştırılıyordu. Anadolu demiryollarında çalışan işçilerin durumu da bu pamuk işçilerininki kadar kötü idi." [14]

Zonguldak kömür işçilerinin durumuna bakınız:

"İş saatleri gün doğumu, gün batışı diye hesap ediliyordu. Amele (İşçi) kulübelerinin yanı başında ahırlar, sıhhî şeraite (sağlık şartlarına) daha uygun tarzda yapılmıştı. Ameleye mahsus hastane, hatta doktor bile yoktu, hastalanan amele, bir ata bindirilerek köyüne gönderilirdi." [15]

"Demiryollarında gündelikle çalışan gardö fren, makasçı, ateşçi, hat ve geçit bekçileri gibi işçiler hem çok tehlikeli işler yapıyor, hem

---

13 Hüseyin Avni ŞANDA: "Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri" Evren Yayınları İstanbul, 1962 s. 7-8.

14 Hüseyin Avni ŞANDA: "Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri" s. 10.

15 Ahmet NAİM: "Uzun Mehmet'ten Bugüne Kadar Zonguldak Havzası".

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

de pek düşük ücret alıyordu. Tren altında kalıp da "kaburga kemikleri kınlan, derisi yüzülen bir işçi, hastahanede yattığı sürece bir kuruş ücret alamazdı" [16]

Osmanlı İmparatorluğunda işçiler her bakımdan yoksul ve perişandı.

"Sanayi müesseseleri ihtiyaç duyuyor diye, sanayi mekteplerine yoksul çocuklar almıyordu. Fabrikalarda staj gören bu çocuklar kendilerini bekleyen istikbalden habersizdi. Alman emperyalizminin Anadolu Demiryolu Şirketindeki işçileri nasıl ezdiği, helaya gidenlerin ücretlerinin nasıl kesildiği, inşaatta çalışanların işyerinde açıkta yatmaya mecbur tutulduğu, hastalanan işçilerin dahi çalışmaya zorlandığı, bunlara istirahat izni veren hekimlere ihtarda bulunulduğu, sanat okullarına alınanların meçhulü idi." [17]

Bütün bu ıstıraplı ve sıkıntılı hayatı beraberce yaşayan Türk işçilerinin, yeni bir işçi sınıfını teşkil ettikleri gerçeği kabul edilmek istenmiyor ve işçilerin kapitalist düzenin getirdiği ezici ve sömürücü düzene karşı kendi haklarını koruması için teşkilâtlanmasına kolay kolay izin verilmiyor, hele, işçilerin bir sınıf teşkil ettiği ve sınıf olarak ancak haklarını alabilecekleri gerçeğini öğrenmemelerine bilhassa önem veriliyordu. Ama işçi sınıfı, tarihin en genç ve en devrimci sınıfı idi. Bu gerçek ne kadar çalışılırsa ört-bas edilemez, gizlenemezdi.

İLK İŞÇİ ÖRGÜTLERİ

Bizde, "işçi sınıfın"dan söz eden ilk siyasi parti Prens Sabahattin kurduğu "Teşebbüs-ü Şahsî ve Adem-î Merkeziyet Cemiyeti"dir. Çünkü Avrupa'da olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğunda da işçi sı-

16 Dr.Arhangelos GAVRİLİ: "Anadolu Bağdat Demiryolları İdaresinin İçyüzü".

17 Kemal SÜLKER: "Türkiye'de Sendikacılık" İstanbul, 1955.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nıfı ezilmekte ve kapitalist düzene karşı haklarını koruyucu çabalar göstermekte idi. Nitekim "memleketin içinde bulunduğu ağır şartlar, siyasi ve meslekî toplanmaları gerektiriyordu." İttihad-ı Osmanî Cemiyeti, merkezini Paris'e naklettikten sonra (1889), işçiler de "Osmanlı Amele Cemiyetini kurdular (1895). Cemiyet idarecileri Paris'deki fikir hareketlerini izliyor, hürriyeti savunuyor, işçilerin ıstıraplarını dile getiriyordu. Topḫane'dekî fabrikalarda çalışanların üye olduğu bu cemiyet gizli çalışmalar da yapıyordu. Böylece Padişahlığın baskı rejimine karşı halkı aydınlatmaya uğraşıyordu. Fakat bu Cemiyete mensup olanlar kısa süre içinde yakalandılar, işkence gördüler, sürgüne gönderildiler.

Durum ciddi idi. Kaynaşmalar oluyordu. Padişahlık idaresinin baskısı arttıkça gizli karşı koyma teşekkülleri de kuruluyordu. Bunlar arasında işçiler de görev alıyordu. İşçi sınıfının doğuşundan söz edilmeye başlanmıştı. Onun içindir ki. Prens Sabahattin, direnme gücünü gösteren işçi sınıfının meselelerine önem vermek için kurduğu partinin birinci maddesinde "İşçi sınıfı" terkibini kullanmak gereğini duymuştu.

Siyasî ve meslekî cemiyetler bollaşırken Hereke Fabrikası sermakinisti Rıza Bey "Selâmeti Umumiyet Kulübü" nün kurucuları arasında yer aldı (1906-1907). Kulüp, sonraları "Osmanlı Demokrat Fırkası" adıyla çalıştı. Gaye, zulüm sistemine son vermekti. O yıllarda yapılan tütün işçilerinin grevini polis kuvvetleri zorla bastırmaya kalkmıştı. Grev yöneticileri tevkif edilmişti. Bu davranış işçiler arasında geniş tepkiler uyandırmıştı (1906). Herkes, bu türlü polis rejiminin ve baskı yönetiminin sona ermesi için işbirliği yapmaktan başka çıkar yol bulamıyordu. Jön Türkler, bütün halkı, Abdülhamit idaresine karşı birleşmeye çağırıyordu. Bu çağrı etrafında birleşenler artınca, Padişah, zulüm yönetimini gevşetme zorunluğunu duydu. 24 Temmuz 1908'de Anayasaya göre Genel Meclisi toplantıya çağırdı. 1908 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle de toplanma ve cemiyet kurma hakkı, kanunlaştı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

EYLÜL 1908 GREVLERİ VE GREV YASAĞI

Bunu muhtelif şehirlerdeki geniş grev hareketleri izledi. 13 Ağustos 1908'den aynı yılın Eylül ortasına kadar süren grevler işçi kitlelerinin haklarını aramak için ne kadar hazır ve sömürülme düzenine karşı ne kadar hiddetli olduğunu gösteriyordu. Ancak işbaşına gelen İttihat ve Terakki Cemiyetinin liderleri işçilere hiç de dost olmayan sınıfa mensuplardı. İşbaşındakiler yabancı sermayedarlarla işbirliği yapmaktaydılar. Bu bakımdan:

"İstibdad devri ile Meşrutiyet devri arasındaki fark şu suretle gösterilebilir:

İstibdad devrinde, göğüsleri nişan dolu sakallı paşalar, Avrupa komisyoncuları ile ortaklık eden devlet adamları sahneden çekilmişler, yerlerine aynı münasebetleri devam ettiren yeni bir parti gelmişti. Bu parti de Avrupa sermayedarları (kapitalist) ile beraber, fakir köylü, işçi ve halk tabakalarını istismar etmek yollarını tuttu." [18]

Nitekim İttihat ve Terakki Cemiyeti Balya - Karaaydın grevlerine sebep olmuşken, az sonra grev yerine giden İttihat ve Terakki Cemiyeti mümessili, mahalli idare amirleriyle birleşmiş, elinde baston grevcilerin üzerine yürümüştü.

İşçilerin, kendilerini sömüren yabancı sermayeye karşı direnişini durdurmak ve İşçi Sınıfının bilinçlenmesini, kendi sınıfının amaçlarını unutmasını, hâkim sınıfın oyuncağı durumuna düşmesini sağlamak için ne mümkünse yapıldı:

1- Sendika kurma yasağı getirildi. Bu yasak, Alman sermayedarlarının temsilcileri ve Adliye Vekâletinde müşavirlik yapan Alman Kont Ostrog'un isteği üzerine konuldu.

2- Grev yasağı ilân edildi. Hükümet, "Tatil-i Eşgal Kanun-u Muvakkati" adı ile yayınladığı kararında grevleri tamamen yasakladı: 25 Eylül 1324 (1908)

---

18 Hüseyin Avni ŞANDA: "Türkiye'de 54 Yıl Önceki ...." S. 30.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3- Meclisi Mebusan'ın 10 ay sonra, hükümetin yetkilerini kullanarak çıkardığı kanun onaylandı ve grev yasağı uzatıldı, kanunlaştı.

4- Grev ve sendika kurma yasağının konulmasından daha çok yabancıların yararlandığı Meclisi Mebusan'da açıkça belirtildi. Oysa Sadrazam Kâmil Paşa, grev yasağının, askerî hareketleri ve ekonomik hayatı gözle görülmeyen tehlikelerle karşı karşıya bırakmamak için çıkarıldığını ileri sürmüştü.

5- Yabancı kapitalistlerin besledikleri gazeteler, Türk işçilerinin, yabancı işçiler kadar istekte bulunmamaları gereğini savunuyor ve yerli işçilerin grevleri, politikacıların manevralarına kapılarak yapabileceklerini, bununda millî itibarımızı kıracağını, yabancı sermayeye karşı işçilerin istekte bulunmalarının, grev yapmalarının doğru olamayacağını yazabiliyordu.[19]

Hâkim çevreler, tamamen yabancı kapitalistlerle işbirliği yaparak onların çıkarlarını koruyor, iş başındakiler de kanun ve kararları ile bu düzeni yaşatıyor ve koruyordu.

Bütün amaç, işçilerin sınıf bilincine sahip olmalarını önlemekte toplanıyordu. İşçilerin cemiyet kurması, grev yapması, haklarını koruması, kapitalistlerin arzu etmedikleri şeylerdi.

"Cemiyetlere düşman olan istibdad idaresi, bunların devlet içinde bir varlık olmasını arzu etmediği için, o devirde cemiyetleri düzenleyen kanun ve kaide konulması sözkonusu olamazdı. Sadece 1850 tarihli eski Ticaret Kanunu, bazı ticarî şirketlerin hükmî şahsiyetini kabul etmişti ki cemiyetler bunun çerçevesi içine giremezdi. 1876 Anayasası Cemiyetler hakkındaki herhangi bir hükmü taşımıyordu. 1909 yılında değiştirilen bu kanun, ahlâka aykırı veya gizli cemiyetlerin yasak olması gibi bazı kayıt ve şartlarla vatandaşların cemiyet kurma halklarını kabul etti (Kanunun 120. maddesi)

1909 tarihli Cemiyetler Kanununun koyduğu liberal hükümler, 27 Temmuz 1325 (1909) tarihli Tatil-i Eşgal Kanununun "umuma

---

19 İkdam, 16 Eylül 1908, Ticaret Odası Gazetesi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

müteallik hidemat ifa eden müessesatta sendika teşkili memnundur" diyen 8. maddesi ile sendikalar sahasında tamamen denilebilecek bir şekilde baltalanmış bulunuyordu." [20]

Bu zihniyet 1850'de de mevcuttu. Daha o zaman da Polis Nizamında "amele (işçi) ve işçi makulelerinin cemiyetlerinin defi ve izalesi" hükme bağlanmıştı.

Tutum aynı idi:

İşçi sınıfı, haklarına sahip çıkmasın ve sömürülme düzeni, kanunlarla da korunarak sürdürülüp gitsin. O kadar ki, İşçi Sınıfı var olduğu halde böyle bir sınıfın varlığı bile göz göre göre inkâr edilmekteydi. İşçi hakları hasır altı edilmekteydi.

Bu durum Meclisi Mebusan'ın bir oturumunda ortaya atılmıştı. Milletvekillerinden Bulgar asıllı Selanik Mebusu Vlahof Efendi, şunları belirtmişti:

"...Biz işçiler için şimdiye kadar hiç bir şey düşündük mü? İşçiler için bir şey yaptık mı? Geçen yıl Halep Milletvekili Artin Efendi tarafından Meclise bir tasarı sunulmuştu. O tasarıda işçilerin hallerini iyileştirmek için bazı teklifler yer almıştı. O tasarı bir komisyona verildi. Komisyon o tasarıyı kabul etti. Meclise tekrar gönderdi. Meclis o tasarıyı görüşeceği zaman Kabine Başkanı bu kürsüye çıkarak söyledi:

"Bizde işçi meselesi yoktur. Bizde daha erkendir. Böyle kanunlar hazırlamak gerekirse o vakit tabiî hükümet bunu düşünecek ve böyle bir kanun tasarısını Meclise getirecektir.

"Evet, işçi meselesi yoktur.. Fakat biz odalarımızda oturup hiç kitap okumuyor, inceleme yapmıyoruz. Efendiler, Yalnız İstanbul'da büyük üretimde çalışan kırk binden çok işçi vardır. 341 fabrika var. Daha ötede beride yirmişer, otuzar kişi çalıştığı gibi ticaretlerde, li-

---

20 Ord. Prof. Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU – Dr. Aytekin M. ALTAY: "Cemiyetler Hukuku".

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

manda da 4-5 bin işçi var. Rejide (tütünde) yalnız 4-5 bin işçi vardır. Bunların toplamı 120.000 kadardır. Aileleri ile beraber onlar İstanbul halkının yarısını teşkil ederler. Biz "işçi meselesi yoktur" diyoruz. Fakat bu adamların ihtiyacı nedir? Halleri nicedir? Günde kaç saat çalıştırılıyorlar? Bunu incelemedik. Öğle tatili yapmadan, arada bir dinlenmeden gündeliği üç kuruşa, beş kuruşa çalıştırılıyorlar. İstanbul terzilerinin hallerini öğrenmek isterseniz görürsünüz ki 14 saat çalışıyorlar ve ona karşılık haftada 24 kuruş alıyorlar. Bu işçiler için kanun düzenlemeliyiz.

"Bu işçiler bizim ordumuzu teşkil ediyorlar. Bu adamlar bizim Redif ve Nizamiye askerlerimizi teşkil ediyorlar. Ordu için çalışıyorlar. Bundan başka Rumeli'de, Selânik'de, Drama'da, İskeçe'de, vesair yerlerde küçük kızlar çalıştırılıyorlar. Bunlar sekiz-dokuz-on yaşlarındadır. Bunlar hakkında biz bir kanun hazırlamalıyız. Fakat biz böyle kanunları yapmamakla beraber, aksine işçi aleyhine kanun düzenliyoruz. Biliyorsunuz ki, Meşrutiyet ilân olunur olunmaz iki gün sonra işçiler aleyhinde bir grev yasağı hazırlandı. O kanun kimlere karşı idi? Tabiî şimendiferlerde, tramvaylarda, limanlarda çalışan işçiler hakkında idi. Aynı zamanda biz Avusturya ve Macaristan aleyhinde boykot ilân ettik. Bu boykotun başarı sağlaması için tabiî o işçilere baş vurduk. Bazı memurlar, yapmış olduğumuz kanunlara da aykırı harekette bulunuyorlar. Bunu göstermek için bir kaç örnek vereceğim. Lütfen dinleyiniz.

"Selânik'te 4 ay önce Federasyon Sosyete Uvriyer adında (işçi cemiyetleri federasyonu) bir cemiyet kurulur ve hükümete Cemiyetler Kanununun 6. maddesi gereğince bir beyanname ile Ana Tüzüğünden iki nüsha verilir. Aradan 4 ay geçer. Selanik'te ve Rumeli'nde Divan-ı Harpler kaldırıldığı gün işçilerin kulübü kapanır. Sebebi de, şimdiye kadar kurulma izni verilmemiş olmasıdır. Cemiyetler Kanununa göre hangi cemiyetler hakkında izin almak gerekir? Kanun diyor ki "beyanname verilir". Ana tüzüğünden de iki nüsha eklenir. Buna karşılık da bir alındı belgesi alınır. İşte bundan başka

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir şekil yoktur. Bunun için kapatmışlardır. Cemiyet kurmak bir hak mıdır, yoksa bir lütuf mudur? Merhamet midir? Sonra, aynı zamanda o cemiyetin sekreteri olan bir Musevi tevkif edilmiş, yedi saat hapsedilmiş, sonra bırakılmıştır. Selanik'te bir Tütüncü Sendikası vardı. İşte o sendika üç ay önce hükümete aynı yokda bir Anatüzük sunmuş, ona karşılık "alındı belgesi" verilmiş, iki ay sonra hükümet tarafından bir ruhsatname veriliyor ve o ruhsatnamede politika ile uğraşmamak üzere izin verildiği bildiriliyor.

"Efendiler! Hepimiz biliyoruz ki bizim Cemiyetler Kanunumuzda böyle bir şart yoktur. Sonra efendim, biliyorsunuz ki gerek Cemiyetler Kanununda ve gerek grev yasağı kanunundan başka bizim işçilerle ilgili başka bir kanun düzenlemedik. Size soruyorum: Memleketimizde Milletvekilleri Meclisinden ve Senatörler Meclisinden başka bir teşrîî organ var mı...

"Efendiler! İstanbul'da iki üç ay önce Şemsiye İşçileri Sendikası, Bakanlığa anatüzükleriyle kuruluş beyannamesini vermişlerdir. Buna karşılık bir alındı belgesi alınmış, sonra mesele İstanbul Valiliğine gitmiş, İstanbul Valiliğinden ikinci bir alındı belgesi veriliyor. İstanbul Vilâyeti müsaade ediyor. Fakat Beyoğlu mutasarrıfı (Kaymakamı diyelim) müsaade etmiyor. Beyoğlu mutasarrıflığında bulunan Yazı İşleri Müdürü yasaktır diyor. Efendiler, Türkiye'de sendika yasak mı? Yoksa yalnız genel hizmetlerdeki sendikalar mı yasaktır? Bir müessesede çalışan işçilerin sendikası yasak değil, bizde öyle bir kanun yoktur. Eğer kanun yoksa, bu izah edilsin.

"Bir mesele daha var:

Geçende grev ilân olunmuştu. Limanda çalışan hammallardan iki bin kadarı grev yapmışlardı. Onlardan bir kişi Kürt, 500'ü Türk, 150'si Rum, Ermeni ve Arap vesair unsurlara mensup. Sonra o işçilerin arasına birkaç İstanbul sosyalisti giderler. "Siz niçin grev yaptınız?" diye sorarlar. "Bilmiyoruz. Irgatbaşılar, bizi lostromolar aleyhine teşvik ettiler" diye cevap alınca sosyalistler de "siz kimseye âlet olmayınız. Eğer grev ilân ederseniz ancak menfaatiniz için

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

grev ilân ediniz. Bunun için de bir cemiyet kurmak lâzımdır" demişler. İşçiler bunu uygun bulmuşlar, bir defter almışlar, o deftere 290 kişi kadar ad yazmışlar. O vakit polis işe karışıyor. Ad yazılan defter henüz polis idaresinde bulunuyor. O sosyalisti 7 saat hapiste tutmuşlar, sonra kefaletle bırakmışlar. Hangi kanuna dayanılarak bu şekilde hareket edildi?

"Bu işçiler aleyhinde hareket etmek için kanunî bir sebep olmadığını görüyoruz. Bu işçi teşkilâtında ne nasyonalizm, ne de şovenizm fikri terviç edilmiyor. Kürt, Rum, Türk, Arap vesair unsurlara mensup işçiler vardır. Bunlar cins, mezhep ve din ayırımı yapmaksızın yalnız kendi maddi ve manevi sosyalizm fikirleri ortaya çıkarılmak için kuracakları teşkilâta engel çıkaracak yerde onları teşvik etmek gerekir. Bu gibi teşviklere karşı hareket etmek, yeni düzenin köklerini kesmek demektir. İlân ettiğimiz meşrutiyet idaresidir. Onlar madem ki bizim memleketimizde yeni düzen kurulup halk memleketi yönetecek, demek ki memleketin kuvveti büyük olacaktır, dediler." [21]

Bu konuşmadan açıkça anlaşılan noktaları şöyle bir özetleyelim:

1- Bazı milletvekilleri işçiler yararına kanun getiriyor; fakat hükümet, gerekirse biz getiririz, diyor ve tasarının kanunlaşmasını önlüyor.
2- İşçi meselesi yoktur deniyor, fakat işçiler günde 14-16 saat çalıştırılıyor, çok düşük ücret ödeniyor.
3- İşçi kızlar, işçi çocuklar daha ilkokul yaşında iş hayatına atılıyorlar. Koruyucu kanunlar çıkarılmasına lüzum görülmüyor.
4- Sendikalar kuruluyor, fakat bir yolunu bulup kapatmaya kalkılıyor, sendikacılar tevkif ediliyor, sonra serbest bırakılıyor.
5- İşçilerin sendika kurmasını telkin edenler hakkında kovuşturma açılıyor.

---

21 "Meclisi Mebusan'ın I. Devre, 3. Yıl, 12. Toplantısı " Takvim-i vakaya 24 Teşrinisani 1326 (1910) s. 271 ve devamından bugünün diline çevrilerek aynen alınmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

6- İşçilerin politika ile uğraşmaması isteniyor, fakat kanunda böyle bir yasak olmadığı halde bu yola baş vuruluyor.
7- Grev yasağı konuyor.

1326 (1910) daki bu gerçeklerle bugün arasında bir kıyaslama yapmak herhalde ilgi çekici olacaktır. Aradan 65 yıl geçmiş olduğu halde bugünkü durum şudur:

1- İşçilerle ilgili tasarılar Meclis komisyonlarında bekletiliyor. Milletvekillerinin tasarıları üzerine, hükümet "Bu konuda biz teklif getireceğiz" diyerek o tasarıyı gözden düşürüyor.
2- İşçi sınıfı yoktur deniyor, fakat işçilerin gün doğuşundan batışına kadar çalıştığı halde çok düşük ücret aldığı unutuluyor.
3- İşçi kızlar, işçi çocuklar daha ilkokul yaşında iş hayatına atılıyor, fazla çalıştırılıyor, kadın işçiler geceleri çalıştırılıyor, korunmuyor.
4- Sendikalar kuruluyor, fakat bir yolunu bulup iş verenlerin hizmetine girecek nitelikteki adamlara da sendika kurdurarak, gerçek işçi sendikasının iş göremez hale düşmesine çalışılıyor.
5- İşçilerin sendika kurmasına çalışan bilinçli işçiler işten atılıyor, sendika temsilcileri ve yöneticileri hakkında kovuşturmalar yapılıyor.
6- İşçi sendikalarının politika ile uğraşmaması şartı kanunlara konuluyor ve sendikacıların siyaset dışı kalmasına çalışılıyor.
7- Sıkıyönetim Komutanlığı ve hükümetler grevleri kolayca yasak ediyor.

Görülüyor ki, 65 yıldan bu yana tutumda ve anlayışta kapitalist çevrede belli başlı değişiklik olmamıştır. Çünkü hükümet edenler hep aynı sosyal sınıfın mensuplarıdır. Meclislere hep aynı sınıfın, kapitalistlerin temsilcileri büyük çoğunlukla girmekte ve işçi sınıfının politik bir güç kazanmasını önlemeye son derece dikkat etmektedirler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3

Siyasi Partiler ve Grev Hakkı

Türkiye'de 1908 İkinci Meşrutiyet dönemine kadar normal, bugünkü anlamıyla politik partilerin bulunmadığı bilim adamları ve siyaset tarihçilerince belirtilir. Ancak 1908'de başlayan çok partili yaşam içinde grev hakkı önemli bir yer tutar ve zaten grevler de 1908 öncesinde ve o yıllarda olduğu kadar 1919 yılına kadar süren dönemde önem kazanır. Biz, Profesör Tarık Zafer Tunaya'nın 1952'ye yayımladığı Türkiye'de Siyasî Partiler adlı yapıttan yararlanarak 1952'ye kadar olan geçen yıllar içinde kurulan partilerin programlarında grevle ilgili bölümlere yer vererek 1952 sonrasınıkendi arşivimize dayanarak belirtmeye çalışacağız.

PARTİ PROGRAMLARINDAKİ GREVLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

1907 ve 1908'de iki cemiyetle birleşerek ortaya çıkan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluş nedenini ve amacını belirten tüzükte, Cemiyetin servet arttırmak, ticareti çoğaltmakta hükümete yardım edeceği belirtilir (Md. 5). İttihat ve Terakki'nin yaşam çizgisi, bu örgüt yöneticilerinin işçilere karşı olduklarını göstermiştir. Bunu ileride grev hareketlerini incelerken ve yasal açıdan grev hakkını anlattığımız bölümde açıklayacağız.

1902'de kurulan "Teşebbüsü Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti" Prens Sabahattin'in Başkanlığında kurulmuştur. Bu cemiyet,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

programında Osmanlı memleketlerinde uygulanacak politik ıslahatın sınıfların ve tebaanın ayrıcalıksız bütününü kapsayacak şekilde olacağını belirtiyordu. (Md. I)

Böylece sosyal bir sınıfın varlığını ilk kez bu Cemiyet, programında dile getiriyor, Paris'te Aralık 1907'de toplanan İkinci Jön Türk Kongresinin Beyannamesinde de son 30 yılın nasıl bir felâket dönemi olduğu şöyle anlatılıyordu.

"Özgürce araştırma ve incelemeleri yasaklanan bilginler ve hakimlere, devlet memurları tarafından soyulan, işkence çeken haksız vergiler altında ezilen, bir kuru ekmekten, bir avuç topraktan bile yoksun kalan köylülere, çiftçilere, güvenlik ve özgürlüğün yokluğundan dolayı işine, gücüne devam edemeyen tüccara, aç çıplak sefalet içinde olan ve sonra da Padişahın emriyle vatandaşları üzerine yürümeye mecbur tutulan askerlere, hasılı devletin dehşetli bir baskısı altında ezilen bütün milletlere" bu örgüt sesleniyor ve kendilerine yardım edilmesini istiyordu.

Gerçekten de yapılan ve değişik örgütlerce de desteklenen uğraşılar sonunda Abdülhamit istibdadı yıkılmış ve İkinci Meşrutiyet dönemi açılmış, Osmanlı İmparatorluğunda Hürriyet ilân edilmiştir (10 Temmuz 1324 - 23 Temmuz 1908). Böylece Anayasada yapılan bir değişiklikle dernek (cemiyet) kurma yasağı da kaldırılmıştır. Milletvekili seçimi yasası da yürürlüğe konmuş, değişik fikir akımları su yüzüne çıkmış ve sosyalist görüşler de açıklanmaya başlamıştır,

İktidara gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti (sonra fırkası) ekonomik alanda yerli malı sevgisini uyandırmak ve sürdürmek, kooperatifçiliği benimsetmek istemiş, ulusal sermayeli özel teşebbüs ve şirketlerin kuruluşu, fabrikaların açılışı önemsenmiş ve törenler düzenlenmiştir. Bu Cemiyet'in 1908'de (Ekim başlarında) kabul ettiği siyasî programda "Amelelerle patronların hukuk ve vezaifi mütekabilelerini tayin edecek kanunlar vaz'ı teklif olunacaktır" (Md. 13) denilmektedir. Böylece işçilere işverenlerin karşılıklı görevleri ve hukuku için yasa çıkarma isteğinde bulunulacağı belirtilmiştir. Cemi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yet'in 1913'de kongrede kabul ettiği Siyasî Program'da ise esnaf cemiyetlerinin "müstakil hırfet (zanaat) ocakları" niteliğinde resmen tanınacağı açıklanmış, ancak daha önceki siyasî programında yer alan işçilerle işverenlerin karşılıklı görevleri ve hukukuna dair yasadan söz edilmemiştir. Zira Cemiyet, işverenler yararına grevi yasaklayan, sendika kurulmasını hazırlayan yasayı çıkarmış bulunuyordu.

Osmanlı Ahrar Fırkası (14 Eylül 1908) ilk muhalefet partisi olarak programında grev halinde ve buna benzer durumlarda zorunlu ihtiyaç maddelerinin hükümetçe sağlanması ve gerekli ekonomik ve umumun yararlarını bozmamak koşuluyla işçilerin durumlarının düzeltilmesi ve iyileştirilmesi, (işçilerle ustalar ve işverenlerin hukuk ve karşılıklı vazifelerini tayin amacına yönelik kanunlar konulması görüşünü açıklamıştır (Md. 23). Ayrıca Ticaret ve Nafıa Bakanlıklarına bağlı olmak üzere bir Umumi İşler Şubesinin kurulması ve hükümet memurlarının grev yapmak için sendikalar kuramamalarının teklif edileceği de aynı maddede açıklanmıştır. Böylece Sendika kelimesi ilk kez bir siyasî parti programında yer almış ve memurların grev yapmaması görüşünden yana oldukları da belirtilmiştir.

Burada şunu belirtmek yerinde olur: Ahrar Fırkası'nın programında yer alan bu tavizkâr ifade işçi sınıfını aldatmayacaktı ama, bu fırkanın çalışmaları gelişme gösterdi. Bu da İttihatçıları kuşkulandırdı. Ahrar'cıların girişimleri, İttihat ve Terakki Fırkası'na bir program tespit ve ilân etme gereğini duyurdu. Bu programda işçileri ilgilendiren şu ibare yer aldı:

"Amele ile patronların hukuk ve vezaifi mütekabilesini tayin edecek kanunlar teklif edilecektir." (Program, Md. 13)

Bu program'da yer alan ve karşılıklı vazifeler anlamına gelen "vezaifi mütekabile"nin ne olduğu Ahrar'cıların dilinde fazla bir anlam taşımıyordu; fakat İttihat'çılar da aynı terimi kullanınca bunun içeriğinde neler olduğu daha iyi anlaşıldı. Çünkü grevleri yasaklayan İttihat ve Terakki Fırkası'nın ünlü Tatil-i Eşgal Kanunu'nu icat edenlerin dilindeki "vezaifi mütekabile", işçilerin omuzlarına

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yeni yükler konacağının resmî ve üstü kapalı anlatımından başka bir şey değildi.

İşte bu sıralarda biraz sonra aşağıda değineceğimiz Osmanlı Demokrat Fırkası kuruldu. Bu fırkanın kurucuları, İttihat ve Terakki'den ayrılmışlardı ve daha tolerans sahibiydiler. İşçilerle daha realist bir şekilde ilgileniyorlardı.

Osmanlı Demokrat Fırkası Programının 5. maddesinde söyle deniyordu:

"Vatanın ihtiyacat-ı mübremanesini (zorunlu ihtiyaçları) istihzar eden (hazırlayan) çiftçi, amele, esnaf vesair eshab-ı sanayi ve köylülerden vergileri tenkis" edilecektir (vergileri azaltılacaktır).

İttihat ve Terakki Partisi'ni etkileyen Ahrar Fırkası ile Osmanlı Demokrat Fırkası ile ilgili bu küçük açıklamadan sonra öteki partilere geçerken Osmanlı Demokrat Fırkası'na değinelim:

Osmanlı Demokrat Fırkası ise (1908) kuruluş nedenini şöyle açıklamıştır:

Cins ve mezhep ayırımı yapmaksızın bütün Osmanlılar arasında kardeşliği koruma ile Osmanlı milletinin egemenliği ve mülkünün tümünü teyid ve her türlü tahakkümün kaldırılması ve rençber, esnaf, işçi, köylü vesair iş erbabının hukukunun korunması.

Amacını böyle açıklayan Osmanlı Demokrat Fırkası, siyasî programında da şöyle demektedir:

Fabrika, taş ocağı ve kumpanyalar ile öteki emekçilerin çalıştığı yerlerde onlara kapitalistler tarafından zulüm edilmemesi ve kötü muamele yapılmaması için, Fırka şirketler ve kapitalistler ile işçiler ve esnaf ve amele heyetleri arasında girişimlerde bulunacaktır.

Islahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası (1909 sonu) Programının 42. maddesinde "patronla sermayedarana karşı ameleyi himaye edecek kavanin ile müşareketi mütekabile sandığı tesisi ve kazalara karşı sigorta ihdası"nı öngörmüştür. Böylece bu fırka da grevden söz etmemiş, ancak karşılıklı yardım sandığı ve kaza sigortalarından söz etmiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ahali Fırkası da (21 Şubat 1910) programında işverenlerle işçilerin karşılıklı ilişkileri hakkında yasanın işçilerin temel haklarını hakkıyla sağlayacak hale getirilmesi için değiştirilmesinin önerileceğine yer vermiştir (Md. 9).

Osmanlı Sosyalist Fırkası ise (1910-Eylül 1326) Beyannamesinde Esas maksatlarından birincisinin büyük çoğunluğu oluşturan fakir ahali ve işçi sınıflarının hukukunu koruma ve yaşamlarını iyileştirme, ikincisi ise yine aynı maksatların daha çok kolaylıkla elde edilebilmesi için yeryüzündeki bütün işçilerle işbirliği ve eylem birliği olduğunu açıklamıştır.

Programında da toplanma özgürlüğü, işçinin açık haklarını ayaklar altına alırcasına düzenlenen grev ve sendika yasalarının kaldırılması, bütün işçilerin haftada bir gün dinlenmesi, çalışma gününün günde sekiz saat olarak saptanması, bir işçi bakanlığının kurulması ve bütün işçi sendikalarına manen ve maddeten yardım edilmesi maddeler halinde açıklanmıştır.

Ancak, İttihat ve Terakki Fırkasının iktidarı memleketi felakete sürüklemiş, Osmanlı İmparatorluğu Almanlar safında Birinci Dünya Savaşına girmiş, yenilmiş, ve Mondros Mütarekesi ile (30 Ekim 1918) yeni bir dönem başlamıştır.

Bu dönemin önemli partilerinden birisi Sosyal Demokrat Fırkası olmuş (6 Ocak 1918) amacını 9. maddede açıklamıştır. Buna göre bütün işçilerin, amele ve çiftçilerin işlerinin düzenlenmesi ve işbirlikleri, bunların bütün sosyal demokrat ilkelere dönüştürülmesi, iktisadî ve siyasî teşkilâtın bu temel üzerine düzenlenmesi, kapitalist şirket ve cemiyetlerinin yine sosyal demokrat ilkelerine göre olması, tarım, endüstri, ekonomik sendikalar kurulması ve bu sendikaların birleştirilmesi, sosyal demokrat ilkelere göre kanun çıkarılması, uluslararası sosyal demokrat örgütlerle birlikte çalışma, bütün işçi haklarının (özellikle kapitalistlere karşı) korunması amacıyla yardım cemiyetleri kurulması, işçilerin geçimlerinin sağlanması ve iyileştirilmesi, amaç edinilmiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Türkiye Sosyalist Fırkası (Hüseyin Hilmi'nin Başkanı olduğu) ise (kuruluşu 20 Şubat 1335 (1919) işçilerle bir hayli ilgi kurmuş ve grevleri yönetmiş bir parti olarak programında şunu amaçlamıştı:

"Sermayedar sınıfının zulmü altında ezilen küçük tacir, çiftçi, amele gibi fakir ve işçi sınıfının himayesini temin ve bu hususta lâzım gelen müessesatın teşkili ile icab eden teşebbüsata tevessül edilmesi" ve bunun sağlanması yolunda öngörülenler arasında "amelelerin tatil-i eşgal (grev) hak ve hürriyetinin muhafazası" ve de "tatil-i eşgal (grev), ihtiyarlık, maluliyet, kaza, hastalık zamanlarında bu gibi icabatı hayatiye neticesi olan kazalara karşı ticaret, ziraat, sınaat erbabı sayü amelin heyeti mecmuasına tatbik edilmek üzere millet tarafından bir şirketi teavüniyye teşkil ve tesisi." (Madde 14/j ve 14/k nin aa fıkrası).

Böylece Türkiye Sosyalist Fırkası hem grev hakkının ve hürriyetinin korunmasını istiyor, hem de grev sırasında ve diğer hallerde hayatî gerekler sonucu olacak kazalara karşı emekçilerin tümüne uygulanmak üzere millet tarafından bir sosyal yardım ortaklığı (sigortası) kurulmasını öngörüyordu.

Mondros Mütarekesinin imzasından sonra (30 Ekim 1918) başlayan işgaller, yurtta bir matem havasını yaymış, bu dönemde Radikal Avam Fırkası, Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası, Selâmet-i Amme Heyeti, Teceddüt Fırkası, Osmanlı Sulh ve Selâmet Cemiyeti, Ahali İktisat Fırkası, Selâmeî-i Osmaniye Fırkası, Sosyal Demokrat Fırkası, Sulh ve Selâmet-i Osmaniye Fırkası, Mîllî Ahrar Fırkası, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, Millî Türk Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Osman'ı Mesai Fırkası, Türkiye Sosyalist Fırkası, Amele Fırkası, Türkiye Zürra Fırkası Müstakil Sosyalist Fırkası kurulmuş ve bunlardan işçi hakları ve özellikle grevle ilgili görüşleri olanlardan bilgi vermiştik.

Mütareke devresinden sonra memleketin düşmanlardan arındırılması dönemine geçilmişti. Prof. Tunaya'ya göre o dönemin bir siyaset prensibi olarak benimsediği şey, fırka'cılıktan nefret ve bu tür

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çalışmaları reddetmekti. (Türkiye'de Siyasî Partiler, s. 478) Türkiye Büyük Millet Meclisi döneminde ise Meclis içinde ve dışında Yeşil Ordu, Türkiye Komünist Fırkası (Atatürk'ün kurdurduğu), gizli ve yasa dışı Komünist Fırkası, Halk İştirakiyun Fırkası kurulmuştu.

Cumhuriyet ilânından sonra dernek kurma hürriyeti 1924 Anayasasıyla kabul edilmiş (Md. 70) 16.8.1909 (1325) tarihli Cemiyetler Kanunu'nda 5. madde değiştirilmiş (28.11.1909) (1325) sonra da bazı maddelerde değişiklik yapılmıştı (20.2,1924) (1339). 1938 yılına kadar yürürlükte kalan yasa'da önemli değişiklik 1946'da yapılmış ve böylece sınıf esasına dayanan cemiyet kurma hakkı yeniden tanınmıştır. (5. Haziran 1946).

1923'te kurulan CHP 1947 Kurultayında kabul ettiği Programında sosyal politikayı belirtirken "millî varlığın dayanılacak ve korunacak en önemli değer kaynağı yurttaşların emeğidir" demiş, işçi ve işverenlerin kendi aralarında ayrı ayrı sendikalar kurmalarını demokratik haklardan saymış, sendikaların millî bir zihniyetle kurulması ve politik akımların dışında kalması görüşünü getirmiş, grev hakkını ise tanımamıştır. 1946'da Cemiyetler Kanununda yapılan değişiklikten sonra yeni yeni partiler kurulmasına girişilmiş, çok partili yaşama geçilme eğilimleri açıklandığı bir sırada Nuri Demirağ, İstanbul valiliğinden yeni bir parti kurulmasının sakıncalı olup olmadığını sormuş ve olumlu cevap almıştır. Bundan sonra Millî Kalkınma Partisi kurulmuş (18 Temmuz 1945) ve konumuzla ilgili bir görüşe programında yer vermemiştir.

Demokrat Parti ise (7 Ocak 1946) programına grev hakkını almış ancak grevlerin her türlü siyasî tesir ve maksatlar dışında kalmalarını şart koşmuştur (Md. 7)

Türkiye Sosyalist Partisi (14 Mayıs 1946) (Genel Başkan Esat Âdil Müstecabioğlu) ise grev, nümayiş, toplantı ve her türlü teşkilâtlanma hürriyetlerinin mutlak olduğunu belirtmiştir. (Md. 10)

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin (24 Mayıs 1946) (kurucuları Sabit Şevki Seren, Fehmi Ünal, Orhan Toner) Genel Prensipler'in

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

10. maddesinde ise şöyle denilmektedir: "Bütün çalışan vatandaşlar için, yaşama şartlarının ve işyerlerinin ıslahı; ücretlerin tanzimi; hak ve menfaatlerinin korunması gibi haklı isteklerini dinlemek istemeyen, asgari 48 saatlik bir mühlet içinde, bir anlaşma zemini bulmaktan kaçınan, gerek devlet ve gerek hususi müesseseler idarecilerine karşı; muvakkaten, kısmen veya tamamen işlerini terk etme "grev" yapma hakkı tanınmalı, çalışan vatandaşların patrona karşı icabında, bu yegâne (müdafaa silahını) kullanabilmesi, çok görülmemelidir."

Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi (17 Haziran 1946) de (kurucuları Etem Ruhi Balkan, Sefahattin Yorulmaz, Mehmet Şükrü Sekban, Necmettin Deliorman...) Partinin gayesini şu şekilde belirtmiş ve grev hakkından söz etmemiştir:

"Türkiye'de şehirlerde, fabrikalarda, atelyelerde ve bilumum müesseselerde toprakla çalışan, elinin emeğiyle geçinen vatandaşların her şeyden evvel içtimaî durumlarını ıslâh, işçilerin ve çiftçilerin layık kıymet ve şerefi canlandırmak ve içtimaî bir nizama bağlamak, işçi ve çiftçinin insanî ve medenî, kanunî vatanî ve millî hislerini inkişaf ettirmek nihayet işçi ve çiftçinin istikbalini temin çarelerini aramaktır."

Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (Şefik Hüsnü Değmer, İstefo, Ragıp Usta, Fuat Usta, Aydın Batan, Emin Aydınlatan, Müntekim Öpmen tarafından 19.6.1946 da kuruldu, 16.12.1946'da Sıkıyönetim Komutanlığınca kapatıldı) Programında (Md. 4) şu görüş yer almıştır:

"...Anayasada tanınan ve kefalet altına alınmış bulunan hak, serbestlik ve dokunulmazlıkların (söz, yayın, basın, meslek seçme, aile kurma, seyahat serbestlikleri; toplanma, dernek, sendika, siyasi partiler kurma ve bu partilere girme, çalışma veya çalışmama (grev) v.s. hakları; can, mal, ırz, mesken mesuniyetleri ve işkence yasağı) her ne vesile ile olursa olsun, idarî makamlarca çiğnenmesinin ağır cezalı bir suç ilân edilmesi ve bu hak, serbestlik ve dokunulmazlıkları hiçe sayan antidemokratik bütün nizamname, içtihat kararları ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kanunların hemen yürürlükten kaldırılması veya düzeltilmesi uğrunda, elinde mevcut bütün vasıtalarla, parlamento içinde ve dışında, aralıksız bir mücadele yürütecektir."

Bu dönemde irili ufaklı daha bir çok parti kurulmuşsa da bu partiler grev hakkını programlarına almamışlardır. Ancak siyaset hayatımızda yeri olan Millet Partisi (Kuruluş: 19 Temmuz 1948, kurucuları Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı, Osman Nuri Koni, General Sadık Aldoğan) Parti programının 120. maddesinde şu görüşü belirtiyor:

"İşçinin grev yapmak hakkını kabul ediyoruz. Ancak bu hak işçi ile işveren arasındaki mukaveleleri ve diğer işçilerin çalışma hakkını ihlâl edemez. Grevler hususi bir kanunla tanzim edilmelidir."

Müstakil Türk Sosyalist Partisi ise (19.9.1948'de kurulmuş, Arif Oruç liderliğini yapmıştır) Programında (Md. 49) "Çalışma hürriyeti esas olmak itibarı ile meşru halde ve memleket müdafaasına taalluk etmeyen ahvalde ameleye grev hakkının mutlak olarak tanınmasına çalışacağız. (Lock out-Lokavt yasaktır)" görüşü yer almıştır.

Toprak Emlâk ve Serbest Teşebbüs Partisi (30 Eylül 1949, Süreyya İlmen'in partisi) programında (Md. 68) iç işlerle ilgili görüşlerini açıklarken "idarî, siyasî, iktisadî mitingleri halkın dilek ve arzusunun gösterisi olarak kabul ve lüzumlu buluruz. Grev hakkını da tanırız." denmektedir.

Şunu kabul etmek gerekir ki 1946 yılında kurulan Demokrat Parti ve partinin liderleri grev hakkının savunulmasını meşrulaştırmış ve işçiler bu partinin öncülüğünde grev hakkını savunabilmişlerdir. Daha önceleri sosyalist partilerin içinde yetişen işçiler, hiç kuşkusuz grev hakkının önemini çok iyi kavramışlar ve grev hakkı için işçi sınıfı içinde bir ölçüde birikim de sağlamışlardı. Ne var ki sosyalistlerin grev hakkını istemeleri hemen suçlamalarla karşılanmıştı. Bu kez D.P. liderlerinin grev hakkını savunmaları, bu suçlamaları etkisizleştirmişti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1954'te kurulan Vatan Partisi (Kurucuları Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Osman Sercan, Hüseyin Kazancı, İrfan Savgat, Memduh Karabasan, Siyami Altunçul, İbrahim Kayaoğulları, Mehmet Anter, Ahmet Cansızoğlu, Sevdiye Kayaoğulları) Programının İkinci Netice bölümünün 13. maddesinde grevi şöyle belirtir:

"İşverenin kısmî veya tam gizli lokavtlarına hiç bir kanunla mani olunmadığı B. Millet Meclisinde dahi belirtildiğine göre, işçilerimizin alın yazıları arz ve talep kanununa bağlı kaldıkça, grev hem işçilerimizin biricik meşru nefis müdafaası olacak, hem de işletmelerimizi mutlak istismar yerine makine kullanmaya sevkederek, millî terakki ve refahımızın canlı zenbereği haline girecek. Bu kadar mühim bir hak hiç bir bahane ile geciktirilmeyecek."

Vatan Partisi, işçi sınıfının içinde yer edemeden iktidarca suçlanıp yöneticileri mahkemeye verildiyse de bu partinin programında yer alan görüşler ve grev hakkı için yaptığı yorum dar çerçeve içinde de olsa bazı işçilerin yetişmesine yardım etti.

İşçi sendikalarının yasal güçlerinin olmayışı, sosyalistlerin sendikalarda suçlanmakta olduğu bir dönemde grev hakkı parti programlarında olduğu gibi kaldı. Demokrat Parti iktidarı zamanında hazırlanan Grev Tasarısı (Ayrı bölümde ele alındı) yasalaşmadı. Demokrat Parti yönetimine bir tepki olarak bu partiden ayrılanların öncülüğüyle kurulan Hürriyet Partisi'nin (1946) 32 kurucusu arasında şunlar da vardı: Ekrem Alican, Yusuf Azizoğlu, Nihat Reşat Belger, Fethi Çelikbaş, Sabahattin Gıracıoğlu, Ziyad Ebüzziya, Muhlis Ete, Turan Güneş, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Erullah Nutku, İbrahim Öktem, Emin Paksüt, Ekrem Hayri Üstündağ.

Hürriyet Partisi'nin programında (Md. 105) grev hakkı şöyle tanımlanıyordu:

"İşçinin işi bırakması halinde asgari geçim imkânının tesirli şekilde sağlanmış bulunması şartıyla grevi işçi menfaatlerinin temini hususundaki teşebbüslerin nihaî merhalesinde bir müeyyide olarak meşru bir hak tanıyoruz Bu hakkın istimal şekli ve şartlan ayrı bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kanunla tanzim edilmelidir. İşverenlerin toplu olarak işçi çıkarmaları ve işi durdurmaları hallerinde tatbik edilecek hükümler de bu kanunda yer alacaktır."

Hürriyet Partisi sendikalar için de şu görüşü savunuyordu:

"Hür ve bağımsız sendikalar demokrasi prensiplerine göre idare olunan bir cemiyetin aslî müesseseleri arasında yer alırlar. İşçinin iktisadî, içtimaî menfaatlerini koruyacak olan bu teşekküllerin, icra makamlarının ve siyasî partilerin tesir ve nüfuzundan masun bulunmalarını kat'î bir prensip olarak kabul etmekteyiz."

Hürriyet Partisinin grevle ilgili tasarısı da D.P.nin tasarısı gibi raflarda kaldı ve grev hakkı ancak 1961 Anayasasında yer alarak işçiler grev hakkını kısıtlı ve sınırlı da olsa elde etmiş oldular.

27 Mayıs 1960 hareketinden sonra halk oyuna sunulan yeni Anayasada grev hakkı 47. maddede son şeklini şöyle almıştı:

"İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.

Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir."

Bu maddenin gerekçesi de şöyleydi:

"İşçilerin toplu sözleşme hakkı, bilhassa memleketimizde uzun zaman münakaşa konusu olduğundan, bu hakkın Anayasa ile tanınması uygun düşmektedir. Grev hakkı ise, artık Anayasalara giren bir sosyal ve iktisadî hak olarak genel surette kabul edilmektedir. Memleketimizde de gerek siyasî partiler, gerek basın ve ilim muhiti, grev hakkını prensip itibarı ile demokratik nizamın zaruri kıldığı bir hak olarak tanımaktadırlar. Bu hakkın siyasi maksatlarla kullanılabilmesi ihtimalinin yarattığı endişeleri mübalağa etmemek gerekir. Esasen, tasarıda yer alan "işverenlerle olan münasebetlerinde iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek maksadiyle" kaydı, siyasî grevlerin caiz olmadığını göstermektedir.

Grev hakkı, bilhassa memleketimiz gibi ona tamamen yabancı

olan toplumlarda ancak bazı kayıt ve şartlarla kabul edilebileceğinden, ikinci fıkra bu hakkın düzenlenmesini ve istisnalarını kanuna bırakmıştır.

Lokavt hakkı da, mahiyetinden doğan farklılıklar hariç, grev hakkına muvazi olarak kanunla düzenlenecektir. Ancak, bunun bir insan hakkı olarak Anayasada zikredilmesi için sebep yoktur. Nitekim, diğer Anayasalarda da durum böyledir."

27 Mayıs'tan sonra kurulan çeşitli partiler artık grev hakkını programlarına olmazlık edemiyordu. Zira bu hak Anayasal bir hak olmuştu. Ancak kurucularının tümü sendikacı olan ve sonra sosyalist bir parti niteliği kazanan ve toplumumuzda çok etkin yeri bulunan Türkiye İşçi Partisi (13 Şubat 1962) kurucuları tümüyle işçi olan ilk parti idi. Kurucuları şunlardı: Kemal Türkler, Avni Erakalın, Şaban Yıldız, İbrahim Güzelce, Ahmet Muşlu, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, Hüseyin Uslubaş, Saffet Öksüzoğlu, Salih Özkarabay, İbrahim Denizcier, Adnan Arkın. TİP'in İzmir Kongresinde (10.2.1964) çalışma ile ilgili ve "Sendikacılık, Toplu Sözleşme, Grev" başlıklı bölüm de Parti Programı'na konulmuştu. Program'ın bu bölümünde grev şöyle değerlendirildi:

"Türkiye İşçi Partisi, grevi, silâhsız ve saldırısız olmaktan başka şartlarla kısıtlamaz. Grevi gayesinden uzaklaştıracak, soysuzlaştıracak usuller koyan kanun, tüzük ve yönetmelikler yürürlükten kaldırılacaktır.

Grev halinde, işyerinin işçilerce elde tutulması, üretim araçlarının, ilkel ya da yardımcı maddelerin, mamul malların işyerinden çıkarılmasının önlenmesi; işçilerin işyeri çevresinde topluca bulunması ve işyerine yeni işçiler alınmasına engel olunması gibi fiiller, grevin başarı ile yürütülmesi için gerekli olup grevin ayrılmaz unsurlarıdır; kamu düzenine, mülkiyet hakkına, çalışma hürriyetine, genel ahlâka, millî güvenliğe aykırı olarak görülmez, gösterilmez. Bu sebeple, grevin kanuna uygunluğu, özel kanunlarla değil, Anayasaya göre tespit edilir.

Anayasamız lokavt'ı sosyal adalet, hukuk devleti ve demokrasi ilkeleriyle bağdaşmayacağından dolayı bir hak olarak tanımamıştır. Anayasanın tanımadığı bir hakkın, özel kanunla tanınması mümkün değildir. Türkiye İşçi Partisi, Anayasa'mızın 3. 10. 34. ve 41'inci maddelerine aykırı olan, kişilerin temel hak ve hürriyetlerini sınırlayan ve sosyal devlet ilkesiyle bağdaşmayan lokavtı yasaklayacaktır."

Türkiye İşçi Partisi gibi 27 Mayıs devriminden sonra kurulan Adalet Partisi (11 Şubat 1961) Programının 16. maddesinde şöyle yazar:

"İşçi mevzuunda, işçilerimize grev haklarının tanınmasını, kollektif iş akdinin teminini, işsizlik sigortasının ihdasını, sendika muhtariyetinin Anayasa teminatı altına alınmasını lüzumlu görmekteyiz."

Gönülsüz ve isteksiz yazıldığı anlaşılan bu madde ve öteki burjuva partilerinin grev hakkındaki sırf işçileri avlama amacı güden görüşleri dışında 12 Mart 1971 kıyımından sonra kurulan sosyalist partiler ve grev anlayışlarını belirtmek isteriz. Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılmasından (20.2.1971) sonra kurulan Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (22.6.1974) kurucuları Ahmet Kaçmaz, Yalçın Yusufoğlu, Aydoğan Gezer, Osman Sercan, Ali Kar, Oya Baydar, Ayhan Çekiç, Mehmet Şahin, Cemal Çelik, Burhan Şahin, Hikmet Karatıan, İbrahim Şahin, İsmail Güldal, Hamdi Gülen, Cemal Özden) programının sosyal haklar bölümünde grevle ilgili olarak şunları belirtir:

"GREV hakkı hiç bir şekilde kısıtlanmayacak, erteleme yetkisi hiç bir organa verilmeyecektir. Lokavt kaldırılacaktır. İşçilerin genel grev hakkı olacaktır. Tarım işçilerinin sanayi ve hizmet işçileriyle her alanda aynı olanak ve haklarda yararlanmaları sağlanacaktır. Kamu kuruluşlarında çalışan gerek üretim, gerekse hizmet kolundaki işçilerin sendikalaşma ve grev haklarını önleyici bütün yasalar kaldırılacaktır."

Parti programında bilimsel kalkınma kavramı şöyle özetlenmiştir:

"Çağımızda bilim açısından kalkınma, üretici, güçlerin gelişmesini önleyen veya yavaşlatan tüm engellerin kaldırılması; en ileri

üretim tarzının yerleştirilerek, üretici güçlerin, bilimde öngörülen biçimde gelişiminin sağlanmasıdır. Bu bakımdan, kalkınma ve üretici güçlerin gelişmesi kavramları, birbirlerini tamamlayan ve toplumların akışında her zaman çakışık giden ayrılmaz bir bütündür. Bir toplumda üretici güçlerin gelişme çizgisini tıkayan engeller, yani bu gelişimi önleyici üretim ilişkileri varsa, o toplum kalkınamıyor demektir. Böylesi engellerin kaldırılarak, üretici güçlerin özgürce gelişiminin sağlanması için gerekli ekonomik ve sosyal tedbir ve uygulamalar bütünlüğü, kalkınma sürecini meydana getirir."

Türkiye Emekçi Partisi (23 Şubat 1975) ise (Kurucuları arasında Mihri Belli, Vecdi Özgüner, Şaban Ormanlar, Halil Oyman, Erol Yüce, Sefer Yılmaz, Mustafa Özçelik var) Programın E bölümünde "işçinin mücadele gücünü yükseltmek" başlığı altında şöyle deniyor:

"Türkiye'nin bugünkü düzeninin milyonlarca şehir ve köy emekçisini kaçınılmaz olarak, açık ya da gizli işsizliğe mahkûm ettiği; bu sömürü düzeninin çalışabilen ve çalışmaya azimli insanı çalışamama durumuna ve bu durumdan doğan yoksulluk ve açlığa sürüklediği; bu düzen durdukça, Anayasa'da yazılı çalışma hakkının (Md. 42) gerçekleşmesinin imkânsız olduğu; bu hakkın ancak halk devletçiliği şartlarında sosyalizm doğrultusunda belli mesafenin aşılmasıyla uygulanabileceği gerçeğini göz önünde tutan Parti, işçi sınıfının kısa vadede korunması ve mücadele gücünün yükseltilmesi için aşağıdaki taleplerin ülke ölçüsünde gerçekleştirilmesi uğruna mücadele edecektir."

Anayasa maddelerine atıf yapılarak özetlenen talepler arasında "toplu sözleşme grev hakkını kısıtlayan bütün engellerin kaldırılması ve dayanışma grevi hakkının bütün emekçilere tanınması" da yer almaktadır.

Sosyalist Parti (Kurucuları arasında Mehmet Ali Aybar, Cenan Bıçakçı, Uğur Cankoçak, Talat Kılıç bulunuyor) Programı'nda greve ayrı bir yer verilmemiştir. Ancak "bilinçlenmeyi hızlandırmak, örgütlenme ve Demokrasi için mücadele" bölümünde şöyle denilmektedir:

"İşçilerin, köylülerin, emekçilerin, hakları, özgürlükleri, çıkarları için sürekli biçimde mücadele edilecektir. Bu mücadelelere emekçilerin de örgütlenerek katılması için çaba harcanacaktır. Parti hak çiğneme olaylarının amansız takipçisi olacaktır. Sade bu işle uğraşan bir hukuk bürosu kurulacaktır.

Anayasamızda, Evrensel İnsan Hakları Bildiri ve sözleşmelerinde kişilere tanınan hak ve özgürlükler, emekçilerin sahip çıkmaları için eğitici, yol gösterici, örgütleyici, destekleyici girişimlerde bulunacaktır. Gerçekten demokratik bir Anayasa ve Anayasaya uygun demokratik yasalar ve davranışlar yolunda, yasalar sonuna kadar kullanılarak, emekçi yığınlarla elele, sürekli mücadele verilecektir. Anayasamızın demokratik esaslarıyla bağdaşmayan Anayasa hükümlerine ve demokrasiye ters düşen tüm yasaların yürürlükten kaldırılması için mücadele edilecektir." (s. 36,27)

Hiç kuşkusuz hiç bir sosyalist parti, grev hakkının kapitalist toplum içindeki önemini unutmaz, unutamaz. S.P'nin de aynı anlayışta olduğunu kabul etmemek için bir neden yoktur.

4

Grev Hakkı İçin Mücadele

Yukarıda belirtildiği gibi Türkiye'de işçi sınıfının ortaya çıkmasından bu yana sosyal bir realite olarak belirmeye başlayan grev hareketleri, çeşitli siyasi partilerin programlarında grev hakkına yer verilmesine yol açmıştır.

Ancak buna rağmen, grev hakkı işçi sınıfına yasal bir hak olarak verilmemişti. Bu yüzden, işçi sınıfının gelişmesine paralel olarak beliren grev hareketleri yasalarca suç sayılıyordu.

Fakat, işçi sınıfının örgütlenmesinde ve ortak hareket etmesinde en önemli bir mücadele aracı olan grev hakkı için verilen mücadeleler, sonunda Cemiyetler Kanunu'nda değişiklikler yapılmasına yol açtı. Böylece 5 haziran 1946'da Cemiyetler Kanununda yapılan değişiklikler ve sınıf esasına dayalı dernek kurma yasağı kaldırıldıktan sonra işçiler grev hakkını yeniden istemeye ve bu hakkı elde etmek için mücadele vermeye başladılar. Özellikle sosyalist partiler çevresinde toplanan işçiler ve bu partilerin yayın organları grev hakkını savunmaya koyuldular. Bu görüşler grev hakkı olmadan işçilerin haklarını alabilmelerinin olanaksız olduğunu, işverenlerin işçi haklarına saygılı olmalarını zorunlu kılacak hiç bir yasal güvence bulunmadığını anlatıyorlardı.

Nitekim Adana'da Osmaniye kazası dolaylarında Müftüoğulları ve Başlamışların çiftliklerinde patozda çalışan işçiler, 12 temmuz 1946'da kendilerine vaat edilen ücreti ve tahılı işverenden alamayın-

ca hiç bir makam bu işçilerin (İsmail Serteli ve Kadri Dörtçocuklu) haklarını koruyamadığı için iki işçi açlık grevine başladı.[22]

Gün ve Sendika gazeteleri ilerici sendikaların görüşlerine yer veriyor, grev hakkı ön planda ele alınıyordu. Sendikalar Kanunu tasarısı açıklandıktan sonra grevin hâlâ suç sayılmış olması geniş tepki uyandırıyordu. Deniyordu ki:

"İş ve Cemiyetler Kanunlarının tasarıda atıfta bulunulan maddeleri, başlıca grev yasağına ve polisin adeta derneklerin bir cüz'ü mütemmimi sayılmasına aittir. Tasarıyı hazırlayanlarca özellikle demokrat sayılan ülkelerden hiç birinde eşine rastlanmayan bu hükümlerin, buraya, müeyyideleri bir misli şiddetlendirilerek aktarılması değil, öbür kanunlardan da bir an önce çıkarılması gerekirdi. "Grev suçu!", Grev gibi tabiî bir hakkın bu memlekette hâlâ suç sayılması, yalnız onların değil, her Türkün yüzünü kızartmalıdır."[23]

Sendika gazetesi, grev hakkını suç sayan yeni Sendikalar Kanunu'nun antidemokratik bir yasa olacağını haykırıyor ve bilim adamlarının tasarıyı eleştirmemelerini kınıyor ve haykırıyordu:

"Dr.lar, Doçentler, Profesörler, Ordinaryüsler neredesiniz?

Yarın bu tasarı olduğu gibi kanun halini alırsa, hükümlerini kürsülerimizde ve kitaplarınızda anlattığınız insan hak ve özgürlükleriyle bağdaştırmakta yine güçlük çekmeyecek misiniz? Nihayet imam yine bildiğini okusa da, böyle bir kanunu tasvip etmemiş olmak sizce bir şeref değil midir?

Dr. lar, Doçentler, Prof.lar, Ord. Prof.lar neredesiniz?"[24]

Ve sanki bu haykırışları susturmak, bunları örgütleyen politik partilerin burjuva partileri karşısında güçlenmelerini önlemek için İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bir bildirisi basında 17 Aralık 1946 günü yer alıyordu:

---

22 Gerçek Gazetesi, 21 Temmuz 1946.
23 Sendika, 7 Aralık 1946.
24 Sendika, 14 Aralık 1946, Sayı 16.

"Mahkûm komünistler veya müfrit komünist fikirli kimseler tarafından kurulan" Türkiye Sosyalist Emekçi Partisi ile Sosyalist Parti merkez ve şubeleri, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, İstanbul İşçi Kulübü kapatılıyor, "komünist fikirler yaydığı" iddia edilen Sendika, Ses, Noror, Gün, Yığın, Dost gibi gazete ve dergiler kapatılıyordu. Komutan Âsim Tınaztepe imzasını taşıyan tebliğde açıklandığına göre bu partilerin kapatılması ve sendikaların, yayın organlarının çalışmalarına son verilmesinin nedeni "Örtülü bir şekil altında kurularak memleket içinde içtimaî bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesise ve mevcut iktisadî ve içtimaî nizamları bozmaya çalıştıkları" nın anlaşılması idi.

DP GREV HAKKINI SAVUNUYOR

Bu terör işçiler üzerinde acı bir etki yaptı. Her ne kadar tutuklanan sendikacılar beraat etti, grev hakkı bu kez Demokrat Parti'ce ısrarla savunulur olduysa da, tahliye edilen, beraat eden sendikacılar ve işçi sınıfının haklarını elde etmeye azimli öteki işçiler grev hakkından asla vazgeçmediler ve onurlu bir mücadeleyi sürdürdüler. Adı sosyaliste çıkan bir işçinin başkanlığındaki İstanbul Mensucat İşçileri Sendikası (Başkanı Zeki Ural), CHP denetimindeki İşçi Sendikaları Birliği dışında kalmış ve yaptığı kongrede (23 Ocak 1949) işçi Şaban Yıldız grev hakkını savunmuş ve şöyle demişti:

"Grev hakkı bize mutlaka verilmelidir. Grev hakkı olmazsa sendikanın işçi haklarını koruması güç olur. Grev, bir sınıfın öteki bir içtimaî sınıf üzerinde tahakkümünü kurmayı önler."

1949'da Demokrat Parti, İstanbul'daki siyasî toplantılarının ilkini Kasımpaşa Bucağında yaptığı gün de (27 Mart 1949) üyelerden Enver Kaya şöyle demişti:

"Bugün imtiyazlı bir sınıf Türk işçisinin sırtından geçinmekte, fakat onun dileklerini dinlememektedir. Türk işçisi, Demokrat Parti'nin lüzumuna kani olduğu grev hakkı ile sendikasını serbestçe kurabilir

ve haklarını isteyebilir... Beklediniz an ergeç gelecek ve Türk işçisi de elinden alınan grev hakkına ve hürriyetine kavuşacaktır."

Milletvekili Salamon Adato da aynı toplantıda greve değinmiş ve şöyle demişti:

"İktidar Partisi, işçi haklarını müdafaa ettiğimiz zaman birçok memleketlerin grev hakkını tanımadığını söyledi. Doğru değildir, grev hakkı halen yalnız faşist ve komünist devletlerde yoktur. Demokrat devletler bu demokratik hakkı tanımışlardır. Patronlar karşısında işçilere grev hakkı tanınmalıdır. İşçi bu silâhı ihtilâl için değil, hakkını korumak için kullanacaktır." [25]

DP'liler ısrarla grev hakkını savunuyordu. Hele DP Genel Başkanı Celâl Bayar'ın Karabük'de yaptığı konuşmada (12 Haziran 1949) "işçilere grev hakkı tanınmalıdır" demesi, bu hakkın bütün DP örgütünce savunulması için direktif kabul edildi. Hemen hemen her DP'li işçi ve DP'li yöneticinin grev hakkını savunan bir kampanya açtığı o günlerde, CHP'nin Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer işçilerin yoğun olduğu Kayseri ve Adana'ya giderek grev aleyhine konuşmalar yapıp "grev, kullanana zarar veren köhne bir silâh"tır deyince (Kasım'ın ilk haftası) işçiler, Çalışma Bakanına sert karşılıklar verdiler. Sirer, konuşmalarında Celâl Bayar'ın grevi savunan konuşmalarına çatmıştı. DP'yi tutan Son Saat Gazetesi de 9 Kasım 1949 da Sirer'e tepki gösteren işçilerin görüşlerini yayınlamaya başladı. Bu sırada İş Kanunu'na göre yasak olan lokavt'ın da işverenlerce kullanılagelmekte olduğu, buna karşılık grevin yapılamadığı da açıklandı. (Mehmet İnhanlı, Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası Başkanı'nın mektubu). Aynı sendikacı şöyle diyordu:

"Şayet bu silâhın modası geçmiş: ise medeniyet dünyası adı verdiğimiz Amerika'da bu silâhın isminin kaldırılması icap ederdi." [26]

---

25 Son Posta, 28.3.1949
26 Son Saat, 12.10.1949.

(Aynı sendikacı grev hakkı ve benzeri işçi davalarını savunan sosyalist Gerçek gazetesini işçi kongrelerinde yırttırmış (1946) işçiyi greve hazırlama niteliğindeki bir şiiri, yöneticisi olduğu sendikanın gazetesinde yayınlamak isteyen Zihni Çolak adında bir işçiyi Emniyet Müdürlüğüne ihbar etmiş (1955) ve sendikadaki görevinden uzaklaştırmıştır.)

Grev hakkını savunanların artışı üzerine Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer yine Adana'ya gitmiş ve Adana Halkevinde işçi temsilcileriyle bir konuşma yapmıştır (6 Kasım 1949). Bu konuşmada Bayar'ın Malatya'da yine grev hakkını savunan konuşmasını eleştirerek şunları söyledi:

"Lider mevkiinde bulunan zat yalnız grev hakkını ele almaktadır. Yani eski zaman masallarında insanın her talebini karşılayan, "açıl kilidim açıl" kabilinden grevin işçi davasını halledeceği kanaatine sahip bulunmaktadır. Halbuki grev, devletin, devlet olarak vazifesini yapamadığı yerlerde kullanılan köhne bir silahtır ki, karşısındakinden ziyade elinde bulunanı tahrip eder... Muhalefetin bir iksir gibi dört elle sarıldığı grev Türk işçisinin saadetinin şartı değildir."

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, CHP Çalışma Bakanı'nın grevle ilgili sözleri CHP'lilerce de eleştiriliyordu. Nitekim CHP İstanbul Milletvekili Ali Rıza Arı şöyle diyordu:

"Grev, demokrasi dâvasında işçiye tanınmış olan bir haktır ve bu hakkın kendisine verilmesi kadar tabiî bir şey olamaz. Grevin tahripkâr oluşuna gelince, hakikat halde, yapanlar için birçok zararları mucip olan bazı grevlerin, istikbal için birçok imkânlar sağladığı da bir hakikattir."

Garsonlar Sendikası Başkanı CHP'li İsmail İnan da şöyle diyordu:

"Grev bizim en tabiî hakkımız ve en kuvvetli müeyyidemizdir. Demokrasinin grevsiz olacağına inanmak, demokrasiyi inkâr etmek demektir."[27]

---

27 Son Saat, 8.11.1949.

Bu arada Gemi Sanayii İşçileri Sendikası yöneticilerinden Mehmet Tosun'un dal grev istediği yazılmış ve bu sözler "Çalışma Bakanının demeci işçiler arasında infial uyandırdı" başlığıyla verilmişti. CHP İstanbul İl örgütü, partili işçilerin de bakana karşı çıkışını önlemeye çalıştı ve Mehmet Tosun'a ikinci bir demeç verdirdi. Tosun'un demeci ve CHP'li Zaman gazetesinin konu ile ilgili yazısı şöyledir:

"Dün çıkan bir akşam gazetesinde Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in Adana'da söylediği nutkun işçiler arasında infial uyandırdığı yazılmıştır. Bu ifadenin yazıyı kuvvetlendirmesi için bazı sendika başkanları ağzından beyanatlar da ilâve edilmiştir. Halbuki işçiler arasında herhangi bir infial bahis mevzuu değildir. Hatta beyanat, işçilerin pek çoğunun düşüncelerinin ifadesi olarak görülmemektedir.

Nitekim mezkûr gazetede beyanatı çıkan Gemi Sanayii İşçileri Sendikası Yönetim Kurulu üyesi Mehmet Tosun, Son Saat gazetesine aşağıdaki tekzibi göndermiştir:

8.11.1949 tarihli Son Saat Gazetesinin Birinci Sayfasında "Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in beyanatı işçiler arasında infial uyandırdı" başlıklı yazıda Gemi Sanayii İşçileri Sendikası İdare Heyeti azası olarak benim de sözlerim yazılmıştır.

Bu yazıda Sayın Çalışma Bakanının biz işçiler lehine olduğuna katiyyen inandığımız beyanatını tekzip için benim konuşmalarımın bir silâh ve vasıta şeklinde kullanıldığını hayretle gördüm. Biz, bütün samimiyetimizle evvela memleket, sonra da işçi davalarımız üzerinde görüşürken sözlerimizin basit politika oyunlarına alet edilebileceğini hatıra bile getirmemiştik.

Sözlerimi tekrar ediyorum:

Grev belki de faydalı olabilir. Bugünkü durumda memleketimizde grevin sonu kitle halinde işsizlik, bazı işçi arkadaşlarımızın sefalet uçurumuna yuvarlanmasıdır. Çünkü grevin yanında işverene tanınacak lokavt hakkı elbette ki bizlerin lehine olmayacaktır." [28]

---

28 Zaman, 9.11.1949.

Oysa, o zamanki İş Kanunu'nun 72. maddesine göre lokavt da, grev de yasaktı. Ama, işverenler bol bol lokavtı, yani toplu işçi çıkarmayı uyguluyorlardı. Üstelik İş Kanunu'nun 13. maddesi de bir açıdan lokavt yapılmasına açık kapı bırakmıştı. Böyle olduğu halde burjuva partilerine angaje olan bazı sendikacılar grev gibi önemli bir hakkı savunacak yerde onun zararlarını anlatmaya önem veriyordu. Çalışma Bakanı Sirer de, Garsonlar Sendikası Başkanı İsmail İnan'ın grevi savunan konuşmasına cevap vermek için Garsonlar Sendikası'nın kongresine katıldı (10 Kasım 1949) ve o zaman CHP'li olan (1952'den sonra DP'li) Cibali Kutu Fabrikası Sendikası Başkanı Süreyya Birol'un daveti ile kürsüye gelerek modern devlet anlayışı ve grev hakkında şunları söyledi:

"Bugünkü modern devletin vazifesi dışarıya karşı hududu müdafaa, içeriye karşı asayişi muhafazadan ibaret değildir. Bugünkü devlet çocuğu da okutacaktır, vatandaşları hasta ise tedavi ettirecektir, işçileri kalifiye hale getirecektir. Çalışmayacak olanları da düşünecektir. Çalışan yurttaşı her suretle himaye etmek modern devletin vazifesidir. Bundan dolayıdır ki; 1919'da, 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkıldıktan, büyük inkılâplar yapıldıktan ve Kemalist rejimin esasları tespit edilmeye başlandıktan sonra o Büyük Adam, demiştir ki: Türk milleti milliyetçi olacaktır, dünya yüzünde baki kalacaktır! Türk milletini bir sultan, bir monark idare etmiyecektir. Atatürk, rejimimize şu vasfı da yapıştırdı: Devletçilik. Niçin devletçilik?

1- Fertlerin yapamadığını devlet yapacaktır.
2- Yalnız maddî asayişi değil, zümrenin zümreyi istismar etmesini, sömürmesini de önleyecektir.
3- Vatandaş zümreleri arasında adil bir hakem olacaktır.

Ben devlet olarak vatandaşların işlerine karışmayacağım, paralı olan zümrenin, çalışan zümrenin hakkına tecavüz etmesine bakmıyacağım, öyle mi? Asla! Vatandaşların, kendilerini himaye etmeleri için bellerinde tabanca taşımasını istemiyoruz.

Vatandaş haklarının devlet tarafından himaye edildiğini görecek-

tir. İşveren lokavt yapacak, binlerce işçiyi kapı dışarı edecek, çalışan zümre kömür havzasında grev yapacak, memleket istihsalatını baltalayacak ve devlet bunlara karışmayacaktır, öyle mi? Hayır arkadaşlar, bu bir mücadele demektir. İş hayatını düzenlemek için kanunlar çıkartıyoruz, çıkartacağız, daha hızla ilerliyeceğiz."

CHP'Lİ ÇALIŞMA BAKANI GREV HAKKINA KARŞI ÇIKIYOR

Çalışma Bakanı, İstanbul'da yaptığı gizli bir toplantıda işyeri işçi mümessillerine "grev hakkını istemiyoruz" mealinde telgraflar çekmesini önerdi ve bu yolda kendisine telgraflar da çekildi. Onun içindir ki, Meclis Bütçe Komisyonunda Çalışma Bakanlığı bütçesi görüşülürken (16 Ocak 1950) Sirer şunları söyledi:

"Grev bütün dünyayı meşgul eden bir meseledir. Amme hizmetlerinde çalışan amelelerin grev hakkını Amerika bile tanımamıştır. İşçi memleketi olan Sovyet Rusya'da da grev yoktur. Yaptığımız sondajlarda memleketimizdeki amele sendikalarının yüzde doksan sekizinin greve taraftar olmadıklarını öğrendik. Hükümet, mevcut vaziyetin devamına taraftardır." [29]

İş Kanunu'nda değişiklik yapılması konusu Mecliste görüşülürken de grev hakkına değinilmiş, Sirer de "çeşitli şekillerde halk idaresi bulunduğunu izahla söze başlamış, bu çeşitli halk idarelerinde, demokratik idarelerde işçinin mütemadiyen boğuştuklarını, bütün dünyanın yaptığı tecrübelerden ders alınarak grev hakkı ve karşılığı olan lokavta gidilmeyeceğini ifade etmiş ve "Eğer irtica yapacaksak bu geri sisteme grev ve lokavta gidebiliriz. Fakat biz irtica yapmayacağız. Milliyetçilikten ayrılıp kozmopolitliğe gitmeyeceğiz. Sınıf mücadelesinin silâhlanmasına asla müsaade etmiyeceğiz" demiştir.[30]

---

29 Son Telgraf, 17.1.1950.
30 Son Telgraf, 19.1.1950.

Çalışma Bakanı Sirer'in grev hakkını tanımamak için yaptığı bu demagojik konuşma bilim adamlarında tebessüm uyandırırken işçiler kitle hailinde grev hakkını savunan DP'ye akın etmeye başladı. Nitekim işçi bölgesi olan Ayvansaray'da DP gelişti ve Semt Ocağında yapılan bir siyasî toplantıda o zamanki DP İl Yönetim Kurulu Başkanı Avukat Esat Çağa Sendikalar Kanunu'nu eleştirerek bu yasaya göre kurulan sendikaların sendika müsvetteleri olduğunu açıkladı. Sonra da grev hakkı konusunda şu konuşmayı yaptı:

"Çalışan kol ve kafa bir memleketin temel taşıdır. Bu memleketin idaresini üzerine alan CHP çalışan sınıf olan işçi ve köylüye lâyık olduğu mevkii vermemiştir. O daima, çalışan sınıfı hor, hakir görmüş, onu haklarından mahrum etmiş, istismara kalkmıştır. İşçi sınıfına, çalışan sınıfa, kendisine lâzım olan müdafaa silâhlarını vermedikçe bu memleketin kalkınmasına imkân yoktur. Bu sebeple grev hakkının tanınmasını ve işçilerin bir araya gelerek kendi haklarını müdafaa etmek üzere serbest sendikalar kurulmasını istiyoruz. Grev hakkı, iş hürriyetinin ayrılmaz bir parçasıdır. Hem grev hakkını tanımıyorlar, hem de bu memlekette iş hürriyeti var diyorlar. Bu ancak, iktidarın yapacağı bir mugalatadır.

Çalışma Bakanı Türk işçisi grev hakkını istemiyor diyor. Tamamen yalan! Türk işçisi grev hakkını istemiyor demek, Türk işçisinin anlayışına, yurt severliğine hakarettir." [31]

Yalnız Çalışma Bakanı değil, Çalışma Bakanlığı Müsteşarı Fuat Erciyaş da grev hakkı ve grev hakkını isteyenlerin düşmanı kesilmişti (Ocak 1950'de) Nitekim Müsteşar söyle demişti:

"Grev isteyenler Türk değildir. Hatta ahlâksızca rey avcılığı yapan muhalif siyasî partilerin kışkırtmalarıyla harekete geçmiş gafillerdir." Ancak bu sözler çok büyük tepki uyandırmış, Ankara İşçi Sendikaları Birliğinin kuruluşuyla ilgili bir toplantıda yapılan bu se-

---

31 Vatan, 22.1.1950.

viyesiz konuşmaya Ankara Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası Başkanı İsmail Araş şöyle cevap vermişti:

"Çalışma Bakanı adına konuşan Müsteşarın bu ağır ifadesi açıkça işçi kongrelerine siyasî münakaşaları getirmek demektir. Müsteşarın, işçiler kongresinde muhalif siyasi partileri ahlâksız ve Türk olmamakla pek ağır surette itham eylemiş olması çok yersiz ve tahrik edici bir mahiyet taşımaktadır... Çalışma Bakanının grev aleyhinde BMM'de vaki beyanatı ile bir Türk işçisinin grev hakkındaki düşünceleri tam bir tezat halindedir." [32]

Meclisin 27 Ocak 1950 günkü oturumunda grev hakkı ile ilgili bir sözlü soruyu cevaplandıran Çalışma Bakanı Sirer, Fahri Kurtuluş'un gündemde olmayan sual takririnin gündeme alınmasını savunduktan sonra Meclis çoğunluğu önergeyi gündeme almıştı. Fahri Kurtuluş'un soruları şöyleydi:

1- Son zamanlarda işçi vatandaşların huzurunu sağlamak için kanunlar çıkmasına rağmen grev için yazılar yazılmakta ve yapılan toplantılarda bazı sözler sarfedilmektedir. Bunlar hakikate uygun mudur?
2- İşçiler, çıkarılan bu kanunlardan memnun değiller midir?
3- Hakların tahakkuk etmesi için grev hakkının tanınmasını mı istemektedirler?
4- Yoksa bu sözler başka zümrelere ait fikirler midir?

Çalışma Bakanı Sirer bu önerge üzerine önemli bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın basına yansıyan özetini verelim:

"Bakanın konuşmasının ilk kısmında greve temas eden bir kısım görülmüyordu, günün mevzuu haline gelen grev hakkının Mecliste tekrar görüşülmesi ağır bir hava yaratmıştı. Bilhassa Demokrat Parti milletvekilleri Bakanın konuşmasını dikkatle dinliyorlardı.

Bakan sözlerine şöyle devam etti:

---

32 Hürriyet, 26.1.1950.

"İçtimaî adaleti sağlayan kanunlar diğer memleketlerde zümrelerin boğuşması ile meydana gelmiştir, işçi kanunlarını çıkarttıktan sonra Türkiye'de hiç bir fert ortaya çıkıp haksızlık vardır diye bağırmamıştır. İşçi vatandaşlar bu kanunlardan memnundur. Bu vaki değilmiş gibi şikâyetler karşısındayız."

Müteakiben Bakan, yazın İstanbul, Zonguldak ve Çukurova'ya seyahatler yaptığını, bu seyahetlerde işçi vatandaşlarla yakinen temaslarda bulunduğunu, işçileri ikaz ettiğini ve onlara (Sizi bu kanunlardan memnun değilmiş gibi göstermek istiyenler olacaktır, bu şekilde konuşanlar sizden değildir) dediğini anlattı ve intizar etmekte olduğumuz şey vuku bulmuştur dedi.

Sirer, grev meselesinin bir asır içindeki inkişafını izah etti. 1917 senesine kadar grevin tahripkâr mahiyeti olduğunu, 1917'den sonra mahut ideolojinin grevi bir ölüm vasıtası olarak kullandığını söyledi ve şöyle devam etti:

Gazetelerde okuyoruz. Çalışma Bakanı grev istemiyoruz, demiş, fakat filânca yerdeki toplantıda grev istiyoruz demişler. İstanbul'da Ayvansaray'da bir kahvede toplanıp grev istiyoruz diye bana telgraf çekenler kaç kişi idi. Bu toplantıdan önce hangi partinin ocak idare heyeti bu kahvede toplanmıştı, bunu da biliyoruz.

Bakanın muhalefet mensuplarına dönerek söylediği bu sözler asabiyetle karşılandı.. Ve Demokrat Partililer "açıkla, açıkla" diye bağırdılar. Bakan devam ederek:

Hayır açıklamayacağım, lüzum görmüyorum. Fakat grev isteyenlere karşı teessürlerini bildiren yüzlerce telgraf aldım. Bu vatandaşlara minnettarım.

Kemal Zeytinoğlu "Biz de grev istiyenlerden yüzlerce telgraf alıyoruz" diye cevap verdi. Zeytinoğlu Başkana ihtar etti ve bunlar "sorunun cevabı değil" dedi. Buna rağmen Bakan grevin asırlık hikâyesine devam etti. Sirer, grevi üç zaviyeden mütalaa etmek gerektiğini söyledi. 1917'ye kadar grev yüzünden ölenlerin adedini bildirdi. Mahut ideolojinin Fransa ve emsali memleketleri yıkmak için

grev silâhını kullandığını söyleyerek demokrasi icabı grevi bizim de tanımamızı isteyenlere cevaben ezcümle dedi ki:

"Bu hareketler Türkiye'de komünist partisinin kurulması vesilesi için olabilir. Eğer grevi tanırsak bir gün havagazı, ekmek bulamayız. Daha kötüsü silahlarla çarpışma olabilir. Zeytinoğlu "Bunlar soru'nun şümulüne girmez" demesine rağmen Bakan devam etti. Eski bağımsız ve şimdi koyu partili Emin Soysal "devam, devam" diye bağırıyordu. Bakan, hürriyet parti masuniyeti olduğu gibi işçi masuniyetinin de olduğunu, grev hakkında Meclisteki konuşmasından sonra birçok arkadaşlarından teveccühkâr sözler işittiğini, Doktor Mithat Sakaroğlu'nun da bu arada olduğunu anlattı. Sakaroğlu için "Yiğit arkadaşım? dedi ve Demokrat Partililere sözü getirdi ve ezcümle şunları söyledi:

"Demokrat Partililerde de grev aleyhinde düşünenler olduğunu biliyorum. Fakat böyle düşünmeyenlerin siyasî istikametleri yanlış bir yola gitmektedir."

Kemal Özçoban "Asla, asla" cevabını verdi.

Bakanın fırtına koparan son cümlesi şu oldu:

"Heyecanlarının önünü almazlarsa çok yanlış yola gittikleri için Türk milleti kendilerini asla tasvip etmeyecektir."

Demokrat Partililer bunu şiddetle protesto ettiler. Kemal Özçoban yerinden fırladı Başkana hitaben:

"Kürsüden bize taarruz ediyor" dedi.

Takrir sahibi Fahri Kurtuluş kürsüye geldi ve grevin komünist partisinin silâhı olduğunu, Türkiye'de grev isteyen bir zümrenin mevcut olmadığının anlaşıldığını, Türk işçisine sürülmek istenen lekenin silindiğini söyledi ve Aydınlık, Gün gibi sol fikirli mecmualardan grev için yazılan makaleleri gösterdi ve dedi ki:

"Grevin şiddetle aleyhindeyiz. Grev istiyenler katiyyen bizim içimizden değildir."

Bu sözler üzerine, yeniden Mecliste gürültüler oldu. Kurtuluş kürsüden inerken Özçoban "usul hakkında söz istiyorum" dedi ve

Başkanla aralarında şu münakaşa geçti; Başkan:

"Neden söz istiyorsunuz? konuşmada sizin şahsınızı alakadar eden bir söz geçmedi."

"Bakan bu konuda her zaman cevap vereceğini ifade etti. Bir takrir veriyorum şimdi cevaplandırılsın."

"Olmaz, takriri verin, günü gelince cevaplandırılır."

Kemal Özçoban'ın bütün ısrarlarına rağmen Başkan söz vermedi. Özçoban yerine otururken arkadaşlarına hitaben dedi ki:

"Bizi komünist ettiler yahu!"

Bu suretle Demokrat Partililer grev üzerinde konuşamadan mürettep bir sual takriri ile CHP'liler grevi reddettiler. Grevi isteyenleri kendilerinden saymadılar.[33]

Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in Meclisteki konuşmasında sözünü ettiği Ayvansaray Toplantısı'nın mahiyeti şuydu:

CHP yanlısı olduğu söylenen İstanbul Tekstil Sanayii İşçileri Sendikası'nın Ayvansaray Şubesi yöneticileri topluca istifa etmişlerdi. İstifa edenler şubenin Genel Kurulunu toplamak, merkezden ayrılmak ve bağımsız bir sendika kurmak, grev hakkını savunan bir tavır almak istiyorlardı. Sendika Genel Merkezi ise çekilenler yerine yeni bir müteşebbis kurul oluşturmak, şubenin demirbaşlarını elde tutmak ve ayrılmayı önlemek amacını güdüyorlardı. İstifa edenler, üyelerini kongreye davet ediyor, yeni oluşturulan müteşebbis kurula sendikayı teslim etmek istemiyordu. CHP'lilerîn etkisinde olan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ise, istifa edenlerin niyetlerini bildiği için, yerli müteşebbis kuruldan yanaydı ve Tekstil Genel Merkeziyle birlikte hareket ediyordu. Fakat istifa edenler bir pazar günü genel kurulu topladılar. Toplantı yapılan kahve, daha önce DP Ayvansaray Ocağının toplantı yaptığı kahve idi. Sendika kongresine 50 üye katılıyor, ancak Sendikalar Birliği gözlemci olarak 70 kişiyi

---

33 Vatan, 28.1.1950.

görevlendirmiş bulunuyordu. Sendika Şube Başkanı İhsan Altınel (1950 seçimlerinde DP listesinden İstanbul Milletvekili oldu) toplantıyı açarken grev hakkını savundu, Sirer'e çatan ve üyelerce alkışlanan, gözlemcilerin sessiz kaldığı bir konuşma yaptı. Kongrede alınan 4 karar suretinden birisinde Çalışma Bakanına grev hakkını isteyen bir telgraf çekilmesi yer alıyordu. Kongre sonunda (20 Ocak 1950) Kongre Başkanı Halil Bozdemir, Sirer'e şu telgrafı çekti:

"Kongrede Tekstil'den ayrılarak İstanbul Hür Mensucat İşçileri Sendikasını kurduk. Meclisteki son konuşmanızda "Türk işçisi grev istemiyor" sözü ne Türk işçilerinin, ne de sendikaların sözüdür. Tekstil Sendikası, Türk işçilerinin sözcüsü değildir. Hür Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası olarak kongremizde mevcudun ittifakı ile grev hakkının tanınması istenilmiştir."

Bu telgraf üzerine sendikaya siyaset soktuğu iddiası ile Hür Mensucat İşçileri Sendikasının kapatıldığı Bakanlıkça, polis aracılığıyla İhsan Altınel'e bildirildi ve mahkemeye verildikleri de anlatıldı. (4 Nisan 1950)

Meclisteki grev aleyhtarı konuşmalar üzerine işçi sendikaları da tartışmaya katıldılar ve greve evet ya da hayır dediklerini bildirdiler. Örneğin Zonguldak Maden İşçileri Sendikası, Zonguldak Amele Birliği Bölgeler işçi murahhasları, Havza'nın 6 bölgesinden İş Kanunu'na göre seçilmiş İşçi Mümessilleri, aynı bölgelerin sendika yönetim kurulları ortak bir toplantı yaparak (26.1.1950) 50.000 işçi adına şu açıklamayı yaptılar:

"1- İş hayatını tanzim ve işçinin emniyet ve refahını arttırma yolunda alınan güzel tedbirler karşısında duyulan derin memnunluk havasını bozmak, işçi vatandaşları B.M.M. ve millet efkârı karşısında sevimsiz göstermek ve işçi lehine daha da alınacak tedbirleri önlemek maksadı ile işçi kitlesi arasına bir takım tahrikçilerin sokulabildiği teessürle öğrenilmiştir. Bu nevi tahrikçilerin bilhassa son zamanlarda sendika toplantılarında bazı kimseleri işçi adına konuşuyoruz diye orta-

ya çıkardıkları ve bunlara ve büyük işçi kitlesinin asla tasvip etmediği sözler söylettikleri, teklifler yaptırdıkları görülmektedir.

2- Bazı yerlerde kandırabildikleri bazı işçileri mensup oldukları sendikalardan ayırıp onlara ayrı bir sendika kurdurdukları ve bu sendikaları da yaygaralara garkettikleri görülüyor.

3- İşçi vatandaşların arasına katılan bu tahrikçilerin hangi gizli emellerle hangi istikametlerden ilham ve kuvvet aldıkları milletin ve işçi zümresinin meçhulü değildir. Bu türlü hareketler karşısında teessür ve nefretlerimizi açıklamayı millî bir vazife sayarız.

4- Biz grev istemiyoruz. Hiç bir kimse bizim namımıza grev isteyemez.

5- Biz memleketimiz, milletimiz ve ailemiz için şerefle çalışarak kazanmak istiyoruz."

Buna karşılık Sellüloz İşçileri Sendikası (İzmit) Başkanvekili Sabahattin İstanbullu da, grev konusunda tartışmaya katılan sendikaları suçluyor ve hem grev hakkını istiyor, hem de sendikaları herhangi bir siyasî partiye alet etmemeleri için bu tartışmaya katılmalarını doğru bulmuyordu. Sabahattin İstanbullu, basına şu açıklamayı gönderdi:

"Grev meselesinin partiler arası münakaşalara sebep, olduğu şu sıralarda grevin aleyhinde ve lehinde bulunan; bazı sendikalar da bu kervana karışmışlardır. Çalışma Bakanlığına ve matbuata telgraflar çekerek "grev istemiyoruz" diye Çalışma Bakanının Meclisteki beyanatını tasvibe kalkıştılar. Böyle bir hareketin Sendikalar Kanunu hilafına bir hareket olduğu gibi herhangi bir siyasî partinin programına alet olmaktan başka hiç bir mana ifade etmediği de bir hakikattir.

Grev hususunda eğer bir söz söylemek icab ederse, herhangi bir siyasî mülahazanın tamamen dışında olarak hususiaki görüşümüzü şöyle hülasa edebiliriz:

Grev, demokrasinin bir icabı olarak memleketimizde derhal ta-

nınması gereken bir haktır. Bütün dünya demokrasileri, işçinin grev hakkını yalnız tanımakla kalmamış; hatta 1918'den sonra bu hakkı milletlerarası anlaşmalarla teminat altına aldığı gibi daha ileri de giderek Anayasalarının baş kısımlarında değişmez bir prensip halinde tespit etmiş bulunmaktadırlar. Bugün için birçok fabrikalarda işlerine nihayet verilen işçilerin haklarını aramakla mükellef olan sendikalar grev hakkından mahrum oldukları içindir ki bu vaziyette ancak seyirci kalmaktadırlar. Grev hakkının komünist ve faşist rejimleri gibi insanlık hak ve haysiyetini hiçe sayan meş'um rejimler müstesna olarak bütün demokrat memleketlerde meşru bir müdafaa silâhı olarak tanınmış olduğu bu haktan mahrum işçi sendikalarının bir sosyal yardım sandığından daha ileri gidemeyeceğini de tabiî görmek lâzımdır. Bugün için grevin aleyhinde bulunanlara kısaca şu hakikatleri hatırlatmak isteriz:

1- Türk işçilerine bütün demokrat memleketlerde kabul edilmiş olan grev hakkını tanımak demokratik bir zarurettir. Bunu yapmamak insanlık hak ve haysiyetine karşı açık bir tecavüzdür.

2- Fedakâr ve vatansever Türk işçilerinin, grev hakkını memleket menfaatlerine aykırı olarak kullanacaklarını ve solcu propagandalara alet olacaklarını tasavvur etmek büyük bir haksizlik, büyük bir günahtır.

3- Siyasî cereyanların tamamiyle dışında kalmaları icap eden sendika başkan ve idare heyetlerinde vazife almış olan arkadaşlar, sendikalarını herhangi bir siyasî parti görüşüne alet etmeleri memleket hesabına çok zararlı olduğu gibi sendikacılık hesabına da büyük bir hatadır."

CHP Zonguldak Milletvekili Dr. Rebiî Barkın grev aleyhtarlığında işçi sendikalarını bu yolda demeç vermeye yöneltirken kendisi de bu görüşü dile getiriyor; tıpkı Sirer'in şu demecine uygun görüş belirtiyordu: "Grev hakkı, eski ve köhne bir silâhtır. Bunu elinde tutan karşısındakinden ziyade kendini yaralar... Halk Fırkası vatan evlât-

larının çalıştıkları müesseselerin kapısından atılmalarına taraftar değildir."[34] Ve Rebiî Barkın daha sonra da şunları söylüyordu:

"Grev silâhı işçiye fayda yerine zarar verir. Hele patronlar söz birliği ederek grev teşebbüsü yapan işçileri hiç bir işyerine almamak gibi bir cephe kurarlarsa, işçilerin perişanlığına hudut yoktur. Grev fasit bir dairenin başlangıcıdır ve bundan en nihayet yine işçiler zarar görür."[35]

İŞÇİLER BİRLEŞİYOR

Dr. Rebiî Barkın'ın telkinleriyle grev aleyhinde demeç veren CHP'li sendikacılara karşı tepki genişliyordu. İstanbul'daki sendikalardan:

1- İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası,
2- İstanbul Hür Mensucat İşçileri Sendikası,
3- İstanbul Mensucat Sanayiî İşçileri Sendikası,
4- İstanbul Mensucat İşçileri Sendikası,
5- İstanbul Tütün İşçileri Sendikası,
6- İst. Elektrik ve Mot. Vas. İşçileri Sendikası,
7- Ortaköy Tütün İşçileri Sendikası

başkanları ve temsilcileri Elektrik ve Motorlu Vasıtalar İşçileri Sendikası binasında saat 19.00'da bir toplantı düzenleyerek (1.2.1950) grev konusunu ele aldılar. İstanbul İşçi Sendikaları Birliğinin tutumunu ve Çalışma Bakanı Sirer'in demeçlerini ağır şekilde eleştiren sendikacılar, görüşmeler sonunda bir metin hazırlayarak bunu Meclis Başkanlığına, Partilerin Gurup Başkanlıklarına ve Çalışma Bakanına imzalayıp göndermeyi kararlaştırdılar. Telgraf şeklinde bildirilen sendikacılar görüşü Basın Teknisyenleri Sendikası başkanı Şeref Hivelce imzasıyla şöyle yazıldı:

"Dünya yüzünde tebasına vicdan hürriyeti ve medenî hakların

---

34 Cumhuriyet, 7.11.1950.
35 Ulus, 23.1.1950.

hiç birini vermeyen ve tam bir polis hükümeti olan Sovyet Rusya hariç, bütün medenî devletler, işçilerine grev hakkını tanımış ve bunu Anayasalarının başına almışlardır. Binaenaleyh bu hakkın bizlere verilmek istenmemesi kadar bariz bir haksızlık olamaz.

Yetkili ağızlar, Türk işçisinin şuurlu ve vatansever olduklarını her yerde ve her vesile ile tekrarlamak kadirşinaslığını gösterdikleri halde iş grev bahsine gelince (Bu hak işçiye verildiği takdirde memleketin kömürsüz kalacağını ve memlekette bir silâhlı mücadeleye yol açacağını) söylemeleri, evvelki ifadeleriyle tam bir tezat teşkil etmektedir.

Grev, bazı kimselerin tabirince modası geçmiş bir silâh değil, bilâkis her yerde kuvvet ve kudretini muhafaza eden ve modası asla geçmeyecek olan bir müdafaa silâhıdır.

Ev soymak ve cana kıymak gibi menfur maksatlar haricinde silâh taşıyan herkes, bunu adam öldürmek için değil, ancak muztar kaldığı bir zamanda nefsini müdafaa için taşır. Türk milletinin başlıca vasıflarından olan mertlik ve ahde vefa, namus ve mukaddesat gibi en ulvî mefhumları ayaklar altına almaktan haya etmeyen bir rejimin satılmış uşaklarının tahrik ve iğvaatına kapılarak haksız ve sebepsiz şekilde grev yapacak bir Türk işçisi tasavvur edemiyoruz.

"Grev isteyen bizden değil" diyenlere vereceğimiz cevap:

Bizim mert ve necip nişlerimizle millî iman ve yurtseverliğimizden şüphe edenler hiç bir vakit bizden değildirler."

Bağımsız sendikacıların, sınıf bilincinden ve bazı sosyal gerçeklerden henüz habersiz olsalar da grev istediklerini belirten telgrafa karşılık CHP'li işyeri müdürleri ve ustabaşılar işçilere "Grev hakkı istemiyoruz" yollu bildiriler imzalatmaya önem vermişlerdi. Karabük Demir Çelik Fabrikasında Şahap Ayaz, Reşat Öztopçu, Serhat İlkışık'ın ellerinde dolaştırdıkları "grev hakkı istemiyoruz" başlıklı bildiriye işçiler imza koymamakta direniyordu. Ancak Haddehane Şefi Raşit Temel ile Büro Şefi Cemal Doğanay işçileri, istemedikleri bir görüşü imzalamaya zorlayınca tepkiler genişliyordu. Böyle bir

telgrafın altına imza koymayanların işten çıkarılacakları, kendilerine komünist zanlısı işlemi yapılacağını bildirmeleri ise basında yer alıyordu.[36]

Grev konusunun işçi sendikalarını ikiye ayırdığı o günlerde, bir kısım sendikacılar CHP etkisindeki ve başkanı Yaşar İyidoğan olan Birlik'e karşı Hür İşçi Sendikaları Birliği adında yeni bir örgüt kurmayı planlamışlardı. Nitekim bu yolda yapılan ilk çalışmalardan sonra, yeni Birlik'in kurucusu olacak İstanbul Mensucat Sanayii işçileri Sendikası Başkanı Mehmet Güler şu açıklamayı yapıyordu:

"Bizim kurmayı kararlaştırdığımız Hür Sendikalar Birliği sadece işçi davalarıyla meşgul olacak ve Sendikalar Kanunu'nun 5. maddesinde belirtildiği gibi siyasetle, siyasî propaganda ve siyasî yayın faaliyetiyle uğraşmayacak, herhangi bir siyasî teşekkülün faaliyetlerine vasıta olmayacaktır. Böyle bir ikinci Birlik kurulmasında zorunluk vardır. Çünkü greve taraftar olanlar aynı fikri beslemeyenler tarafından töhmet altında bırakılmış ve bazı sendikalara karşı cephe almışlardır. Mevcut Birlik dışında kalan sendikaların bir araya gelerek çalışması, muhakkak ki demokrasi ile idare edilen bütün memleketlerde görüle gelen bir hadisedir. Biz işçiye grev hakkının tanınmasını istiyoruz. Grevin lüzumlu olup olmadığı münakaşasını Çalışma Bakanı biz işçilerle değil, kendisi gibi, dünya sendikalarını, yabancı memleketler kanunlarını iyi bilen Üniversite profesörleriyle yapsın. Bizim bildiğimiz değişmez hakikat şudur:

Bütün demokratik idarelerde işçiye grev hakkı verilmiştir." [37]

Bu yeni oluşum Ankara'da Çalışma Bakanını yeni girişimlere itelemiş, Anadolu'dan bazı CHP'li sendikacıları Ankara'ya davet ederek grev aleyhinde demeç vermeye zorlamıştır. Nitekim Malatya Mensucat, Nazilli Mensucat, Eskişehir Devlet Demiryolları Sanayi

---

36 Vatan, 2.2.1950
37 Gece Postası, 2.2.1950.

İşçileri Sendikalarından altı kişi sözde Ankara Ekmek, Simit ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikasının genel kuruluna katılmak için geldiklerini açıklamış, fakat ikindi vakti verdikleri ortak demeçte şunları belirtmişlerdir:

"Millet Meclisinde, bu devrede birbiri ardınca çıkan ve her biri Türk işçi alemi için mesut bir inkılâp mahiyetinde olan kanunlar hakkında fikir almak üzere Ankara'ya gelmeyi istemiyorduk. Bizim refah, saadet ve istikbalimizi garanti altına almak İçin o kadar büyük işler yapılmıştır ki, bunları uzaktan takibe yetişmiyoruz. İşçiler grev değil, işte emniyet ve huzur istiyorlar."

Ancak bu tertipler ve danışıklı demeçler, bir kısım işçilerce hoş karşılanmıyordu. Nitekim bir sendika başkanı, Çalışma Bakanı Sirer'in işçilerden genel vekâlet almışcasına "işçiler grev istemiyor" demesi ve toplantılarda bu yolda sonuç almak için bazı girişimlerde bulundurması üzerine CHP'nin Bakanı istifaya davet etmesini istemişti. Sendika Başkanı İsmail Araş şöyle diyordu.

"Eğer Halk Partisi, Şemsettin Sirer'in fikrini ve faaliyetini tasvip etmiyorsa, kendisini derhal istifaya davet etmelidir.

Son hadiseler bu müşahedelerimizi kuvvetlendirmiştir. Bu hadiseleri kısaca gözden geçirelim:

1- 21 Ocak 1950 tarihinde Ankara Halkevinde Sendikalar Birliği için toplanmış olan işçilere Çalışma Bakanı Şemsettin Sirer adına hitap eden Çalışma Bakanlığı Müsteşarı Fuat Erciyeş grev hakkını isteyen Türk işçilerini muhalif partinin oyuncağı olmakla itham etmiş ve bu milliyetçi arkadaşlara Türk olmamak damgasını vurmak cesaretini çekinmeden kendisinde görmüştür.

Bundan birkaç gün sonra, Reşat Şemsettin Sirer garip bir beyanatını Mecliste okumuştur.

2- Halk Partisi kendi fikrini işçilerin fikriymiş gibi göstermek ve sendikaları Halk Partisinin elemanları olarak kullanmak maksadı ile ve birkaç işçiyi elde etmek suretiyle işe başlamıştır.

3- Halk Partisi, memleketin muhtelif bölgelerinde devlete ait fabrikalardan seçtiği bazı adamları, masrafını ödeyerek Ankara'ya getirmiş ve sanki bütün Türkiye işçileri namına imiş gibi, mürettep bir toplantı yaptırmıştır.

Görülüyor ki, yaklaşan seçimler arifesinde Halk Partisi sendikalardan faydalanmak istemektedir. Daha doğrusu Halk Partisi seçim kampanyasına sendikalardan başlamıştır. İşçiye medenî haklarını vermemekte ısrar ederek işçilerin kalbi kazanılmaz. Türk işçileri en az kendileri kadar Türktür, milliyetçidir ve bu vatana bağlıdır."[38]

Gerçekten de Çalışma Bakanı, devlet fabrikalarındaki işçi temsilcilerine kurtarıcı gözü ile bakıyor ve onların grev istemiyoruz yollu beyanatı, öteki işçileri etki altında bırakır sanıyor ve 6 işçiye şatafatlı ziyafetler veriyordu. Örneğin 6 sendikacı, Ankara Ekmek, Simit ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası Başkanı Mehmet Göze'nin davetlisiymiş gibi gösterilmiş, sendikacılara Anadolu Kulübünde bir şölen verilmiş, işçiler ilk kez şereflerine şampanya patlatıldığını görmüş ve nefis yemekler yemişlerdi. Şölende Sirer, Barkın, İşçi Sigortaları Kurumu Yönetim Kurulu işçi temsilcisi Rahmi Alp, Denizli Milletvekili Hulusî Oral, İstanbul Milletvekili Ali Rıza Arı ve sözde davet sahibi Göze de vardı.

Sofrada Ali Rıza Arı, grevin aslında tanınması gereken bir hak olduğunu ancak bunun zamanı konusunda tartışılabileceğini söyleyince Rebiî Barkın, çantasını getirtmiş ve içinde Yavuz Abadan'ın Ulus gazetesinde yayınlanan (27.1.1950) bir makalesinden parçalar okuyarak, bilim adamının kalemiyle Silahtarağa Elektrik Fabrikasından gelen ustabaşını bilgisizlikle suçlamaya bakmıştı. Barkın sözkonusu yazının bir bölümünü Yavuz Abadan'ın adeta sözcüsüymüş gibi okur:[39]

---

38 Cumhuriyet, 5.2.1950.

39 Sözkonusu konuşma 3.2.1950'de olmuştur.

"Bir kere işçilerin toplu olarak iş yerini bırakmaları, yani içtimaî değer yaratmaktan vazgeçmeleri manasında menfi bir hürriyet tasavvurunun tezahürü olan grevin bir hak olup olmadığı da ayrıca münakaşalı bir mevzudur.."

Barkın, biraz kekeme olduğu için, makaleden bir parçayı da Hulusî Oral okumuş ve şu cümleleri bir kez daha okumaktan kendini alamamıştır:

"Grev hiç bir zaman hürriyet ve demokrasi sisteminin temel unsuru olmamış ve sayılmamıştır."

Ankara'ya konuk edilen sendikacılara güvenerek Türk işçileri adına grev istemediklerini ısrarla tekrarlıyan Çalışma Bakanına bizzat Başkentte işçiler ve esnaf arasında tepki genişliyordu. Örneğin:

Ankara Şoförleri ve Umum Otomobilciler Cemiyeti'nin 3.2.1950'de yayınladığı bildiride özetle şöyle deniyordu:

"Vazifeye bağlılığından ve milliyetçiliğinden hiç kimsenin asla şüphe etmeye hakkı olmayan Türk şoförü grevi bir hak olarak kabul ettiğini Türk milletine arzetmekle şeref duyar."

Ankara Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası'nın bildirisinde de şu görüş yer alıyordu:

"İnsanlık idealinin doğru ve faziletli yolunu kendisine şiar edinen sendikamız, sürülmek istenen kara lekeyi tiksinerek reddeder."

Ankara Otel ve Lokanta İşçileri Sendikasının bildirisinden bir cümle:

"Türk işçilerinin vekâletini haiz olmadan, işçiler adına konuşma hakkı kimseye verilmemiştir. Türk işçileri kendi namlarına konuşmak selahiyetini kendisinde görüyor. Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in de istifasını bekliyor."

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin Genel Kurulu'nun yapılması erkene alınmış ve 5 Şubatta Eminönü Öğrenci lokalinde Birliğin 3. Genel Kuruluna özel bir önem verilmişti. CHP'li Etem İzzet Benice işçileri etkilemek için başyazısında bir gün önce grevle ilgili olarak şunları yazıyordu:

"Türkiye'de grev dün olduğu gibi, ne bugün, ne de yarın asla kabul edilmeyecektir. Bu davayı iktidar ve hükümet olarak kesip atmak, kangrenleştirmemek, kaynağı meçhul cereyanların bu mevzuu mütemadiyen kurcalayıp işçiler arasına huzursuzluk sokmasına meydan vermemek lâzımdır. Bu vatanın kurtuluşu uğruna canlarını feda eden Türk şehitlerinin kanlarını günlük politika mevzuu yapmak hiç bir partinin ve şahsın haddi ve yetkisi değildir." [40]

19 işçi sendikasının üyesi bulunduğu ve CHP etkisi altındaki İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin Kongresine, grev tartışması nedeni ile büyük önem verildi. Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, DP Genel Başkanvekilî Prof. Fuat Köprülü, Millet Partisi milletvekillerinden Suphi Batur, CHP milletvekili Ali Rıza Ari'nin ve çeşitli işyerleri Genel Müdürlerinin davet edildiği Kongreye bütün işçi sendikaları delegeleri katılmıştı. Sirer kongrede de grev aleyhindeki görüşlerini anlattı. Sirer "İşçiler grev istemiyor" derken kongreden bir gün önce Ulus'ta yayınlanan, İstanbul'daki bazı gazetelerde de özet olarak çıkan bir ortak demece dayanıyordu. Malatya Mensucat, Nazilli Mensucat Fabrikaları ile Eskişehir D.D.Y. işçileri adına Ankara'ya davet edilen işçiler verdikleri ortak demeçte "İşçi grev değil, işinde emniyet ve huzur istemektedir. Siyasî Partilerden ve gazetelerden rica ediyoruz, işçi davasını politikalarına alet etmesinler" deniyordu. Bunların mesajı şeklinde Yeni İstanbul (İstanbul) Gazetesinde yayınlanan sözlerin arasında grevle ilgili olarak şu görüş de yer alıyordu:

"Grev meselesi bizim için ikinci planda kalan bir iştir. Bizim için çıkarılmış olan kanunların biz sendikalara yüklediği bunca vazifeler varken grevi ele almakta işçi için şimdilik hayırlı bir taraf görmüyoruz.

Başkente geldiğimiz zaman grev meselesinin gazetelere düştüğünü ve parti mücadelelerinde bir vasıta diye kullanıldığını esefle

---

40 Son Telgraf, 4.2.1950.

gördük. Temsil ettiğimiz 7.000 işçi arasında grevi isteyen ve istemeyen bulunabilir."

Greve karşıt olmak için ayarlanmış bu işçiler dışında kongrelerde cesaretle grev hakkını savunanlar görülüyordu. Nitekim Çukurova Mensucat Sanayii İşçileri Sendikasının 12 Şubat 1950'de yaptığı olağanüstü toplantıya Çukurova Çırçır Fabrikası İşçileri Sendikası işçileri de katılmıştı. Bu iki örgütün toplantısına Adana İspirtolu İçki ve Tütün İşçileri, Çukurova İnşaat Kalfaları Derneği üyeleri de davet edilmişti. Toplantıda konuşulanları ilgililere duyursunlar diye Belediye İktisat Müdürlüğü, Bölge Çalışma Müdürlüğü, İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürlüğü yetkilileri de davet edilmişti. Toplantıyı Şevki Erencan yönetmiş ve işçilere sormuştu:

"Grev hakkı isteyenler parmak kaldırsın!" Konuklar dışındaki bütün işçiler ellerini kaldırmış ve "grev, grev" diye tempo tutmuşlardı. Sonuç olarak Çalışma Bakanlığına gönderilen telgrafta şöyle denilmişti:

"Olağanüstü toplantıda grev isteği oy birliği ile kabul edilmiştir. Ayrıca Çalışma Bakanlığı müsteşarı Fuat Erciyaş'ın "grev isteyen işçinin Türklüğünden şüphe ederim" sözü protesto edilmiştir. Bu iki hususun telgrafla Bakanlığınıza duyurulması karar altına alınmış olduğundan keyfiyeti saygıyla arz ederim.

Kongre Başkanı
Şevki ERENCAN"

Bu arada İstanbul'da, bir süre önce kurulmasına çalışılan Hür İşçi Sendikaları Birliği kurulmuş ve yayınladığı Beyannamede (2.4.1950) şunları belirtmişti:

"Gayemiz, hak ve ihtiyaçlarımızı kanunlar çerçevesi içinde metanet ve cesaretle çalışmak suretiyle tahakkuk ettirmek ve yeni seçilecek Büyük Millet Meclisinden grev hakkını istemek olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, Amerika'da 90 sene evvel zencilere bile verilmiş olan bu hakkı, vatansever ve şuurlu Türk işçisinden asla esirgemeyecektir."

Öte yandan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ne üye İstanbul Tekstil Sanayii İşçileri Sendikası'nın Mahmutpaşa Şubesi kongresinde (3.1.1950) Hasan Bilgin adında bir işçi "grev ve komünizmin işçi bünyesi ve dolayısı ile memleket bünyesi üzerinde husule getireceği fenalıkları belirtmiş, Türk işçisinin asla komünist olmayacağını ifade etmiştir. Bu üye, grev mevzuunun da şimdilik yersiz olduğunu, zamanında kullanılmayan bir silahın daima fena sonuçlar doğuracağını belirtmiştir."[41] Yolunda haberler çıkıyordu.

Grev tartışmasına bilim adamları da katılıyor, Sosyal Siyaset Konferansları serisinden bir konferans veren Doç. Dr. Orhan Tuna grev hakkının mutlak surette işçilere tanınmasını, ancak grevin en sonra başvurulacak bir korunma tedbiri olduğunu anlatıyordu. (25.4.1950)

Tuna'ya karşılık Dr. Muammer Tolga grev yasağını haklı gören nedenleri sıralıyor ve grev türlerini birbirine karıştırıyordu.[42] öğretim üyesi Muvaffak Akbay da grev aleyhinde gerekçeler sıralıyor ve gerçekleri de yanlış yansıtıyor, "dünyanın her tarafında grevin büsbütün ortadan kaldırılması yoluna gittiği" gibi hayal mahsulü bilgiler veriyordu.[43] O kadar ki grev hakkını tanımakla Türkiye'nin, dünyanın gidişine ters yönde bir yol izleyeceği bile iddia ediliyordu.

Ne var ki, grev aleyhinde büyük bir kampanya açan CHP ve bu partinin görüşlerine bilimsel bir kılıf hazırlamaya çalışanlar 1950 yılının 14 Mayısında yapılan seçimlerle CHP'yi iktidar olmaktan düşürmüş ve grev hakkını vaat eden ve savunan Demokrat Parti iktidara gelmişti. Ancak vaadini yerine getirmeyen DP'de giderek yanlış yönde geniş mesafeler almış ve sonunda 27 Mayıs 1960 da politik yaşamı sona ermişti.

---

41 Gece Postası, 3.4.1950.
42 İktisadi Yürüyüş, Sayı 246.
43 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Sayı 3-4 1950.

DP milletvekilleri ve DP'li işçiler her ne kadar zaman zaman grev hakkının tanınacağını ileri sürmüşlerse de bu vaatler, asla yerine getirilmemiştir.

CHP'DE GREV HAKKINI KABULLENİYOR

Ancak DP'nin grev hakkını tanıyacağını vaat etmesi ve grev lehinde konuşmalar yapması CHP'de olumlu bir etki yapmış, CHP Kurultayında (Mayıs 1953) başta Ali Rıza Arı olmak üzere bazı delegeler grev hakkının tanınmasını isteyen bir önerge vermişler, önerge önce Program Komisyonunda ele alınmış, Komisyon Ali Rıza Arı ve Faik Yılmaz'ın konuşmalarını ve grev hakkını savunmalarını dinlemiş ancak teklifi "çok tehlikeli" telakki etmişti. Ancak Kurultay'da CHP'nin Programının 38. maddesine grev hakkının konulması kabul edilmişti. 38. madde şu şekli almıştı:

"Partimiz, işçi haklarının korunmasını ve ihtilâflarının hallini sağlayacak tedbirlere önem verir. Bu meyanda, tahkim müessesesinin geliştirilmesi lüzumuna kanidir. İşçi ile işveren arasındaki anlaşmazlıklar tahkim kurullarında hallolunmazsa vatan müdafaasını ve geniş ölçüde vatandaşların sağlığını ve memleket asayişini bozmamak kayıt ve şartı altında Partimiz işçiye grev ve buna karşılık işverenlere de İş Kanunu hükümleri çerçevesinde lokavt hakkı verir."

DP'nin vaadine rağmen grev hakkını tanımaması 1955'de işçilerin grev hakkını elde etmek için bir sıçrama yapmaları sonucunu doğurdu. DP'yi tutan sendikacılar grev hakkını unutmuş, buna karşılık CHP'yi tutanlar grev hakkının baş savunucuları kesilmişlerdi. CHP'yi tutanlar, grev hakkını savunurken hep DP liderlerinin sözlerini aktarıyorlardı. Nitekim CHP'li Zühtü Tetey (Sonradan TİP'li) İstanbul İşçi Sendikaları Birliğinde yapılan grev hakkı ile ilgili toplantı (20.2.1955) daha açılmadan önce DP'li Lütfü Yılmaz'a (Motorlu Taşıt İşçileri Sendikasından) şunları hatırlatıyordu:

"Grev hakkında ısrar etmemiz lâzım. Prof. Fuat Köprülü Meclis-

te bak ne demişti?" "Bugün", demişti, "hiç bir demokratik memleket yoktur ki, sendika denildiği zaman grev hakkını, amelenin elinde müdafaa vasıtası olarak kullandığı grev hakkını kabul etmiş olmasın... Bugün biliyoruz ki gerek serbest bir iktisat sistemi takip eden Amerika'da, gerek sosyalist bir rejimi olan İngiltere'de ve gerekse dünkü ve bugünkü Fransa'da grev hakkı mevcuttur ve bu hak tanınmadıkça orada demokratik manada sendika ve amele hürriyetinin mevcut olduğu asla iddia edilemez... Eğer grev hakkı tanımıyorsak, kabul etmiyorsak, Sendika Kanunu'nun hikmeti vücudu olamaz. Bu sadece gösterişten ibaret kalır, mantıksızlıktan ibaret kalır. (B.M.M. Tutanak Dergisi, C. 4, s. 305)

Peki, ya buna ne dersin? Bak Başbakan Adnan Menderes ne diyor? Diyor ki:

"Memleketimizde çalışma hayatını ve işverenlerle işçi münasebetlerini içtimaî adalet prensiplerine uygun olarak kanun ve nizam yollarıyla düzenlemek, çalışanların yaşama seviyesini umumî hayat seviyemizle ve memleketin iktisadî imkânlarıyla mütenasip surette yükseltmek, cemiyette sosyal güveni temin etmek gayemiz olacaktır... Demokrasi prensiplerine göre tabiî bir hak olarak tanıdığımız grev hakkını sair demokratik devletlerde olduğu gibi içtimaî nizam ve iktisadî ahengi bozmıyacak şekilde kanunileştireceğiz." (B.M.M. Tutanak Dergisi, C. 1 S. 20)

Bu görüşleri bu toplantıda sizlerin savunmanız gerekmez mi?"

İSTANBUL İŞÇİ SENDİKALARI BİRLİĞİ TOPLANTISI

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin düzenlediği toplantı ile ilgili olarak Birlik Başkanı Seyfi Demirsoy, üye örgütlere (Hür İşçi Sendikaları Birliği, İstanbul İşçi Sendikaları Birliğine iltihak etmişti) şu genelgeyi göndermişti:

"Yönetim Kurulumuzun 31.1.1955 günkü oturumunda grev hak-

kının Türk işçisine tanınması hususunda yapılan müzakerelerde varılan karar gereğince bütün Birliğe bağlı sendikaların 20 Şubat 1955 Pazar günü saat 10'da Birlik Konferans salonunda toplanması lâzım gelmektedir. Bu sebeple yukarıda tarihi ve saati bildirilen zamanda Birlik merkezinde İdare Heyetinizle birlikte hazır bulunmanızı ehemmiyetle rica ederim:"

Böyle olduğu halde dokuz sendika toplantıya katılmamıştı. Bunlar:

1- Çay ve Malzeme İşçileri Sendikası
2- Karaağaç Kurumları İşçileri Sendikası
3- Kibrit ve Ağaç Sanayii İşçileri Sendikası
4- Lâstik ve Kauçuk Sanayi İşçileri Sendikası
5- Haydarpaşa Tesellüm İşçileri Sendikası
6- Yunus Çimento İşçileri Sendikası
7- Millî Savunma İşçileri Sendikası
8- İnşaat İşçileri Sendikası
9- Karayolları İşçileri Sendikası

gibi sendikalardı.

Toplantıda Ziya Hepbir "Sendikaların ayakta durabilmesi için grev kanunu ile mücehhez olması şarttır" diyordu. Şevket Döndüren (Liman Dok) "Medenî silahımız olan grevle gaddar işvereni dize getirebiliriz. Millî sermayenin heder olmasına asla meydan vermeyiz. Kayıtsız şartsız grev istiyoruz. Demirperde ve diktatör memleketlerde grev yasaktır. Medenî milletlerde grev vardır."

Notlarımıza göre bu toplantıda yapılan konuşmalardan özetleri şöyle sıralayabiliriz:

Cemil GİDER: "Biz grev kanunu'nu elde etmek suretiyle sosyal kanunların üstünde mükemmel kollektif akitler yaparak mevzuatın üstünde menfaat sağlamak istiyoruz. Müdafaa ettiğimiz grev nevilerini tasrih edeceğim.

Siyasî partilerden birinin gayelerini tahakkuk ettirmek için grevi tatbik etmeyeceğimize inanıyoruz. İş şartlarının ıslahı, ücretlerin

yükseltilmesi için grev yapacağız. Gayrı meşru iktisadî grevler de istemiyoruz. Sendika idarecilerinin yürütmediği, başı boş insiyakı grevleri istemiyoruz. Meşru grev hakkının tahakkukuna çalışıyoruz. Siyasî, sempati ve gayrî meşru grevler istemiyoruz."

Süreyya BİROL: "Biz 1948-1949 yıllarında grev istemiyorduk. Çalışma Bakanı işyerlerinin işçi mümessillerini toplamıştı. 42 mümessil içinde yalnız Mehmet İnhanlı ve Galip Üstün grev istiyoruz diye parmak kaldırmıştı. Biz belki hata ettik, grevi istememekle, belki doğru hareket ettik. Az da olsa işçi davasına hizmet etmeye çalıştık. Bugün artık grevin zarurî olduğuna kaniiz. Müskirat Federasyonu olarak bir kampanya açmaya karar verileceği zaman hazırlık yapmalıyız. Görüşümüz artık grevin verilmesinin zaruret olduğu merkezindedir."

Celâl BEYAZ: "Grevi istiyoruz. Çünkü mevcud durum bunu icap ettiriyor. Asgarî ücretin tatbiki kararlaştı. Yüzlerce işveren asgarî ücreti tatbik etmedi. Yüzlerce işçi sokağa atıldı. Bunların hiç birini işyerlerine iade edemedik. İşçi ücretlerini düşürdü işverenler. Buna mani olunamadı. Böylece bir fasit daire içinde kıskıvrak bırakıldık. Emeğimizin istismar edilmemesi için grevi istiyoruz."

Avni ERAKALIN: "Başka memleketlerde grev yapılmış, sonra da grev hakkı muhtelif memleketlerde kanunlaşmış. Biz böyle bir harekete tevessül etmedik. Başka memleketlerde grevi beklemişler, sonra da bu hak verilmeyince grev yapmışlar. Bizim de arkamızda mesul olduğumuz bir kitle vardır. İşçilere yalan söylüyoruz. Şunu yapacağız, bunu yapacağız diye. Maalesef yalan söylüyoruz. Çünkü grev hakkı olmadığı için yapılması gerekenleri yapamıyoruz. Biz sendikacı olarak üç şeyi istiyoruz: Birincisi grev, ikincisi grev, üçüncüsü yine grevdir."

İzzet ÇİLİNGİR: "Çalışma Bakanının açıklamasından sonra bir karara varmak için toplandık. Son zamanlarda sendikalar bir duraklama devresine girdi. Bu ne zamana kadar sürecek? Sekiz seneden beri aldattık. İşçi diyor ki "Ne yapıyorsunuz?" Kanun sarih. Sadece

arzuhalcilik yapıyoruz. Eldeki mevzuat noksandır. Tahkim tüzüğü noksandır. İl hakem kurulundaki zihniyet sakattır. Sendikalara grev hakkı tanınmazsa biz sendikaların anahtarlarını Çalışma Bakanlığına teslim etmek mecburiyetinde kalacağız. Grevsiz sendikacılık yapılamaz."

Kemal TÜRKLER: "Biz grev hakkının mutlaka verilmesini istiyoruz. Demokratik bir memlekette vatandaşların müsavi şartlar altında yaşaması için onlara bazı hürriyetler bahşedilmiştir. İşveren sınıfı pazardaki malının kıymetlenmesi için mallarını çeker. İşçi sınıfına bu hak tanınmamıştır. İşçiler daha iyi geçim şartları temin edebilmeleri için elbetteki emek piyasasından emeğini bir anda çekebilmelidir. Bu da grev hakkı demektir. Bugün artık grev hakkını elde etme kanpanyasını açmış bulunuyoruz. Bunu nasıl devam ettirip grevi elde edelim? Bunu kararlaştırmalıyız."

Mücahit TEOMAN: "1951'in Temmuz ayında hükümet bir grev tasarısını Birliğimize göndermiş, mütalaamızı istemişti. Tasarıda birçok kusurlar gördük. Bir kısım arkadaşlar grevin aleyhinde bulundular. Bir kısmı grevleri gruplara ayırdılar. Serbestçe grev yapılsın, tam grev hakkı olmazsa grevi istemiyoruz, dediler. Birlik tasarıyı tümüyle reddedeceğine tadil teklifleriyle çıksaydı daha iyi olurdu. Tasarıyı tetkik etmeden tümüyle reddedenler bu hakkın verilmemesinden, grev kanununun çıkmamasından mesuldürler. 951 tasarısının Meclise gönderilmesini isteyelim."

Hamit ERGEÇ: "Grev bize lâzımdır. Çalışma Genel Müdürü Turhan Çakus yüzümüze bağırmıştı: "Kadın ve çocuklarınızı çalıştırıyorsunuz. Siz de çalışıyorsunuz. Bu gelirler size refah sağlar, daha ne istiyorsunuz?" Oysa aldığımız ücret kâfi gelse idi evimin hanımını kapı kapı dolaştırıp çalıştırmazdık. Biz çocuklarımızın sokakta kalmasına rıza gösteriyorsak ücretlerimizle geçinemediğimiz içindir. Grevi istiyoruz. Grev hakkını patronların göstereceği tavra göre kullanacağız. Patron, işçilere hakkını vermez ise grev yaparız."

Hüseyin USLUBAŞ: "Bazı işverenler gündüz kuzu gece kurt

olan cinstendirler. Tütün işçisine asgarî ücret tanınmıştır, fakat işverenler bu ücreti vermemektedir. Sendika idarecilerini baskı altına almağa çalışmaktadırlar. Kendileriyle görüşmek istediğimiz zaman "Siz kimsiniz? Sizinle konuşamayız" demektedirler. Grev hakkı olursa bu haksızlıklar sona erer."

Hüseyin ASAL: "Grev hakkının tanınması geç bile kalmıştır. İşçi milletvekillerimiz 1954 seçimlerinden bugüne kadar kürsüye çıkıp da işçiler grev hakkı istiyor, bu hakkı tanıyalım diye söylememişlerdir. Biz onları seslerimizi duyurmak için Meclise göndermiş bulunuyoruz. Türkiye Birleşmiş Milletler safında olduğu halde neden bize grev hakkını vermiyor? Bu toplantıyı yapmakla bahtiyarız."

Nuri BEŞER: "Maziyi unutalım, grev hakkını istemek için hep birlikte hareket edelim. Egoist bazı patronlara karşı grev hakkını elde etmemiz lâzımdır. Zamanı gelince kullanmak üzre grev hakkını isteyelim."

Bahir ERSOY: "Biz grev hakkı mevzuunda dünyadan en az 150 sene gerideyiz. Başka memleketlerde işçiler daha sendikaları olmadan greve başvurmuşlardı. 1951 grev tasarısına temas edildi. O tarihten bu yana yapılan münakaşalara temas edildi. Grev işçiye nasıl verilecekse işverene de lokavt hakkı verilecek dendi. Ama işçi grevi başka şekilde kullanırsa hapse mahkûm edilecek, işveren lokavtı yasa dışı kullanırsa para cezası verecek. Hayır, bir tarafa para, bir tarafa hapis! Bu adaletin tecellisi değildir. İki tarafa da hapis, yahut iki tarafa da para cezası... Türk-İş'in hazırlattığı bir tasarı vardır. Biz grev tasarısını savunalım, bu tasarının mevziî, mıntakavî ve Türkiye çapında müdafaasını programlıyalım. Bugün bu topluluğa inhisar ettirmezsek grev kampanyasını, emin olunuz muvaffak oluruz. Bu bir azmin ifadesidir. Grev hakkı için ileri! demeliyiz."

Rıza GÜVEN: "Bugün grev ve lokavt yasağı vardır. Ama bu yasak tek taraflı olarak kullanılmaktadır. İşveren lokavt yapar, kılıfına uydurulur işçi işi biraz durdurursa kıyamet kopar, grev yaptı denir. Sonra da sendikaların parası yok, grev yapamaz, öyle ise bu hakkı

tanımayalım derler. Sendika grev ilân eder, bir köşeye de kazan koyar ve un çorbası yapar. Grev yapan işçi bu sıkıntıya katlanır. Onun için siyasîler mazeret sıralamasınlar, grev hakkımızı tanısınlar."

Kâzım NARMANLÎ: "Bir kilo et mukabili olmayan ücret alıyoruz. Bunu arttırmak için grev hakkımız olmalıdır. Grev olsun, biz geçinme yolunu buluruz, bakkaldan borç alırız, kirayı bir ay vermeyiz, ama grev hakkı için evimizin halısını bile satarız. Grev tanınmalıdır."

Ahmet MUŞLU: "Bu devirlerde bir veli, küçük çocuğunun uzun pantolon giymesi için yedi yaşının geçmesini beklerdi. Türk işçisinin çocuk olmadığını arkadaşlarımız anlattı. Sendikalar kurulalı sekiz sene oldu. Çocukların velisiyiz artık. Grev vaadleri maalesef yerine getirilmedi. Biz grev hakkını istemede pek gevşek davrandık. Bir çocuk ağlarsa annesini uyandırmıştır. Yüksek sesle ağlamasını devam ettirirse annesini yatakta doğrultmuştur. Çocuk bangır bangır bağırmayı devam ettiriyorsa anne, meşini çocuğuna vermiştir. Bangır bangır bağırmalıyız. Bu topluluk Türkiye'nin her tarafında canlandırılmalıdır."

Şaban YILDIZ: "Grev isteğinin 1946'dan itibaren başladığını görürüz. Bu istek sendikaların müşterek bir isteği haline gelmemişti. Maalesef sendikacı arkadaşlarımızın o zamanki havaya göre grev isteyenlerin bu memleketin çocukları olmadığı iddia edilmişti. İşçi olup ta grevi istemiyorum diyenin işçilikle alâkası yoktur. Grev hakkı verilmezse sendikaların anahtarlarını Çalışma Bakanlığına verme isteği olmaz. Sendikaların yapacağı mücadele ile grev hakkını kopara kopara alacağız."

Sabri TIĞLI: "Sendikalarda grev istememiz, kâfi değil. Meclis te bizim arzularımızı müdafaa edecek kahramanları Meclise göndermediğimiz sürece isteklerimiz hayal olmaktan öteye gidemez."

Lütfü YILMAZ: "Sendikalarda hizipleşmeler, dalkavuk zihniyeti, ihbar ve kötüleme mevcut oldukça grev hakkı bize verilmeyecektir. Grev hakkının verilmeyişinde ne hükümetin, ne siyasî parti-

lerin kabahati vardır. Grevi hâlâ elde etmeyişimizde sendikacıların kabahati vardır. Çünkü grev hakkını istemede birlik değiliz."

Nuri BEŞER: "Evvela iç bünyemizi tashih edelim. Aramızda rapor yazıp alâkalılara götürecek[illegible] vardır. Rapor tutanlar yazsınlar bakalım. Konuşuyorum işte! Türk işçisi imtihanlar serisini muvaffakiyetle atlatmıştır. İşçi topluluğu içinde anarşik hadiseler görülmemiştir. Grev verilirse işçiler bunu müdrik olarak kullanacaklardır. Biz grevi siyasî partiler idarecilerinden istiyoruz, Beşiktaş karakolundan değil. Biz grevin öncülüğünü ikinci derecede yapıyoruz. Aşısını bize bugünün ve dünün devlet adamları yaptı. Onların vermek istediği gıda ile gürbüz olacağız. Grevi, grev yapılması lâzım geldiği vakit yapacağız. Memleket sanayinin kalkınması, hak ve hukukumuzun kabulü için grev isteyecek, almaya kısa bir zamanda muvaffak olacağız. Birlik, bugünden sonra uyumayacaktır."

Şeref HİVEL: "Dünyada hiç bir hak yoktur ki alınmasın. Hak verilmez alınır, bunu bilmeliyiz. Grev istemek suç teşkil etmez. Bir işçinin hürriyetini istemek kadar tabiî hakkı olamaz. Hükümet, Amerika'nın 85 sene evvel zencilere tanıdığı hakkı bizlere vermemezlik edemez. Dünyada insaniyetin, beşeriyetin, mukaddesatın düşmanı olan komünistlerde bu hak olmadığı için grevi istiyoruz."

Hilmi GÜRBÜZ: "Grev hürriyetini, yasama hürriyetini istiyoruz. Biz ne şunun, ne bunun robotu değiliz. Hayat mektebinde yuğrula yuğrula şu eviz yurdumuzda ve bu memleketimize kötülük düşünmediğimiz için grevi istiyoruz."

Mehmet Ali SARI: "Demokratik hakların en mühimi grevdir. Grev kollektif iş akitlerini icap ettirir ki, devletin yükünü azaltır. İşçi sınıfı perişan tir vaziyete yakın durumdadır. İşçi geçimsizlik yüzünden çocuğunu okutamazsa bir memleketin cahil kalmasına sürüklenmesi başlar. Biz grevi memleket lehinedir diye istedik. Bizden şüphe edenler evvela kendilerinden şüphe etsinler. Siyasî grevleri de, sempati grevlerini de, her türlü grevi de istiyoruz."

İstanbul İşçi Sendikaları Birliğinin açtığı grev kampanyasını,

Ankara İşçi Sendikaları Birliği Kongresinde yapılan konuşmalarla (28.2.1955) destekleme isteği açıklandı. Kaya Özdemiroğlu (Kırıkkale), Hasan Ataizi (Mihaniki Kimya), Tanir Öztürk (İnşaat), Lütfü Güneş (Otel lokanta), İsmail Araş (Otel lokanta), Zeki Eka (Mihaniki Kimya), Mehmet Alpay (Birlik Başkanı) grev ve kollektif iş akdinin kanunlaşmasını savundular. Kongre Başkanı İsmail İnan da konuşmasını üç noktada topladı:

1- Grev ve muhtar teşkilâtlanma hakkı tanınmalı, İstanbul İşçi Sendikaları Birliğinin açtığı grev kampanyası desteklenmelidir.
2- Çalışma Bakanlığının son aylar zarfında bazı sendika, birlik, federasyon ve konfederasyonların kuruluşunun yasaya aykırılığı yolunda verdiği mütalaa, teşkilâtlanma hakkını ortadan kaldırıcı mahiyettedir.
3- Bu gibi durumlarda sendikalar ve işçi teşekkülleri tam bir dayanışma göstermelidir.

170 delegenin bulunduğu kongrede grev hakkını elde etmek için birlikte mücadele kararı alındı. 26 Şubat 1955'de Ankara'da yapılan Demiryolu İşçileri Sendikası kongresinde de grev savunulmuş, bu doğrultuda karar alınarak durum ilgililere duyurulmuştu.

Ancak İzmir İşçi Sendikaları Birliği, grev hakkını savunmada tereddüt içindeydi. Türk-İş Konfederasyonu Başkanlığına gönderilen bîr yazıda (S. 402/1955) şöyle deniyordu:

"İlk defa İstanbul Sendikaları Birliği tarafından ele alman grev mevzuunun Birliğimizce desteklenmesi lüzumu nazara alınarak keyfiyet etraflı şekilde tetkik edilmiş ve hatta bu hususta Ege İşçi Sendikaları Federasyonunun yaptığı toplantı takip edilmiş ise de içimizde doğan bazı endişeleri bir türlü aydınlatıcı bir doküman elde edilememiştir.

Teşkilât olarak grevin lüzumuna inanmakla birlikte günün şartlarına dayanarak bağlı sunulan liste nazara alınarak bir ilim adamından etraflı şekilde mütalaa alındığı takdirde ancak karara varmak

mümkün olabileceğini ve lüzumlu dokümanın bir an evvel gönderilmesine müsaadelerinizi saygılarımla arz ederim. 24.4.1955

İzmir İşçi Sendikaları
Birliği Genel Sekreteri
Osman AKTUĞ

Grev hakkında istenen bilgiler bir listede sorular halinde şöyle sıralanmıştı:

"1- Grev ne demektir ve hangi hallerde yapılır?
2- Lokavt ne demektir hangi hallerde işveren buna başvurabilir?
3- Bugün memleketimizde kurulu sendikalar, meslek federasyonları etrafında tam manası ile toplanabilmişler midir?
4- Grev ilânı ihtilafla ilgili sendika tarafından yoksa işkolundaki federasyon tarafından mı yapılır?
5- Ekseriyetle devlet sektörünün faaliyette bulunduğu memleketimizde vuku bulacak grevin memleket ekonomisinde ne derece fayda veya zarar ika deceği,
6- Grevin kabul edildiği memleketlerde sendikalı işçilerden sendika aidatından başka grev tahsisatı alınıp alınmadığı, alınmakta ise ne suretle alındığı,
7- Grevi kabul etmiş bulunan memleketlerde grevin vukuunda sendikalar tarafından işçiye ödenen meblağdan vergi kesilip kesilmediği,
8- İşyeri az ve işçisi bol olan bir memlekette grevin mi, yoksa lokavtın mı daha fazla muvaffak olabileceği,
9- Sendikalarımızın bugünkü hali ile grev vukuunda üyelerine ücret ödeyecek durumda bulunup bulunmadığı.
10- Grev ilânında işçilerimizin bu karara uyup uymamakta serbest olduklarına göre bu gibi bir halin vukuunda memleketimizdeki sendikalı işçilerin bu karara uymadıkları takdirde teşkilât olarak düşülecek müşkül vaziyet,

11- İşçilerimizin günün hayat şartları altında grev tahsisatını ödeme kabiliyetleri bulunup bulunmadığı,
12- Grevi olgun bir halde idare edecek elemanlara ve teşkilâta sahip bulunup bulunmadığımızın aydınlatılması.
13- Türkiye'de işçi sayısı,
14- Türkiye'de sendika sayısı,
15- Türkiye'de sendikalı işçi sayısı
16- Sendikalarımızın aidat toplamakta müşkülâta uğrayıp uğramadıkları
17- Sanayie dış pazarlar yokken yapılacak grevin fayda temin edip edemeyeceğinin etraflı şekilde izahı,
18- İş Kanunu'nun bugünkü boşlukları karşısında kanunun daha evvel mükemmel bir surette tadili ile iş emniyetinin tesisi mi, yoksa ilk defa grev bahsinin tadil edilerek grevin işçiye verilmesinin mi daha elzem olduğu? Sebepleri ile birlikte,
19- Grevin kabul edilmesi ile birlikte işverene de lokavt hakkı tanınacağına göre ilk defa işverenler lokavta başvurdukları takdirde sendikaların bir sarsıntı geçirip geçiremeyeceği
20- Kollektif mukavele yapabilmek için mutlak surette grev kanunu'nun çıkmasının lüzumlu olup olmadığı
21- Bugünkü kanunlarımıza göre kuvvetli ve işçilerini tamamen kendisine bend etmiş bir sendikanın kollektif mukavele yapıp yapamayacağı.

Osman AKTUĞ"

Ege Ekspres gazetesinde Mart 1955'te yayınladığı bir makalede (İşçi, işveren, Günün Şartları ve Grev) Osman Aktuğ, aynı zamanda grev kampanyası açan sendikaları kınıyor ve "bu gibi mevzularda çok hassas davranmak ihtiyacında olduklarına işaretle esas mevzua girelim" diyordu. Ayrıca "Grevin muvaffak olabilmesi için birçok şartların mevcut olması iktiza eder. Bugün bunlar memleketimizde mevcut değildir" görüşünü açıklıyordu. Osman Aktuğ "grev hakkı

tanınınca pek tabiîdir ki ihbar ve kıdem tazminatları otomatikman kalkacak ve onun yerine kollektif mukaveleler hâkim olacaktır" diyerek bu konudaki bilgisizliğini açıklıyor ve şöyle devam ediyordu:

"Bugün memleketimizde bulunan muhalif, muvafık hemen bütün siyasî partiler grevin tanınmasını programa almış bulunduklarına göre, iktidarda hangi parti bulunursa bulunsun bunun zamanı gelince bir kanunla grev ve lokavt'ın tanınması kendiliğinden doğacaktır. Sendikacı arkadaşlarım için bunun endişesi vârid olmasa gerektir." [44]

Biz vaktinde bu görüşleri cevaplandırmıştık.[45] Ancak şimdi diyebiliriz ki, bir devrin sendikacılarını tanımak bakımından ve de bazılarının yerinin ehli olmadığına işaret etmek için bu makaleden söz etmek yeterlidir. O zaman Türk-İş Genel Sekreteri olan İsmail İnan da Osman Aktuğ'a gereken cevabı vermişti.[46]

EGE İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONUNUN TOPLANTISI

İzmir sendikacıları grev konusunu aydınlığa çıkarmak için toplantı düzenlemeyi gerekli görüyorlardı. Ege İşçi Sendikaları Federasyonu grev, lokavt ve kollektif akit konusunu "işveren, işçi ve teşkilâtlarının müşterek toplantısında müzakeresi faydalı görülmüş" diyor (17.4.1955/S.212) ve işçilerin kendi aralarında yapması gereken bir tartışmayı işverenlerin önünde yapmayı yararlı buluyordu. Federasyon Başkanı Burhanettin Asutay (Önce CHP'li, sonra AP'li milletvekili, sonra tüccar) 10.4.1955'de yapılacak toplantıyı, o tarihte Lübnan Cumhurbaşkanının İzmir'e gelişi nedeniyle 17.4.1955'e ertelemiş ve o gün grev konusu enine boyuna ele alınmıştı.

---

44 Ege Ekspres, 17.3.1955
45 Gece Postası, 29.3.1955
46 Gece Postası, 30.3.1955.

İzmir Merkez Evlenme Dairesinde 1.500 kişinin katıldığı toplantı ilginçti.

Konu "günün en politik ve kritik mevzuu olmakla beraber, üzerinde çok düşünülerek konuşulması gereken bir husus"tu. Amaç şuydu Asutay'ın açış konuşmasına göre:

"Biz burada sadece işçi teşkilâtları ile işverenlerin bu mevzuda görüş ve kanaatlerini açıkça söylemelerini sağlayacak, hak ve hürriyetin teminine çalışan hükümetimize ve bilvesile Çalışma Vekâletine bu mevzuda sermaye ve sa'y erbabının fikir ve görüşlerini aksettirmekle yetineceğiz."

Ve toplantı sonunda Burhanettin Asutay şu anlayışını dile getirdi:

"Gerek teşkilât olarak Ege İşçi Sendikaları Federasyonunun, gerek sendikalarımızın ve gerekse bütün müşküllerimizde, bütün taleplerimizde bütün davalarımızda yanımızda bir kudret, dayanak olarak bulduğumuz Ege Bölgesi Sanayi Odası'na ve gerekse kıymetli hocamız Muhittin Adam'ın grev mevzuunda görüşlerini ve bu hususlaki sözlerini dinlediniz. Sık sık alkışladınız.. İçten gelen seslerle kararları tasvip ettiniz. Burada bu toplantının bittiğini ilân etmek lâzım gelirken, sayın ve muhterem hocamdan özür dileyerek bir iki noktaya işaret etmek isteyeceğim."

Burhanettin Asutay, Ege Bölgesi Sanayi Odası'nın Ege İşçi Sendikaları Federasyonu'nun bütün müşküllerinde, isteklerinde ve davalarında gösterdikleri dayanak olma gücünü böylece dile getirdikten sonra şunları da belirtti:

"Bugün grev hak ve hürriyetinin tanınması neticesinde zuhur edebilecek vakaiardaki gibi bazı endişeler, fikirlerde yer etmiş bulunmakta idi. Fakat biz, Türk işçisi olarak acemi, bilmez ve hiç bir hürriyet görmemiş bir kitle olduğumuz halde, teşkilât kurma hakkının tanındığı tarihten bu yana bir kerre dahi bize verilen hürriyeti istismar etmedik. Silâh olarak kullanmadık. Hocamın dediği gibi grev silâhı elimize verildiği takdirde bunu dolapta değil demir sandık içinde saklayacak ve üzerine bin kilit takacağız."

Demir sandığa konulup üzerine bin kilit vurulacak grev hakkı, her halde ve mutlaka işçilerin arzuladıkları türden bir grev hakkı değildi.

İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu Öğretim üyelerinden Kooperatifçilik ve İş Hukuku Profesörü Muhittin Adam grev konusunu çeşitli açılardan inceledikten sonra sözlerini şöyle bağlamıştı:

"Grev tanınmalıdır. Grev, bizi Milletlerarası camiada herhangi bir hürriyetten mahrum etmiş gibi bir hicaptan kurtarmak bakımından kurulmalıdır. Benim işçi arkadaşlarıma tavsiyem yine silâhla alâkalı olarak: grev eğer bir silâh ise, temennim şudur ki, o silâhı bir tehdit olarak, bir hak olarak kılıfında değil, fakat dolapta saklamalıdır."

İşte Burhanettin Asutay, Ege İşçi Sendikaları Federasyonu Başkanı olarak grev hakkı tanındıktan sonra onu bir dolapta değil, demir bir sandığa koyup üzerine bin kilit vuracaklarını belirterek işçi sınıfı ile olan fikirsel bağının ne olduğunu anlatmış oluyordu. Onun için de konuşmasının sonunda şöyle parlak (!) görüşler ve tespitler de yaptı:

"Biz memlekette sa'y ile sermaye arasında iyi münasebet tesisini işçinin yapmakla mükellef olduğu işi bihakkın yapmasını işverenin de işçinin tam hakkını vermesini istiyoruz. Grevi kollektif akit yapmak için istiyoruz. Gelişen sanayiimizi baltalamak için kullanacaklar çıkarsa onları yok etmesini bileceğiz."

"Biz nasıl ki sendika kurma hürriyetinden mahrum olduğumuz zaman, uysal isek, sendika kurma hürriyetine kavuştuğumuz zaman da uysallığımızı muhafaza etmişsek, grev hürriyetine kavuştuğumuz gün Uslu ve uysal olacağız. Grev bizi işten uzaklaştırmak, haksız taleplerde bulunmaya teşvikten ziyade, işe bağlayacaktır."

Grev hakkı, DP iktidarı boyunca savsaklanırken başta CHP lideri İsmet İnönü olmak üzere pek çok CHP'li politikacı ve bağımsız bilim adamları grevi savundular. Ama bu savunmalar grev hakkının tanınması sonucunu ne yazık ki doğurmadı. Bununla birlikte açıklamak yerinde olur ki, DP iktidarda iken bir kısım Çalışma Bakanları, bilim adamları da, sendika başkanları da grev hakkına karşı çıkmışlardı. Tıpkı bazı yazarlar gibi..

GREV HAKKI TÜM İŞÇİLERİN SAVUNDUĞU ORTAK DAVA OLUYOR

Sendikacıların burjuva partilerine bağlı olduktan ve yalnız parti yöneticilerinin suyundan içtikleri, yollarından yürüdükleri 1960 öncesi yıllarında, CHP'li işçilerin bir kısmı içtenlikle bir kısmı da DP'yi yıpratmak için grev hakkının savunusuna başlamışlardı. 1955 yılı başında bir kısım DP'lilerin de katılmasıyla başlatılan grev hakkını tanıtma kampanyası (Şubat 1955) Demokrat Parti yöneticilerini bir hayli sinirlendirmişti. Parti Genel Merkezinin gözüne girip, seçimlerde aday gösterilmek hevesini ömürlerinin sonuna kadar koruyan tipteki bazı sendikacılar ise grev hakkı gibi çok önemli bir silâhın elde edilmesi çalışmalarına karşı çıkıyordu.

Bunların başında Müstakil İşçi Sendikaları Birliği yöneticileri geliyordu. Birlik Başkanı Rauf Güder ve Umumî Kâtip Rahmi Özdeliorman imzalarıyla DP dönemi Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'a, Başbakan Adnan Menderes'e Meclis Başkanı Refik Koraltan'a ve İstanbul Milletvekili Mükerrem Sarol'a gönderilen 1.3.1955 gün ve 48 sayılı mektup burjuva partilerine yamanmış bazı sendikacıların kendi çıkarlarına karşı çıktıklarına ne açık seçik gösteriyor. İşte mektup:

"İstanbul'da faaliyette bulunan bazı işçi sendikaları, son günlerde toplantılar yaparak grev kanununun çıkarılması lehinde, yurda şamil bir kampanya açmaya kalkıştıklarını ve idarecilerinin, iktidar partisinin bu hususstaki vaadini hatırlattıracak şekilde gazetelere beyanat vermeye kadar işi ileriye götürdüklerini teessürle müşahade etmekteyiz.

Bu kampanyaya katılan sendikaların, bir müddetten beri 5018 sayılı Sendikalar Kanunu ile Cemiyetler Kanunu hükümlerini ihlâl eden sakat hattı hareketlerini İstanbul Müstakil İşçi Sendikaları Birliği olarak tasvip etmediğimizi, sayın Çalışma Vekilimize zata mahsus işareti ile takdim ettiğimiz raporda arz etmiş ve bu işçi sendikalarını sevkü idare edenlerin takip etmek istedikleri hakiki maksatlarını belirtmiştik.

Bu defa işçiye grev hakkının verilmesi mevzuunu ele alarak, dahilî ve haricî birçok mühim mesail ile müşkül ve meşbu bulunan hükümetimizi şu nazik durumda taciz etmelerini katiyyen doğru bulmuyoruz ve tasvip etmiyoruz. Evvela bu talep ve îddia ile ortaya çıkanların samimiyetinden, işçi davasına hizmetlerinden emin değiliz.

Saniyen, bugünkü iktidar, asırların ihmal ettiği büyük işçi kitlesini kalkındırmak, refah ve saadete eriştirmek yolunda, maddî ve manevî hiç bir fedakârlıktan çekinmemiş çıkarttığı ve çıkartmak üzere eline aldığı kanunlarla, iktisadî iş hayatının iki mühim unsuru olan işçi ile işverenler arasındaki münasebetleri ve iki tarafın mütekabil hak ve menfaatlerini normale doğru götürmeye muvaffak olmuştur. Programında yer almış olan işlere gelince, bunları da birer birer ele alınarak tahakkuk ettirmekte bulunduğunu şükranla görüyoruz.

Bu itibarla, işçiye grev hakkının verilmesi zamanının en iyi ve isabetli bir şekilde tayinini, memleketin sevkü idare mesuliyetini üzerlerine almış, elini attığı her işte muvaffak olmuş, bu aziz vatanı en kısa bir zamanda mamureye çevirmeye azm etmiş olan hükümetimize ve muhterem büyüklerimize terk ediyoruz. İdare Kurulumuzun 24.2.1955 tarihli oturumunda ittihaz olunan bu kararımızı en derin saygılarımızla arz ederiz."

Grev isteklerine karşı gösterilen bu olumsuz tepkiye karşılık DP'li işçiler de genellikle grev hakkını savunuyordu. Her ne kadar Türk-İş İlk Mümessiller Heyeti Toplantısında (14.4.1958 ve ertesi gün) Yönetim Kurulu raporunda "işçi işveren münasebetlerini tanzim edecek, say ve sermaye arasında ahengi temin, inancı tesis edecek grev ve lokavt hakkının tanınması" istenmişse de (Rapor, s. 3, b fıkrası) grev konusu ağırlık kazanmamıştır. Bu nedenle CHP'lilerden Celâl Beyaz ve Sabri Tığlı Türk-İş Temsilciler Meclisi Divan başkanlığına şu önergeyi vermiştir:

"Hür demokrat memleketlerde olduğu gibi memleketimizde de kollektif iş akitlerinin yapılabilmesi için grev yapma serbestisine sahip olmamızın lüzumuna kaniiz.

Bu bakımdan TBMM'de bütün yurt işçisini temsil eden altı işçi

milletvekili arkadaşlarımızdan Temsilciler Meclisi olarak grev kanun tasarısı hazırlayarak kanun haline gelmesi için müştereken çalışmalarının burada karara bağlanarak kendilerine duyurulmasını teklif ederiz."

Bu önergenin verilmesi nedeni, Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen'in toplantıda yaptığı konuşmada "hepinizin beklediği kollektif mukaveleye ait tasarı ve onun kardeşi olarak beraber yürüyen Sendikalar Kanunu tasarısı üzerindeki çalışmalar çok ileri safhalara varmış" dediği halde grev kelimesini ağzına almamış olmasıydı. Oysa İlk Mümessiller Heyetine sunulan İcra Heyeti raporunda (Sayfa 4, satır2-3) "Grev ve lokavt yasağının kaldırılarak anlaşmazlıklarda kademenin sonu olan iktisadi grev yapma serbestisinin tanınması" isteniyordu ve rapor okunmuş bulunuyordu. Toplantıyı açan Türk-İş Başkanı Nuri Beşer'in açış nutkunda ise "ele alınmasında lüzum gördüğümüz mevzularımız ve bu hususlaki temennilerimiz" ibaresinden sonra 4. madde olarak "grev yasağı kaldırılmalıdır" deniyordu.

Ancak bir yıl içinde ortam değişecek ve grev hakkını savunanlar giderek artacak, Türk-İş yöneticileri de, grev silâhını ele alan CHP'lilerin hücumlarıyla yerlerinin sarsılmasını önlemek için DP'li bakanlara karşı grev hakkını apaçık ve sert bir şekilde savunacaklardı. Nitekim Türk-İş'in İkinci Temsilciler Meclisi 20.5.1959'da Ankara açıldığı vakit konuklar şunlardı:

Çalışma Bakanı Haluk Şaman, Tekel Bakanı Hadi Hüsman, Çalışma Bakanlığı müsteşarı Refet Gürsoy, bazı gene! müdürler.. Milletvekillerinden de Recep Kırım, Mahmut Yüksel, Ahmet Ünal, İsmail İnan, Ali Rıza Arı.. Hepsi de sendikacı olan milletvekilleri Türk-İş Başkanının açış konuşmasını merakla bekliyorlardı. DP'liler ayrı, CHP'liler ayrı bir açıdan konuşmayı bekliyorlardı.

DP'li Türk-İş Başkanı Nuri Beşer, konuşmasında Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes'in vaatlerine rağmen grev hakkının hâlâ tanınmamasını sert bir dille eleştirdi ve CHP'li sendikacıların söyleyeceklerinden daha sert ve derli toplu bir konuşma yaptı. İşçiler grev hakkı konusunda artık birleşmişlerdi.

5

Grevle İlgili Görüşler

İkinci Meşrutiyet'le birlikte başlıyan grev hakkı ile ilgili görüş açıklamaları 1946'da genişlik kazandı ve grevin lehinde ve aleyhinde olanlar basında tartışmaya koyuldular. Her ne kadar 1919 Temmuz başında Şirketi Hayriye Vapurlarındaki ateşçilerin grevi yeni tartışmalara yol açtı ise de grevin güncelleşmesi sınıf esasına dayalı partiler ve meslek derneklerinin kurulmasından sonra oldu. CHP iktidarı döneminde ve Reşat Şemsettin Sirer'in Çalışma Bakanlığı zamanında grev aleyhinde görüş açıklayanlar. Bakanlık yayınları arasında bir broşürde toplandı.[47] Fakat buna rağmen grev'i savunanlar ve grev olayı üzerinde Türkiye koşulları açısından görüş yansıtanlar yok değildi. Gerek broşürde yer alan, gerekse almayan yayınlara bakacak olursak, Ord. Prof. Şükrü Baban'ın da yazdığı gibi "umumiyetle ortodoks tanınan iktisatçılar, grevin ekonomi hayatında yaptığı zararlı tesirler ve uğranılan zayiat üzerinde fazla durmayı âdet edinmişlerdir."[48] örneğin Prof. Dr. Sadi Irmak bu sıralarda şunları söylüyordu. "Son çeyrek yüz yıllık gelişme ferdî iş bırakmadan başka işçilerin haklarını ihkak maksadı ile kütlevî olarak işten ayrılmaları yani grev hakkının da gittikçe genişleyen bir ölçüde milletlerin mevzuatına sokmuştur. Yalnız bir müddet tamamiyle kayıtsız ve

47 Grev Olayları ve Türkiyemiz, Ankara 1950
48 Yeni Sabah, 22.4.1949.

şartsız bırakılan bu hak, görülen zaruretler dolayısiyle bazı tahditlere uğratılmıştır."[49] Irmak'a göre:

"Grevin amme menfaatlerini ihlâl etmeyen ve işçiye faydalı olabilen bir vasıta olabilmesi için bir takım esaslı şartlar vardır." Irmak'ın öngördüğü şartlar şunlardı:

1- Sendikalar grev yapacak işçiye grev müddetince besleyecek bir duruma gelmelidir. Aksi takdirde grev sadece perişanlık ve sefalet getirir.
2- Devlet, hiç değilse, kamuya faydalı işletmeleri üzerine alacak durumda yani milis kuvvetlerine sahip bulunmalı.
3- İşçibaşı ve devletin temsilcisinden mürekkep hakem heyetleri aracı rolünü oynayacak durumda olmalı.
4- Grevler siyasî tahriklerle değil işçinin refahını arttıracak ekonomik icaplarla yapılmalı.

Prof. Sadi Irmak'ın önerdiği 1. koşul, 1947'de kurulmaya yeniden başlanan sendikaların maddî olanakların kısırlığı bilindiğinden grev hakkının verilmesinin geciktirilmesi görüşünün açığa vurulmuş koşulu niteliğindedir. 2. önerisi ise sağcı iktidarlar zamanında toplum polisi ve panzerler kullanılmak suretiyle ve fazlasiyle yerine getirilmiş bulunmaktadır. 4. Öneri ise, her grevin kaypak "siyasî tahrik" sözcüğüyle karalanması ve grevcilerin suçlanması yolunu açık bulundurma eğiliminin açığa çıkmış formülüdür. Zaten Sadi Irmak yazısını şöyle bağlamaktadır:

"Sosyal manada bir devletçilik Türkiye'de daha birçok vazifelerle karşı karşıyadır. Bu vazifeler ele alınmış, fakat tabiî olarak sonuna ulaştırılamamıştır. Devlet işçi-işverenin el birliğiyle elde edilecek daha bir çok terakkiler vardır. Meseleyi bu hacimde ve bir bütün olarak ortaya koymak zorundayız."

Yani, grev hakkı henüz tanınmamalıdır.

---

49 Zaman, 26.5.1949.

Grev yasağının hüküm sürdüğü yıllarda ve CHP iktidarının son yıllarında, uygulanmakta olan sosyal rejim işveren yazarlarca daima övülmüştü. Nitekim Etem İzzet Benice'ye göre "Türkiye'nin çalışan ve çalıştıran münasebetlerini hakem usulüne ve devlet mesuliyeti altındaki teminata bağlamış olması Amerika'da bile takdirle karşılanmış ve etüd mevzuu olmuştur. Bu itibarla DP Genel kongresinin bahsi, etraflıca inceledikten sonra grev yetkisini kabul edeceği umulamaz. Vatansever Türk işçisinin de aynı kanaatta olduğuna inanıyoruz."[50]

Oysa "Vatansever Türk İşçisi" hiç de Etem İzzet gibi düşünmüyordu. DP de, Benice'nin inandığı yolda karar almıyor ve grev hakkını savunmaya devam ediyordu. Amerika'da bizdeki grevsiz rejim belki inceleme konusu oluyordu ama, Amerikan işçisi grev hakkını kullanmazlık etmiyordu. Ama grev aleyhtarları, Amerika'yı ve İngiltere'yi örnek gösterenler alay konusu oluyordu:

"...Hemen insanlık, dostluk ve müttefiklik vazifemizi yapalım" deniyor ve alaylı alaylı şöyle deniyordu:

"Bakınız; Amerika bize para yardımında bulunuyor, makine yolluyor, Marşal planı ile yol, köprü, baraj yapımlarına el uzatıyor, ordumuza yeni yeni silâhlar veriyor. İngiltere, kendi yarasına sürecek melhem peşinde olduğu için, bunları yapamıyorsa da kuvvetli ve samimi müttefiğimizdir. Muhterem Reşat Şemsettin Sirer, grev meselesinde gaflet içinde yüzen bu iki dostumuzu olsun ikaz etmeli ve grevin değersiz, eski bir silâh olduğunu, işçiye faydası dokunmadığını ve memleketin yüksek menfaatlerine aykırı düştüğünü Amerika ve İngiltere'ye derhal birer raporla bildirmelidir. Hatta sendikalardan birer ikişer temsilci seçerek Amerikan ve İngiliz işçilerini ikaz için Londra ve Waşington'a yollasak, bize iyilik eden Amerikalılara ve müttefikimiz İngilizlere karşı daha samimî davranmış oluruz. Bu iki geri memleketin idarecileri ve işçileri hâlâ grevin bir si-

---

50 Son Telgraf, 14.6.1949.

lâh olduğunu, işçi menfaatlerini koruduğunu sanarak memleket menfaatlerinin bu yüzden zedelendiğini farkedemiyorlar; yazık!.." (Tasvir, Z.B. SUN)

Zeynel Besim Sun, Sirer gurubunun grev aleyhtarlığı karşısında işçilerin hür düşüncelilerinin Şubat 1950'de gösterdiği tepkiyi değerlendiriyor ve şöyle diyordu:

"Grev demek, Çalışma Bakanı'nın ve kahve dövene hınk deyicilerin yaymak istedikleri gibi, keyif için işi bırakmak, günlerce aç dolaşmak, makineleri kırıp geçirmek, boş yere ve memlekete zarar vermek hevesiyle istihsali durdurmak demek değildir. Buna grev değil; şakavet, cinayet, hıyanet veya hiç olmazsa budalalık denir. Grev demek, sermayenin merhametsiz dişlilerine takılan işçi haklarını, meram anlatacak ve anlayacak kimse kalmayınca işi durdurmak suretiyle kurtarmak demektir."[51]

Grev hakkını savunanlar o günlerde çeşitli yayınlarla "komünistlikle" suçlanıyor ve grevi savunanlar "İzinsiz Muhalefet" adlı gazetede en ağır ithamlarla suçlanıyordu. Suçlamak yetmiyor, grevi kötülemek için sütun sütun yazılar yayınlanıyor[52] grev, bugün bir merhale olarak geride kalmış ve yerini yeni sosyal hukuk ve nizam kaidelerine, usullerine bırakmış modası geçmiş bir hak olarak ele almıyordu.[53] Bazı sabık sosyalistler ise grev hakkını ele alırken Grev nedir? sorusunu şöyle yanıtlıyorlardı:

"Grev, Allanın bir belasıdır. İktisadı, maliyeyi ve bazı memleketlerde de rejimi sarsabilir. Türkiye'de hepimizin hayatını alt üst edecek kargaşalıklar olmasını isteyen yoktur. Halk Partililer arasında da, Demokratlar arasında da, grev lehinde ve aleyhinde gösteriler yapan işçiler arasında da memlekette bir kargaşalık unsurunun doğmasını istiyen yoktur. Yahut devede kulak denecek derecede azdır."[54]

---

51 Son Saat, 3.2.1950.
52 Avni ÖZSUN, Ulus, 3.2.1950.
53 İsmet ALKAN, Hürriyet, 3.2.1950.
54 Va-Nü, Akşam,3.2.1950.

Anlaşılıyordu ki, grev bazı bilim adamlarınca bile yeteri kadar bilinmiyor, eski sosyalistler bile iktidarın rüzgarına kapılıyor ve grevi içinden çıkılmaz bir muamma haline getiriyordu. İşçi mi, memur mu konusu da çalışanların yaptıkları iş açısından grev konusuyla birlikte 1950'lerde bile ortaya atılıyordu. Vasfi Raşid Sevig soruyordu:

"İşçilere tanınacak grev hakkının -eğer grev hak ise- yalnız işçilere hasr-ü kars edilmesini kim temin edecek? Posta müvezzii; demiryolu müstahdemleri işçi midirler? Memur mudurlar? Tramvay, otobüs; denizyolu ameleleri hangi sermayedara karşı grev yapacaklar? Grevden bahsetmekten ise sınıfların üstünde çok namuslu, çok adil bir hakem gibi duracak muktedir (ah şu "muktedir" hasreti. - K.S.) bir hükümetin devlet başına getirilmesini isteyebilir. Bu devlet, kendisini idare edenlerin ilmî acizlerinden muztariptir. Hükümetin devlet hizmetinde çalışan işçilere karşı insanca hareket etmesini isteyebilir. Bu millet hükümetindeki şefkatsizlikten muztariptir.

Harpten başka bir şey olmayan grev hakkı kabul edildiği takdirde karşı tarafa meşru müdafaa hakkı tanıtmayacak mıdır?

Grev hakkini kabul etmek sınıflar arasındaki çarpışmayı ve savaşı kabul eylemek olduğuna göre, bu hak düşman sınıflarda nasıl yalnız biri hakkında kabul edilebilir? Binaenaleyh karşı tarafın meşru müdafaa hakkı da onun meşru taarruz hakkına çevrilmeyecek midir?

Bugün hiç bir anlamı kalmadığı ortaya çıkan bu sözde alimane soruları sıralayan yazar bakınız ne müthiş bir soruyla yazısını tamamlıyor:

"Grevlerden beklenen ilk gayenin sendikaların partilerin yerine geçirilmesi, sendikaların devletin organı kılınması olduğuna göre, grev hakkını isteyen partiler kendi ölüm kararlarını vermiş olmuyorlar mı?"[55]

Eski sosyalistlerden Vedat Nedim Tör de, Vâ-Nû gibi grev hak-

---

55 Hürriyet, 5.12.1950.

kının safında yer almamakta daha kararlıdır ve Kemalist rejimin liberallerden örnek almasını asla doğru bulmuyor. Diyor ki üstad(!):

"Biz, iş hayatımızı düzenlemek isterken, bu memleketleri (Yani grev hakkını tanımış Batı ülkelerini) örnek olarak alamayız. Bizde sınıf menfaatleri organize değildir. Devlet, bir sınıf devleti olmaktan uzaktır. Bunun en kuvvetli delili Türk işçisinin hiç bir mücadele yapmak zorunda kalmadan iş hayatını düzenleyici bir kanun külliyatına bugünden kavuşmuş bulunmalarıdır. Bunun bir eşini insanlık tarihinde bulmak imkânsızdır. Hangi devlet, Kemalist devlet gibi, kendiliğinden işçilerin haklarına karşı bu kadar anlayışlı davranmıştır? Sosyal mesuliyetlerini müdrik devlet tipinin gittikçe mükemmelleşen bir örneğini vermek üzere olduğumuz bir sırada, sosyal bünyemize grev mikrobunu, sanki bulunmaz bir matahmış gibi, sokmak istemek içtimaî irticaın en kaba ve en taze bir tecellisidir."[56]

CHP iktidarının greve karşıt resmî görüşünün "bilimselliğini" kanıtlamak isteyen bilim adamlarından da sabık sosyalistler gibi grev aleyhtarlığı beklemek doğaldı. Nitekim Dr. Muammer Tolga "Türkiye'de grev yasağı"nı inceleyen makalesine şöyle başlıyordu:

"En iptidaî numunelerinden, günümüzün en ince hesaplara dayanan şekillerine varıncaya kadar ele alındığı zaman; grevin teşkilâtlı ve hasmane bir tezahür olduğu hemen görülür."[57]

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra (14 Mayıs 1950), CHP'nin önde gelen fikir ve politika adamı Cemil Sait Barlas, DP Hükümet Programında grev hakkı için kullanılan "lazım gelen tetkikler yapıldıktan sonra" grev hakkını tanıyacak kanun tasarısının Meclise verileceğini bildirmesini iyi bir fırsat biliyor ve "bu mesele ile beraber memurların sendika kurup kurmamaları ve sendika kurma hakları tanındığı takdirde bunların grev yapma vaziyetinin de" tetkik edilmesini öneriyordu.[58]

---

56 Yeni Sabah, 5.3.1950.
57 Ulus, 16.5.1950.
58 Son Telgraf, 16.6.1950.

Abidin Daver'de, DP'nin vaadinin gerçekleşmesi ihtimalini düşünerek önerisini belirtiyordu :

"Memleketimizde grev hakkı tanınırken vatanperverliği malum bulunan Türk işçisinin zararına olarak komünist tahrikleriyle ve gizli siyasî maksatlarla yaptırılacak grevlerin, içtimaî, iktisadî ve siyasî hayatımıza ağır darbeler indirmesini önleyecek kanunî tedbirleri almak yolunda azamî itinayı göstermek lâzımdır. Aksi takdirde grev, bir haksızlığı tamir edici ve yapıcı değil, yıkıcı olur. ileri demokrasi devletlerindeki terakki ve refah seviyesine ulaşmak için çok çalışması lâzım gelen yurdumuz, grevden fayda yerine zarar görür. Bu zarardan grev hakkından faydalananların hissesi belki daha büyük olur."

Daver, grevin memleketimizde yasak olmadığı zamanlardaki işleyişini hatırlatıyor ve şu karanlık tabloyu çiziyordu:

"Memleketimizde de grevin yasak olmadığı zamanlarda yapılan grevlerin çoğu, ya ortalığı karıştırmak isteyenlerin, yahut da komünistlerin el altından yaptıkları tahrikler neticesinde vukua gelirdi. Bunun farkına varmayan saf işçiler, (aptal dememek için hep bu saf sıfatını kullanırlar. - K.S.) grevden hemen daima zarar ve ziyanla çıkarlardı. Komünistler, kanunî takibata uğramaktan korktukları yerlerde, işçileri greve tahrik etmek hususunda çok ustaca davranırlar ve grev yapanlar milliyetperver ve vatansever kimseler oldukları halde dahi komünistlere hizmet ettiklerinin farkına bile varmazlar."[59]

Her taşın altından çıktığı anlaşılan şu "komünistler" grev hakkı tanınınca kim bilir daha neler yapacaktı? Örneğin Ekrem Z. Apaydın, memleketimizi bu serden korumayı öylesine candan diliyordu ki. Çalışma Bakanlığı grev konusunu incelerken görüşünü kamuoyuna şöyle ulaştırıyordu:

---

59 Cumhuriyet, 25.6.1950.

"Demokrasiyi kurarken nasıl sağduyumuz, bize komünizmi kanun harici bırakmamızı telkin etti ise, şimdi de, yabancı tahriklerin yayılma vasıtası kullanması da çok mümkün olan greve, kapılarımızı tapalı tutmamızı ve çok ihtiyatlı davranmamızı emretmektedir."[60]

"Komünistler"le grev hakkı arasında çok büyük ve önemli bağların olduğunu Cevat Nizamî de ileri sürüyordu:

"Birçok memleketlerde hadiseler göstermektedir ki komünizm propagandası grevlerin elektrikleştirdiği havadan istifade eder ve bazen en temiz insanları bile millî, vatanî vazifeleri unutacak kadar yanlış görüşlere ve duygulara sevk eder.

Bu tehlikeye karşı Türk işçisinin zırhlı olduğunu iddia etmekle dava halledilmez. Tekrar edelim: Her Türk işçisi, münferiden, yalnız komünizme karşı değil, memleket için zararlı her teşebbüs ve fikre karşı zırhlıdır. Fakat, topluluğun, bilhassa galeyan halinde olan bir topluluğun fikir ve his kapıları her telkine karşı açıktır. Nihayet mevzuları, insanları idare etmek olan devlet ve siyaset adamları topluluk ruhunun hususiyetlerini bilirler ve bu hususiyetlere göre kararlar verirler, tedbirler alırlar.

Bizde de komünizm propagandası bir tehlike olarak kabul edilmektedir ki milletimizin ahengini bozucu, mukavemetini kırıcı bu mezhebin küçük ve büyük ajanları ile mücadele için sistemli bir harekete geçilmek üzeredir.

Tehlikenin mevcudiyeti hükümetçe de kabul edildiğine göre, bu tehlikeyi arttıracağı muhakkak olan grev hareketlerine hiç olmazsa şimdilik imkân vermemek lüzumu da, ümit ederiz ki, anlaşılmış ve memleketin menfaati müfrit bir cömertlikle yapılmış olan bazı vaatleri yerine getirmek endişesinden üstün tutulmuştur. Biz yeni iktidarını mesuliyetle karşılaşınca, eski iktidarın birçok görüşlerine yaklaşacağından emindik."

---

60 Yeni İstanbul, 18.8.1950.

Cevat Nizamî, eski iktidarın görüşlerine yaklaştığını sandığı o günlerde şu tahmini de yapıyordu:

"Seçimde ehemmiyetli bir rol oynamış olan işçi sınıfına karşı vaat edilmiş bulunan grev hakkının el'an verilmemiş, bu mevzuu tanzim eden kanunun hazırlanmamış olması hükümetin ve Demokrat Parti'nin bu tehlikeli mevzuda tereddüde düştüğü zannını vermektedir."

Vakıa bu tereddüt, vaatlerin hesapsız yapıldığını gösterir ve bir zümrede bir hayal sükûtu yaratırsa da, bizce yerindedir, faydalıdır ve ümit ederiz ki iktidar partisini de. mesuliyet mevkiine geçmiş olmanın vermesi lâzım gelen olgunluğa, (grev) mevzuunda Halk Partisinin görüşüne iltihaka sevkedecektir."[61]

Ne yapıp yapılmalı, şu grev hakkı tanınmalı! Bütün sermayeden yana yazarlar ve işçi hakları ile yasaklanmış bulunan komünistliği bir arada mütalaa edenler grev hakkının tanınmaması için bin dereden su getiriyor ve iktidarı, zaten vermek istemediği, oy için ortaya sürdüğü grev hakkı aleyhine tavır almaya zorluyorlardı. Neymiş? "Bugün bizde bir sınıflanmış işçi sınıfı yok"muş. "Köyünden gelen, üç ay İstanbul'da çalışan, vergi parasını kazandıktan sonra köyüne dönen şahıs ile kalifiye İstanbul işçisini ayırdedecek resmî bir fark da yok"muş. "Say piyasasının başı boş, teşkilâtsız oluşu yüzünden, gerek işçi ve gerekse işveren muztarip"miş. "İşçi gayrı memnun"muş. "Çünkü kendisine ihtiyacı olan işvereni bulmamakta veya bulsa dahi asgarî maişetin altında ücret almaya mahkûm kalmakta"imiş. Ne yapıp yapmalı "işçiyi sınıflandırmak suretiyle karneye bağlamalı"imiş. "Bugün yapılacak en rasyonel hareket, grev müessesesinin işleyebilmesi için, lüzumlu sosyal zemini hazırlanacak"mış. "Bu zemin de, işçilerin karneye bağlanması, muhaceretlerin önlenmesi, asgarî ücretin tayin edilmesi suretiyle say piyasasının teşkilâtlanmasıdır. Bu sosyal şartlar fiiliyat sahasında tahakkuk etti-

---

61 Son Telgraf, 27.8.1950.

rildiği takdirde, grev müessesesi günün aktüel meselesi olabilir. Bugün bizde bu sosyal şartlar tahakkuk ettirilmediğine göre sosyal davalarımızın istikameti bugünkü durumumuzda grev değil, eğer şartsa grevi tahakkuk ettirecek zemini hazırlamaktır."[62]

Grev aleyhtarları, aslında grevin ne olduğunu da iyi bilmiyorlardı. Ama zihinleri bulandırmak. D.P.'nin bu konuda inceleme yapmakta olmasından yararlanarak parlamenterleri şimdiden grev tasarısına karşı çıkarmak eğilimi iyice görülüyordu. D.P.'yi tutan Hergün Gazetesinde M.F.P. imzası ile Fahrettin Pakkan grev kanunu ile ilgili olarak görüşlerini ve bilgilerini şöyle döküyordu:

"Grev hakkını kullanmak yolunda bazı yanlış düşünceler de mevcuttur.

Meselâ; bir fabrika amelesi, grev ilân ettiği an, fabrikayı terk ederek uzaklaşmak usulünden ziyade, fabrikada yerlerini muhafaza edecek ve çalışmayacaklardır. Bu durum karşısında fabrikatör, başka bir ekip celbederek çalıştırmak istediği an, buna mani olunacaktır. Ve böylece işçi istediğini alacak, grev hakkından faydalanmış olacaktır. Bu usul vaktiyle bazı memleketlerde ve İtalya'da da tatbik olunmuş ve grev yaparak işçiler fabrikayı işgal etmiş, hükümetin müdahalesi karşısında da fabrikayı tahrip yoluna gitmişlerdir.

Bu tarz grevi bugünkü malî durumları sıfır olan sendikalara mensup işçiler arasından düşünenler de olabilir. Halbuki böyle bir grev sisteminin bir memleket iktisadiyatını en kısa bir zamanda mahvedeceğine asla şüphe edilmez. Ve böyle bir grev usulünün de tatbik edilmesine bilhassa memleketimizde asla imkân yoktur.

Bu sebeple, Bugünkü şartlar içinde işçiye verilecek grev hakkından işçinin faydalanabilmesi için, hükümetin evvela sendikalara esaslı haklar tanıması lâzımdır."

Bakalım neymiş, tanınması gerekli yeni sendikal haklar? Ve dü-

---

62 İlhan İLHAN, Yeni İstanbul, 28.2.1950.

şünülen haklar Türkiye'nin sosyo-politik durumu ve rejimi ile ne ölçüde bağdaşabilir?

M. Fahrettin Pakkan sıralıyor:

"Bu hakların başlıcaları:

Her işçinin sendikalarına girmesini kanunen mecburî kılmak, sendikalara mensup olmayan işçilerin iş bulmalarını imkânsız kılmak... Malî bakımlardan sendikalara tanınan hakları tanımaktır."[63]

Henüz D.P. iktidarının beş ayı doldurmakta olduğu bir sırada yeni iktidarın hemen, her şeyden önce işçiye grev hakkını tanımasını beklemek fazla bir iyimserlik olurdu. Ama CHP'li yazarlar, "işçilerin grev hakkı nerede kaldı?" diyeceklerdi. Nitekim Cemil Sait Barlas şöyle diyordu:

"Yeni iktidar liberal temayüllüdür. Devlet İktisadî Teşekküllerini satılığa çıkarmıştır. Sınıfsız bir cemiyetten başka bir aleme geçilmektedir. Devlet mevzuatı B.M.M. deki ekseriyete göre değişebilir, Mecliste patron zümresi hâkim olduğu zaman işçi, işçi sınıfı hâkim olduğu zaman patronlar aleyhine kanunlar çıkabilir. Binaenaleyh işçinin Meclis dışında hakkını koruyacak bir silâhı olması lâzımdır. Bu da ancak grev hakkıdır. Bugün liberal bir devlette işçiye grev hakkı tanınmadığı takdirde orada içtimaî adalet var denilemez. Grev hakkı tanınırken üzerinde uzun boylu düşünmek lâzımdır. Grev yapacak sendikaların elinde amelenin çalışmadığı zamanlarda geçineceği parayı onlara verecek kadar bir fon bulunması icabeder. Aksi takdirde ecnebi membalardan gelecek paralar bunları yanlış yolda grev yapmağa sevkeder. Grev yaptıkları zaman da bundan başka çeşit istifade çareleri arar."

İşçi sınıfını ve grev hakkının dayanışma ruhunu iyi bilemeyenlerin hemen hatırlarına gelen "dış kaynak" ihtimali ne yazık ki, Cemil Sait Barlas'ın da kaleminin ucuna gelmişti. Onun için Barlas şunu öneriyordu:

---

63 Hergün, 28.9.1950.

"Bizim bu meselede demokrat hükümetten beklediğimiz iki mühim nokta var. Bunlardan birisi grev hakkı tanıyan kanun tasarısının hemen .hazırlanarak Meclise sevki, diğeri de buna muvazi olarak yeni bütçede sendikalar emrine bu maksat için sarf ciheti tesbit edilmek şartıyle tahsisat ayrılması."[64]

D.P. iktidarının hazırladığı ön tasarı hakkında basında haberler çıkmaya başlayınca grev aleyhtarları fırsat bu fırsattır diyerek yine greve karşı olan görüşlerini dile getirmişlerdi. Örneğin M. Nermi'ye göre "1908 yılının kısa süren grevleri, bilhassa Selanik grevi, bizim için, yerinde bir araştırma ve inceleme konusu olabilir. O zamandan beri şartların çok değişmiş olduğunu söyleyenlere karşı" verilecek cevap vardır. "Hiç şüphesiz, ilerlemişizdir, hatta önemli adımlar atılmıştır. Fakat, sosyal yapımızın baştan başa değişmiş olduğunu iddia edemeyiz. Birçok noktalarda olduğumuz yerde durduğumuzu bilmeliyiz. Bundan başka, grev hakkı, demokrasi anlayışına aykırı bir haktır da. Parlamento yolu dururken bir zümrenin, grev yaparak baskı kullanması, anlaşılır bir şey değildir. "[65]

Grev tasarısını, hemen kanunlaşacak sanan bazı iyi niyetli yazarlar ise şöyle diyorlardı:

"İşçilerin topluluk yerlerinde rey çokluğunu elinde bulunduran kütlenin ehemmiyeti kavrandı. Esasen gerçek ve samimî demokrasi rejimine geçmek istenildiği takdirde grev hakkı da ihmal edilemezdi. Şimdi Demokrat Parti hükümeti 1952'de, bu hakkı bir kanunla iktisadî ve içtimaî tarihimize mal ediyor."[66]

Ne yazık ki bu umut boşunaydı ve DP grev hakkım tanımayacaktı. Ama, emekten yana olan aydınlar grev hakkını savunuyor ve "sermaye sahipleri "kâr" lannı arttırmak için nasıl her türlü çarelere baş vurmakta iseler, emek sahiplerinin de emeklerini istedikleri gi-

---

64 Son Telgraf, 24.10.1950.
65 Yeni İstanbul, 16.4.1950.
66 Rakım ZİYAOĞLU, Vatan, 3.5.1952.

bi kıymetlendirmelerine müsaade etmek lâzımdır" deniyor ye "bunun için yegâne sermayeleri emekleri olan ve bütün hayatlar" buna bağlı bulunan insanların grev vasıtasıyle gelirlerini arttırmalarını temin etmek âdilâne bir hareket olur" hükmüne varılıyordu.[67]

Grev hakkı savunuluyordu ama, DP iktidarı grev konusunda ipe un seriyordu. Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen bize bir basın toplantısında grev konusunda şunları söylüyordu:

"Grev hakkı, parti programımızda yer almış bir haktır. Şu hale nazaran "grev hakkını tanımayacağız" demek mesul bir şahsın söyleyeceği bir şey değildir. Grev mevzuunun zaman içinde incelemelerini yapmak, tetkik ve münakaşalardan sonra hükümete arzetmek, sonra da memleketin ve millî hakimiyetin tek hâkimi Büyük Millet Meclisinin kararını beklemek zorundayız.

Grev hakkının tanınması, bütün meseleleri halleden bir mahiyette olsaydı. Çalışma Vekâletince ön plâna alınırdı. Grev hakkının bütün kapıları açacak bir anahtar olduğuna kani değiliz. Grev hakkının ne suretle tatbik edileceğini vs zamanını tayin etmek de hükümete düşer. Bir kısım hazırlıklar yapmış bulunuyoruz. Bu hazırlıkların tamamlanmasından sonra tasarıyı Meclise arzettiğimiz zaman son sözü Meclis söyler... Halli zaruri çeşitli sosyal problemler varken, grev hakkının prioriteyi (önceliği) haiz bir mesele olduğuna kani değilim."[68]

Bir yılı aşkın bir süre sonra bile grev hakkını isteyenler seslerini yükseltirken grev aleyhtarları yine feci tablolar çizecekti. Mustafa Nermi, bakınız neler diyecekti:

"Biz, şimdilik çiftçi bir memleketiz ve uzun yıllar boyunca da böyle kalacağız belki... Mahsullerimizin kaldırılma zamanında, birkaç kışkırtıcının tesiriyle bir hiç yüzünden işe el sürülmediğini dü-

---

67 Adil AŞÇIOĞLU, Hürriyet, 9.5.1952.
68 Gece Postası, 19.7.1954.

şününüz. Bir yıllık millet emeği bir hamlede tehlikeye düşebilir. Bunun zararları işverene olduğu kadar iş alana da dokunur elbette. Çünkü: millet olarak mukadderatımız iş düzeninin bozulup bozulmamasına bağlıdır."[69]

Grev hakkı bir türlü tanınmazken İzmir limanında işçilerin işi bırakması, memleketsever ve gerçeklere eğilen insanlara Menderes iktidarına karşı uyarıda bulunma fırsatı veriyordu. Millet Gazetesi, İzmir grevini de konu yaptığı Başyazısında grev hakkının bir an önce tanınmasını öneriyor ve şöyle diyordu:

"Demokrat Parti, henüz Menderes iktidarı halini almadığı zamanlarda, daha doğrusu yakınlarda iktidara geçmeği aklına bile getirmediği ilk muhalefet devrelerinde bu hakikatleri kavramış, işçiye grevi en tabiî bir hak olarak tanımayı vaat etmiş gözüküyordu. Onun bu vaadinin de, diğerleri gibi her ne bahasına olursa olsun iktidarı elde etmek üzere açığa imzalanmış bonolardan biri olduğunu bütün memleket ve bilhassa işçi vatandaşlarımız pekâlâ görmüşlerdir. Buna rağmen, 1954 seçimlerinde, işçilerimizi görülmemiş oyalayıcı usuller veya baskı mahiyetini alacak tedbirler ve yine kuru vaadlerle kendi tarafına çekmeye çalışmış olan Demokrat Parti iktidarı, İzmir'de küçük de olsa patlak veren hadise önünde, artık elindeki palavra mızrağını sığdıracak çuval bulamayacaktır. Türk işçisi bu en tabiî hakkını kendisinden nez'eden (kaldıran) kanuna rağmen, bıçak kemiğe dayanmış olan hallerde, başka kanunların ve bilhassa insanın tabiî hakları ve hürriyetlerini teminat altına alması lâzım gelen Anayasanın tanıdığı haklara sığınarak meşru hareketlerde bulunmak ıztırabında kalacak ve bu suretle Menderes iktidarının kendisine bir türlü tanımak istemediği hakkı bilfiil elde etmeye muvaffak olacaktır."[70]

Onun için Nadir Nadi şöyle diyordu:

---

69 Yeni İstanbul, 19.7.1954.
70 Millet, 20.7.1954.

"Muhakkak olan, grev hakkının demokratik hürriyetlerden biri, hatta başlıcalarından biri olduğudur. Bu hakkı programında kabul ve ilân eden Demokrat Parti, onu yürürlüğe koymak konusunda daha fazla gecikmemelidir." [71]

Ama, adeta Nadir Nadi'ye ve öteki ilerici yazarlara uyarı niteliğinde bir başyazı çıkmıştı Yeni İstanbul'da ünlü tüccarlardan ve milyonerlerden Habib Edip Törehan, Fransa'daki PTT işçilerinin grevini abartarak naklettikten sonra şöyle demişti:

"Bizde grev hakkının yayılmasını istemekten ne kastedildiğini anlayamıyoruz. Hizmet görenlerin yaşamak haktan ve gördükleri hizmetin mukabilini almaları en sarih bir haktır. Bunun tarifelere, gördükleri hizmetin derecesine ve bilhassa ihtisaslarına göre tayini mümkündür. Bu vaziyetlerde işverenlerle iş alanların karşılıklı müzakereler neticesinde anlaşmaları daima kabildir. Bilhassa demokrasi devrinde hükümetin halktan doğduğu ve halkın menfaatini gözettiği düşünülürse artık bu halden şüphe etmemek iktiza eder.

Bütün bu hallere rağmen, grev yapmak hususunda ısrar olunur ve bilhassa memleket hayatını muattal bir hale sokacak vaziyetler ihdas edilmeye çalışılırsa bu takdirde iyi bir düşüncenin mevcut olmadığına ve yıkıcı bir düşüncenin hâkim olduğuna dair şüpheler ve belki de kanaatlar husule gelebilir.

Asırlardan beri daima darbelere uğramış ve yıkılmış Türk ülkesinin bugünkü Cumhuriyetçi ve demokrat evlâtları şimdi yıkmak değil, yapmak devresindedir. Bu devrede cebirle değil, anlayış ve dirayetle yapılacak hareketler daima müspet neticeler verecektir. Bu da grev ile işi bırakmak suretiyle değil, işe ve vazifeye dört elle sarılmakla hallolunabilecektir."[72]

Zaten Demokrat Parti de grev hakkını tanımaya pek yanaşmıyor,

---

71 Cumhuriyet, 29.8.1954.
72 Yeni İstanbul, 3.9.1953.

işi hep "tetkike" bırakıyordu. O kadar ki basında şu yakınmalar yer alıyordu:

"Tetkiklerin lüzumundan fazla uzatıldığını inkâra da mecal yoktur. Vaid; borç demek olduğu için grev konusunda yapılmakta olan incelemelerin bir an önce neticelendirilerek borcun ifası ve işçilerimizin daha fazla intizarda bırakılmaması temenniye değer bulunmaktadır."[73] İşveren kesimine yakın olduğu halde grev hakkının tanınmasını isteyenlerin çoğaldığı bir dönemde sabık sosyalistler grevden söz eden fıkralarına şöyle başlıyorlardı:

"Grev, hakikatte çok nahoş bir şeydir: İstihsalin bir kısmı durur, ilgililer, hatta millî gelir zarara uğrar. Türlü sızıltılar olur. Onun için, imkân bulmalı da, şişin ve kebabın yanmamasına gayret etmeli."[74]

Ama, en az Amerikan işçisi kadar hürriyetin değerini bilen Türklerden grev hakkı esirgendiği 1955 yılında ünlü politikacılardan Kasım Gülek, değişen dünya karşısında Türkiye'yi inceleyen yazı serisinde şu gözlemini açıklıyordu:

"Dünyanın her yerindeki çalışan kimselerden kat kat fazla gözü doymuş olan Amerikan işçisinin son dayanak noktasını grev teşkil ediyor. Amerikan işçisi şöyle düşünüyor:

Madem ki hürüm, o halde grev hakkına sahip olmalıyız."[75]

Görülüyor ki grev konusu her alandan yazar ve düşünürün ve de bilim adamının en güncel konusu idi. Sosyal siyasetçiler, ekonomiciler, işletme iktisatçıları ayrı ayrı açılardan konuya eğiliyor, işçiler de her toplantıda grev hakkının elde edilmesini istiyor, bunu sağlamak için öneriler yapıyordu. Zenginleşen sınıflar, grev hakkının tanınmaması, en ılımlısı ertelenmesi doğrultusunda görüşler sürüyor, geçim sıkıntısı ve sendikal özgürlüğün işlemezliğinden yakınanlar da haklı olarak grev hakkını savunuyorlardı. Ama bir de gerçek vardı Türki-

---

73 Esat TEKELİ, Cumhuriyet, 2.3.1955.
74 Va-Nû, Cumhuriyet, 19.4.1955.
75 Hürriyet, 27.4.1955.

ye'de... Dr. Mehmet Oluç'un teşhisine göre; iktisatçıların grev hakkına fiyatlara etkisi açısından bakmaları, masrafları arttırıcı olduğu yolundaki iddiaları nazarî olmaktan öte bir anlam taşımıyordu.

Dr. Mehmet Oluç'un görüşü şuydu:

"1938 yılından beri bizimkine müşabih bir kalkınma hamlesi içinde bulunan Meksiko'daki arazın memleketimizde de meydana çıktığını göstermektedir. Bizde de, Meksika'da olduğu gibi, zenginleşen sınıflar kendilerini bir sarfiyat disiplinine tabi tutmamışlardır. 18'inci ve 19'uncu asır Avrupa'sında muhtelif dinî tarikat ve mezhepler ve Japonya'da Şinto dini istihlâkte idareli olmayı, buna mukabil çalışmakta ve istihsali geliştirmekte ihtiraslı olmayı müteşebbislere ve halk kitlelerine telkin edebilmiştir, sermaye terakkümünde büyük rol oynamışlardı. Bizde ise maalesef ne çalışma ve istihsal ne de istihlâk disiplini kurulamamıştır.

Boğaziçi'nde vesair sayfiye yerlerinde görülen lüks inşaat budalalığı, kalkınmadan elde edilen millî hasıladaki artışların nerelere sarfedildiğini açık bir şekilde göstermektedir. Dahilde dövize de ihtiyaç bırakmadan istihsali genişletebilecek bir takım yatırım sahaları elleri böğürlerinde beklemektedir.

Bütün bunlar bizde, grev yoluyla millî hasıladaki artışın tevziinde işçileri gözeten daha âdilâne bir yola gidilmesinin muvazeneli bir ekonomik gelişmeye zarar vermek şöyle dursun bilâkis çok faydalı olacağı düşüncelerini tevlid etmektedir.

Kaldı ki, bir işletme iktisatçısı olarak grevlerin, müteşebbisler üzerinde bir fazileti terbiyetkârisi (terbiye edici bir fazileti, erdemi) olduğuna inanıyoruz. Filhakika bir taraftan ücretlerin düşük seviyesi, diğer taraftan döviz yokluğu dolayısıyle hariçten mal getirilmemesi ve sermaye fıkdanının (azlığının) yarattığı monopolcü durumlardan faydalanarak elde ettikleri azim (çok büyük) kârların pufla döşeğinde rahat uyuyan sanayicilerin letharjik (derin uyku hali, baygınlık) halleri, grev hakkı verilince bir dereceye kadar giderilmiş olacaktır. Bu suretle işletmelerin daha rasyonel bir şekilde çalışma-

ları çareleri aranacaktır. Bir taraftan grev imkânları dolayısıyle, işçi ücretlerinin arttırılmasına gidilmekle sanayici kamçılanarak daha rasyonel usullere başvurmaya sevk edilirken diğer taraftan, hayat seviyesini yükseltmek imkânını bulan işçilerin de vazifelerine bağlılıkları ve çalışma şevkleri artacaktır."[76]

Ne var ki iktidar, grev hakkına yanaşmıyor ve yeni Çalışma Bakanı Mümtaz Tornan (DP) Bütçe Komisyonunda, bir milletvekilinin sorusu üzerine grev hakkının tanınması konusunda şöyle diyordu:

"Grev hakkının, sendikalarımızın tamamiyle teşkilâtlanmasına bağlı olduğu şüphesizdir. Grev hakkı tanınınca, grev yapan amelelere yevmiyelerinin sendikalar tarafından ödenmesi lâzım gelir. Halbuki bugün mevcut amelenin yüzde 75'i sendikalara aza olmadıklarından, henüz sendika teşkilâtı tamamlanmış değildir. Bu teşkilât ikmal, edildikten ve sendikalar malî bakımdan kifayet edecek hale geldikten sonra bu hakkı tanıyacağız. Bundan evvel grev tatbik olunursa, amelelerin aleyhine neticeler verir."

Artık iyice anlaşılıyordu ki, DP grev hakkını tanımayacaktır. Sendikaların kuvvetlenmesi, parasal güce kavuşması ancak toplu sözleşme ve grev haklarının elde edilmesiyle mümkündü. Kaldı ki Mümtaz Tarhan, işçi sendikalarının bir araya gelerek Birlikler, Federasyonlar kurabilmesi ve böylece güçlerini bir merkezde toplaması hakkını kullanan örgütleri de bir süre sonra kapatacak yorumu savcılara, mahkemelere verecekti ve 8-10 yıllık geçmişleri olan Birlikler, Federasyonlar arasında yöneticileri kesin muhalif olanların kapatılması sağlanacaktı. Üstelik Mümtaz Tarhan, bir buçuk ay kadar önce (Aralık 1955'te) İşçi Sigortaları salonunda grev tasarısını "Meclise derdest-i Takdim" olduğunu söylemişti. Bu çelişki nereden ileri geliyordu?

"Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan" mensup olduğu iktidarın bütün demokratik müesseselere karşı takındığı tavra yeni bir misal ver-

---

76 Cumhuriyet, 23.8.1955.

miştir. Aynı partinin muhalefet yıllarından bu yana, vaat ettiği yeniliklere nasıl yan çizdiğini görenler şaşmamışlardır.

Zayıf görünen Üniversite Muhtariyeti kuvvetlendirilecek yerde, şimdi bütün ortadan kaldırılmak istenmiyor mu? Memleket işlerinde önderlik yapacak ilmin sesini kısmak için tertipler hazırlanmıyor mu?

Tarafsız idare kurmak istiyenler Danıştay yolunu kapayarak emeklilik ve nakil tehdidi altında teminatlı hâkimleri, bağımsız mahkemeleri bir nevi idare teşkilâtı haline getirme sevdasına düşmediler mi? Her iki müessese için söylenenleri tüylerimiz ürpererek okumadık mı?

Ya basın? Bir zamanlar etrafında dört dönülen basın? Körü körüne alkış tutanlar ihsanlara boğulurken, uyarma ve murakabe vazifesi görenler, tenkid hakkını kutlananlar yumruk üstüne yumruk yemediler mi? Bozguncu, jurnalci, vatan haini olmadılar mı? Çeşit çeşit baskı kanunları, adlî ve malî zorlamalar basının üstünde şimşekler çaktırmıyor mu? Daha dün Menderes'in dilinden "basın dediğiniz de ne imiş?" sözünü duymadık mı? "Görecekler" dedi, yeni yeni kararlarla görmeye başlamadık mı? "Basın ispat hakkına lâyık değildir" zihniyetini benimseyenler elbette "grev hakkı" vermezlerdi.[77]

Gerçekten de DP iktidarı, asla haklı olmayan gerekçeler ileri sürerek grev hakkını tanımaya yanaşmıyordu. Çalışma Bakanına göre işçilerin ancak yüzde 25'i sendikalara girmişti, sendikalar zayıftı, kalifiye işçi az olduğundan grev hakkı bizzat işçilere zarar verecekti.

Acaba bir memlekette sendikaların yeteri kadar güçlü olmayışı, grev hakkının tanınmasına engel teşkil eder miydi? Dr. Nihat Türel:

"Bu suale verilecek cevap gayet basittir" diyor ve nedenlerini açıklıyordu:

"Hiç bir memlekette bu hakkın verilmesi için sendikalara bağlı üye adedi nazarı itibare alınmamıştır. Fransa'da; grev hakkı ilk defa

---

77 Hayri ALPAR, Dünya, 11.2.1956.

meşru ve kanunî bir hak addedildiği vakit Fransız sendikalarına, memlekette mevcut işçi adedinin ancak yüzde onu kayıtlı idi. Şunu kabul etmeliyiz ki; eğer samimiyetle Türk sendikalizminin hakikaten kalkınmasını istiyorsak, onu, medenî mîlletlerin tanıdıkları hakları vermek suretiyle, işçilerimiz için meslekî menfaatlerinde güven sağlar, cazip ve normal işler hale getirmeye bakmalıyız. Gözden kaçırılmaması icap eden noktalardan biri de şudur: grev hakkının tanındığı memleketlerde sendikalar düpedüz ve anî olarak greve teşebbüs etmezler. Patron ve işçi ihtilafları, hal yolunda birçok safhalar geçirir. Bütün bunlardan sonra iki tarafı tatmin edici bir hal tarzı bulunmazsa, grev en son müracaat edilecek vasıta olur. Böylece işini muvakkaten terk eden işçinin yerine de bir başkası istihdam edilmez. Diğer bir deyişle grev, iş akdinin feshine bîr sebep teşkil edemez." [78]

İşin ayrıntısı bir yana, grev hakkını tanımak için gelip geçmiş bütün çalışma bakanları ilke olarak grev hakkını isteyenlere karşı devamlı, bu konuda çalıştıklarını söylemişler ve grev hakkını hep "memleket şartlarına" uydurmaya çalıştıklarını iddia edip durmuşlardı. Konuyu izleyenlerce bu pek iyi biliniyordu. Örneğin Avukat Adil Aşçıoğlu bu "memleket şartlarına uydurmaya çalışma"nın ne anlama geldiğini açık açık yazıyor ve şöyle diyordu:

"Bunun manası, maalesef Türk işçisine ve halkına karşı bir "aciz" isnadından başka bir şey değildir. Bu bakanlara göre Türk işçisi ve halkı grev hakkından faydalanabilecek şekilde ileri ve medenî bir seviyeye yükselememiştir. Bir devlet kuramamış halkların bile grev yaptıkları bir devirde halkımızın medenî bir mücadele vasıtasını kullanmaya ehil bir hale gelmediğini bizzat o halkın şuuru ve iradesi sayesinde iş başına gelmiş olanlardan duymak efem vericidir.

Grevin bizzat işçiler aleyhinde sonuçlar doğurabileceği iddiası da "vesayet zihniyeti" nin yeni bir görüşünden başka bir şey değil-

---

78 Vatan, 13.2.1956.

dir... Grevin bizzat işçilere zarar verebileceğini düşünmek Çalışma Bakanlığına düşmez. Bakanlık işçilerin vasisi değildir. Her fert gibi işçi de kendi menfaatlerinin icaplarım diğer fertlerden ve devletten daha iyi düşünür, bilir ve tayin eder."

Adil Aşçıoğlu, sendikaların malî yönden zayıf oldukları iddiasına karşı da Çalışma Bakanına şu tarihî hakikati duyuruyordu:

"Grevler, sendikaların kuruluşundan çok evvel başlamış ve başarılı sonuçlar da vermiştir. Mesela Fransa'da grevler 2. İmparatorluk Devrinde sendikaların henüz mevcut olmadığı bir tarihte münferit hareketler olarak ve daha ziyade el sanatları alanlarında başlamıştır. Bu çeşit iş yerlerinin dağınıklığı, bir taraftan işverenlerin birbirinden fazla haberdar olmaması sebebiyle grevin başarı ile sona ermesini kolaylaştırıyor, diğer taraftan da grevin muvaffak olmaması halinde aynı sebeple grevcilerin başka işyerlerinde kolayca iş bulmalarını mümkün kılıyordu. Bu devirde işçiler sosyal güvensizliğe karşı, karşılıklı yardımlaşma teşkilâtlarına ve kooperatif hareketine inanıyorlardı. Durum ancak 19. asrın sonuna doğru değişti. Bu sıralarda işverenler mütemerkiz bir teşkilât kurmuşlar ve el sanatları yerlerini büyük modern endüstriye bırakmışlardı.

İşte işçi sendikalizmi bu hadiselere muvazi olarak bünyevî teşekkülünü tamamladı ve millî federasyonlarla iş konfederasyonuna bağlı sendikalar meydana geldi."

Âdil Aşçıoğlu, Fransa örneğinin İngiltere ve Almanya gibi öteki memleketler için de doğru olduğunu kaydettikten sonra şu gerçeği de dile getiriyordu:

"Kaldı ki, İngiltere, Fransa ve Birleşik Devletlerinde olduğu ve sık sık görüldüğü gibi, bir çok hallerde işçiler sendikalardan emir almadan veya sendikanın emrine rağmen greve girişmektedirler. Bu olaylar da "grev yasağı" nın "sendikaların malî durumu"na bağlanmaması gerektiğini göstermektedir."

Sendikalizm ve grev konusunda, Çalışma Bakanlarının sendikaları düşündükleri yolundaki iddiaları da cevaplandırmak isteyen Aş-

çıoğlu, DP'nin altı yıllık geçmişi ile sendikalar arasındaki ilişkilere göz atarak şu sonuca varıyordu:

"Hâdiseler göstermiştir ki, bugüne kadar gelip geçen bütün iktidarlar işçilerin hak ve hürriyetlerinin tanınması konusunda son derece hasis davranmışlardır. Sendikalar çeşitli bahanelerle bir çok defalar kapatılmış ve açılmalarına müsaade edildiği zaman da bunların faaliyetleri açık veya gizli şekilde baltalanmıştır, Türk işçi sendikalarının Dünya Sendikalar Birliğine katılmak yolundaki talebinin yıllardanberi kabul edilmemesi, sendikalar tarafından ileri sürülen en meşru meslekî isteklerin altında kasten siyasal maksatlar aranması sendikalar tarafından takip edilen işçi isteklerinin müspet karşılanmaması, sendikaları işçilerin gözünde faydasız ve lüzumsuz bir teşkilât haline düşürmek arzusunun tezahürlerinden başka bir şey değildir.

Diğer taraftan Türk işçisinin hangi şartlar altında ve ne mahrumiyetler içinde çalıştığını ve yaşadığını, işyerlerinin düzeltilmesi yolundaki kanun icaplarının yerine getirilmediğini yetkililer şüphesiz herkesten daha iyi bilmektedirler.

Şu hale göre, bir taraftan sendikaların gelişmesi baltalanıp işçilerin haklı isteklerine kulaklar kapanırken diğer taraftan grevin işçilerin zararını mucip olacağını söylemek iyi niyete işaret sayılamaz. Çünkü işçileri o kadar düşünenler onların haklı ve tabiî istek ve hürriyetlerini korumak hususunda en az sendikalar ve işçiler kadar gayret göstermiş olmalıdırlar.

Binaenaleyh biz bütün bu mazeretlerin bir oyalamadan ibaret bulunduğuna inanmak zorundayız. Çünkü grevsiz sendika, kanatsız kuşa benzer." [79]

Bu arada işçilerden yana gerçeklere eğilmeye bir nebze olsun yanaşmayan ve sermaye sınıfının kalemi olma şerefini (!) taşıyan yazarlar ise Batıda ve bizde grevi karşılaştırıyor, sonra şu hükme varıyordu:

---

79 Vatan, 14.3.1956.

"Sendikalizmin teessüs etmediği hiç bir memlekette ne grev hakkı vardır, ne de lokavt, (Lockout). Çünkü işçi grev yaptığı zaman da, patron sendikaları lokavt ilân ettikleri zaman da işsiz kalan işçiyi besleyecek zengin sendikaların bulunması şarttır. Aksi halde grev, geriye tepen ve patronu değil, işçiyi deviren bir silâh olur.

Türkiye'de 600 bin işçi vardır. Bunun 120 bini sendikalıdır. Bu sendikalar da devlete avuç açacak kadar fakirdirler. Oturdukları binanın kirasını zor verirler. Herhangi bir grev veya lokavt hareketinde işçiye bir gündelik bile ödeyemezler. Demek ki Türkiye'de sendikalizm tam manasiyle teessüs etmedikçe, grev, işçiyi perişan eden bir intar teşebbüsü olacaktır."

Bu mantıkla yazan Peyami Safa'ya göre ne yapmalı? Hazret onun da formülünü bulmuştur:

"İşçiyi ve memleketi yıkıcı bir sınıf mücadelesinin zararlarından korumak ve kızıl propagandaya mükemmel bir sabotaj fırsatı kaptırmamak için, Türkiye'de evvelâ bütün işçilerin devlet yardımına muhtaç olmayacak kadar zengin sendikalara mensup olmalarını beklemek lâzımdır. Yoksa grev, evvelâ işçiyi beyninden, sonra da millî ekonomiyi gözbebeğinden vuran iki yüzlü ve korkunç bir silâh olur."[80]

Demek ki sendikaların varması gereken nokta önce "bütün işçilerin devlet yardımına muhtaç olmayacak kadar zengin sendikalara mensup olmalarını beklemekti." Sanki devlet, sendikalara yardım yapıyordu. Yalnız Türk-İş'e çok sınırlı olarak işçi ceza paralarından bir miktar vermek bütün sendikaların devlete avuç açtığı anlamına gelmezdi. Sendikalar yalnız üye aidatıyla ayakta duruyordu ve kaldı ki grev, zengin sendikanın işi değil hakkını almak isteyen işçi sınıfının en demokratik hakkı idi. Sömürülmeye karşı biraz olsun, kapitalist ekonomi düzeninin egemen olduğu ülkede ayakta durabilmesinin zorunlu koşulu idi. Ama Peyami Safa, iktidardaki sınıfın ve

---

80 Peyami SAFA, Milliyet, 22.3.1956.

elbette sermayecilerin kalemşoru idi. İşçi sınıfından kopuk, sermayeden yana olan DP de grev hakkına yanaşmayacaktı. DP'nin iktidardan düşürülmesinden bir yıl kadar önce - o zaman Doçent olan - Profesör Muammer Aksoy bu gerçeği apaçık ortaya koyuyor ve "DP grev hakkını asla tanıyamaz" diyordu. Seri makalelerinde bu görüşü gerekçeleriyle anlatan Muammer Aksoy'a ve ilerici aydınlara göre durum şuydu:

"Grev hakkını, muhalefet yıllarında ateşin bir dille savunmuş ve bunu işçilere en kesin surette vaat etmiş bulunan DP gerek parti, gerek hükümet programındaki taahhütlerine rağmen, grev hakkını üç devredir tanımamaktadır. Ve yine ispat ettik ki bu parti grev hakkını tanımayacağını millete açıkça itiraf etmek gibi samımı bir yol tutacak yerde, 3 yıldan beri "tetkikata devam ettiğini" ileri sürerek, henüz mevcut olmayan bir mütehassıslar heyetinin keşfedeceği esrarengiz formülün beklenmesini tavsiye etmekle meşguldür."

Doç. Dr. Muammer Aksoy şöyle devam ediyordu:

"Azı vermeyenin, çoğu vermesine mantıken imkân yoktur. Demokrasi ve hukuk devletinin klâsik hak ve hürriyetlerini ve hukukî teminat müesseselerini tanımayan bir partinin grev hakkı gibi en ileri ve münakaşalı bir hürriyeti tanıyacağını tasavvur etmek, sosyal kaide ve gerçeklerle asla bağdaşmayacak aşırı bir hayalperestlik olur. Esasen bu partinin sendika hürriyeti karşısındaki tutumu, onun grev hakkını tanıyacak zihniyetten on yıllarca uzakta olduğunun şaşmaz delilidir." [81]

Prof. Cahit Talas, Prof. Orhan Tuna ve diğer sosyal siyasetçiler bilimsel dergilerde, günlük basında, hatta işçi sendikalarının yayınladıkları gazetelerde yazdıkları makalelerde ve incelemelerde grev hakkını etraflıca savundular ve işçiler de bu görüşlerden yararlanarak DP'lilere karşı grevi savundular ve ısrarla bu hakkın tanınması için mücadele verdiler.

---

81 Vatan, 25.2.1959.

Demokratik haklara, klâsik hürriyetlere saygılı olan bilim adamlarının yayınlarını, bu doğrultuda kendi haklarını savunan sendikacıların demeçlerini sendikaların grev hakkı konusunda çalışma raporlarında yer verdikleri görüşlerini ve sendika yayınlarında greve verdikleri önemi etraflıca belirtmek isterdik, ancak bu, hem bazı gerçeklerin tekrarı olacak, hem de kitabın hacmini çok genişletecekti. Onun için bu konuyu bu kadarla özetlemeye çalıştık.

6

Türkiye'de Grevler

Buraya kadar ele aldığımız bölümlerde grev hakkıyla ilgili mücadeleleri ve ülkemizdeki grevle ilgili düşüncelerin gelişimini göstermeye çalıştık. Ülkemizdeki grev yasağından bu yana yasal bir hak olarak elde edilmesi için bunca mücadeleler verilen grev, işçilerin hak arama yolunda çok uzun bir süreden beri başvurduğu bir mücadele aracıydı. Şimdi, grev kanunu çıkana kadar, ülkemizdeki grevleri ve grev hakkıyla ilgili mücadeleleri kısaca gözden geçirerek Türkiye'de grevlerin tarihsel gelişimini göstermeye çalışalım.

Bizde günü ve işleyişi bilinen ilk grev 1872 Tersane işçilerinin Kasımpaşa'daki grevidir ve bunu 1906-1923 dönemindeki grevler izlemiştir. Her ne kadar bazı incelemeciler "bugünkü manası ile ilk iş ihtilâfı ve neticesinde ilk grev 1906 senesinde İstanbul'da reji tütün amelesi tarafından yapılmıştır"[82] demekteyseler de, grevi Türk işçisi en az 1845'de kullanmaya başlamış ve hele 1872'de ilk başarılı grevini mutlaka yapmıştır. Bununla beraber yakın tarihimizin en önemli grevleri 1906'da İstanbul'da reji tütün işçilerinin greviyle başlamış, bunu 1908'de Ağustos ve Eylül aylarındaki grev dalgası izlemiştir. 10 Eylülde Tramvay işçileri İstanbul'da ücret arttırımı için grev yapmış, İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri araya girmiş, gündeliklerin maaşa çevrilmesi sağlanmış, ancak işçiler Genel Mü-

82 Av. Sedat TOYDEMİR: "Türkiye'de İş İhtilaflarının Tarihçesi ve Bugünkü Durumu" Sosyal Siyaset Konferansları C. S.45-46.

dür Perdirakis'in değiştirilmesi isteğinde muvaffak olamamışlardır. Reji tütün işçileri 1908'de yeniden ücret arttırımı için grev yapmışlar, bunu 13 Ağustosta Anadolu Demiryolları müstahdemlerinin grevi izlemiştir. Zaptiye Nazırının tavsiyesi ile grevciler işbaşı yapmış, ancak verilen sözde durulmadığı görülünce grevciler 22 Ağustosta yeniden işi bırakmışlardır. Ücret arttırımını amaç bilen grevciler bir süre savsaklanmış ve oyalanmışlardır. Ancak bu oyalama sırasında işbaşı yapanların da katılmasıyla 14 Eylülde grev bütün gücü ile başlamıştır. Alman emperyalizmine karşı girişilen bu grevden sonra Şirket Avukatı Sadrazamla görüşmüş, Ankara Anlaşmasının 12. Maddesince Anadolu Hattının devletçe işgali söz konusu olmuş, bu durum üzerine Berlin, grevcilerin hakkını kabule mecbur kalmıştır.

18 Eylülde Rumeli Şömendöfer işçileri grevi olmuş, grev dolayısıyle Avrupa Postası Köstence üzerinden gönderilmiştir. Grev 21 Eylülde anlaşma ile sona ermişse de grevci işçilerin temsilcilerinden (Murahhaslardan) bir kısmı anlaşmaya imza koymamış ve anlaşmayı tatmin edici bulmamıştır. Bunun sonucu olarak da işbaşı yapmaktan kaçınmışlardır. Bunun üzerine Zaptiye Nezareti bir beyanname yayınlamış, çalışmayacaklara Şirketin hiç bir zaman iş veremeyeceği açıklanmıştır. Bu olay da grevcilere Alman emperyalizminin acı bir baskısı olarak tarihimize geçmiştir. Ağustos ayında İzmir'de Tramvay işçileri çalışma gününü 10 saate indirmek amacıyla grev yapmış ve bu yolda daha önce başka ülkelerde yapılan grevlere benzer bir istekle işveren karşısına dikilmişlerdir. Eylül başında ise Aydın Demiryolu işçilerinin grevi önem kazanmış, Selanik'teki demiryolu işçilerinin grevi bu grevi güçlendirmiştir. İstanbul Havagazı işçileri de Eylülde grev yapınca şehir halkı grev hareketinin nedeniyle daha yakından ilgilenmeye başlamış ve grevciler lehinde bildiriler dağıtılması olayı ile karşılaşılmıştır.

Grevlere büyük bir haklılıkla başlayan Reji tütün işçilerinin 1908 Eylülünde yaptıkları yeni grev de başarıya ulaşmış, bu grevi şekercilerin, İstanbul tramvay işçilerinin, fırın işçilerinin, tezgâhtarların,

tuğla harmanları işçilerinin grevi izlemiştir. 14 Eylülde ise Selanik Garsonları, Bulgarların Selânik'e gelmekte olmalarını protesto amacıyla grev yapmışlardır. Bu grev bazı politik neticeler de doğurmuştur. 15 Eylülde İstanbul'da İdare-i Mahsusa Vapurları personelinin grevi, işletmenin yönetiminin Bahriye Nezaretine devrini protesto için olmuştur. Nihayet 17 Eylülde İstanbul matbaa işçilerinin (mürettiplerin) grevi olmuş ve İttihat ve Terakki Cemiyeti Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet vaadinin aksine Tatil-î Eşgal Kanun-u Muvakkati'ni Meclise sevkederek grevlerin sınırlandırılmasını sağlamıştır.

Grev yasağı 1909'da yürürlüğe girmiştir. Ancak buna rağmen 12 Ağustos 1919'da Adana mürettipleri grev yapmış, 17 Ekim 1923'te Şark Şömendöferleri grev yapmış, tramvay işçilerinin çok önem taşıyan grevleri 6 Ekim 1923 de olmuştur. Aynı yılda Dolmabahçe Gazhane işçileri de grev yapmış ve başarmıştır.

Bazı grevlerde başarısızlıklar olduğunu, hatta işçilerin grevleri bıraktığını, işçilerin başına geçen bazı maceracıların kişisel çıkarlar peşinde koştuklarını burada belirtmek gerekir. Şunu da kaydetmek lazımdır ki bazı memleketlerde grevler o kadar etkili olmuştur kî, hükümetler o işletmelere el koymak gereğini duymuşlardır. Nitekim Fransa'da Eylül 1920'de işçilerin tarım ve endüstri alanlarında yaptıkları büyük grevler üzerine maden ocaklarına, fabrikalara ve çiftliklere hükümet el koymuştur. Buna benzer olaylar çoktur. Hele Fransa'da maden ocaklarındaki grevlerde hükümetin grevci işçileri askere alarak maden ocağında çalıştırması olağan grev kırıcılıklarındandır. 1921 Mürettipler grevini yöneten Sadık Usta, arkadaşlarının sadakatsizliği yüzünden görevinden istifa etmiş, Türkiye Sosyalist Fırkası mensuplarının yönettiği grevler başarısızlıkla sonuçlanınca bu defa işçiler bu fırkayı terk etmişlerdir. 1922 ve daha önceki yıllarda yapılan grevlerin yoğunluğu elbette o günkü ekonomik koşulların büyük dengesizliği ve bozukluğu yüzündendir. Yapılan incelemeler göstermiştir ki İkinci Dünya Savaşından önce işçi ücretleri 13-23 kuruş arasındayken, savaşın 3. yılında 50-70 kuruşa çıka-

rılmış, 1922'de ise 50 kuruştan başlamış 100 kuruşa kadar yükselmiştir. Bir kısım tramvay işçileri ise kalifiye oldukları için 120 kuruş alabilmişlerdir. Demek oluyor ki ücretler ortalama 75 kuruşu bulmaktaydı. İşsizlik alıp yürümüştü. Onun için 1920'de doklarda çalışan 400 işçinin grevi, aynı işi yapmaya hazır 1500 işçinin varlığı yüzünden hiç bir sonuç vermemişti. 1923'de işçilerin bir kısmının 1 Mayıs İşçi Bayramında (Türkiye'de Bahar Bayramı olarak kutlanmaktadır) grev yaptıkları görülmüş ve hatta Ankara'da İmalâtı Harbiye işçileri müsamereler bile düzenlemişti. Grev yapan işçiler Cebeci'de toplanmış, Frezeci Ali Baha'nın küçücük kızı İşçi Hasta Kasası yararına rozet takıp para toplamış, işçiler valiliğe gitmiş. Meclis önünde toplanmış ve isteklerini belirten konuşmalar yapmışlardı.

1923'de ise gerçekten Türkiye üzerinden bir grev dalgası geçmiş Karadeniz bölgesinde, İstanbul'da ve İzmir'de çeşitli grevler olmuştur. Zonguldak maden işçilerinin grevi daha çok sağlık şartlarının düzeltilmesi, kasa tazminatının arttırılması için yapılmıştır. Maden sahipleri, bu grev sonunda işçi isteklerini kabule mecbur kalmışlardır. İzmir'de incir işçileri kadın - erkek bir arada grev yapmışlardır. Grevin nedeni, kadın işçilere ödenen ücretin, erkek işçilere ödenenlerden yarı yarıya az oluşunun önüne geçilmek isteğidir. Uzun iş günü yüzünden kadın işçilerin haklarını destekleyen erkek işçilerle kadın işçilerin grevi beklenen sonucu vermişse de, Aydın Şömendöfer işçilerinin grevinde İngiliz sermayedarları dize gelecekken, yerli tüccarın hükümet nezdinde ağır basması grevin akim kalmasına yol açmıştır. Yerli tüccarlar, satın aldıkları mahsullerin naklinin durması yüzünden zarar edeceklerini söyledikleri ve hükümet de bunu kabul ettiği için grev bastırılmıştır.

İstanbul'da Bomonti Bira Fabrikası işçilerinin grevi Amele Birliği yöneticisinin sermayedarların emellerine hizmet edercesine yaptığı hareketler yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İlk çıkışından bu yana ülkemizdeki tarihsel gelişim doğrultusunu kabaca göstermeye çalıştığımız grevleri kronolojik esasa göre şöyle sıralayabiliriz:

17 Şubat	**1872 :**	Beyoğlu telgraf işçileri grevi
	1872 :	Ömerli Yarımburgaz demiryolu işçileri grevi.
8 Nisan	**1872 :**	İzmit demiryolu işçileri grevi,
Temmuz	**1872 :**	Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası işçileri grevi.
23 Ocak	**1873 :**	Kasımpaşa Tersanesi işçileri grevi
9 Haziran	**1875 :**	Tersane işçilerinin yeniden yaptıkları grev.
13 Ekim	**1875 :**	Sirkeci hamallarının kahyaların teşvikiyle yaptıkları ve sonra iskele idaresinin kahyacılığa son vermesine neden olan grev.
18 Şubat	**1876 :**	Hasköy tersanesinde çalışan Türk ve İngiliz işçilerinin ayrı ayrı yaptıkları grev.
Şubat	**1876 :**	Araba ve omnübüs işletmesi işçilerinin grevi 24 Şubat 1876 da grevcilerin Şirket yöneticilerinden Hırıstaki Efendi'yi hırpalamaları ve arabasını devirmesi.
2 Mart	**1876 :**	Haydarpaşa demiryolu işçileri grevi.
22 Mayıs	**1876 :**	Tersane işçilerinin yeni direnişi
19 Nisan	**1876 :**	Fişekhane işçilerinin işi bırakarak Babıaliye yürüyüşü ve ücretlerinin verilmesini isteyişi.
	1878 :	Duvarcıların grevi.
	1878 :	Ayakkabıcıların grevleri.
16 Ekim	**1878 :**	İstanbul terzilerinin grevi.
11 Mart	**1879 :**	Çalışma süresinin kısaltılması için 500 yapı işçisinin grevi.
25 Mart	**1879 :**	Şirket-i Hayriye işçilerinin şantiye dökümhanelerinde yaptıkları grev.

10 Temmuz	**1879 :**	Selanik Muhasebe Bürosunda çalışanların grevi.
18 Temmuz	**1879 :**	Tersane işçilerinin yeni grevi.
4 Şubat	**1880 :**	Gemilerde çalışan kamarot ve teknik elemanların grevi.(askeri tersaneden işçiler alınarak grev kırılmıştır.)
25 Şubat	**1880 :**	Haydarpaşa Demiryolu işçilerinin grevi.
15 Haziran	**1880 :**	Tophane işçilerinin grevi ve Ali Saip Paşa'nın yolunu çevirerek birikmiş ücretlerinin ödenmesini istemeleri.
25 Kasım	**1880 :**	Haliç Vapur personelinin grevi.
13 Ekim	**1882 :**	Tatavla kunduracılarının grevi.
10 Nisan	**1885 :**	Odun depolarındaki odun biçicilerinin grevi ve öncülerinin tutuklanması.
1 Şubat	**1886 :**	Beyoğlu mağazalarının tezgahtar ve personelinin pazar günleri tatil yapılması için giriştikleri grev.
	1906 .	Reji tütün işçilerinin grevi.
Ağustos	**1906 :**	İstanbul matbaa işçilerinin grevi.
Ağustos	**1908 :**	Selanik tütün işçilerinin grevi.
18 Ağustos	**1908 :**	Aydın Demiryolu işçilerinin grevi, ölüm, yakma, vs.
10 Eylül	**1908 :**	İstanbul tramvay işçilerinin grevi.
Eylül	**1908 :**	Anadolu demiryolları işçi ve müstahdemleri grevi.
18 Eylül	**1908 :**	Rumeli şimendifer işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	İzmir Tramvay işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	İstanbul havagazı işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	İstanbul havagazı işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	İstanbul reji tütün işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	Fırın işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	Beyoğlu Ororzdibak mağazası işçileri grevi.

Eylül	**1908 :**	Tuğla harmanları işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	Beyoğlu semti gazeteleri mürettiplerinin grevi.
Eylül	**1908 :**	Balya Karaaydın şimendifer işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	Adana'daki iki pamuk fabrikası işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	Selanik Demiryolu işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	Selanik deri mağazaları işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	Selanik şekerciler grevi.
Eylül	**1908 :**	Selanik tramvay işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	Selanik lokanta ve gazinolar işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	Feshane (Defterdar) dokumacılarının grevi.
Eylül	**1908 :**	Hereke dokumacılarının grevi.
Eylül	**1908 :**	Şirket-i Hayriye vapurları işçilerinin grevi.
Eylül	**1908 :**	Alatini tuğla harmanları işçileri grevi.
Eylül	**1908 :**	Varna ticaret işletmeleri personeli grevi.
14 Eylül	**1908 :**	Haydarpaşa-Eskişehir, Bulgurlu-Bağdat hattı şimendifer işçilerinin grevi.
5 Eylül	**1908 :**	Şark Demiryolları işçileri grevi.
14 Eylül	**1908 :**	Ereğli Kömür Havzası işçileri grevi
	1909 :	Bir tütün deposu işçileri grev yaptı.
	1909 :	İzmir ticarethanelerinde çalışan personelin grevi.
	1910 :	İstanbul Tramvay işçilerigrevi.
	1910 :	İstanbul tramvay işçi ve memurlarının grevi.
	1910 :	Kazlıçeşme deri ve debbağ işçileri grevi.
	1910 :	Recep Aslan ayakkabı atelyesi işçileri grevi.

	1910 :	Manastır dokumacılarının grevi.
	1910 :	Bursa ipek dokumacıları grevi.
	1910 :	İstanbul kömür yükleme işçilerinin grevi.
Ocak	**1911 :**	Selanik matbaa işçileri grevi.
2 Nisan	**1911 :**	Cibali tütün işçileri grevi.
	1911 :	Selanik tütün işçileri grevi.
1 Mayıs	**1911 :**	İskeçe tütün işçileri grevi.
18 Haziran	**1911 :**	Bulgaristan hattı şimendifer işçileri grevi.
	1911 :	İzmir Karahisar demiryolu işçileri grevi.
3 Eylül	**1911 :**	İstanbul un fabrikaları işçileri grevi.
15 Kasım	**1911 :**	Zonguldak maden kömürü işçileri grevi.
3 Kasım	**1911 :**	Selanik matbaa işçileri grevi.
	1912 :	Drama tütün işçileri grevi.
	1912 :	İznik yol işçileri grevi.
	1913 :	İzmir liman işçileri grevi.
	1914 :	Ereğli kömür işletmesi işçileri grevi.
	1919 :	Reji tütün işçileri grevi.
13 Temmuz	**1919 :**	Hisar iskele işçileri grevi.
Ekim	**1919 :**	Kasımpaşa tersane işçileri grevi.
30 Ekim	**1919 :**	İstanbul hamallarının grevi.
17 Nisan	**1920 :**	Rumca ve Fransızca yayınlanan gazete mürettipleri grevi.
23 Nisan	**1920 :**	Tünel işçileri grevi.
10 Mayıs	**1920 :**	İstanbul tramvay işçileri grevi.
	1920 :	Kazlıçeşme deri ve debbağhanelerinde çalışan işçiler grevi.
	1920 :	Tersane işçileri grevi.
24 Temmuz	**1920 :**	Maden kömürünü deniz yoluyla taşıyanların grevi. (Şirket-i Hayriye ateşçileri grevi)
13 Ekim	**1920 :**	Şark Demiryolu işçileri grevi.

21 Ekim	**1920 :**	Tokat, Ankara, Yozgat, ilk, orta, öğretmenlerinin grevi.
Nisan	**1921 :**	Tramvay Şirketi işçilerinin grevi.
	1929 :	İstanbul şoförlerinin grevi.

1925'de çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunundan sonra yasak olmasına rağmen çeşitli grevler yapıldı. İlerki bölümlerde inceleyeceğimiz bu grevlere rağmen Türk işçisi gerçek grev hakkına ancak 1963 yılında çıkarılan kanunla kavuştu. 15 Temmuz 1963 tarihli ve 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'ndan sonra yasal olarak grev hakkını elde eden işçiler sık sık greve başvurdular.

Aşağıdaki tablo grev hakkının elde edilmesinden sonraki grevleri göstermektedir:

TABLO II
GREV HAREKETLERİ

Yıllar	Grev Sayısı	İşyeri Sayısı	Greve Katılan İşçi Sayısı	Kayıp İşgünü
1963	8	8	1.514	15.335
1964	30	81	6.608	192.842
1965	29	43	5.573	240.554
1966	24	39	10.401	409.809
1967	39	91	8.161	203.779
1968	32	59	8.098	192.196
1969	47	82	23.190	357.779
1970	56	135	29.727	286.291
1971	35	87	17.625	233.501
1972	14	25	5.632	196.800
TOPLAM	**314**	**650**	**116.530**	**2.328.906**

Kaynak : Türk-İş Yayınları No: 77

1972 ve 1973 seneleri içinde özel ve kamu sektörüne ait işyerlerinde yapılan grevlerin hangi işkollarında meydana geldiğine bakacak olursak, ağırlığın gıda sanayiinde olduğunu görürüz. Bir karşılaştırma yapabilmek için 1972-1973 yıllarındaki grevlerin işkollarına dağılımına bir bakalım :

TABLO III
İŞKOLLARINA GÖRE GREVLER

İşkolu	1972			1973		
	Özel	Kamu	Toplam	Özel	Kamu	Toplam
Tarım ve Orman	-	1	1	-	1	1
Madencilik	2	-	2	-	-	-
Petrol	-	-	-	1	1	2
Gıda Sanayii	12	-	12	13	1	14
Şeker	-	-	-	-	-	-
Dokuma	2	-	2	3	-	3
Deri	1	-	1	-	-	-
Ağaç	-	-	-	1	-	1
Kağıt	1	-	1	-	-	-
Basin ve Yayın	-	-	-	-	-	-
Lastik	1	-	1	-	-	-
Kimya	3	-	3	5	-	5
Çimento-Toprak	11	-	11	2	2	4
Cam	-	-	-	-	-	-
Metal	5	-	5	9	2	11
Gemi	-	-	-	-	-	-
Yapı-Yol	-	1	1	1	-	1
Enerji	-	-	-	-	-	-
Ticaret, büro, eğitim	-	3	3	2	-	2
Banka ve sigorta	-	-	-	2	-	2
Kara Taşımacılığı	-	-	-	-	-	-

Demiryolu Taşımacılığı	-	-	-	-	-	-
Deniz Taşımacılığı	-	-	-	-	-	-
Hava Taşımacılığı	-	-	-	-	-	-
Ardiye ve antrepo	-	-	-	-	-	-
Haberleşme	-	1	1	-	-	-
Sağlık	-	-	-	-	-	-
Konaklama ve eğlence yerleri	3	-	3	4	-	4
Milli Savunma	-	-	-	-	-	-
Gazetecilik	-	-	-	-	-	-
Genel İşler	-	1	1	-	5	5
TOPLAM	41	7	48	43	12	55

275 sayılı yasanın çıkmasını izleyen yıllarda hem kamu sektöründe, hem de özel sektörde bu kadar çok iş günü kaybına yol açan grevlerin yapılması, işveren kesiminin henüz sosyal Anayasanın işçiler yararına getirdiği ilkelerin gerçekleşmesine yatkın olmadıklarını gösteriyordu. Onun için, 1968 ve sonrası işçi-işveren ilişkilerinde sertleşmeler olmuş, grev hakkının önemini öğrenen genç işçiler ve onların örgütlendikleri sendikaların liderleri grev hakkını genişleterek, yeni uygulamalarla zenginleştirerek hak arama mücadelesini sürdürmüştür. Bunlar arasında Derby (1968) olayları, Alpagut Linyit İşletmesi eylemi (Haziran 1969), Gıslavet hareketi (Ekim 1970), Aliağa Rafineri̇si grevi ve sendika başkanının öldürülmesi (Ağustos 1970), olayları dikkatle incelenmesi gereken işçi eylemleri arasındadır. Bununla birlikte Singer işyerinde, Türk Demir Döküm Fabrikasında, Sungurlar işyerinde değişik tarihlerde görülen işçi eylemleri de ayrı ayrı üzerinde durulması gereken olaylardır. Bunları başka bir araştırma içinde toplamak istediğimiz için burada üzerlerinde durmuyoruz. Ancak yine de grev hakkının tanınmasından sonra yapılan bazı önemli grevleri ve ortaya çıkardığı sorunları dile getirmek isteriz.

7

Yasak Dönemde Grev ve Lokavtlar

YASAK DÖNEMDE GREVLER

1850'lerde görülen grev, 1908 ikinci Meşrutiyetinden sonra önemi artan bir hak olarak kullanılmış, örgütlü işçilerin grevleri daha etkinleşmiştir. Ancak İttihat ve Terakki yöneticileri, özellikle Maliye Bakanı Cavit Bey'le Karaso, bir ölçüde olsun grevi yasaklamaya yönelmiş, Sadrâzam İsmail Hakkı Paşa da yerli ve yabancı sermayenin çıkarlarına öncelik veren girişimleri desteklemişti.

Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemden başlayarak grev yasağıyla sonuçlanan ve örgüt kurma özgürlüğüne darbe vuran anlayışa gelinceye kadarki durumu daha iyi anlayabilmek için geçmişi kısa çizgilerle sergilemede yarar vardır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde grev hakkını kullanabilen Türkiye isçi sınıfı, 1912'lerde de işçilerden yana bir parti organı gibi çıkarılan İfham gazetesi yayınlarıyla sol cephenin oluşmasına önem vermiş, 1919'da seçimler gelip çatınca bir işçinin, Numan Efendi'nin seçilmesine çalışmış. 1922'lerde de işçiler bir birlik etrafında toplanma gereğini duymuşlardı. Türkiye İşçi Derneği'nin olumlu çabalarına tanık olan işçiler denebilir ki, hem meslekî örgütlenme, hem politik örgütlenme, hem de sosyalizme yatkınlık açısından çeşitli deneyler geçirmiş bulunuyordu.

1923 Türkiye'sinde İstanbul mürettipleri patronlara karşı Bugün adlı bir gazete çıkarabilmiş, ancak İzmir'de de daha önce (Şubat 1923) sendika kurma yolundaki girişimler tevkifatla sonuçlanmış bulunuyordu (13 Şubat 1923).

1924'de ise Amele Teali Cemiyeti işçi örgütlerinin ileri safında yer alıyor, Kalafat yerindeki merkez, işçilerle dolup taşıyor ve 1 Mayıs İşçi Bayramı bu örgütçe kutlanıyordu. 1922'de Polis Müdürlüğü'nün hiç bir yasal ve ciddî gerekçe göstermeden işçi örgütlerini kapadığını bilen Amele Teali Cemiyeti yöneticileri, kapanmamak için azamî dikkat gösteriyorlardı. Ama bazı gerçekler hatırlanınca, bu örgütün de kapatılacağı anlaşılıyordu. Çünkü İzmir İktisat kongresinden sonra hükümet, 1 Mayıs İşçi Bayramını kutlamaya hazırlananlara ve gösteri yapmak isteyenlere karşı çok sert davranmış, ilerici işçiler ve aydınlar hapsedilmişti. İşçi isteklerinin kaçınılmaz olduğu halde işverenlerle anlaşmazlığa düşen ve grev yapmayı tasarlayan işçilere karşı iktidarın tutumu pek olumsuzdu.

Örneğin;

1- Aydın Şömendöfer işçilerinin grevinde iktidar, İngiliz kapitalistlerini haklı bulmuş ve greve giden işçileri, grevden dönmeye ve eski koşullarla çalışmaya zorlamıştı.

2- Rumeli şömendöfer işçilerinin grevinde ise iktidar, yabancı şirket entrikalarına göz yummuş, araya girenler asla gerçekleşmeyecek vaatlerle işçileri kandırmış ve grevi kırmışlardı.

3- Zonguldak grevinde işçilere anlayışla davranan ve onlara hak veren Sanayi Genel Müdürü işten alınmış ve işçilere göz dağı verilmişti.

4- Anadolu şömendöferleri müdürlüğünün işçilere çok haşin muamele etmesi, işçi örgütlerine baskı yapması, örgütlü işçileri işten atmakla korkutmaya çalışması iktidarın hiç ilgilenmediği şeyler olmuştu.

5- İşçilerin ısrarlı istekleri karşısında bir İş Kanunu çıkarmayı vaat eden ve özgür sendikalardan yana olduğunu açıklayan

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) istifaya mecbur edilmiş, yerine Trabzon Milletvekili Hasan Bey atanmıştı (24.9.1339), (1923).

6- İktidar, işçilerin özgürce örgütlenmesi yerine kendi adamlarına bir Amele Birliği kurdurtmuş, ancak ileride işbaşına işçilerin seçeceği işçilerin gelebileceği düşünülerek. Birlik çalışmaz duruma getirilmişti.

7- Bazı işçilerle ilişki kuran aydınların sosyalizan görüşleri yayması dikkati çekmiş ve işçilerde bir sınıfsal bilinç oluşmasını önlemeye dikkat edilmiş ve toplumcu partilerle ve bu partilere yakın işçiler hakkında gerçekle pek bağdaşmayan gerekçeler ileri sürülerek, bunların mahkemelere verilmesi yolu seçilmişti.

8- Yasal gerekçesi olmadığı halde iktidarın denetimi altında bulunmayan ve kendileriyle açık-kapalı bağlantısı olmayan ne kadar işçi örgütü varsa hepsi birer bahane ile kapatılmıştı.

9- Zaman zaman iktidar yetkililerinin vaatlerine karşın 1924 Mayısına kadar geçen bir süre içinde mesai (İş) kanunu çıkarılmadı. Oysa Fethi Bey Başkanlığındaki Bakanlar Kurulu (14.8.1339 - 24.10.1339), (1923) Hükümet programında su vaatte bulunmuştu:

"Amelenin hukuk ve vezaifine dair bir mesai kanunu lâyihası ihzar edilmekte olup yakında Heyet-i Celilenize takdim olunacaktır."

Cumhuriyet dönemine bu ortam içinde giren işçilerin durumunu 27 Temmuz 1924'te bir Başyazar şöyle belirtiyordu:

"...Halbuki bizde sendika tabirinin kullanılmasına bile cevazı kanunî yoktur. Vaziyetimizin fecaatine bundan beliğ bir misal olamaz. Siyasî, içtimaî, iktisadî, ilmî her türlü teşkilâtlar, köhnemiş Cemiyetler Kanunu'na tevfikan kurulmazsa, icrayı faaliyetten menolunur. Ve kurun-u vustaî bir dimağın doğurmuş olduğu Tatil-i Eşgal Kanunu'nda tarif edilen bütün merasime riayet etmeksizin, ilân edilen grevlere iştirak eden ameleye karşı, halk hükümeti kanun namı-

na, müsellah kuvvetler sevkeder. Birkaç gün evvel İstanbul ahalisi, hükümetin böyle kanlı bir teşebbüsüne şahid olmuştur.

Bu gayrı tabiî vaziyete bir an evvel nihayet verilmeli, mütacelen sendikalar teşkili hususunda tam bir serbestî temin eden bir kanun tedvin olunmalıdır. Aksi takdirde müstahsil kitlelerin Cumhuriyet hükümeti hakkındaki itimatlarını kaybetmelerinden korkulur."[83]

Israrlı istekler ve kaçınılmaz ihtiyaçlar yüzünden hazırlanan Mesai Kanunu tasarısı ortaya sürüldü ise de sert eleştirilere uğradı.[84]

Böylece artık greve karşı, sendikal örgütlere elverişsiz bir ortam sürdürülüyor, işçiler bir yandan Amele Teali Cemiyetini yaşatmaya çalışırlarken, ekonomik sıkıntılar özellikle tramvay işçilerini greve itiyordu. Onun için Eylül 1928'de, mütarekeden geçen ve millî kurtuluş mücadelesine gönül veren ve katılanların son grevi yapılıyordu. Durum şöyle idi:

Biletçilere günde 126 kuruş veriliyor, 6 yılını doldurmuş olanlara ayda 9 lira kıdem zammı, fazla mesai ücreti olarak da 180 kuruş gündelik ödeniyordu. Bir biletçi ayda ortalama 45 lira kazanabiliyordu. Vatmanlar ise ayda 60 lira alabiliyordu. İşçiler bu ücretlerin yükseltilmesini ve yeni ekonomik ve sosyal haklara kavuşturulmalarını öneriyorlardı. Red karşılığı alınca greve gitmişlerdi. Greve katılanlara otomobilciler, demiryolu işçileri, tütün işçileri yardıma koşmuştu. Otomobilciler grevcilere 4.000 lira, Demiryolcular 2.000 lira, tütünde çalışan 4.500 işçi ise birer gündeliklerini vermişlerdi. Ama iktidarın ve şirketin baskısı sonucunda 15 Ekim 1928'de greve son verilmişti. İki yıl içinde de azar azar bütün grevci işçiler tasfiyeye uğratılmıştı.

İşte böyle bir mücadeleli, baskılı, örgüte karşıtlık politikasının uygulandığı Türkiye'de tek partili rejim kökleşiyor ve örgütsüz, hak-

---

83 Aydınlık, Ağustos 1924.
84 Orak-Çekiç Gazetesi, 18 Şubat 1925 Sayı:5.

larını arama amaçlarından yoksun işçi sınıfı ekonomik ve endüstriyel yaşamın bütün yükünü cılız omuzlarında taşımak zorunda bırakılıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nda faşizmin yenilgiye uğramasından sonra demokratik bir yaşama geçme zorunluğu duyulunca Çalışma Bakanlığı kurulmuş ve Prof. Sadi Irmak bu bakanlığın başına getirilmişti.

Prof. Dr. Sadi Irmak Temmuz 1946'da Çalışma Dergisinde daha önce Ulus Gazetesinde çıkan bir makalesine de yer verdirtmişti. Bu makalenin başlığı "Sosyal Politikada Yönümüz ve Meselelerimiz"dir. Sosyal politikada işçinin demokratik haklarını koruma hususunda iki noktanın belirdiği kaydedilerek şöyle denmektedir:

"Cemiyetler Kanunu'nun geçirdiği son tadiller neticesinde her nevi işçiye mesleki teşekküller meydana getirmek hak ve salahiyeti tanınmıştır. Devlet bunlara karşı hayırhah bir durum göstermektedir. Bu teşekküllerin hem kendilerine hem memlekete faydalı hizmetler görmelerini temenni etmekteyiz."

Prof. Irmak durumu şöyle değerlendiriyordu:

"İşçi meslek derneklerinin salim bir yolda gelişmelerini sağlamak üzere hazırladığımız kanun tasarısı hükümete sunulmuştur. Tasarıya bu derneklerin siyasî cereyanlar dışında kalmalarını ve işçilerimize ve memlekete faydalı olmalarını sağlayacak hükümler konulmuştur."[85]

Çünkü Prof. Dr. Sadi Irmak sendika kelimesinden hoşlanmıyor, tasarıda işçi meslek örgütleri için işçi ve işveren meslek dernekleri ve dernek birlikleri hakkında kanun adını vermeyi öneriyordu. Üstelik bu tasarı, Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikle yasa yolu açıldığı için kurulan işçi sendikalarını kapatmayı da amaçlıyordu. Çünkü Çalışma Bakanı iken Prof. Dr. Sadi Irmak gelişmeleri şöyle değerlendiriyordu:

---

85 Çalışma Dergisi, Temmuz 1946, Sayı:8.

"...Memleketimizin birçok yerlerinde, ezcümle büyük şehirlerinde süratle başgösteren ve ilerleyen bir sendikalaşma hareketi karşısında bulunduk. Bu suretle kurulmuş olan işçi topluluklarının sayısı yüze yaklaştı. Bunların bir kısmı sendika unvanını aldı, bir kısmı birlik, dernek veya cemiyet gibi muhtelif isimler aldı. Fakat görülüyor ki hepsinde müşterek olan motif, meslekî ve sınıf menfaatlerini müştereken temsil ihtiyacı idi. Bu ihtiyaç altında kurulan toplulukların az zaman sonra kısmen ödevlerinden uzaklaştıkları ve bizi yeniden bir nizam vermeğe mecbur ettikleri müşahede edildi." (Sendikalar Kanunu tasarısı müzakeresindeki Meclis konuşması)

Çalışma Bakanı Irmak, özgürce kurulan sendikalardan ve çeşitli işçi örgütlerinden şikâyetçiydi. Sendikaların politika ile uğraşmalarını istemiyordu ve bunu mazur göstermek için şöyle diyordu:

"Meslekten olmayanların ekseriya meşru olmayan gayeleri için bu sendikalar içerisine nüfuz etmelerini önleyici bir hüküm koyduk; bu teşekkülleri gayrı siyasî ve mesleğin ve sınıfın yükselmesine matuf temsilî sendika olarak kabul etmekteyiz. Mesleğe faydalı olacak teşekküllerin gayrı siyasî oluşunda memleketin ve mesleğin büyük menfaatinin faydasına olduğuna kaniiz" (Sendikalar Kanunu müzakeresindeki demeci)

Prof. Irmak, kendiliğinden kurulan ve yasaların müsaade ettiği için faaliyete geçirilen sendikaları bir nizama bağlamayı zorunlu görüyor "Türk devletinin sosyal hayatı nizamlamasını tabiî ve zarurî görüyoruz" diyordu. (Nisan 1947, Ereğli Kömür Havzası konuşması)

Bu anlayış, özgür sendikacılığı değil, güdümlü ve denetimli sendikacılığın savunulması noktasında düğümleniyordu. Nitekim 1946'da kurulan özgür sendikalar dayanaksız bir gerekçe ile kapatılmıştı.

Ancak, gelişen koşullar, uyanan kitleler, ekonomik zorunluluklar ve işveren kesiminin dilediği gibi bir çalışma düzeni oluşturma ve işçilere hak tanımamadaki tutumları, işçileri, İş Kanunu'nun sağladığı uyuşmazlıkları sonuna kadar kullanmaya zorluyordu. Ücret artışlarının yasal prosedürünü hazırlamada öncü olanlar ise işverenler açısından "kötü kişiler"di. Ama işçilerde de dayanışma bilinci yer-

leşmişti, hatta yasak olmasına karşın, yine de işi bırakmalara yönelmeleri görülüyordu.

Bu konuda örnekler verelim:

İstanbul limanında çalışan yükleme ve boşaltma bölümündeki işçilerin yöneticisi durumundaki Sadi Özerdem, anî olarak görevinden alınınca 700 işçi işbaşı yapmamıştır. Ancak işçiler Valinin aracılığıyla işbaşı yapmayı kabul etmişlerdir (23.10.1050).

Mersin fırın işçileri, günde 16 saat çalıştırılmalarına son verilmesi için işverenlere pek çok müracaatta bulundukları halde, istekleri bir türlü kabul edilmemiş ve son olarak "sekiz saattan fazla çalışmayız" diyen fırın işçileri sekiz saat dolunca işi bırakmışlardır. Bu olay grev sayılmıştır. (5 Mart 1952).

Teksifin Eyüp Şubesi yöneticileri altı maddelik istekleri gerçekleştirilmediği takdirde açlık grevine başlayacaklarını kamuoyuna açıklamışlardır. 11 sendikacının gerçekleşmezse, ölünceye kadar açlık grevi yapmaya karar vereceklerini açıkladıkları istekleri şunlardır:

1- Toplulukla iş ihtilafının Yüksek Hakem Kurulunda işveren lehine bozulması halinde,
2- Tekstil işverenleri sendikasının işçi sendikası yöneticilerini sınıf mücadelesi yapmakla suçlamalarını geri almamaları halinde,
3- İktisadî Devlet Teşekküllerinde çıkarılan toplulukla iş uyuşmazlığında anlaşmaya varıldığı halde işverenin anlaşmayı bozması halinde,
4- Yüksek Hakem Kurulu, işçi ücret artışlarını reddettiğj, ya da az bir zammı uygun gördüğü takdirde,
5- İşverenlerin, ücretlere zam için İl Hakem Kuruluna başvurulan zamları vermemek için direnmeleri halinde,
6- Yukarıdaki beş konuda hükümetten yardım görmedikleri takdirde sendika şube yöneticileri "esasen yarı aç olan midelerimizi tamamen aç bırakacağımızı bildiririz" demişlerdir.[86]

---

86 Her Gün, 10.3.1952.

Bu kararı veren sendikacılar şunlardır: İrfan İleri, Celâl Beyaz, Halil Gürel, Hakkı Özbal, Hüsrev Özkur, Ahmet Handal, Esat Yürürer, Hakkı Menekşe, Zeynel Ekal, Ali Haydar Altıer, Nâzım Anılan.

Saatsiz taksilerin çalışmasını yasaklayan Ankara Belediyesinin kararı üzerine binden çok taksi şoförü greve başlamış ve çalışmak isteyen şoförleri bu tutumları yüzünden sert şekilde kınamıştır. Atlı polis birlikleri ile jandarma müfrezeleri sokak başlarında tertibat alarak grevci şoförlerin Ulus Alanında toplanmalarını önlemeye çalışmıştı.[87] Şoförlerin grevi on saat sürmüştür. Çalışmak isteyen arabalara engel olmaya kalkan şoförlerden bazıları tutuklanmıştır.[88]

İş Kanunu'nun tek işçi çalıştıran işyerine de uygulanmasını öneren tasarının Mecliste reddedilmesi üzerine, Ankara, İstanbul ve İzmir sendikacıları, red kararının alındığı tarih olan 25 Nisan gününden başlıyarak sakallarını tıraş etmeyerek teessürlerini bildirmeye karar vermişlerdir. Sendikacıların sakal grevi ilgi uyandırmıştır.[89] Tekstil Sendikası yöneticilerinden Hilmi Us daha önce, karşılaştığı bir haksızlığı protesto için Sakal Grevi yapmıştı.[90] Bir ay süren sakal grevinden sonra Ankara sendikacılarından İsmail Araş ve Mehmet Göze sakal grevine son vermiş, kesilen sakallarını bir zarfa koyarak Çalışma Bakanına göndermişlerdir.[91]

Çiçekpazarı'nda (İstanbul) Vakıf İş Hanı inşaatında çalışan işçiler, ücret anlaşmazlığı yüzünden işlerini bıraktıkları için grev yapma iddiasıyla mahkemeye verilmişlerdir. 26 işçi 10. Asliye Ceza Mahkemesinde yargılanmışlardır. [92]

Yıldız'da (İstanbul) Abdi Fuat Alev tütün deposunda çalışan 200

---

87 Son Saat, 21.3.1952.
88 Cumhuriyet, 22.3.1952.
89 Vatan, 27.4.1952.
90 Gece Postası, 27.4.1952
91 Son Telgraf, 22.5.1952.
92 Vatan, 11.11.1952.

işçi işi bırakmıştır. Grev nedeni, işçilerin ferdî iş akdi yapmak istememeleri, muvakkat işçi olmadıkları için daimî iş akdi istemeleridir.[93]

Sümerbank Bakırköy Mensucat Fabrikasında çalışan işçilerden bir kısmı, dokuma işçilerine yapılan zammın kendilerine verilmeyişi üzerine sakal bırakma grevine başlamışlardır. Grev bir ay sürecektir.[94]

Konya'da bulunan bütün terzi kalfa ve çırakları ücretlerinin arttırılması amacıyla grev yapmışlardır. Grevciler 150 kişiyi bulmaktadır.[95]

Yunus Çimento Fabrikası (İstanbul) işçilerinden taş ocaklarında çalışanlar, bir işçinin dinamitle paramparça olması üzerine çalışmamışlar ve işçiler grev yapma suçu ile işveren tarafından Bölge Çalışma Müdürlüğüne şikâyet edilmiştir. Greve neden oldukları iddiası ile Sendika Başkanı İbrahim Filiz ile Başkanvekili Osman Saygılı da işten çıkarılmıştır.[96]

İzmir temizlik işçileri, Temizlik İşleri Müdürünün işine son verildiği için grev yapmışlardır. Grev, zabıtanın müdahalesiyle bertaraf edilmiş ise de geç işbaşı yapıldığı için İzmir sokakları ve caddeleri berbat bir durum almıştır.[97]

İzmir fırıncıları, zam istekleri kabul edilmediği için ekmek çıkarmamışlardır. Fırıncıların grevi yüzünden 300.000 nüfusun büyük bir kısmı ekmeksiz kalmıştır.[98]

Yedikule'de (İstanbul) kurulu Mensucat Santral Fabrikası işçilerinin öğleden sonra grev yaptıkları işverence kolluk kuvvetlerine duyurulmuştur. Önceleri 12 tezgâha bakan işçilerin 24 tezgâha bak-

---

93 Gece Postası, 1.5.1953.
94 Gece Postası, 11.5.1953.
95 Vatan, 14.7.1953.
96 Gece Postası, 3.10.1953.
97 Son Telgraf, 27.2.1954.
98 Hürriyet, 14.4.1954.

makla görevlendirilmeleri ve yemek paydosunun olmaması işçilerin tepkisine yol açmıştır. Grev iddiası savcılığa intikal etmiştir.[99]

İzmir'de 1000'den çok tahmil tahliye işçisi Denizcilik Bankasını protesto amacıyla işbaşı yapmamış limanda bütün indirme bindirme işleri durmuştur. İşçiler ve aileleri Birinci Kordondaki Denizcilik Bankası önünde toplanarak gösteriler yapmak istemişlerdir. Polis bazı sendikacıları ve işçileri karakola götürmüştür. Ancak savcılık olayın grev olmadığını bildirmiş ve işçiler serbest bırakılmıştır.[100]

İzmir'de işverenle işçiler arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden 800 işçinin grevi dün de devam etti. Çalışma Genel Müdür muavini ile Bakanlık Hukuk Müşaviri tahkikat için İzmir'e hareket etti. iki sendika başkanı ile birkaç işçi tevkif edildi. İş Bulma Kurumunun bulduğu bazı işçiler ve askerler dün grevci işçilerin işlerini yapmaya çalışmışlardır. Sendika Başkanı Abdullah Zobu, İzmir İşçi Sendikaları Birliği Başkanı Saim Kaygan (AP milletvekili oldu) Nuri Derviş, Emin Güzel, Enver Balıkçı tutuklanmıştır.[101] Dün tevkif edilmelerine rağmen hadiseyi grev saymayan mahkeme 7 işçiyi tahliye etti.[102]

Ancak Savcı, Sulh Ceza Mahkemesinin, mevkuf işçileri ikâmetgâha bağlayarak serbest bırakan kararı temyiz etmiştir. Savcının yaptığı itirazı inceleyen Ağır Ceza Mahkemesi (17.7.1954) Savcının iddiasını kabul etmiş, olayın duruşması Dördüncü Ağır Ceza Mahkemesine intikal etmiştir. Mahkeme yetkisizlik kararı vermiştir. Duruşmaya İkinci Asliye Ceza Mahkemesinde bakılmıştır.[103] İzmir Deniz İşçilerinin 4 gün süren grevi kısmen muvaffak olduktan sonra bu geceden itibaren (19.7.1954) sona ermiştir. Müteahhittir zararı 20.000 lirayı bulmaktadır.[104]

---

99 Yeni İstanbul, 27.4.1954.
100 Hürriyet, 16.7.1954.
101 Dünya, 17.7.1954.
102 Yeni İstanbul, 17.7.1954.
103 Cumhuriyet, 18.7.1954.
104 Hürriyet, 19.7.1954.

İzmir Cumhuriyet Müddeiumumiliği Muavini Nevzat Turgut Akın'ın iddianamesinde "grevi tertip ve teşvik edenler" şöyle sıralanmıştır:

İzmir Deniz İşçileri Sendikası Başkanı 341'li Abdullah Zobu, İkinci Başkan 335'li M. Emin Güzel, Muhasip Başmümessil 1911'li Nuri Derviş, Kâtip 336'lı İsmail Gültürk, İdare Heyetinden 921'li Zülfü Ali Karadaşlı, üye 334'lü Enver Balıkçı, üye 330'lu Reşat Duru.

Alsancak Kömür, Maden ve Hububat Yükleme ve Boşaltma Sendikası Başkanı 929'lu Ahmet Türkkorkmaz, İkinci Başkan 313'lü Fevzi Ateş, Muhasip 326'lı Mustafa Özülkü, kâtip 928'li Ahmet Çelik, İdare heyetinden 324'lü Ali Serce, üye 335'li Reşat Altıner" (Alteroğlu), üye 338'li Halil İbrahim Örnek,

İzmir İşçi Sendikaları Birliği Başkanı 340'lı Saim Kaygan, Genel Sekreter 338'li Osman Aktuğ, İzmir deniz işçisi 339'lu Galip Kilittaş, deniz işçisi 311'li İbrahim Menşebek olmak üzere 18 kişidir.

Greve iştirak edenler de dahil olmak üzere Savcı Muavini suçu şöyle belirtmiştir:

"Abdullah Zobu ve 18 arkadaşı için greve teşvik ve tamik ve diğer Abdurrahman Acun ve 539 arkadaşı için grev yapmak.

Suç tarihi: 15.7.1954 saat 8'den 20.7.1954 gününe kadar.

Suç yeri: İzmir Caddesi Tahmil Tahliye Limanı ve Alsancak İskelesi.

İddianamede olayın gelişimi şöyle anlatılmaktadır:

"15.7.1954'de Denizcilik Bankasının müteahhitle olan mukavelesinin biteceği düşünülerek her iki sendika başkan ve idare heyetinin tertipleri ile 7.7.1954 günü sendika lokalinde olağanüstü umumî heyet toplantısı yaptıkları ve bu toplantıda konuşan işçilerin durumlarından muhtelif bakımlardan şikâyet ettikleri ve Başkan Abdullah Zobu, İşçi Başmümessili Nuri Derviş ve Kongre Başkanı Saim Kaygan işçilere hitaben mütecanis bir kitle halinde hareket etmeleri ve bu takdirde karşılarında yenilmeyecek hiç bir kuvvetin bulunmadığını ifade eden şekilde tahrikamiz konuşmalar yaptıkları ve grev gü-

nünde diğer arkadaşları ile işçiler arasına girerek çalışmamalarım telkin ettikleri ve hüviyetleri yazılı işçilerin de vaki peşinen verilmiş karar ve tam bir ittifakla işi terk ettikleri neticesine varılmaktadır.

Abdullah Zobu ve bu 18 arkadaşının sendika iş ve muhitinde uhdelerinde bulundurdukları vazifeleri itibarı ile grev mevzuunda tam bir karara vasıl oldukları ve işçi kitlesi üzerinde nüfuzlarını kullanarak müessir oldukları ve bunun eseri olarak da işçi maznunların işi 15.7.1954 günü sabahtan itibaren topluca ve birden bire terk ederek o civarda dolaşmak sureti ile tahmil ve tahliye işlerini felce, uğrattıkları ve ancak işyerinin düzenini bozacak veya işvereni zarara sokacak bir taşkınlık yapmadıkları ve hasara sebebiyet vermedikleri ve yapılan birçok temaslar neticesi 20.7.1954 günü müteahhitle bir uzlaşmaya vasıl olunarak greve son verip işe devam ettikleri ve hadisenin bu tablo içerisinde cereyan ettiği aşağıda sıralanan delillerle nümayan olmaktadır."

Savcının "Netice-i Talep"! şudur:

Abdullah Zobu ve 18 işçinin 5018 sayılı kanununun 1. maddesi son fıkrası matufu aleyhi olan 1512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 34. maddesine temas etmekte ise de fikri içtima sebebi ile ihtiva ettiği ceza miktar ve mahiyetleri itibarı ile daha ağır bulunduğundan Türk Ceza Kanunu'nun 79. maddesi nazara alınarak 3008 sayılı Kanunun 73/1 ve 72. maddeleri delaleti ile aynı kanunun 127/2 ve 129/2 maddeleri gereğince tecziyelerine, Abdurrahman Acun ve 539 arkadaşı 3008 sayılı İş Kanunu'nun 73/1'nci maddesi delaleti ile aynı kanunun 127/2. maddesi gereğince ayrı ayrı cezalandırılmalarına karar verilmesi.

Not: Hüseyin Özkeşmir ve 21 arkadaşı bulunmamıştır. 175 kişi hakkında ademi takip kararı verilmiştir.

Bugüne kadar böylesine geniş bir işçi kitlesi hakkında grev suçundan dava açılmamış olduğundan İzmir yükleme ve boşaltma işçilerinin girişimi önem kazanmıştır. Kaldı ki işçiler, polisin sendika binasına baskın yaparak sendikanın kapatılması, iki sendikacının da

gözetim altına alınması üzerine yine işi bırakmışlardı. DP'nin İl Başkanı ve İzmir Milletvekillerinin araya girmesiyle yeni grev önlenmişti.[105] Savcılık grevle ilişkisi olan iki sendikanın kapatılması için karar almıştır.[106] Buna karşılık da işçiler Denizcilik Bankası Müteahhidi Osman Gurkun aleyhine 80.000 liralık tazminat davası açmaya karar verdiler. Buna neden, bir kısım işçilerin haksız olarak işlerine son verilmesi idi.[107] Grev Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen zamanında yapılmıştı. Haklarında dava açılan 538 kişinin, İzmir Adliye Sarayı bu kadar sanığı bir arada alamayacağı için duruşmalara 50'şer kişilîk gruplar halinde alınacağı bildiriliyordu. 26.7.1954 günü İzmir İkinci Asliye Ceza Mahkemesinde açılan davaya 13 Ağustos 1954'te başlanmıştır. 26.8.1954'te yapılan ikinci 50 kişilik sorgu sırasında işçilerden sanık Rıza Cokşen şunları söylemişti:

"O kadar az para kazanıyorduk ki, geçinemez olduk. Karım bu yüzden beni bırakıp kaçtı. Yaşayabilmek için evimizdeki eşyayı bile satmak zorunda kaldık."

Genellikle sanıklar verdikleri ifadede müteahhit tarafından istismar edildiklerini, az paraya mukabil çok çalıştıklarını söylemişler, müteahhitle aralarındaki mukavele müddeti sona erince bunu fırsat bilerek daha kârlı bir iş aramak üzere yeni bir taahhüt altına girmediklerini ve bu yüzden işbaşı etmediklerini açıklamışlardır.[108]

Duruşma devam ederken aradan bir yıl geçmiştiki İzmir Liman İşçileri yine greve gittiler. 600 kadar yükleme ve boşaltma işçisinin 15.7.1955 sabahı işbaşı yapmamaları üzerine Vali, Savcı, Emniyet Müdürü işçilerle görüşmüş ve işi paydos etmenin ağır sorumluluklar doğuracağı ihtar edilmiştir. Fakat işçiler uzun zamandanberi haklarının çiğnendiğini hafta başında ellerine geçen 20-25 liranın hiç

105 Hürriyet, 20.7.1954.
106 Cumhuriyet, 23.7.1954.
107 Anka Ajansının 28.7.1954 tarihli bülteni.
108 Yeni Sabah, 27.8.1954.

bir ihtiyaçlarını karşılamadığını bildirmişler, evliler geçim zorluğundan çocuk yapmamak için ayrı yattıklarını söylemişlerdir. Denizcilik Bankası ile aralarında mutavassıt (müteahhit) istemediklerini açıklayan işçiler istekleri gerçekleşmezse kesin olarak işbaşı yapmayacaklarını açıklamışlardır. Müteahhit Osman Gürtan ise bulabildiği beş on işçi ile ve kendisi de taşımak suretiyle limandaki gemilerin yüklerini boşaltmaya çalışmışsa da bundan olumlu bir sonuç almamıştır.[109]

İskenderun'da Devlet Demiryollarına bağlı liman tahmil tahliye işçileri ücret konusunda yapılan anlaşmaların bozulması nedeniyle dün işlerini bırakmışlardır. İşçiler, limanda bekleyen birçok gemiler varken yaptıkları grev sırasında bir kaç işçi bazı taşkınlıklarda bulunmuştur. Hatay Valisi ve Jandarma Komutanı derhal İskenderun'a gelerek grevci işçilerle ilişki kurmuştur. Grev yöneticilerinden birkaç kişi gözaltına alınmıştır.[110]

Aydın Mensucat Fabrikası inşaatında çalışan 65 işçi fazla mesai ücretlerinin kesilmesi üzerine toplu halde işi bırakmış ve Bölge Çalışma Müdürlüğüne gitmişlerdir. Oradan olumlu bir karşılık alamayınca işlerine dönmemişlerdir.

Söke Çimento Fabrikası inşaatında çalışan 300'den fazla işçi üç aydan beri ücretleri verilmediği için işi topluca bırakmışlardır. İşçiler alacakları verilmeden işbaşı yapmayacaklarını bildirmişlerdir.[111]

Eskişehir'de Çukurhisar Köyü Çimento Fabrikası inşaatında çalışan 400 işçi, ücretlerinin arttırılması için yaptıkları çeşitli müracaatlar sonuçsuz kaldığı için grev yapmışlardır. İşçileri greve teşvik ettiği sanılan 26 işçi mahkemeye verilmiştir.[112]

Antalya'da şehir içinde dolmuş yapan arabacılar, istedikleri yer-

---

109 Cumhuriyet, 16.7.1955.
110 Son Telgraf, 12.8.1952.
111 Dünya, 3.3.1956.
112 Hürriyet, 8.5.1956.

de park yapmalarına Belediyenin izin vermemesi üzerine grev yapmışlardır. Grevin bugün de devam etmesi üzerine çok kimse çarşıdan eve yaya gitmek zorunda kalmıştır.[113]

Samsun Belediye Encümeni atlı araba sürücülerinin arabalarını atların başından tutarak götürmesini kararlaştırmıştı. Kararın uygulama günü olan 1.11.1954 günü sürücüler grev yaparak kararı protesto etmişlerdir.[114]

Spor ve Sergi Sarayında (İstanbul) güreş yarışmalarına gelenleri çeşitli semtlere götürmeleri için görevlendirilen İETT otobüslerinin şoför ve biletçileri Spor ve Sergi sarayına biletsiz bırakılmayınca otobüsleri alıp gitmişlerdir. Durum ilgililere bildirilmiş, 12 otobüsün sürücü ve biletçilerinden yalnız dört otobüsün sorumluları görevleri başına dönmüştür. İETT idaresi grev yapan sekiz otobüs şoförünün İETT ile ilişiğini kesmiş, ayrıca grev mahiyetinde telakki edilen olay nedeniyle sorumlular mahkeme verilmiştir.[115]

Kenan Aslanbey'e ait İpekli Dokuma Fabrikasında çalışan işçiler toplu halde grev yapmışlardır. İşçi gündeliklerinin düşürülmesi üzerine işlerini bırakan işçiler hakları kabul edilinceye kadar greve devam edeceklerini bildirmişlerdir.[116]

YASAK DÖNEMDE LOKAVTLAR

Lokavt, yasak olduğu halde pek çok baş vurulmuş bir uygulamadır. İşverenler, sosyal nitelikteki ve işçileri korumaya yönelmiş yasa hükümlerini sık sık bilmezlikten geldikleri halde, yasaların uygulanıp uygulanmadığını araştırmakla, ihbarları dikkate almakla, şikâyetleri yerinde incelemekle görevli devlet memurlarının işverenleri suçla-

113 Hürriyet, 27.9.1954.
114 Yeni Sabah, 2.11.1954.
115 Cumhuriyet, 21.1.1955.
116 Gece Postası, 18.5.1955.

maya pek hevesli olmadıkları da bir gerçektir. Bir sosyal siyasetçi ve uzun yıllar İl Hakem Kurulu'nda görev yapmış bir tatbikatçı olarak Prof. Orhan Tuna'nın bu konudaki gözlemi ve kanaati şu olmuştur.

"1936 yılından itibaren peyderpey (yavaş yavaş, azar azar) neşredilmekte olan sosyal mevzuatımızın gereği gibi tatbik edilmediğini söylemek, hakikati ifade etmek olur. Gerçekten içtimaî kanunlarımızın bir çok ehemmiyetli hükümleri bu kanunların ruhuna uygun olarak iş hayatında yerleşmiş değildir. Bu arada kanunî mecburiyetlere rağmen dahilî talimatnamelerini hazırlamayan işyerleri olduğu, konunun ancak yılda üç ay müsaade ettiği Fazla Mesai'nin bir çok sınaî müesseselerde suistimal edildiği, hafta tatili kanunu hilafına işçileri pazar günleri dahi çalıştırdıkları, istihkakları olan ücretlerini almayan işçilerin bulunduğu, yine işçilerin ücretlerini vaktinde ödemeyip teraküm ettiren (biriktiren) ve bu suretle İş Kanunu'nun ücretleri korumaya matuf hükümlerini hiçe sayan işverenler olduğu, işlerine itibarsız nihayet verilen işçilerin mevcudiyeti.. ilh.. gibi hadiselerin zikri lâzımdır."[117]

Prof. Orhan Tuna lokavt konusuna da şöyle değinmektedir:

"Grev ve lokavt yasaklarına rağmen teşebbüs erbabı işçilere nazaran çok daha kolaylıkla geçici koalisyonlar teşkil etmek imkânlarına sahiptirler. Sanayi kapitalizminin ilk devirlerinde bu böyle olduğu gibi, hususiyle telefon irtibatının teessüs etmiş bulunduğu zamanımızda işveren koalisyonları bittabi çok daha kolaylaşmıştır... Lokavt yasağına rağmen teşebbüs erbabı kanunî nisap haddine yakın miktarda işçiyi arzu ettikleri zaman işlerinden çıkarma imkânlarına daima sahiptirler. Bundan zarfınazar işleri daraltmak gibi mucip sebebe dayanarak zaman zaman lokavt hareketlerine başvurulduğu da malumdur. "[118]

---

117 Orhan TUNA: "Grev Hakkı, İş Mücadelelerinde Yeri ve Ehemmiyeti" İktisat Fak. Yayınları No:57, İst. 1951, s.55-58.

118 Orhan TUNA: "Grev Hakkı ..." s. 56.

Gerçekten de lokavtı, çekinmeden uygulayan işverenler çok görülmüştür. Nitekim İzmir'de bazı incir ve üzüm mağazaları sırf Cumhuriyet Bayramında, çalıştırdıkları işçilere ücret ödememek için 25 Ekim günü akşamı bütün işçilerine işi bıraktırmış ve 31 Ekim sabahı tekrar işe alabileceklerini bildirmişlerdir. Bu beş günlük işi zorunlu olarak bıraktırma düpedüz lokavt olduğu halde aldıran olmamıştır.[119] İstanbul'da da Kostantin Sedenko Tütün deposu işvereni yasa hükümlerine aldırmadan 35 işçisini işten çıkarmıştır. İş Kanunu'nun 74. maddesine göre 50'den fazla isçi çalıştıran işyerinde işçi sayısının beşte birini çıkarmak lokavt sayıldığı için 82 işçi çalıştıran Kostantin Sedenko'nun 35 işçisine birden, hiç bir bildirim yapmadan yol vermesi lokavt sayılmaktadır.[120]

Grev yasağı sırasında, haklarını aramada en doğal hakları olan greve başvuran işçilerin bu eylemleri sıkı bir şekilde takip edilir ve cezalandırılırken, yasak olan lokavt uygulamaları ise aynı şekilde takip edilmiyordu. İşçilerin ücretlerini artırmamak, hatta bayram yevmiyelerini vermemek için yüzlerce işçinin işlerine son veriliyor yerlerine yenileri alınıyordu. Aşağıda sıralayacağımız örnekler o dönemde günlük gazetelere yansıyan lokavt olaylarından birkaçıdır.

Galata'da Necatibey Caddesinde 210 sayılı işyerinde Tütün ticareti yapan Ramazan Bayrak, bir aydan beri yanında çalıştırdığı 21 tütün işçisinin işine son vermiştir. Basın, olaydan "Yeni bir lokavt hadisesi oldu" şeklinde söz etmiştir.[121]

Eyüp'te bulunan Çikvaşvili Lâstik fabrikasında sık sık lokavt yapılmıştır. 1948 yılından beri, 360 işçi çalıştıran bu işyerinde işçilere gruplar halinde yol verilmiş, hak aramaya kalkanlar da hemen işten çıkarılmıştır. Son olarak 187 işçi birden çıkarılmıştır.[122]

---

119 Gerçek Gazetesi, 3.11.1950.
120 Gece Postası, 12.6.1951.
121 Gece Postası, 11.10.1950.
122 Gece Postası, 22.8.1951.

Topkapı'da bulunan Fehmi Zorlu'ya ait lastik fabrikasında çalışmakta olan 150 işçiye topluca yol verilmiştir. Vergi borcu nedeniyle lastik kalıplarına haciz konduğu için işçilerini çıkardığını iddia eden işverenin lokavt yaptığı anlaşılmıştır.[123]

Taksim'de Kristal Gazinosunda çalışan 25 garson, işveren Hacı Hamdi Anlar tarafından işlerinden çıkarılmıştır. İşçiler arasında 27 yıldan beri aynı işverenin işyerlerinde çalışanlar da bulunmaktadır.[124]

Beşiktaş, Serencebey'de Recep Köker Tütün deposu 15 işçisini birden çıkarmıştır. İşçi sayısı bakımından bu işlem tam bir lokavttır.[125]

Ahırkapı'da kurulu Üçyıldız Lastik Fabrikasında çalışan işçilerden 45'inin işine son verilmiştir. İşverenin iç yönetmelik hükümlerine aykırı olarak fabrikada bir kısım daireleri kapayıp işçileri çıkarması lokavt sayılmış ve Bölge Çalışma Müdürlüğü işvereni mahkemeye vermiştir.[126]

Yüksek Hakem Kurulu'nun kabul ettiği ücret zamlarını vermek istemeyen Bakırköy Adil Kıraç Fabrikası işvereni işçilerin işlerine son vermiştir.[127]

Mahmutpaşa'da Yeşil Han'da Hayim Selban'a ait dokuma atelyesinde çalışan işçilerin işlerine son verilmiştir. Buna neden işçilerin ücretlerinin arttırılmasını istemeleridir.[128]

Onbir saat yerine günde sekiz saat çalışmak istediklerini söyleyen dokuma işçilerini, işveren Nurullah Narin işten çıkarmıştır. On işçinin birden işten çıkarılması üzerine soruşturma yapılmıştır.[129]

Zonguldak liman inşaatını yapan Hollanda Firması, işçileri günde 11 saat çalıştırmak istemekte ısrar etmesi üzerine işçiler sekiz sa-

123 Akın, 2.10.1951.
124 Gece Postası, 10.10.1951.
125 Gece Postası, 25.4.1952.
126 Gece Postası, 7.5.1952.
127 Gece Postası, 6.10.1952.
128 Gece Postası, 7.10.1952.
129 Gece Postası, 25.10.1952.

at çalışacaklarını bildirince olaylar çıkmıştır. İşçiler, firmanın lokavt yaptığını söylemişlerdir. 25 milyonluk liman inşaatında deniz faaliyeti tamamen durmuştur.[130]

Kiryako Pamukoğlu İplik ve Bez Fabrikası anî olarak 32 işçisine yol vermiştir. Tekstil sendikası işçi çıkarmanın lokavt olduğunu bildirmiştir.[131]

Merzifon Havaalanı inşaatında çalışan işçilerden 40'ının işine son verilmesi lokavt niteliği taşımıştır. Mc. Calfe Hamilton şirketi hakkında lokavt suçundan koğuşturma açılmıştır. Çıkarılan işçilerin tümü sendikalı ve sendika yöneticisi durumundadır.[132]

Halıcıoğlu'nda Kumbarahane caddesinde 68 No.da Ali Osman Celikkan'a ait döküm imalâthanesinde çalışan beş işçiden üçünün işine son verilmiştir. İşçilere hiç bir parasal hak tanınmamıştır. Lokavt olayı Bölge Çalışma Müdürlüğüne yansıtılmıştır.[133]

Yedikule'de Gavriyel Gavriyeloğlu Kordela Fabrikasında çalışan işçilere 6 Eylülde verilmesi gereken avansının verilmemesi üzerine işçilerin temsilcisi Rıza Güven işçilerin haklarını aramaya kalkınca işveren vekili fabrika müdürü Rıza Güven'i hemen işten çıkarmıştır. Basına bir lokavt hadisesi olarak yansıyan olayın İl Hakem Kuruluna intikali beklenmektedir.[134]

Sultanahmet Cezaevi karşısında 4 sayılı ekmek fırınında çalışan işçilerden dokuzuna işveren Ali Akpınarlı yol vermiştir. İşçilere çalışılmış günlerin ücretleri bile verilmemiştir. Sendika, lokavt olayını resmî makamlara duyurmuştur.[135]

Eyüp'te Bahariye Caddesinde Oto Yay ve Makas Fabrikası işvereni işçilerden 12'sinin işine son vermiştir, Lokavt nedeni, ücretlere

---

130 Vatan, 8.11.1952.
131 Gece Postası, 13.12.1952.
132 Gece Postası, 3.3.1953.
133 Gece Postası, 30.4.1953.
134 Gece Postası, 10.9.1953.
135 Gece Postası, 3.11.1953.

zam yapılması hakkında verilen İl Hakem Kurulu kararının uygulanmasını işçilerin istemeleridir.[136]

Küçükköy Basma Fabrikası işçileri topluca işten çıkarılmıştır. Sendika, anî olarak işten çıkarılanlara hiç olmazsa İş Kanunu'nun 13. maddesinin uygulanmasını, işçilere tazminat ödenmesini istemiştir.[137]

Eyüp Otakçılar'da Fethi Çelebi Caddesinde 45 nolu dokuma atelyesinde işveren, işçi ücretlerini düşürmüştür, bin mekiğe net 35 kuruş verilecek, her 125.000 mekiğe de 5 lira prim ödenecekken işveren bu ücretlerin altında ödeme yapmaya kalkışmıştır. Lokavt hadisesi sendikaya duyurulmuştur.[138]

Rızapaşa yokuşunda bir mensucat atölyesinde 6 işçinin ihbarsız olarak işine son verilmiştir. Lokavt olayı incelenirken atelyenin şimdiye kadar İş Kanunu kapsamına alınmadığı, kaçak çalışıldığı anlaşılmıştır.[139]

Avusturya Tütün Şirketi lokavt yapmış, 28 daimî işçiye içten çıkarılacaklarını bildirmiştir. İş bitimini neden gösteren firma yeni tütün aldığı halde işten çıkarmaları durdurmamıştır.[140]

Bazı işçilerin Sokoni-Vakum Petrol Müessesesinden keyfî olarak tek tek veya toplu halde işten çıkarıldıkları şikayetleri artmıştır. Muvakkat ikaydı ile alınan işçilerle birlikte daimî işçiler de işten çıkarılmıştır.[141]

Ankara valiliğine yapılan bir müracaatta bir İsrail şirketinin 30 işçiye birden yol verdiği bildirilmiş, lokavtın yasak olduğu hatırlatılmıştır.[142]

---

136 Gece Postası, 8.12.1953.
137 Gece Postası, 23.12.1953.
138 Gece Postası, 23.1.1954.
139 Son Posta, 10.2.1954.
140 Gece Postası, 7.3.1954.
141 Son Telgraf, 9.8.1954.
142 Vatan, 3.7.1956.

İzmir'de Şark Sanayi Fabrikası 20 işçisine birden yol vermiştir. İşveren lokavt suçuyla mahkemeye verilmiştir.[143]

Bu olayları yıl yıl sürdürmek mümkündür. Gerçek odur ki, işverenler bol bol işçi çıkarmış, yasalar ise işçi çıkarmaları önleyici hiç bir tedbir getirmemiştir.

143 Son Posta, 23.3.1956.

8

Grev Hakkını Öngören Tasarılar

Daha önceki bölümlerde şimdiye kadarki grev hakkı ile ilgili gelişmeleri, bu konuda partilerin görüşlerini sıralamıştık. Fakat yine gördük ki 1963 yılına kadar hiç bir iktidar döneminde grev hakkı yasalaştırılmamıştır.

Ancak bütün yasaklara rağmen, haklarını grev yoluyla da arayan işçilerin her geçen gün artması bu hakkın verilmesini zorunlu kılmıştır. Ama bu hak verilene kadar çeşitli engellemeler yapılmış, oyalama siyasetine gidilmiş ve ancak bazı ufak tavizler verilmiştir. Bu yüzden bütün engellemelere rağmen, grev hakkı işçi sınıfının her dönemde gittikçe ağırlığını koyarak benimsediği ve adım adım elde ettiği bir hak olmuştur. Şimdi 1950'den başlayarak çeşitli grev kanunu tasarılarına bir göz atalım.

DP'NİN GREV VE LOKAVT KANUNU TASARISI

Demokrat Parti, muhalefet yıllarında grev hakkına çok önem verdi. Bu nedenle de geniş işçi kitlelerinden oy sağlamayı başardı. İşbaşına geçtikten (1950) bir yılı aşkın bir süre sonra (Temmuz 1951) artan grev hakkı isteklerini bir süre oyalamak amacı ile 50 maddelik bir "Grev ve Lokavt Kanunu" tasarısını işçi örgütlerine gönderdi ve görüşlerini öğrenmek istedi. Tasarıda grev şöyle tarif ediliyordu:

"Muayyen bir işyeri veya işyerleri veya işkolunda çalışan işçiler adına hareket eden sendikalar veya sendika federasyonları, gerek iş

mukaveleleriyle önceden taayyün etmiş olan ve gerek işin mahiyetine ve çalışma teamüllerine göre mer'i bulunan umumî veya hususi iş şartlarının hepsi veya bir veya birkaçı yerine, kendi menfaatlerine daha uygun gördükleri başka iş şartlarının işverene kabul ettirilmemesi veyahut işçilerin kanunla veya mukaveleyle sağlanmış bulunan haklarına işverenin riayetini sağlamak, veyahut, muayyen mer'i iş şartlarına karşı itirazları bulunmayıp da sadece, bunların tatbikine dair usul ve tarzların tadilini temin etmek maksadiyle, toplu bir şekilde, muayyen veya gayrı muayyen bir müddet işi tatile karar vermelerine grev denir."

Grevin yasak olduğu işyerleri tasarıda şöyle sıralanıyordu:

"Aşağıda zikredilen işyerlerinde grev yasaktır:"

a) Millî Müdafaa Vekâleti, Dahiliye Vekâleti, Jandarma Umum Kumandanlığı ve Emniyet Umum Müdürlüğüne bağlı işyerlerinde;

b) Kanunen harp malzemesi addedilen malzeme imaleden işyerlerinde;

c) Her nevi sağlık müesseselerinde, ilâç ve sıhhî malzeme imal ve tevzi eden işyerleriyle Kızılay ve kanunla tespit edilebilecek emsali müesseselerde;

d) Yangın söndürme hizmetlerinde;

d) Ziraî işyerlerinde hasat zamanında (Muhtelif mahal ve mahsuller için hasat zamanının tarifi Ziraat Vekâletince yapılır. Ziraat Vekâletinin kararlarına karşı idarî kaza yolu açıktır.)"

Grevin yasak olduğu zamanlara tasarıda şöyle yer veriliyordu:

"Büyük yangın, su baskını, zelzele, salgın ve kıtlık hallerinde, İcra Vekilleri Heyeti, bu hallerin vuku bulduğu bölgelerde, bunların devamı müddetince grev ve lokavt ilânı yasak edilebilir."

Grevin yasak olduğu haller de tasarıda şöyle açıklandı:

"Umumî ve kısmî seferberlik ile harp hallerinde grev yasaktır.

Örfi İdare'nin carî olduğu bölgelerde, Örfi İdare Kumandanlığı, grev yapılmasını men edebilir veya izne tâbi tutabilir."

Tasarıya göre grev ilânı kollektif ve ferdî iş akitlerine son ver-

mez, kıdem tazminatı hakkına da halel getirmez. Grev ilânının, yıllık ücretli izinlere, hafta tatili ve genel tatil günlerindeki ücretlere ve her nevi işçi sigortaları prim ve ödeneklerine halel getirmeyeceği de tasarıda açıklanmıştı.

Ayrıca, grev süresince greve katılan işçilerin, işverenden ücret istemeyecekleri hükme bağlanıyor, grev kararına katılmayan işçilerin ise işyerinde çalışmaya devam etme hakları saklı tutuluyordu.

Lokavt ise şöyle tarif ediliyordu:

"Muayyen bir işyeri veya işyerleri veya işkolunda işverenler adına hareket eden sendikalar veya sendika federasyonları veyahut muayyen bir işverenin, gerek iş mukaveleleriyle önceden taayyün etmiş olan ve gerek işin mahiyetine ve çalışma teamüllerine göre mer'i bulunan umumî veya hususi iş şartlarının hepsi veya birkaçı yerine, kendi menfaatlerine daha uygun gördükleri başka iş şartlarını işçiye kabul ettirmek, veyahut, işveren veya işverenlerin kanunla veya mukaveleyle sağlanmış haklarına işçilerin riayetini sağlamak maksadı ile, muayyen veya gayrı muayyen bir müddet için işi tatil etmesine lokavt denir."

Tasarıda grev veya lokavtın ilânı için şu hüküm öngörülüyordu.

"Grev veya lokavtın ilânı halinde keyfiyet derhal Bölge Çalışma Müdürlüğüne veya bir işkolunda lokavt veya grev ilânı halinde Çalışma Vekâletine ve mahallî mülkiye âmirine bildirilir. Grev veya lokavt bu tebliğin alınmasının ertesi günü başlar."

Kanun tasarısının gerekçesi, tasarının sonuna bir sayfa halinde eklenmişti ve gerekçe şöyleydi:

"Grev hakkı modern demokrasilerde yer almış temel hürriyetlerden ve sosyal haklardan biridir. Bütün siyasî teşekküllerimiz şimdiye kadar grev hakkının ehemmiyet ve lüzumuna işaret etmişler, bu hakkı tesis edeceklerine söz vermişlerdir. Fakat, şimdiye kadar, bu vadide hiç bir müspet adım atılmamış, politika adamlarının sözleri sadece rey almaya matuf umumî mahiyette beyanlar olarak kalmıştır. Kanun teklifimiz bu boşluğun doldurulmasını istihdam etmektedir.

Grev hakkı, esası itibariyle, meslekî hak ve menfaatlerin müdafaasını gaye olarak aldığından bu maksatlar dışında grev yapılmasına cevaz verilmemiştir. Kanun teklifi grev hakkını sendika müessesesine bağlamaktadır. Teşkilatlanmamış işçilerin grevden daha ziyade zarar görebilecekleri düşünülmüştür. Sendikalarımızın inkişafı da bu yoldan temin edilmiş olacaktır.

Memleketimizin iktisadî ve içtimaî hayatında büyük sarsıntılar husule getirebilecek sahalarda ve fevkalade zamanlarda greve cevaz verilmemiştir.

Grev hakkının tabiî bir neticesi olarak lokavt da kabul edilmiş ve bu iki müessese arasında esas itibariyle bir tenazur kurulmuştur.

Anî grevlerin işçilerin menfaatini sağlamaktan çok uzak bulunduğuna ve netice itibariyle maksat meslekî hakların korunması olduğuna göre greve başlanmadan evvel grev ihtimali müeyyidesi altında bir uzlaşma zemini aranması doğru görülmüştür. Bu sebeple, bir uzlaştırma usulü teklifimizde yer almaktadır.

Grevden ve lokavtan feragat menedilmiş bulunmakla beraber grev veya lokavta başlamadan evvel bir tahkim yoluna ihtiyarî olarak gidilebilmesi temin edilmiştir.

Son fasıl grev ve lokavt haklarıyla çalışma hürriyetini ceza müeyyideleri altında bulundurmaktadır."

İŞÇİLERİN TEPKİSİ

Tasarı Ağustos ve Eylül 1951'de İstanbul'da işçi sendikalarının bir kısmının yaptığı olağan ve olağanüstü kongrelerde eleştirildi. Genel kanı şuydu: "Grev tasarısı beğenilmiyor. Grev tasarısı işçiyi değil, patronları himaye etmektedir. Bütün sendika kongrelerinde işçiler tasarının antidemokratik olduğunu belirtiyorlar."[144]

144 İşçi Hakkı, 13.9.1951.

Tasarı aynen kabul edildiği takdirde bunun işçilerin felâketine yol açacağı kanısı en yaygın inançtı. Eleştirileri şöyle özetlemek mümkündür:

Tasarının dayandığı prensip aslında hatalıdır. Zira tasarının lokavtı da içine alması, işçiler ve işverenler için aynı hakları tanıması demokrasi prensibine tümüyle aykırıdır. Bugünkü koşullara göre, patronu koruyacak bir zorunluluk yoktur. Hakkı yenen sadece işçidir. Patronu mevcut kanunlara ek olarak lokavt tasarısı ile korumanın gereği yoktur.

Tasarı, işçinin can damarı olan grevi içinden çıkılmaz bir takım hükümlerle felce uğratırken, öte taraftan esasen her türlü haksızlığı yapagelen işverene başı sıkıştığı zaman işçiyi kapı dışarı etme hakkını tanımaktadır.

Bu konuda şu örnekler ileri sürülmüştür:

Bu tasarıya göre, patron da tıpkı işçi gibi kendisine daha uygun gelen şartları, yani gündelikleri düşürüp, çalışma süresini uzatmayı, işçisine dayatabilecek ve kabul ettiremediği takdirde lokavt yapabilecektir.

Patron lokavta baş vurmadan da işçileri sudan bahanelerle birer ikişer işten atabilecektir. Üç ay süre ile lokavtını devam ettirdiği takdirde işçileriyle imzaladığı iş mukavelesi de hükümsüz sayılacaktır. Böylece işçiler, boşta kaldıkları günler için hiç bir ücret isteğinde bulunmayacaktır. Yine tasarıya göre işçi ile işveren arasında iş mukavelesi yapılırken mukavele süresince grev yapmamak kaydı konulabilecektir. İşsizliğin gün geçtikçe artmakta ve kahvelerin işsizleri almamakta bulunduğu bir sırada patron bin bir nazla işçi alırken iş mukavelesine istediği kayıtları koydurabileceği ve bu arada grev yapmamak kaydını da daima ekleyeceği doğaldır.

Sendikaların işçiler adına grevi idare edebileceği, fakat grev yerinde o sendikaya kayıtlı en az, mevcut işçi sayısından bir fazla işçisi bulunması gerektiğini tasarı koşul olarak getirmiştir.

Böylece sendikaların grevler karsısında eli kolu bağlanmaktadır. Zira bu koşulu sağlamak, pratikte çok kez olanak dışıdır.

Patron hükümetin yardımına ihtiyacı olmadan kendini koruyabilecek maddî olanaklara sahiptir. Çifter çifter avukat tutabilir ve her türlü hilei şeriyeye başvurabilir. Halbuki işçi ancak sendikası aracılığıyla haklarını yasal yollardan arayabilir. Onu, grev gibi en güçlü silâhını kullanırken sendikasının yardımından yoksun bırakmak antidemokratik bir hükümdür. Yasa, maddî olanakları patronla kıyaslanamayacak kadar düşük olan işçiyi korumak zorundadır. Oysa tasarı bu amacı gütmemektedir. Dünyanın hiç bir demokratik ülkesinde işçinin hakkı olan grev yasası çıkarılırken buna karşıt olarak patrona da lokavt hakkı tanınması şimdiye kadar görülmemiştir.

Grev yapabilmek için koşul olarak ileri sürülen bir aydan fazla zaman ise tamamen işçilerin aleyhinedir. Tasarıya göre işçi, anlaşmazlığını önce işverene yazılı olarak bildirecek, altı işgünü yanıt bekliyerek, karşılık verilmezse Çalışma Bölge Müdürlüğüne bildirecek, o da altı işgünü içinde Bakanlığa yazacak, Bakanlık da altı işgünü içinde Uzlaştırma Komisyonu teşkil edecek. Çalışma Müdürlüğüne durumu yansıtacak. Müdürlük de üç gün içinde bir komisyon toplayacak. Komisyon 10 gün içinde kararını verecektir. İki taraftan biri kararı kabul etmezse işçiler Komisyona diyecek ki: "Grev yapacağız!"

Bilindiği üzre grev, patronun en sıkışık ve işçiye en çok muhtaç olduğu sırada işçinin başvurduğu bir araçtır. İşçi ancak bu durumda grev yaparsa hakkını koparabilir. Yoksa, aradan bir ay gibi çok uzun bir zaman geçtikten sonra, bu süre içinde grev için elverişli koşullar patron tarafından ortadan kaldırılacağından, artık grev yapmanın anlamı kalmayacaktır. Sadece tasarıdaki Tahkim ve Uzlaştırma Komisyonlarının kurulması için ileri sürülen bu kayıtlar bile grevi adı var kendisi yok bir kuşa çevirmektedir.

Üstelik, bir de grevin süresi sınırlamaya uğratılmıştır. Tasarıya göre; üç aydan fazla grev yapılamaz. Yani patron üç ay sonra grevin hükümsüz kalacağını önceden bilmekte, grev yapılacağını öğrendiği andan başlayarak grevin yapılabilmesi için geçen bir aydan fazla

bir süre içinde gerekli tedbirleri alacaktır. Artık böyle bir grevden ne beklenir?

Ayrıca tasarıda siyasî grev yapmak yasağı gibi son derece elastikî bir deyim vardır. Bugün için iktisadî olaylar da politik olaylar öylesine birbirine,girmiştir ki birbirinden ayrılamaz durumlar ortaya çıkmıştır. Her olayda bunun ne kadarının politik, ne kadarının tüm olarak ekonomik olduğunu ayırma olanağı dışıdır. Öyle ise her grev karşısında, ona bir "siyaset" kulpu takıp durdurmak ve işçileri mahkemeye vererek üstelik cezalandırmak bu tasarıya göre her zaman mümkündür.[145]

DP'nin Grev Kanunu tasarısı İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nde ele alındı ve üst üste yapılan toplantılardan sonra şu prensip kararlarına varıldı:

1- Grev hakkı hiç bir suretle önlenemez.
2- Grev ilân etmek için hükümetçe öngörülen 36 işgünü geçmesi en çok bir hafta olarak düşürülmelidir.
3- Kıdem tazminatı, grev sırasında yapılacak bir usulsüzlük nedeniyle hak olmaktan çıkarılamaz.
4- İşverenlere lokavt hakkı tanınmamalıdır.

Sendikacılar yedi kişilik bir komite seçti ve bunların tasarıyı eleştiren ve işçilerin isteklerine göre alması gerekli şekli saptayan bir rapor hazırlaması kararlaştırıldı.

Seçilen komitede şu işçiler yer aldı:

Şeref Hivel, Zühtü Tetey, Süreyya Birol, Üzeyir Kuran, Mehmet Güler, İbrahim Bilge, Mehmet İnhanlı.

Tütün İşçileri Sendikası da, tasarıyı eleştiren bir rapor hazırladı ve üyelerine duyurdu. Bunda da ilginç görüşler yer aldı. Bu rapordan bir bölüm verelim:

"Grev hakkını vaat eden DP'nin amacı ortadadır:

---

145 İşçi Hakkı, 13.9.1951.

Nazarî olarak grev hakkını tanımak, fakat gerçekte grev hakkını kullanılmaz duruma getirmek. Çünkü tasarıya bakıldığında 1. maddeye göre işçiler ve sendikalar grev ilân etmek hakkına haizdirler. Ancak bu hak tam değildir. Birçok bakımlardan kayıt altına alınmıştır, sınırlandırılmıştır.

Tasarının ikinci maddesine göre 50 işçiden az işçi bulunan işyerlerinde on işçi, 50'den 100'e kadar çalışan işyerlerinde işçi sayısının dörtte biri, 500'den fazla işçi çalışan işyerlerinde en az 100 işçi iş şartlarından veya bunların uygulamasından doğan nedenlerle doğacak anlaşmazlıklarda grev ilân edilebilir. Buna göre tasarıda yer almayan nedenler yüzünden grev yapılamaz. Bir sendikanın grev ilan edebilmesi için söz konusu işyerindeki işçilerin yüzde 50'den fazlasının sendikaya üye olması gerekir. Böylece grev hakkı bir taraftan grevin nevi, öte yandan grevi ilân edecek işçilerin sayısı bakımından sınırlanmıştır. Dayanışma grevi olsun, siyasî grev olsun tasarıda tarif edilen grev türünden başka her türlü grev yasaktır. Bu yasaklama her şeyden önce bilimsel ölçülere aykırıdır."

Tütün İşçileri Sendikası ekonomi ile politika arasındaki ilişkiye dikkatleri çekti ve şu açıklamaları yaptı:

"Siyasetle iktisat arasında kesin sınırlar yoktur. En küçük bir gündelik sorun, icabında politik bir anlam alabilir. Öyle sorunlar olur ki bunlar iş koşulları ile ilgili olduğu kadar politiktir de. Örneğin işçilerin bir sendikaya üye oldukları veya bir grev sırasında aktif rol oynadıkları için işveren tarafından işlerinden kovuldukları takdirde bu hem iş koşullarıyla ilgilidir, hem de politiktir.

Bugün Fransa ve İtalya gibi bir çok ileri endüstri ülkelerinde basit bir gündelik veya işgünü anlaşmazlığı kabine bunalımlarına yol açmakta, bu yüzden kabineler düşmekte, yahut aylarca kurulamamaktadır. Böyle bir kabine bunalımı sırasında, örneğin ücret nedeniyle çıkacak bir grevin politik sayılmayacağını kim temin edebilir?

"Grev Hakkı" adlı kitabında Üniversite Profesörlerinden Orhan Tuna bu konuda "mamafih siyasî grevlerin diğer grevlerden tefrik

işinin (ayrılmasının) hiç değilse ilk bakışta pek kolay olmadığını burada işaret etmek yerinde olur." diyor. 14 Ağustos 1951 tarihli Yeni Sabah Gazetesinde yayınladığı "Kârlara Tahdit, Ücretlere Zam" adlı makalesinde Ord. Prof. Şükrü Baban "Politika ile iktisat, süt ile su gibi ayrılması zor bir surette yekdiğerine karışıyor" demekle bu gerçeği kısmen olsun açıklamak mecburiyeti duymuştur.

Siyasî grevle iktisadî grev kesin olarak ayırt edilmediğine göre siyasî grevin yasak edilmesi neticede grev hürriyetini ortadan kaldırır. Çünkü her grevde siyasî bir yön bulmak mümkündür. Bu yasak aynı zamanda demokrasiye, İnsan Haklarına aykırıdır.

Dayanışma grevine gelince, bu; işçiler arasındaki dayanışma duygusunun geniş çapta fiilen ifadesidir. Çoğu kez bir kısım işçinin meslekî isteklerini desteklemek için ilân edilir. Bu duruma göre; dayanışma grevlerinin yasak edilmesi işçiler arasında dayanışma duygusunun büyük bir ölçüde gelişmesine engel olmaktan başka bir maksatla açıklanamaz. Bugün hiç bir demokratik memlekette grevler siyasi, siyasî olmayan diye ayırt edilmez. Dayanışma grevi yasak değildir. Esasen grev hakkı bir bütündür, parçalanması demek, yok edilmesi demektir. Tasarının 4i ve 5. maddelerine göre İş Kanunu kapsamına girmeyen iş yerleri ile tasarıda sayılı belli başlı iş yerlerinde grev yapmak yasaktır. Böylece tarım işçileri, deniz ve hava taşıma işçileri, devlet demir ve karayolları işçileri, elektrik, su, havagazı işçileri gibi işçi sınıfının en büyük kitlesini teşkil eden işçiler grev hakkından yoksun bırakılmıştır. Demokrasiye ve insan haklarına uygun olmayan bu yasak, aynı zamanda Anayasanın 69. maddesine de aykırıdır. Bu maddeye göre "Türkler kanun karşısında eşittirler ve ayrıksız kanuna uymak ödevindedirler."

Tasarının gerekçesi, Anayasaya aykırı olan bu durumu izah edememiştir. Sadece "hemen birçok memleketler mevzuatında olduğu gibi" kaydını koymuştur.

Önce belirtelim ki birçok memleketler mevzuatında bu yasak yoktur. Aralarında Yunanistan da bulunmak üzere Fransa, İtalya, İn-

giltere, Amerika gibi memleketlerde bahis konusu işçiler değil, memurlar dahi grev hakkına sahiptir. Kaldı ki birçok memleketlerde bu yasağın bulunması bizde bulunmasını gerektirmez.

Memlekette fevkalade hallerin ilân olunması takdirinde Bakanlar Kuruluna lüzum görülen yerlerde ve işkollarında grevi yasaklamak yetkisi tanınmıştır. Bizzat tasarının itiraf ettiği gibi bu yetki grev hakkını takyit edici (sınırlayıcı) bir nitelik taşımaktadır. Olağanüstü durum ilânı Bakanlar Kuruluna ait bir takdir meselesidir. Bakanlar Kurulu siyasî endişelerle her zaman böyle bir hal ilân edebilir. Örneğin memleket çapında genişleme istidadını gösteren bir grev hareketini bile bizzat olağanüstü bir durum sayabilir ve grevleri yasaklayabilir. Bu konuda en doğrusu işçinin iyi niyetinden haksız yere şüphe etmemek ve onun gerçekten olağanüstü hallerde dikkatli olacağına inanmaktır.

Tasarının 7. maddesine göre bir grev üç aydan fazla süremez. Sürerse taraflar mukavele hükümleri ile bağlı sayılamazlar. Tek başına bu madde grevi neticesiz bırakmaya yeterlidir. Grevin üç aydan fazla sürmeyeceğini bildiği için işveren, henüz Uzlaştırma safhasında iken gerekli bütün tedbirleri alarak, sonucu sükûnet içinde bekleyecektir. Üç ay dolar dolmaz mukavele fesholunmuş sayılacağına göre yeni işçiler alabilecektir. Böylece grev de hiç sonuç vermeyecektir. Şüphesiz ki bu durumu önceden kestiren işçiler kolay kolay greve başvurmayacaklardır. Yahut başlamış oldukları greve devam edemeyeceklerdir. İşverenin şartlarını kabul etmek zorunda kalacaklardır. Her iki durumda da grev hakkı kullanılır bir hak olmaktan çıkmaktadır."[146]

---

146 İşçi Hakkı, 1.12.1951.

HÜRRİYET PARTİSİNİN KANUN TASARISI

Tahmin edileceği gibi kanun tasarısı, tasan olarak kaldı ve DP iktidarı grev hakkını işçilere tanımadı. Buna karşılık DP'den ayrılanların da aralarında bulunduğu bir grup politikacının kurduğu Hürriyet Partisi milletvekillerinden Prof. Fethi Çelikbaş, Dr. İbrahim Öktem, Turan Güneş ve Sabahattin Çıracıoğlu işçilere grev ve işverenlere lokavt hakkını tanıyacak bir tasarı hazırladılar (Temmuz 1957). Turan Güneş'in tasarı ile ilgili olarak yaptığı açıklamadan anlaşılıyordu ki bu tasarıyı 1 yıl kadar önce Sabahattin Çıracıoğlu (avukat, sendika hukuk danışmanlarından), İbrahim Öktem ve kendisinin işçilerle yaptıkları görüşmelerden sonra hazırlamışlardı. Tasarı, Sendikalar Kanunu'nun bir devamı ve tamamlayıcısı niteliğindeydi. Seçimlerden önce Meclise vereceklerini işçilere vaat etmişlerdi. Bu vaatlerini tutuyorlar ve tasarıyı Meclise getirmiş oluyorlardı. Turan Güneş'in (Şimdi CHP'li, eski Dışişleri Bakanı, Prof. Turan Güneş) basın toplantısında konuyla ilgili olarak söyledikleri arasında şunlar da yer alıyordu:

"Siyasî Partiler Mecliste temsil vazifelerini yaptıkları müddetçe vatandaşlara vaat etlikleri menfaatleri bir teşri devresinde sağlamaya çalışmalıdır. Biz ileride iktidara geçersek neler yapacağımızın işaretini bugünden veriyoruz. Grev, cemiyette içtimaî muvazeneyi sağlayan tedbirler arasındadır ve partimizin programında yer almıştır. Daha önce Dr. Öktem'in de söylediği gibi Hürriyet Partisi bu memlekette zenginin daha zengin, fakirin daha fakir olması yolundaki iktisadî politikayı tasvip etmemektedir."[147]

Tasarıya imza atanlardan Sabahattin Çıracıoğlu da şunları açıklamıştı:

"Biz grevi işçilerin sosyal ve ekonomik haklarının korunması için bir vasıta ve demokrasi nizamı içinde sendika hürriyetinin bir

147 Dünya, 4.7.1957.

tezahürü olarak kabul etmekteyiz. Esasen grev hakkı sendika hürriyetini tamamlamaktadır. Bugüne kadar siyasî iktidarlar tarafından tanınmak istenmeyen bu hak, Türk işçisine mutlaka verilmelidir. Türk işçisine her suretle inanıyor ve itimat ediyoruz."[148]

Ancak tasarı, Meclis gündemine bile getirilemedi.

Hürriyet Partisi milletvekillerinin grev tasarısına göre grev hakkının önemi şöyleydi:

"Grev hakkı esas itibariyle meslekî hak ve menfaatlerin müdafaasını gaye olarak aldığından bu maksatlar dışında grev yapılmasına cevaz verilmemiştir. Kanun teklifi grev hakkını sendika müessesesine bağlamaktadır. Teşkilâtlanmamış işçilerin grevden daha ziyade zarar görebilecekleri düşünülmüştür.

Memleketimizin iktisadî, içtimaî hayatımızda büyük sarsıntılar husule getirecek sahalarda fevkalade zamanlarda greve cevaz verilmemiştir. Grev hakkının tabiî bir neticesi olarak lokavt da kabul edilmiş ve bu iki müessese arasında bir tenazur kurulmuştur.

Anî grevlerin işçilerin menfaatini sağlamaktan çok uzak bulunduğuna ve netice itibariyle maksat, meslekî hakların korunması olduğuna göre, greve başlamadan evvel grev ihtimali müeyyidesi doğru görülmüştür.

Grevden ve lokavtan feragat menedilmiş bulunmakla beraber, bunlara başlamadan evvel bir tahkim yoluna ihtiyarî olarak gidilebilmesi temin edilmiştir.

Son fasıl, grev ve lokavt hakları ile çalışma hürriyetini ceza müeyyideleri altında bulundurmaktadır."

Tasarının 1. maddesi şöyledir:

"Sendikalar ve muayyen bir işkoluna dahil sendikalardan teşekkül eden federasyonlar, bu kanun hükümlerine uymak suretiyle grev ve lokavt ilân etmek hakkını haizdirler."

---

148 Dünya, 4.7.1957.

İkinci maddede "grev işçilerin kendi menfaatlerine daha uygun gördükleri iş şartlarının işverene kabul ettirilmesi veya işçilerin haklarına işverenin riayetini sağlamak veya mer'i iş şartlarının tatbikine dair usul ve tarzların tadilini temin etmek maksadı ile, toplu bir şekilde muayyen veya gayri muayyen bir müddet için işi tatile karar vermek" şeklinde tanımlanmıştır. Grevin yasak olduğu yerler tasarının 3. maddesinde şöyle sıralanmıştır:

Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Jandarma Umum Kumandanlığı ve Emniyet Umum Müdürlüğüne bağlı işyerlerinde, kanunen harp malzemesi imal eden işyerlerinde, her nevi sağlık müesseselerinde, ilâç ve sıhhî malzeme tevzi eden işyerlerinde, Kızılay'da, yangın söndürme hizmetlerinde ve ziraî işyerlerinde, hasat zamanında grev yapılamaz. Ayrıca 4. maddede yangın, su baskını, zelzele, salgın hastalık ve kıtlık hallerinde bu felâketlerin vuku bulduğu bölgelerde grev ve lokavtın muvakkaten yasak edilmesi öngörülmüştür. Bu hakkı Bakanlar Kurulu kullanacaktır.

Ayrıca 5. maddede umumî ve kısmî seferberlik ile harp zamanlarında grevin yasak olduğu, 7. madde'de de grev ilanıyla ferdî ve kollektif iş akitlerine son verilmeyeceği, kıdem tazminatına halel vermeyeceği, yıllık ücretli izinlere, hafta tatili ve genel tatil günlerindeki ücretlere ve her nevi işçi sigortaları prim ve ödeneklerine halel getirmeyeceği belirtilmiştir.

Tasarının 8. ve 9. maddelerine göre de grev süresince işveren başka işçi çalıştıramayacaktır.

Tasarının Üçüncü Faslında Uzlaştırma konusu ele alınmış ve grev veya lokavt başlamadan önce tarafların Uzlaştırma Kuruluna gitmeleri zorunlu görülmüştür.

Tasarı, işçi çevrelerinde olumsuz karşılanmış ve lokavta yer verilmesi eleştirilmiştir.

Ne bu tasarı, ne de daha sonrakiler hiç bir zaman kanunlaşmadı. İşçilerin grev hakkını yasal olarak elde etmeleri uzun bir süre daha engellendi.

1962 TASARISI

Grev hakkı, ancak 1961 Anayasası ile tanındıktan ve 1962'de Meclise sunularak 3.9.1962'de ilk komisyona havale edilen, Genel Kurulun da 19, 24, 26 Nisan 1963 günkü birleşimlerinde öncelik ve ivedilikle görüşülerek kabul edilen ve Cumhuriyet Senatosuna havale edildikten sonra Senatoda kurulan Geçici Komisyonda değişikliklere uğrayan, Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunda da 10.7.1963'te yine değişikliklere uğrayan ve yeni madde eklenmesi ve geçici maddeler konulmasıyla yeni bir şekil alan tasarının kanunlaşmasıyla işçilere kısmen tanınmıştır.

Bu tasarı henüz Mecliste görüşülmeye başlanmadan önce Türk-İş Konfederasyonu Temsilciler Meclisini toplantıya davet etti ve tasarıyı sendikacıların eleştirmesini, Türk-İş'in son görüşünün saptanmasını sağlamaya çalıştı. Şimdi bu önemli olay üzerinde durmak ve bugün yürürlükte olan yasanın kabul edilişi sırasında ortaya çıkan çeşitli görüşleri ele almak gerekir.

TÜRK-İŞ TEMSİLCİLER MECLİSİ VE TOPLU SÖZLEŞME, GREV TASARISI

8 Nisan 1963 günü Ankara'da toplanan Türk-İş Temsilciler Meclisi Sendikalar Kanunu tasarısı ile Grev Lokavt tasarısını nasıl inceleyeceğini çeşitli önerilerden sonra saptadı. Toplantıya katılan Türkiye İşçi Partisi kurucuları ve üyeleri sendikacılar lokavtın hak olmadığını dile getirdiler. Ancak Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy "Lokavt hakkı yok, dersek dünyada gülünç oluruz, dünya literatüründen haberdar değil Türk sendikacılar, derler. Bu duruma düşmemek isteriz" şeklinde bir konuşma yapınca sendikacılar arasında fırtına koptu. Cenan Bıçakçı, Kemal Türkler, Şaban Yıldız hemen lokavt aleyhine ve Demirsoy'un ifadesine tepki gösterdiler. Ancak konu TİP'lilere karşı tavır alma şeklinde geliştirilmek istendi. Adnan Başaran

"Ağızları da yırtacağımız zaman gelir" şeklinde konuşunca Şaban Yıldız:

"Kimsenin ağzını yırtamazsınız, işte söylüyorum: İşçi Partiliyim, ne olacak?" diye lokavtı savunanlar karşısında TİP'lilerin yılmadıklarını açıklamış oldu.

Bu hava, TİP'in hazırladığı bir eleştiri metninin Türk-İş Temsilciler Meclisine katılan sendikacılara dağıtılmasından çıkmıştı. TİP Genel Merkezinin "Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu Tasarısı ile Sendikalar Kanunu Tasarısı Hakkında Genel Görüşler" başlıklı eleştirisinde ne kadar haklı olduğu, yıllarca sonra lokavtı savunanların da lokavta karşı çıkması ve öteki gelişmelerle ortaya çıktı.

Bugün yürürlükte olan yasanın, henüz tasarı halindeyken TİP'in yetkili uzmanları ve sendika yöneticileriyle yaptığı ısrarlı ve sürekli çalışmaları sonunda hazırlanan Genel Görüşler bugün de içinde hâlâ savunulmakta olan fikirleri ve anlayışı getirmiş olması açısından önemli bir belge niteliğindedir ve 1963 Nisanındaki sosyalist eleştiri örneği olarak da dikkate değer bir tavrı ortaya koymaktadır. Bu bakımlardan TİP'in, Türk-İş Temsilciler Meclisinde fırtına koparan görüşlerini aynen veriyoruz:

TİP'İN GÖRÜŞLERİ

Bu tasarılar işçi sınıfımıza 17 yıldır süren mücadelesi ile orantılı ve Türk genel oyunun beklediği ve umduğu hakları getirmiyor. Grev kanunu tasarısı Anayasamızın 47. maddesinde yer alan grev hakkını Anayasanın açık hükümlerine ve sosyal adaletçi ruhuna tamamen aykırı bîr zihniyetle son derece sınırlamıştır. Bu tasarı hükümlerine göre; mübalağaya kaçmadan grevin yalnız sözünün anıldığı ileri sürülebilir. Gerçekten de tasarıya göre grev ancak şu üç şekilde ve o da bir takım kayıt ve şekillere tâbi tutularak tanınmış bulunmaktadır.

Bilindiği gibi:

1- İşverenin toplu sözleşmeye yanaşmaması halinde

2- Uzlaştırma kurulunun tavsiyeleri üzerine toplu sözleşme imzalamaya işverenin razı olmaması halinde
3- İşverenin toplu sözleşme hükümlerine, mevzuata, örf ve âdete aykırı olarak işçilere tanınmış olan haklara saygı göstermemesi halinde işçi teşekküllerinin greve başvurabilecekleri kabul edilmiştir.

Bunun için de grev başlamazdan önce greve karar veren teşekkülün oldukça zor ve uzun sürecek bir takım usulî muameleleri yerine getirmesi de şart koşulmuştur. Oysa Anayasamızın 47. Maddesi grev kavramını çok daha geniş tutmuş ve işçilerin işverenlerle olan münasebetlerinde iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacı ile greve hakları olduğunu kabul etmiştir. Bundan açıkça anlaşıldığına göre grev hakkı yalnız mevcut durumun korunması için değil, aynı zamanda işçi sınıfının ekonomik ve sosyal durumunu iyileştirmek, kısacası insanca yasayabilmek için de başvurabileceği meşru bir haktır. Tasarı bu hakkın kullanılışını yukarıda işaret olunan 3 hale inhisar ettirmiş olmakla grev hakkını yalnız durumun korunması için kullanılır bir hak menzilesine indirmiş bulunuyor. Bunun tek istisnası grev hakkının yeni şartlar getirecek toplu sözleşmenin imzalanması yolunda da kullanılabilmesi halinde mevcut görülüyorsa da tasarının diğer hükümleri karşısında bu imkânın da son derece sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

Beri yandan gerek hükümete, gerekse çalışma bakanlığına başlamış bir grevi durdurmak konusunda tasarının tanımış bulunduğu yetkiler de grev hakkının varlığını ve özünü zedeleyici mahiyettedir. Bundan başka, tasarıda grevin maksat bakımından tarif edilmemiş olması tatbikatta büyük mahzurlar doğurabilecek mahiyette bir eksiktir. Gerçekten de tasarı grevleri kanunî ve kanun dışı grev olmak üzere ikiye ayırmış ve kanun dışı grevleri Anayasaya göre değil, tasarının kısıtlayıcı hükümlerine göre tayin etmiştir. Böylece sırf şekil ve usûl noksanları yüzünden esasında haklı, Anayasaya uygun ve meşru olan bir grevin "kanun dışı grev" sayılması, böyle bir greve

yani esasında Anayasaya uygun olarak yapılan bir greve başvuranların oldukça ağır cezalara çarpılmasını tasarı uygun görmüştür. Bundan dolayı Türkiye İşçi Partisi, grevin tarifine Anayasadaki hükmün de eklenmesini şart görerek maddenin şu şekilde kaleme alınmasını teklif etmektedir:

Madde 17 — İşverenle iktisadî ve sosyal durumları korumak veya düzeltip iyileştirmek amacı ile bir işkolunda veya işyerinde faaliyetin büsbütün veya kısmen durmasına sebep olacak biçimde, işçilerin anlaşarak topluca işi bırakmalarına grev denir.

Grev halinde işyerinin işçiler tarafından işgali; işyerindeki üretim araçlarının, iptidaî ham veya yardımcı madde ve araçların veya işyerinde üretilen mal ve maddelerin işyerinden dışarı çıkarılmasını önlemek veya işyeri etrafında topluca bulunmak veya işyerine yeni işçiler alınmasına engel olmak gibi grevin başarı ile yürütülmesi için başvurulması zorunlu olan fiiller, grevin ayrılmaz, vazgeçilmez temel unsurlarıdır.

Grevin bu vazgeçilmez temel unsurları ile birlikte kullanılması hali saldırısız ve silâhsız olduğu sürece, kamu düzenine, mülkiyet hakkına, çalışma hürriyetine, genel ahlâka ve millî güvenliğe aykırı bir fiil olarak görülemez, gösterilemez.

Ayrıca toplu sözleşmenin süresi boyunca mutlak olarak grev yapılamayacağı hususundaki hüküm de grev hakkının özünü zedeler mahiyettedir. Gerçekten de toplu sözleşme imzalandığı sırada tahmin edilmesi mümkün olmayan bazı yeni şartların sonradan meydana gelmiş olması toplu sözleşmeyi imzalamış bulunan işçi teşekkülünün ve dolayısı ile işçilerin menfaatlerini önemli ölçüde haleldar etmiş, onları zarara sokmuş dolayısı ile de Anayasanın teminatı altında bulunan ekonomik ve sosyal haklarında bir gerileme meydana getirmiş olabilir. Bu gibi vaziyetlerde toplu sözleşmenin yeniden gözden geçirilmesi ve bu yeni duruma uydurulması adalete uygun düşer. Veyahut teknik ve teknolojik ilerleme sonunda işverenin elde ettiği kârlar aşırı ölçüde yükselmiş bulunabilir. Bundan dolayı da

toplu sözleşmenin bu yeni şartlara göre yeniden değerlendirilmesi gerekir. Bütün bu durumlar Medenî Hukukta artık klasikleşmiş olan "emprevizyon" nazariyesine çok benziyen ve bu nazariyenin kapsamına girmesi gereken bir manzara göstermektedir. Bundan dolayı tasarının toplu sözleşme süresince grev yapılamayacağı hükmü de yersizdir. Tasarıdan mutlaka çıkarılmalıdır.

Tasarının önemle üzerinde durulacak bir yanı da lokavtı greve eşit bir hak olarak kabul etmiş olmasıdır. Oysa grev ve lokavt birbirine muvazi eşit nitelikte şeyler değildir. Grev, bilindiği gibi işçilerin durumlarını korumak veya daha iyiye götürmek yani, emeği ile yaşayan binler ve yüz binlerce insanın çağdaş uygarlığın nimetlerinden yararlanmak amacı ile giriştiği bir toplu direnme hareketidir. Çağdaş devlet anlayışı içinde böyle bir hak temel hakların başında yer alır. Çağımızın devleti demokratik, sosyal bir devlet anlayışı içinde düzenlenmiştir. Emeği ile yaşayan yüzbinlerin ve milyonların toplumda hakkettikleri yeri almaları ve insanca yaşama şartlarına kavuşmaları için başvurulan grevle, milyonları veya yüzbinleri sadece, birkaç kişinin özel çıkarlarını sağlamak amacı ile işsizliğe ve açlığa mahkûm etmesi yetkisi elbette eş tutulamaz. Çünkü ne denirse denilsin lokavt işverenin özel çıkarı için binlerce kişiyi ve ailelerini işsizliğe, yoksulluğa ve açlığa mahkûm etmesi gibi korkunç ve her halde insan hak ve hürriyetleri ve sosyal adalet ilkeleriyle asla bağdaşamayacak bir sonuç doğurmaktadır.

Meseleye Anayasamız ışığında bakıldığı takdirde de lokavtın bir hak olarak tanınmayacağı bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmaktadır. Anayasamız temel haklara dayanan demokratik ve sosyal bir devlet düzeni getirmiştir. Anayasamızın 10. maddesi kişinin temel hak ve hürriyetlerini ve fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri devletin kaldırmakla görevli olduğunu ve insanın maddî ve manevî varlığını geliştirme için gerekli şartları hazırlayacağını ifade etmektedir. Beri yandan Anayasamız 3. bölümünde devleti

herkesin insanca yaşaması ve insanlık haysiyetine yaraşır şartlara kavuşması için belirli görev ve ödevlerle yükümlemiştir. Özellikle 41. maddede iktisadî hayatın tam çalışma esasına ve herkesin insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış sağlanması amacına göre düzenleneceğini, 42. Maddede de çalışmanın herkes için bir hak ve ödev olduğunu belirttikten sonra devleti çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadî ve malî tedbirlerle çalışanları korumaya ve çalışmayı desteklemeye, işsizliği önleyici tedbirler almaya zorunlu tutmuştur.

Bütün bu hükümler karşısında lokavtın bir hak olarak ele alınması elbette mümkün değildir. Çünkü devletin bir yandan işsizliği önlemekle, herkese iş sağlamakla ve vatandaşlara, özellikle çalışanlara insanlık haysiyetine yaraşır hayat şartları hazırlamakla görevlendirilmiş olması bir yandan da aynı devletin çalışan insanların issizliğe, açlığa ve yoksulluğa mahkûm edilmesini bir hak olarak tanıması elbette ki düşünülemez. Kaldı ki Anayasanın 46. Maddesi sadece grevden bahsetmiş, lokavta yer vermemiştir. Anayasa gerekçesinde lokavtın insan hakları arasında yer alamayacağı hususunun açıkça belirtilmiş olması da görüşümüzün doğruluğuna bir işarettir.

Aynı gerekçede lokavtın greve muvazi olarak alelade bir kanunla düzenleneceği hakkındaki ifade açık bir çelişme ve herhalde bir tavizden başka bir şey değildir. Çünkü Anayasamızın insan haklarına dayandığı gerek Anayasanın başlangıcında, gerekse ilk 62 maddesinde her vesile ile kuvvetle belirtildikten sonra insan hakları arasında bulunmadığı itiraf edilen bir davranışın, yani lokavtın alelade bir kanunla, düzenlenemeyeceği, düzenlendiği takdirde bu kanunun Anayasaya aykırı olacağı aşikârdır. Bundan dolayı Türkiye İşçi Partisi, tasanda lokavtla ilgili madde ve hükümlerin çıkartılmasını zorunlu görür.

Sendikalar Kanunu Tasarısına gelince:

Türkiye İşçi Partisi, sendika konusunun ayrı bir kanunla düzenlenmesine lüzum olmadığı ve bu yola gidilmesinin, Anayasanın açık hükümleri karşısında aciz sayılamayacağı kanısındadır.

Gerçekten de Anayasanın 46. Maddesi sendika kurma hakkı konusunda çalışanlar ve İşverenlerin önceden izin almaksızın sendikalar ve sendika birlikleri kurma hakkına ve bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahib olduklarını ifade ettikten sonra son fıkrasında aynen "sendika ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz" demek suretiyle sendikaların umumî hükümler dairesinde yani Medeni Kanunun cemiyetler hakkındaki hükümlerine göre serbestçe kurulacaklarını ve bu kuruluşun özel kanunlarla sınırlanıp düzenlenemeyeceğini ifade etmiş bulunmaktadır.

Bu görüş aynı maddenin işçi niteliğini taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin sendika kurma haklarının kanunla düzenleneceğini ifade eden ikinci fıkrası karşısında büsbütün kuvvet kazanmaktadır.

Anayasa İşçi ve işveren sendikaları kurma hak ve hürriyetini özel kanunlarla düzenlenebileceğini kabul etmiş olsaydı, şüphe yoktur ki ikinci fıkra hükmünü yalnız kamu hizmeti görevlilerine değil, genel olarak çalışanlara ve işverenlere de teşmil ederdi. Şu nokta dikkatten kaçırılmamalıdır ki alelade kanunlarla düzenlenmesi gereken durumlar hakkında açık hükümler sevketmiştir. Mesela 47. maddenin son fıkrasında grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir denilmektedir. Oysa sendika kurma hakkı için bu yolda bir işaret mevcut olmadığından başka yukarıda belirtildiği gibi kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları için kanun sevkedilecegini ifade etmekle Anayasamız, çalışanlar ve işverenlerin sendika kurma haklarını Medenî Kanun hükümleri muvacehesinde serbestçe kullanabileceklerini, ancak sendikaların tüzüklerini, yönetim ve işleyişlerini demokratik esaslara uydurmakla yükümlü bulunduklarını kabul ve ilân etmiştir.

Bundan dolayı Türkiye İşçi Partisi sendikalar kanunu tasarısının yersizliği inancındadır. Bu tasarının kanunlaşmaması isteğindedir. Bununla beraber aşağıda görüleceği üzere bu tasarının kanunlaşması halinde tasarının birçok madde ve hükümlerine cephe almaktan da geri kalmamıştır.

TOPLU SÖZLEŞME, GREV VE LOKAVT KANUN TASARISI HAKKINDA GÖRÜŞLERİMİZ

Madde 1 - Hizmet akdi terimi yerine iş akdi veya iş bağıtı terimi kullanılmalıdır. Hizmet akdi teriminin kullanılmış olması tatbikatta derin anlaşmazlıklara yol açabilir.

Madde 3 - Maddenin son fıkrasında "sona eren toplu sözleşmenin hizmet akdi hükmü olarak devam edeceği" belirtilmiştir. Bunun yerine "toplu sözleşmenin yürürlükte kalacağı" şeklinde bir ifadenin kullanılması açıklık bakımından yerinde olacaktır.

Madde 7 - 3. fıkra iki yönden sakıncalıdır:

1- Aynı işyerinde birden fazla sendikanın kurulmasına yol açar, sendikaların bölünüp parçalanmalarını teşvik eder.

2- Sendikaların kurulmasında kabul edilmiş olan işkolu esasına aykırıdır.

Madde 8 - Bu maddeye bir fıkra eklenmesi yerinde olur. Şöyle ki:

Toplu sözleşmeye taraf olmayan sendikaların teşmil kararına itiraz haklan mahfuz tutulacaktır. Bölge Çalışma Müdürlükleri kanalı ile Çalışma Bakanlığına yapacakları itiraz üzerine taraf olmayan sendika Toplu Sözleşme dışında kalacaktır.

Madde 10 - Bu maddeye 3 bakımdan itiraz ediyoruz:

1- Her ilde Bölge Çalışma Müdürlükleri yoktur. 2- Her ilde İş Mahkemesi yoktur. 3- İtirazın çözümleri için tanınan süreler çok uzundur. Bu itirazların hepsi yapıldığı farzedilse 28 iş günü mesele sürüncemede kalacaktır ki makul bir süre sayılamaz. Bundan dolayı her merciin itirazı 24 saat içinde halletmesi hükmü kanuna konmalıdır. Beri yandan Çalışma Müdürlükleri ile İş Mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde Asliye mahkemeleri itirazları karara bağlama yetkisi ile görevlendirilmelidir.

Madde 12 - Bu madde toplu sözleşme yapacak olan işçi sendikalarına çok ağır bir külfet yüklemektedir. Toplu sözleşmenin yapılacağını Bölge Çalışma Müdürlükleri ile Çalışma Bakanlığı sözleş-

mede taraf olmayan ilgililere doğrudan doğruya bildirmelidir. Bunun için bir işkolunda veya bir işyerinde toplu iş sözleşmesi yapmaya kendisini yetkili gören işçi sendikası keyfiyeti Çalışma Müdürlükleri veya Çalışma Bakanlığına bildirmekle yetinir. Çalışma Bakanlığına bu külfet yüklenmek istenmiyorsa bu madde tamamen kaldırılmalıdır.

Madde 17 - Tarifin unsurları arasından "işin en önemli ölçüde aksaması" ibaresinin çıkarılması gerektir. Gerek bilimsel tariflerde, gerekse demokratik memleketlerin kanunlarında böyle bir ibareye rastlanmamaktadır. İkinci bent de kaldırılmalıdır, lüzumsuzdur.

Madde 18 - Lokavt Anayasamız karşısında bir hak sayılamayacağına ve Anayasamızın 47. maddesinde de yer almadığına göre bu maddenin tamamen kaldırılması gerekmektedir.

Madde 19 - Bu maddenin lokavtla ilgili hükümleri çıkartacaktır. Grev hakkındaki hükümlerine gelince grev hakkının kullanılması: 1- İşvereni toplu sözleşme çağrısına uymağa zorlamak; 2- İşvereni uzlaştırma kurulunun tavsiyelerine uymaya zorlamak; 3- İşçiye veya işçi teşekkülüne kanunların, örf ve âdetlerin veya toplu iş sözleşmesinin sağladığı hakların toplu iş sözleşmesiyle bağlı olan işveren veya işveren teşekkülü tarafından onun teşviki veya tahriki ile bozulması halinde bu duruma son vermek;

hallerine inhisar ettirilmiştir. Görüldüğü gibi grev hakkının kullanılması Anayasanın 47. maddesi hükümlerine aykırı bir şekilde kısıtlanmış bulunmaktadır. Gerçekten de Anayasamıza göre işçiler "iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacı ile" grev yapmak hakkına sahiptirler. Oysa bu maddeye göre grev hakkı, yalnız yukarıda sayılan 3 hal ile sınırlandırılmıştır. Bundan dolayı bu maddeye Anayasanın 47. Maddesinde yer alan grevin amacı hakkındaki açıklama eklenmelidir.

Bu maddede yer alan ve mahkeme kararı ile ihtiyati tedbir olarak grevin durdurulması hakkındaki hüküm mutlaka maddeden çıkarılmalıdır.

Beri yandan toplu sözleşme Anayasada yer alan bir haktır. Ve bu itibarla intizamı ammeye taalluk eden bir konudur. Bundan dolayı işverenin toplu sözleşmeye yanaşmaması halini akit serbestisi çerçevesi içinde mütalaa etmek yersiz olur. İşverenin toplu sözleşmeye kanunî müeyyidelerle yani, hapis ve ağır para cezası tehdidi ile zorlanması zarureti vardır. Bu maddeye bu yolda bir fıkranın eklenmesi tatbikatta bir çok anlaşmazlıkları ve özellikle işçilerin toplu sözleşmenin yapılamamaması neticesinde karşılaşacakları telâfi edilmez zararlardan koruyacaktır.

Madde 20 - Grev yasakları belirtilirken Anayasanın II. Maddesi gözden uzak tutulamaz. Bilindiği gibi bu maddeye göre "kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunulamaz". Bundan dolayı 20. Maddede sayılan yasakların hepsi de grev hakkının özünü ortadan kaldırmaktadır. Sınırlamanın öze dokunmayacak şekilde yapılması şarttır.

Madde 21 - Bakanlar Kurulunun grevi geri bırakma, geciktirme yetkisi keza bu hakkın özüne dokunur nitelikte olduğundan Anayasaya aykırıdır. Kaldı ki her grev toplum hayatında mutlaka bir tesir yaratacaktır. Böyle bir gerekçe ile grevin geri bırakılmasını istemek, dolambaçlı bir yoldan grevi büsbütün ortadan kaldırmak neticesini doğurur.

Grev hakkını ortadan kaldırmak Anayasayı açıkça ihlâl etmek demek olacağından böyle bir yola gidilmesi elbette hoş karşılanılamaz. Beri yandan pek istisnaî hallerde ve memleketin bütünü ile gerçek bir tehlike karşısında bulunduğu durumlarda grevin durdurulması veya geciktirilmesi elbet yerinde olur. Ancak bu olağanüstü halin tasarıda olduğu gibi yuvarlak sözlerle değil, açık ve somut şekilde belirtilmesi şarttır. Kaldı ki son derece yurtsever olan Türk işçisinin yurdu tehlikede iken greve teşebbüs etmeyeceği de tecrübelerle sabit bir hakikattir. Her halde tasarıdaki "genel hayatı felce uğratıcı veya memleket sağlığını, yahut millî güvenliği bozucu nitelik-

te" ibaresi gibi son derece elâstiki deyimlerle grev hakkını yasaklamak yetkisinin Bakanlar Kuruluna tanınması asla doğru olamaz.

Madde 22 - İşyerinde oylama yapılması mecburiyeti işçinin aleyhinedir. Greve sendika yöneticileri karar verir. Zira grev zamanını, gerçekleşme şartlarını, başarı imkânlarını tayin etmek bilgiye, tecrübeye dayanan bir iştir. Sendika üyelerinin grev kararını çoğunlukla onaylamaları keyfiyeti ise demokratik açıdan doğru sayılacaktır. Ancak bunun için sendika anatüzüğüne hüküm konulmak ve oylamanın herhalde işyeri dışında yapılmasını sağlamak gerekmektedir. Şu halde maddenin bu yolda düzenlenmesi şarttır.

Madde 24 - Bu madde tamamen kaldırılmalıdır. Çünkü grev hakkı topluca işi bırakmaktan ibaret sayılamaz. Bunun beraberinde gelen ve grevin etkisi ve sonuçlanması için gerekli olan ek haklar diyebileceğimiz bir takım icapları vardır. İşyerine yeni işçi alınmasını grevcilerin önlemesi bu çeşitten bir ek haktır. Eğer grevi bu ek hak olmadan uygulamaya kalkarsak işsizler ordusunun önemli bir sayı teşkil ettiği bizim memleketimiz gibi bir memlekette grev hakkı tamamen tesirsiz kalacak ve greve başlamış olan işçinin sefaletine yol açacaktır. Bunlar gibi grev ilân edildikten sonra işyerinden çıkacak mallara grevcilerin mani olmaları da bîr ek haktır. Nasıl ki işyerine memurların sokulmasına izin vermemek de gene bu kabil bir ek haksa. Çünkü unutmamalıdır ki grev hakkı işçiye işyerinde faaliyeti tamamen durdurmak imkân ve yetkisini vermektedir. Bundan dolayı işçinin yukarıda sayılan ek hakları kullanmasına karşılık zabıta kuvvetlerinin harekete geçirilmesi grev hakkına karşı bir davranış olacağı cihetle Anayasaya aykırı sayılmak icap eder.

Madde 25 - Bu madde işvereni kayırmaktadır. Böylece grev hakkının özünü ihlâl eder mahiyettedir. Gerçekten de bu maddede sayılan sakıncalara uyulduğu takdirde grevle işveren üzerinde bir baskı yapılması imkânı ortadan kalkar. Beri yandan hemen her işkolunda sürekli olması gereken teknik zaruretler, işyerinin güvenliği meselesi, makine ve demirbaşların bakımı ve korunması işi gibi işler bulu-

nacağı aşikârdır. Bundan dolayı bu mülahazalarla greve kalkışmış olan işçilerden bir kısmının çalışmaya mecbur tutulması grevin başarısızlığa uğraması için yeter bir sebeb teşkil edecektir. Kaldı ki işçilerin grev bitince çalışacakları makineleri tahrip etmeleri düşünülemez. Bütün bunlardan dolayı madde tamamen kaldırılmalıdır.

Madde 28 - Grevin 90 günü aşması halinde işveren tarafından işçilerin oturdukları konutlardan çıkarılabileceği hakkındaki hüküm grev kırıcı bir mahiyet taşıdığından maddeden çıkarılmalıdır.

Madde 29 - Kanun dışı sayılan grevler bu kanunun 7. Bölümünde yer alan hükümlerle cezai müeyyidelere bağlanmıştır. Bundan dolayı ayrıca işverene, iş bağıtlarının feshine karar verme yetkisi tanınmış olması ve tazminat ödemeye de mecbur tutulmaması kanuni müktesep hakların ihlâli mahiyetinde olduğundan başka, munzam bir ceza mahiyeti de taşımaktadır. Binaenaleyh bu maddenin I. bendinin bu ilk fıkrası çıkarılmalıdır. 2. fıkraya gelince; kanunsuz grevlerle haksız grevler arasında bir tefrik gözetilmesi gerekir. Şöyle ki: Bu kanunda gözetilen usulî muameleleri yerine getiremeden başlanan bir grev kanunsuz bir grevdir. Ama aynı grev maksadı bakımından haklı bir grev olabilir. Bundan dolayı 2. fıkrada işçi teşekkülüne veya kanunsuz greve katılmış olan işçilere yükletilen zarar ziyan, haksız ve nasafete aykırı düşebilir. Bizim teklifimiz; bu gibi hallerde kanun dışı greve başvuran işçi teşekkülü veya işçilerin bu hareketleri aynı zamanda haksız da olduğu takdirde mahkeme kararı ile tazminata mahkûm olmaları şeklindedir. Fıkranın böylece düzeltilmesini teklif ederiz.

Madde 33 - Bu maddede sayılan hususların yerine getirilmesi mülki âmirlerin en tabiî görevleridir. Bunların bu kanunda sayılmış olması dikkat çekicidir. Her ne kadar maddenin sonunda bu kanun hükümleri saklı kalmak kaydı konulmuşsa da kanaatimizce 33. Madde grev hakkına yöneltilmiş bir tahdid mahiyetinde görüldüğü cihetle tamamen çıkarılması yerinde olacaktır.

(Maddelerde geçen lokavtla ilgili hükümler, lokavt Anayasaya aykırı olmak itibarı ile maddelerden çıkarılmak icap eder.)

Madde 35 - A bendinin 2 numarasında yer alan İl hukuk işleri müdürünün Hakem Kurulundan çıkarılması uygundur. Bunun yerine sosyal meselelerde bilgisi olan ve hâkim tarafından seçilecek bir ilim adamı veya aydının getirilmesi anlaşmazlığın tarafsızca hallinde önemli şekilde rol oynayacaktır. Keza Bölge Çalışma Müdürünün de Kuruldan çıkarılması yerinde olacaktır.

Çünkü birçok hallerde devlet de işveren durumunda bulunduğu cihetle çalışma müdürünün kurulda yer alması işveren temsilcilerine sayıca bir üstünlük sağlamış olacaktır. Oylarda eşitlik halinde Hâkimin katıldığı taraf karar çoğunluğunu sağlamış olur.

Madde 36 - Üçüncü bendin C ve D fıkraları çıkarılacaktır. Çalışma Bakanlığı temsilcilerinin hakem kurulunda üye olması yukarıki maddede belirtilmiş olduğu gibi işveren oylarına bir üstünlük sağlar mahiyettedir. Tekrar edelim: Birçok hallerde devlet bizzat işveren durumundadır.

Madde 54 - Kanun dışı greve başvuranlar hakkında bu maddede sayılan cezaların hükmedilmesi için kanun dışı grevin aynı zamanda maksat ve saik bakımlarından haksız olması şartı da eklenmelidir. Maddenin bu yolda tashihini teklif ederiz.

Madde 56 - Bu madde Anayasanın 47. Maddesi ışığında mütalaa edilmek icap eder. Anayasanın 47. Maddesi işçilerin iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacı ile grev hakkına sahip olduklarını kabul ettiğine göre işçilerin iktisadî ve sosyal durumlarını kötüye götüren veya iyileşmesini engelleyen devlet, özel idareler veya belediyeler kararlarına karşı grev yapılması Anayasanın 47. Maddesi açık hükmüne uygun düştüğü takdirde ceza tehdidi altında bulundurulamaz. Bundan dolayı maddede geçen kanun dışı grev teriminin aynı zamanda haksız da olması takdirinde böyle bir greve başvurmuş olanların maddede gösterilen cezalara çarpılması doğru olacaktır.

Madde 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61'de yer alan "bu kanun ve diğer kanunlarda daha ağır bir hüküm mevcut değilse" ibaresi kanun

yapma tekniğine uygun değildir. Bu kanun hususî bir kanundur. Bundan dolayı yukarıdaki maddelerle hangi kanun maddelerinin tadil edilmiş olduğu açıkça belirtilmek gerekir.

Geçici Madde: 1 - Anayasanın tanıdığı grev ye toplu sözleşme hakkından sonra bir iş anlaşmazlığı veya iş akdi ile ilgili olarak toplu halde işi bırakma veya işten çıkarma hareketinin başlaması üzerine vuku bulan toplu hareketlerle bu hareketler neticesinde Türk Ceza Kanununun 258/1, 201, 188/3, 71. maddeleri ile 171 sayılı kanunun 1, 7, 13, 18, 23 üncü maddelerini ve Türk Ceza Kanununun 80. maddesini ihlâl mahiyetinde görülen fiillerden dolayı açılan davalar düşer, tutuklu veya mahkûmlar affedilmiş sayılır.

SENDİKA TASARILARI

Grev hakkı, işçilerin çok uzun yıllardan beri özledikleri bir hak olmuştur. Özellikle 1950-1960 döneminde bu hakkın elde edilmesi için sürekli istekler dile getirilmiş, bazı işçi örgütleri kollektif akit için, bazıları da grev hakkı için tasarılar hazırlamışlardır. Bunlar arasında Ankara İşçi Sendikaları Birliğinin 1955'te hazırlattığı grev kanunu ile ilgili gerekçe ve taslak, İstanbul Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası'nın 1959'da hazırladığı kollektif akit tasarısı önem taşır.

ANKARA İŞÇİ SENDİKALARI BİRLİĞİ'NİN GREV KANUNU TASARISI

Ankara İşçi Sendikaları Birliği Reisi Mehmet Alpay, konu ile ilgili olarak Avukat Erhan Löker'e gönderdiği bir yazıda (26 Nisan 1955) Birlik'in 1955'te kabul ettiği çalışma programında grev hakkı ile ilgili bir tasarı hazırlatmak bulunduğunu bildirir ve Erhan Löker'in bilgilerinden yararlanmak istediklerini yazar. Erhan Löker de hazırladığı taslağı ve gerekçeyi adı geçen örgüte gönderir (16.5.1956). Mektubunda şunu da belirtir:

"Dünyanın bugün içinde bulunduğu şartlar ve Türkiye'nin üyesi bulunduğu Şimalî Atlantik Paktı "NATO" ile diğer hür demokrat milletlerin görüş birliğine uygun esaslar ön plânda tutulmuştur. Birleşmiş Milletler teşkilâtı içinde bir fikir halinde gelişmiş ve yerleşmiş bulunan hürriyet, demokrasi, sosyal adalet fikirlerine ait geniş tatbikat ve nazariyata da daima hürmet edilmiştir.

Ve nihayet, yanı başımızda, dünyanın bize yabancı ve düşman kalan kısımlarında, Türkiye'nin bütün hayatî kaynaklarına gözünü dikmiş fırsat kollayan bir düşmanın bulunduğu hiç bir zaman hatırdan çıkarılmamıştır.

Bütün bu çerçeveler ve zaviyeler gözönünde bulundurularak, Türkiye'nin bugünkü sınaî, ticarî ve ekonomik gelişmesi karşısında düşünülen modern bir problem olarak "grev" hadisesi üzerinde düşünmek üzre hazırlanan bu tasarı, şimdi sizlerin vatan ve milletini seven şuurlarına terkedilmektedir."

Erhan Löker umumî gerekçesinde, Türkiye'de işçi sendikaları hareketinin, başlangıçta işçinin kendisinden gelen bir hareket olarak değil, Avrupa'nın modern ekonomik nizamının bir unsurunun Türkiye'ye kabul edilmesi neticesi başladığı görüşünü belirttikten sonra şunu belirtir:

"...Garpta sermaye nizamının yapıcı bir unsuru haline girmiş bulunan grev hakkı Türkiye'de, sermayeye karşı bir silâh olarak değil, Şarklı servetin sermaye nizamının bir unsuru olmak yolundaki inkişafına hizmet etmek üzre kabul ve tatbikine müsaade olunabilir.

Düşüncenin ve aklın uyanışının her sahadaki hareketine karşı bigane kalmaya çalışan ve bununla onu boğmakta olan şarklı servet nizamı, yerini garplı bir sermaye nizamına terketmekte iken işçiye verilecek grev hakkı, onun Türkiye'nin inkişafında bu bakımdan bir hizmet görmesini de sağlayabilir."

Ankara İşçi Sendikaları Birliği'nin onaylayıp tasarı diye sunduğu Erhan Löker Taslağının Birinci Kısım ve Umumî Hükümler bölümü şöyledir:

1. Madde - Grev işçilerin belirli iş sahalarında iş şartları ile ilgili ekonomik ve ona bağlı sosyal ve kültürel sebeplerle topluca iş kesimi yapmalarıdır.

Siyasî partilerin, gizli veya açık siyasî cemiyet ve faaliyetlerin leh veya aleyhindeki grevler kanun dışıdır.

Sebebsiz ve maksatsız yere, sırf anarşi yaratmaya matuf grevler kanun dışıdır.

2. Madde - İşkesiminin grev sayılabilmesi için yüzden fazla işçi çalıştıran toplu işyerlerinde mevcudun yarısının, bu yerler birden fazla olup müşterek kararla hareket ediliyorsa tamamın üçte birinin işkesimi yapmış olması lâzımdır.

Dağınık işyerlerinde tamamın üçte birinin işkesimi yapmış olması lâzımdır.

3. Madde - Usulüne göre ilân edilen bir grevin başlangıcında kanuna göre gerekli nispet elde edilmezse grev akamete uğramış sayılır.

Bu takdirde işkesimi yapanlar 48 saat bekleyebilirler. Bu müddet içinde nispet hâsıl olursa ilân gününden itibaren grev başlamış sayılır.

Akamete uğrayan bir grevde 48 saatlik müddet sonunda işbaşı yapmak mecburidir. Başlangıcı grevin evvelce ilân edilen günü ile hesap edilir.

Kanunen başlamış sayılan grevlerin parçalanması halinde müddetin bitişinden evvel işbaşı yapmak mecburiyeti yoktur.

4. Madde - Grevciler işverenlerden grev gün ve saatleri için ücret, prim, yüzde ve emsali istihkak talebinde bulunamazlar.

5. Madde - Bir grevin kaç günde biteceği ve işbaşı yapılacak gün ve saatin grevin başlamasından evvel ilânı müddetli grevi vücuda getirir.

Bir grevin bitiş gün ve saati önceden kararlaştırılmazsa müddetsiz olur. Müddetli grevlerde tayin edilen gün geçirilir ve grev bitmezse o da müddetsiz addolunur.

6. Madde - En çok bir işgünü boyunca devam eden, evvelden kararlaştırılmış bir gayeye atıf ile yapılan grevler sembolik grevlerdir.

Sembolik grevler büyük millî hâdiseleri kutlamak için veya başka iş şubelerinin davalarını desteklemek için yapılabilir.

7. Madde - Sadece bir tek iş sahasında veya bir sendikanın üyeleri tarafından yapılan grev kısmî grevdir. Aynı mevzudaki bütün mahallî sendikaların aynı zamanda yapacakları grev de kısmîdir.

Muhtelif sınaî gruplardan kurulu bir çalışma bölgesinde veya nüfusu 100.000'den yukarı bir şehirde bütün iş hayatının durdurulması umumî grevdir.

8. Madde - Aynı işyeri veya sahasında çalışanlardan veya bir sendikanın üyelerinden sadece bir kısmının grevi cüz'i, tamamınınki ise küllî grevdir.

9. Madde - Grevde benzer taleplerin bir iş sahasında cüz'i grevden küllî, bir iş sahasından diğer iş sahasına, bir memleketin bir mıntakasından diğer mıntakasına ve bir memleketten diğer memlekete intikali grevlerin sirayetidir.

Sirayet umumî grev mahiyetini almadıkça kısmî grevlerin mahiyetini taşır.

10. Madde - Grevin devamı sırasında ve henüz bitmesine karar verilmemiş iken işçilerin peyderpey işbaşı yapmaları grevlerin parçalanmasıdır.

11. Madde - Grevin yapılması için karar verildiği anda veya hemen akabinde greve başlanması anî grevdir. Grevin ne gün ve hangi saatte başlayacağını önceden gizlice kararlaştırmak veya grevin yapılmasını kararlaştırmakla beraber münasip zaman bekleyip anî olarak ilân etmek gizli grevdir.

12. Madde - Önceden uzlaşma teşebbüsleri yapıldıktan sonra alâkalı resmî mercilere haber vermek suretiyle yapılan grevler açık grevlerdir.

13. Madde - Grevcilerin yalnız işi durdurarak iş mahallinden çıkmadan kalmaları sadece işin bırakılması suretiyle grevdir.

Grevcilerin işyerini terk etmeleri veya hiç gelmemeleri işyerinin terki suretiyle grevdir.

14. Madde - Bir sendikanın idarî uzuvlarınca yapılmasına karar verilen grevler sendika grevidir.

İşçiler arasında kurulacak komitelerin ilân edecekleri grev hususî grevdir.

Sembolik grevler kendi adları ile anılır ve bu tasnife girmezler.

15. Madde - Grev bir efkârı umumiye hareketidir. Asıl fonksiyonunu diğer efkârı umumiyeler üzerinde yapacağı tesirden alır. Bilfiil ihkakı hak değildir.

Bu sebeple grevcilerin her çeşit cebir ve şiddet yollarından kaçınması gerekir.

Buraya kadar anlatılan karışık grev tariflerini ikinci kısım ve yasaklar bölümü izlemiştir. Şimdi de Ankara İşçi Sendikaları Birliğinin yayınladığı grev yasaklarını öğrenelim:

16. Madde - Umumi grevler yapılması yasaktır. Kanunun tarifine girmeyen grevler umumî grev sayılmaz.

Müddetsiz grev ilânı, evvelce müddet ilân edildiği halde işbaşını uzatma veya grevin bitişinden sonra da işbaşı yapmamak hususunda anlaşmak yasaktır.

Kırk günden fazla müddetli grev ilânı yasaktır.

Anî ve gizlenmiş grevler yapılması yasaktır.

17. Madde - Grev işyeri terk edilerek yapılır. İşyerinde her ne sebeple olursa olsun işi bırakarak durmak suretiyle grevler yasaktır. Bir saatten az süresi olan sembolik grevler bundan müstesnadır.

18. Madde - Grev sırasındaki nümayişlerde veya her ne sebeple olursa olsun on kişiden çok gruplar halinde grevciler toplu işyerlerine elli metreden fazla yaklaşamazlar.

Dağınık işyerlerine beş kişiden çok gruplar halinde dört metreden fazla yaklaşılamaz. Nümayişler sırasında ve yürüyüşlerde de kaçınılmaz bir mecburiyet varsa bu ölçü kapı eşiği ve duvarın kenarına kadar olabilir.

19. Madde - Her ne sebeple olursa olsun grevciler işyerlerini işgal edemez. Grev esnasında, çalışmaktan veya müzakereden başka bir sebeple ve grevi desteklemek kasdı ile ikiden fazla grevcinin işyerine girmesi işgaldir.

20. Madde - Grev esnasında yapılacak miting ve nümayişlerde alâkalı kanunlar caridir. Şu kadar ki, usulüne uygun olarak aktedilen bu çeşit toplantılarda:

Memlekette mevcut ekonomik sınıflar arasında kin ve gayız doğuracak,

Bir sınıfın diğer sınıflara nazaran siyasî rüçhan sahibi olmasını veya bir sınıfın siyasî haklarının kaldırılmasını isteyecek,

Sınıf diktatörlüğü esasına müstenit devlet şekillerinden birisini müdafaa edecek,

Nutuklar irad, müzakereler küşad ve kararlar iras edilemez.

21. Madde - Grevcilerin geceleri açık ve kapalı salon toplantıları yapmaları yasaktır. Vasatı saatle güneşin batması ile gece başlar.

22. Madde - Grev kararına rağmen işbaşı yapan veya grevin devamı sırasında kendiliğinden grevi bırakarak işbaşı yapan işçiler kınanamaz. İşbaşı yapan işçilere propaganda yol ve usulleri dışında manevî bir tazyik yapılması yasaktır.

23. Madde - Aşağıda yazılı saha ve zamanlarda grev yapılmaz:

Ziraat işçileri, memleketin muhtelif bölgelerine göre ekim ve hasat zamanında grev yapamazlar.

Devletçe yabancı devletlerle aktedilen muahede ve mukaveleler gereğince devlet malı, iktisadî devlet teşekküllerine bağlı, veya hususî teşebbüs elindeki fabrika ve atölyelerde imal edilen ve tutarı bir milyon liradan fazla her çeşitten malların vadeli teslim şartı mevcut ise bu vadenin hululünden ve son parti malın teslim edilmek üzere çıkışından evvel grev yapılamaz.

Askeri kanunlarda harp malzemesi sayılan istihsal sahalarında grev yapılamaz.

Mahallî zelzele, su baskını ve yangın gibi felâketlere yardım yetiştirmekte bulunan Kızılay ve emsali teşekküllerin bu yardımları sı-

rasında kendi fabrika ve atelyelerinde veya bu teşekküllere mukavele ile bağlı sair işyerlerinde ilk yardımların sonu alınıncaya kadar grev yapılamaz.

24. Madde - Türkiye Cumhuriyeti katılmamış olsa da birden çok kıtadan müteaddid devletlerin iştirak ettiği cihan harplerinin devamı boyunca hükümetin vereceği bir kararla her çeşit grevlerin yapılması menedilebilir.

25. Madde - Türkiye devletinin herhangi bir devletle harp haline geçmesine harbin ilânı ve herhalde ilk silâhı patlatması anından itibaren grev yapılması bilakaydüşart memnudur.

26. Madde - Umumî veya kısmî bir seferberlik hâlinin ilânında Türkiye Cumhuriyeti hükümeti bir kararname ile bir bölgede veya bütün memlekette grev yapılmasını men edebilir.

27. Madde - Örfî idare ilan edilen bölgelerde örfi idare kumandanları bir emirle münferiden herhangi bir grevin yapılmasını menedebilir."

Bazı maddelerini ele aldığımız bu 72 maddelik tasarı (!) grevin başlamasını ön koşullara bağlamış ve adeta grev yaptırmama tasarısı taslağı niteliği almıştır. İşin ilginç yanı bu metni bir işçi birliğinin onaylayıp tasarı diye sunmasıdır.

İZMİR'DEKİ ÖRGÜTLERİN TASARI GEREKÇELERİ

İzmir'deki bazı işçi örgütleri de Nisan 1955'te bazı gerekçeler hazırlamış ve bunu tartışmaya açık bulundurmuşlardı. Bunlardan birisi Ege İşçi Sendikaları Federasyonu idi. Federasyon Başkanı Burhanettin Asutay'dı. "Grev Mevzuunda Rapor" da yer alan görüş şöyle açıklanıyordu :

"...şurasını esefle ifade etmek isteriz ki Türk sendikalizmi doktrin ayrılıkları ve bir sınıf mücadelesi hastalığı ile malûl bulunmamakla beraber muhtelif doktrinlerin tesirlerinden tamamen masundurlar. Bizde ekonomik sistemlerin münakaşası bahis konusu olma-

makta hususi teşebbüs üzerine müstenid bir iktisadî sistem içinde işçinin de hayat seviyesini devamlı bir şekilde ıslah edebileceği kabul edilmekte ve say gibi sermayenin de muayyen haklara sahip olduğuna inanılmaktadır. Türk sendikalizmi diğer birçok memleketlerde olduğu gibi sınıf mücadelesinin değil, işçinin ekonomik, sosyal vesair kanunî haklarının geliştirilmesi ve korunmasının bir vasıtası telakki ve kabul edilmiştir."

Grev'in önemi de şöyle açıklanıyordu:

"Grev hakkı mazide ve halde dünyanın her tarafında olduğu gibi bizde de işçinin elinde en mühim ve en son müracaat edilecek bir mücadele vasıtasıdır. Bu haktan mahrum bulunan sendikalar hakiki vazifelerini ifa edemezler. Sinelerinde topladıkları işçilere iş şartlarını ıslah itibariyle faydalı olamazlar. Sanayimiz arzu edilir inkişafı kaydedemez. Çünkü bir akitte, taraflardan biri diğerinden zayıf olduğu takdirde serbest bir irade beyanından bahsedilemez ve daima istismar ve suistimal meydana gelir.

Tarihleri bizden rakamla ifade edilmeyecek kadar geri olan memleketlerin sanayi ve iktisatta bizden çok İleri oluşlarının tek sebebini biz, say ile sermaye arasında kollektif akit mecburiyetinin memleketimizde henüz tanınmamış olmasında buluyoruz. Hudutsuz, tahditsiz bir grev hakkının tanınmasından evvel tahkim süzgecinden geçmek kaydiyle en son başvuracak bir müessese yani grev hakkının tanınmasını arzu edenlerdeniz."

İzmir Tütün İşçileri Sendikası da örgütünün grevle ilgili görüşünü İzmir'de düzenlenen toplantıda (17.4.1955) açıkladı. Sendika Genel Sekreteri Sait Yanlı'nın açıkladığı görüşler üç bölümde özetlenmişti:

1- Grevin sendika faaliyetleri üzerindeki faydaları

2- İşçinin sosyal hayatındaki faydalan

3- İktisadî durum üzerindeki faydaları.

Bunları açıkladıktan sonra "grevin mahzurlarına" göz atılıyordu. Sendikaya göre:

"Grev kuvvetli ve malî vaziyeti sağlam olan sendikalar tarafından yapılır. Bugün için sendikalarımızın hiç biri bu vaziyette değildir. Bu durumla muvazi olarak hiç bir zaman greve teşebbüs diye bir şey hatıra gelemez, amma grevin sendika bünyesi üzerindeki geliştirici tesiri bu kuvvetin tatbik sahasına konmasıyla kendini gösterecektir. Kaldı ki bizler grevi bu manada anlamıyoruz. Grev yıkıcı olmadan ziyade yapıcı ve daima fayda getiren bir unsur olması hasebiyle grevle beraber yürüyen tahkim sistemi ile kollektif müzakere ve mukavelelerden istifade etmeyi düşünmekteyiz... Tütün işçisi ne yaptığını ve ne yapacağını bilen kötü ve muzir fikirlere daima sırtını çeviren ve onları lanetleyen bir varlıktır."

İzmir Matbuat Teknisyenleri Sendikası'nın görüşlerini de Başkan Ziya Karaoğuz açıklamıştır. Sendika Yönetim Kurulunun görüşünü dile getiren başkan şunları açıklamıştır:

"Grev, Türk işçisinin milli ekonomisinin sabotesinde kullanılacak bir silâh değildir. Grev, sadece psikolojik bir ferahlama unsuru, işçi topluluğu hayatında bir emniyet sübabı olacaktır."

İzmir'de dile getirilen bu görüşler İstanbul işçilerini pek tatmin etmemişti. Ancak o yılların sendikacılarının çoğu, sınıf gerçeğine sırt çeviriyorlar ve bazı sosyal konularda yeterince bilgi edinmeye yanaşmıyorlardı. Nitekim, İstanbul sendikaları arasında ön planda yer alan sendikalardan Tekstil Sendikası Başkanı Bahir Ersoy da konulara sınıfsal bir yaklaşımdan çok "millî birlik ve beraberlik, işçi ile işverenin omuz omuza beraberce" sorunları çözümleyeceği anlayışını heyecanla savunuyordu. Zaten yalnız burjuva partilerinin yasal olduğu, sosyalist partilere yaşam hakkı tanınmadığı o dönemde adı sosyaliste çıkan sendikacılara yönetimde yer verilmiyor ve görüşleri hemen suçlamalar ve karalamalarla ört bas ediliyordu.

Grev hakkını savunmanın suç olmaktan çıktığı bir dönemde bile grevi ön plâna almayan ve göstermelik kollektif akitle vakit geçiren tasarılara öncelik de veriliyordu. Nitekim İstanbul'un en ünlü sendikalarından Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası yöneticileri de kendilerini bu modaya kaptırmışlardı.

TEKSTİL'İN TASARISI

İstanbul Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası ise, kollektif akit tasarısını kamuoyuna sunarken (5 Mart 1959) şunları belirtiyordu:

"Kollektif akit, iş hayatında, işçi ve işveren arasındaki münasebetlerde sulhu teminde, işçi ve işveren sendikalarını müessir kılan hukukî bir vesikadır. Ancak kollektif akit müessesesinin iktisadî baskısız yani grev ve lokavtsız yürüyemeyeceğine kaniiz. Bu kanatimiz gerekçemizde geniş şekilde belirtildiği gibi, demokrat, hür dünyadaki iş hayatının düzenlenmesinde tutulan yolun ayni noktada birleştiği hakikati ile perçinlenmektedir."

Sendika adına başkan Bahir Ersoy'un yaptığı açıklamada, sundukları tasarının niteliği şöyle açıklanır:

"Bu tasanda yer almış hükümlerin memleketimizde ve millî sanayiimizde işçi ve işveren münasebetlerini modern esaslara göre tayin ve tanzim itibarı ile çok yerinde ve faydalı olacağı kanaat ve neticesine varılmakla beraber, bu arada iktisadî baskı hakkının yer almamış olması kollektif münasebetlerin tesisi hususunda aşikâr olarak bazı müşküllere yol açabilecektir. Gerçekten zamanımızda Demirperde memleketleri gerisi istisna edildiği takdirde, bütün gerçek demokrasi aleminde kanunen veya fiilen grev ve lokavt gibi iktisadî baskı hakkı mevcuttur ve kollektif akit sistemi ancak böyle bir hakkın varlığı ile bihakkın işleyebilecektir."[149]

Görüldüğü gibi sendikalar adına hazırlanan tasarılarda lokavta yer veriyor ve demirperde edebiyatına kapılmış bir kısım sendikacılar ön planda görülüyordu. Grev hakkını sadece bir ekonomik baskı aracı sayan ve lokavta yer veren bu eski kuşağın sendikacılarını, 1961 Anayasasından sonra kısmî özgürlük döneminde gelişen sosyalist akımlardan etkilenen yeni kuşak sendikacıları eleştirecek ve onları tasfiyede başarı sağlayacaklardı.

---

149 İstanbul Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası Yayınları No:1, 1959.

9

Grev Hakkının Yasalaşması

Sanayileşmenin Osmanlı İmparatorluğunda çok sınırlı ve daha çok askerlik ihtiyaçlarıyla ilişkili olarak kurulup gelişmesinin çok ağır bir tempo ile olması işçi sınıfının doğuşunu geciktirmişti.

Haliç'te Defterdar'da kurulan Feshane Fabrikası (1835) ordu ihtiyacına dönük bir endüstri dalı olmakla beraber ilk Feshane Mahmut II devrinde İzmit'te Dinkhane adıyla kurulmuştu. 1838'lerde Bursa, Kayseri, Uşak, Afyon, Gördes ve Isparta'da kurulan yeni tezgâhlar, işçiliğin bazı bölgelerde önemli ihtiyaç haline gelmesi ve işçilerin bazı kentlerde toplu olarak çalışmaları sonucunu doğurdu. Balıkesir Balya Maden işletmesinin açılması, tersanenin kurulup gemi yapımına başlanması, topraklan yetersiz köylülerin birer "sanat edinmek" için işyerlerine rağbet göstermesine neden oldu. Yabancı sermaye, özellikle 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret anlaşmasından sonra elini kolunu sallaya sallaya ülkeye giriyor ve sanayileşmiş ülkelerin sermayesi uluslararası bir nitelik kazanırken Osmanlıları alabildiğine sömürüyordu.

Bu durumda örgütlenmiş işçilerden söz etmek mümkün değil. Fakat günlük ihtiyaçlarını karşılayacak ücretlerini bile vaktinde alamayanların, ağır yaşam ve iş koşullarıyla perişan olanların kendiliklerinden bazı eylemlere geçtikleri görülmüştür. Yoğun bir işçi direnişi bulunmadığı için de Padişahın yasaklar getirmesi söz konusu olmamıştır. Ancak 1845 Polis Nizamnamesinin yayınlanması bazı işçi eylemlerine karşı polisin görevlendirildiğini açıklıyor. Böylece

grev ve benzeri eylemlere karşı polisin gerekli önleyici ve bastına tedbirler alması hükmü Polis Nizamı denilen yönetmelikle getirilmiş oluyordu.

Ancak bu polisiye tedbirler ne grevlerin önünü alıyor, ne de fazla bir sınırlama getiriyordu. Yalnızca bazı grevlerin kanlı olarak bastırılmasına bir dayanak olarak gösteriliyordu. İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra ittihat ve Terakki Fırkası'nın işbaşına geçmesi daha önceki aylarda başlayan hak arama, greve gitme ve grevlerde direnme eylemlerinin genişlemesine olanak sağlıyordu. Çünkü İttihat ve Terakki Fırkası "Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet" sloganlarıyla işbaşına geçmiş, işçiler de hürriyetin nimetlerinden yararlanmak istemişlerdi. Bu işçi eylemlerine karşı hiç de hoşgörülü olmayan İttihat ve Terakki Fırkası ve Sadrazam İsmail Hakkı Paşa, grevleri önleyici, sendikalaşmayı da sınırlayıcı bir geçici yasa çıkardı. 25 Eylül 1324'te (1908'de) çıkarılan yasa her ne kadar geçici idiyse de altı ay içinde hiç bir değişikliğe uğramadan tam bir yasa durumuna getirildi: 27 Temmuz 1325 (1909).

Böylece yasanın 8. maddesi ile "umuma müteallik hizmetler gören müesseselerde sendika teşkili memnudur" deniyor, örgütlenme sona erdiriliyor ve örgütlü grev hareketi böylece dolaylı olarak önlenmiş oluyordu. 11. madde ise "umuma müteallik bir hizmet ifa eden müesseselerde işbu kanunun neşrinden evvel gerek amele ve müstahdemin ve gerek sermayedarlar tarafından teşkil edilmiş bulunan sendikalar işbu kanunun neşriyle mefsuhtur" hükmünü getirerek daha önce kurulmuş sendikaları da feshetmişti.

Bu yasa ile özellikle demiryolları, tramvay, elektrik, telefon, havagazı ve su gibi genel hizmetleri yürüten yabancı şirketler işçilerin ekonomik ve sosyal isteklerini önlemiş, grev de yasaklandığı için rahat bir nefes almışlardı. Ama yasak, zorunlu ihtiyaçların itici gücü karşısında zaman zaman hatıra bile gelmiyordu. Onun için de grevler tüm olarak yasaklanamamıştı. Zaten yasa bu kanuna tabi işyerlerinde çalışma koşulları açısından işçi-işveren arası anlaşmaz-

lıklarda üç kişilik işçi-işveren temsilcilerinin durumu Ticaret ve Nafia Nezareti'ne bildirmesi ve Bakanlığın seçeceği bir kişinin başkanlığı altında uyuşmazlığın barışçı yollardan çözümünü öngörüyordu. Bu mekanizma bazı grevlerin istek halinde de olsa doğuş ve başlamasını önleyici bir görev yapıyordu.

Bunun dışında işçiler 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu'na bağlıydı ve konumuz olan grevle ilgili herhangi bir yasama Tatil-i Eşgal Kanunu dışında yoluna gidilmemişti.

İttihat ve Terakki Fırkası'nın imparatorluğu Birinci Dünya Savaşına sokusu ve yenilgisi, Ulusal Kurtuluş Savaşı öncesi çalışmalar, işgaller, Batının Türkiye'yi esarete götüren anlaşmalar dayatması dönemlerinden sonra kurulan Cumhuriyet rejimi, zayıf bir sanayi ile grevler yönetmiş, örgütler kurmuş bir işçi sınıfı ile karşılaştı. Cumhuriyetin iş mevzuatı açısından getirdiği ilk yasa 4 Ekim 1926 tarih ve 818 sayılı Borçlar Kanunu'dur. Ferdiyetçi ve liberal bir görüşün egemen olduğu Borçlar Kanunu, İş Kanunu ile ortak hükümler ya da birbirini tamamlayıcı maddeler getirmesine neden olan önemli ilkeleri içermiştir.

1921'de ise (20 Kânunusâni 1337) Kurtuluş Savaşının olağanüstü koşulları içinde kabul ve ilân edilen 24 Maddelik Anayasa örgütlenme, grev yapma, toplu sözleşme hakkı gibi modern hukukun temel hak ve hürriyetlerine değinmiyor idiyse de daha önce ilân edilen Büyük Millet Meclisi Beyannamesi (21 Teşrinievvel 1336) (1920) temel ilke bakımından çok önemli bir görüşü kabul etmişti. Buna göre; "Türkiye Büyük Millet Meclisi, millî hudutlar dahilinde hayat ve istiklâlini temin ve Hilafet ve Saltanat makamını tahlis ahdiyle teşekkül etmiştir. Binaenaleyh, hayat ve istiklâlini, yegâne ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını emperyalizm ve kapitalizm tahakkümü ve zulmünden kurtararak irade ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla gayesine vasıl olacağı kanaatindedir.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzatına karşı

müdafaa ve bu maksada münafi hareket edenleri tedip azmi ile müesses bir orduya sahiptir. Emir ve kumanda salahiyeti Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesindedir.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, halkın öteden beri maruz bulunduğu sefalet sebeplerini yeni vesait ve teşkilât ile kaldırarak yerine refah ve saadet ikame etmeği başlıca hedef addeder. Binaenaleyh, toprak, maarif, adliye, maliye iktisat ve evkaf işlerinde ve diğer mesaide içtimaî uhuvvet teavünü hâkim kılarak, halkın ihtiyacına göre teceddüdat ve tesisatı vücuda getirmeğe çalışacaktır. Bunun için de siyasî ve içtimaî umdelerini milletin ruhundan almak ve tatbikatta milletin temayül ananatını gözetmek fikrindedir."

Bu beyanname, emperyalizme ve kapitalizme karşı milleti korumayı, halkın içinde bulunduğu sefaleti ve sebeplerini yeni araçlarla, örgütlerle ortadan kaldırmayı, yerine refah ve mutlu bir düzen getirmeyi amaçlıyordu. Bunun için de sosyal kardeşlik ve sosyal yardım toprak, millî eğitim, adalet, maliye, ekonomi ve vakıflarla ilgili işlerde egemen olacaktı. Halkın ihtiyaçlarını karşılamada yeniliklere ve yeni tesislere gidilecek, milletin eğilimlerine göre bir uygulama yapılacaktı.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin egemenlikte gerçek temsilci olduğunu bildiren 308 sayılı yasada (1-2 Teşrinisani 1338) (1921) şu ilke yer alıyordu:

"Millet, şahsî, hükümranlık ve saray halkı ve etrafının sefaheti esası üzerine müesses bir saltanat yerine asıl halk kitlesinin ve köylünün hukukunu himaye ve saadetini tekeffül eden bir halk hükümeti idaresi tesis ve vaz etmiştir."

Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (307 sayılı ve 30 Teşrinievvel 1338 (1922) günlü yasa) bir halk hükümetiydi ve saltanat yerine asıl halk kitlesinin ve köylünün hukukunu koruyacak, saadetini gerçekleştirmeyi üstlenecekti.

20 Nisan 1340'da (1923) kabul edilen Teşkilâtı Esasiye Kanununda "Türklerin Hukuku Ammesi"ni sıralarken her türlü zümre, sı-

nıf, aile ve ferd imtiyazlarının kaldırıldığı ve yasaklandığı belirtiliyor (md. 69); vicdan, düşünce, söz, yayın, gezi, akit, çalışma ve mülk edinme, toplanma, cemiyet kurma hak ve hürriyetleri tanınıyor (md. 70), çalışmanın, mülk edinme ve biriktirmenin, toplanmanın, cemiyet kurma hürriyetinin sınırlarının yasalarla açıklığa kavuşturulacağı da hükme bağlanıyordu (md. 79).

Ancak bu ilkelerin Anayasada yer alması kolay olmamıştı. Cumhuriyet rejimi kurulmadan önce, Büyük Millet Meclisi Hükümeti zamanında Mecliste çeşitli görüşler çarpışıyordu. Yapılacak seçimlerde "meslekî temsil" düzeninin getirilmesini isteyenler Millet Meclisi Komisyonunda başarı sağlamıştı. Meslekî temsil'de amacın ne olduğunu Ankara'da yayınlanan Hakimiyeti Milliye şöyle belirtiyordu.

"Meslekî Temsil'in gayesi memleketin bütün idaresini münhasıran erbabı sa'ye yani emekçiye vermektir. Şu itibar ile erbabı sa'yden olmayanın, şuabatı sa'yden (çalışma dallarından) birine intisab ederek (girerek) bilfiil çalışmayanın intihap hakkı (seçilme hakkı) yoktur. İntihabata (Seçimlere) ancak sa'y erbabı (emekçiler) iştirak edecektir."

"Ancak sa'y erbabının bu intihap hakkını salim bir surette istimal edebilmeleri (kullanabilmeleri), bütün memleketlerde olduğu gibi kendilerinin, mesleklerine göre, muntazam bir takım teşkilâta malik bulunmalarıyla kaim olduğu için intihap hakkının istimali hususunda meslek cemiyetlerine (yani sendikalara) dahil olmak lüzumu bazı kuyut ve şurut tahtında (bazı kayıtlar ve koşullar altında) mecburi tutulacaktır. Bittabi bu suretle memleketin her tarafında derhal meslek cemiyetleri, yani "sa'i sendikaları" teşkil edilmesini temin için bir de kanun vücude getirilecektir."[150]

Bu görüşü savunanlar dokuz büyük meslek grubu öneriyorlardı. Bunlar da:

---

150 Hakimiyeti Milliye, 8 Sefer 1329. 8 Şubat 1911.

1- Çiftçiler ve çobanlar, 2- Tüccarlar, 3- Denizciler, 4- Madenciler, 5- Irgatlar, 6- Serbest meslekler, 7- Sanatkârlar, 8- Memurlar, 9- Askerler'di.

Bu sendikaların her birinin iki görevi olacaktı:

1- Mesleğin özel durumunun ortaya çıkardığı sorunların düzenlenmesi ve sendika üyelerinin yönetimi,
2- Her mesleğin genel hizmetler karşısındaki görevlerini üstlenebilmek.

Hakimiyeti Milliye'nin aynı sayısında yazdığına göre Sendikalar siyasetle uğraşabileceklerdi.

Ama bu görüşleri savunanlar Büyük Millet Meclisinde çoğunluk kazanamadılar. Recep Zühtü'nün sahip ve sorumlu yazıişleri müdürü bulunduğu Hakimiyeti Milliye, bu kararı eleştirmekten geri kalmadı.[151]

Prof. Ferit Hakkı Saymen de Cumhuriyet kurulmadan önceki dönemde çarpışan görüşleri şöyle özetler:

"Mecliste iki temayül göze çarpmakta idi. Memleketin imar ve sanayileşme alanlarındaki kalkınma ihtiyacı karşısında herkes devletin müdahalesini zarurî görüyordu; bu müdahale hususunda hiç bir ihtilâf yoktu. Asıl görüş ayrılığı bu müdahalenin ne tarzda icra edileceği hususunda idi. Bazıları, bütün iş hayatını kaplıyacak şekilde umumî bir İş Kanunu yapmak tezini müdafaa ediyorlar ve bunun için de iktisadî ve sosyal bazı mülahazalar ileri sürüyorlardı. Diğerleri ise, böyle bir kanunun mahzurlu olacağını, zira inkişaf etmemiş iş sahalarının gelişmesine evvelden mani olunacağını, hususî teşebbüslerin baltalanacağını düşünerek her iş sahası veya her iş bölgesi için iş veya bölgenin hususiyetleri nazara alınarak ve inkişaf dereceleri göz önünde bulundurularak her birine mahsus ayrı kanunların neşrini müdafaa ediyorlardı.[152]

---

151 Hakimiyeti Milliye, 7 Kanunievvel 1920.
152 Prof. Ferit Hakkı SAYMEN: "Türk İş Hukuku" İst. 1954.

Birinci görüşü savunanların etkisi ile 1340 (1924) tarihli İş Kanunu Projesi ve Ticaret Encümeninde yapılan eleştiriler ve getirilen değişikliklerle ortaya çıkıyordu.

İkinci görüşü savunanlar özellikle maden ocakları ile ilgili konularda etkinliklerini göstermişti.

1340 (1924) tarihli Mesai Kanunu Projesi 120 maddelik bir metinden ibaretti ve hükümetçe 13 Ocak 1940'da Meclise gönderildi. Meclis Başkanlığınca Ticaret Encümenine gönderilen ve orada görüşülerek 99 maddeye indirilen tasarının adı da değiştirildi ve Mesai Kanunu yerine İş Mecellesi adı verildi. Mecelle, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tanzimat'tan sonra kısmen Medenî Kanun niteliğinde olan pozitif hukuk kuralları Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye adını taşıyor ve kısaca Mecelle deniyordu. Mecellede iş sözleşmesi "icare-i ademî" adı altında düzenlenmişti. Ayrıca Mecellede insan kirası yerine icare-i ademî, iş kirası karşılığı da icarei amel terimleri kullanılıyordu. Meclisin Ticaret Encümeni, yeni bir anlayış getireceğine, Osmanlı düşüncesinden hareketi daha yararlı buluyordu. İş Mecellesi "çalışma şartlarının tespit ve düzenlenmesine, ferdî ve toplu iş sözleşmeleri akdine, iş emniyeti ve işçi sağlığına, iş teftişine, sendikalara, toplulukla iş ihtilâflarına dair hükümleri ihtiva eden ve grev hakkını kabul ve çalışma müddetini günde 10 saat olarak tayin ve çocukların işe alınma yaşını 12 olarak tesbit eden tasarı, müzakere edilmek üzere Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna geldiği zaman ne hükümetin, ne de Meclisin böyle bir kanunun lüzumuna henüz kanaat getirmemiş oldukları anlaşıldı ve daha basit hükümleri ihtiva edecek bir tasarının hazırlanması lehine kuvvetli bir akım doğdu. Zaten hükümet de bu tasarıyı her nedense sonradan yadırgandığından Büyük Millet Meclisinde böyle bir eğilim sezince tasarıyı 1926 yılında geri aldı."[153]

---

153 Dr. Cahit TALAS: "Sosyal Politika" Ankara 1967.

Böylece ilk iş kanunu tasarısı grev hakkını getirdiği halde, beş yıl sonra 1929'da İktisat Vekâletince ikinci kez hazırlanan yeni iş kanunu tasarısı, incelenmek üzere Devlet Şûrasına gönderilmiş, fakat Bakanlık, 36 maddelik yeni ve özet iş kanunu tasarısını Devlet Şûrasından geri almak gereğini duymuştu.

Bu kez 1932'de Âli İktisat Meclisi 192 maddelik bir İş Kanunu hazırladı ve Devlet Şûrası'na gönderdi. Tasarı hem grev hakkını, hem de lokavtı tanıyor ve sendika kurma özgürlüğünü de getiriyordu. Fakat bu tasarı da hükümet tarafından Meclisten geri alındı. Çünkü tasarıyı hazırlayanların sosyal görüşleri ile Meclis çoğunluğunun görüşleri uyum içinde değildi. Örneğin 1932 İş Kanunu Tasarısının Meclise sunulmuş gerekçesinde şöyle deniliyordu:

"Millî iktisadiyatımızın günden güne inkişâfı neticesi olarak bilhassa büyük şehirlerimizde mütemerkiz bir sanayi ve ticaret teessüs etmektedir. Bu itibarla işçi kimselerin içtimaî ve iktisadî ihtiyaçları itibarı ile ve iş sahipleriyle olan münasebetleri noktai nazarından ihtiyaç ve vaziyetlerini tespit etmek için devletin müdahalesi zaruret halini almış olduğundan iş şartları ve çalışma hürriyetinin fert ve cemiyetin yüksek menfaatlerine uygun bir tarzda tanzimi bu vazifelerin ifası bakımından en acil ve mühimidir."

Bu gerekçeye şu da eklenmişti:

"Memleketin işçileri yalnız istihsal âmili değil, fakat aynı zamanda millî servetlerin en kıymetlisidir."[154]

Grev hakkını tanımaya hiç de eğilimleri olmayan çoğunluk, bu konuda konuşmaktansa genel bir isteksizlikle gereksizlik gerekçesini komisyonlarda dile getirip İş Kanunu'nu doğmadan dosyalar arasına kaldırmayı başarmışlardı. Ancak 1934'te mutlaka bir İş Kanunu'nun gerekliği ortaya çıkmıştı. 1933-1940 arasında sınaî teşeb-

---

154 Zikreden Samet AĞAOĞLU – Salahattin HÜDAİOĞLU: "Türkiye'de İş Hukuku" İst. 1938.

büslere 190 milyon lira tutarında sermaye yatırılmıştı. Bunun 135 milyonu devletçe sağlanmıştı. Madenlerde kromun yüzde 49'u, sülfürün yüzde 42'si, linyitin yüzde 69'u, taş kömürün ise tümü devlet tarafından üretiliyordu. İmalât sanayiinde bu oran çimentoda yüzde 30, pamuklu dokumada yüzde 42, işlenmiş deride yüzde 40'tı. Şekerde de üretimin tümü devletçe yapılmaktaydı. Zaten 1930'larda sanayiin devlet elinde olması, özel teşebbüsün girişemediği yatırımları devletin üstlenmesi, ağır sanayiin devletçe kurulması ilkesi iktidarca benimsenmişti. Bu arada yabancı tekellerin ve şirketlerin millîleştirilmesi girişimleri, devleti işçilerin hakları ve işletmelerde izlenecek politika bakımından bir hayli düşündürmeye başlamıştı.

1908-1909'larda grev yapan ve işçi hakları için direnmeyi başaran kuşakların sanayide ve iş hayatında sözlerini geçirmekte bulunması, kuvvetli bir iş yasasının çıkarılmasını zorunlu kılıyordu. Bu ortam, içinde hazırlanan yeni İş Kanunu tasarısı 1934'te Büyük Millet Meclisine sunuldu ise de bunun yasalaşması ancak 1936'da mümkün oldu. Yeni İş Kanunu grevi ve lokavtı yasaklıyordu, (md. 72, 73, 74, 75).

72. madde kesindi:

Grev ve lokavt yasaktır.

73. madde, grev ve grev sayılan hareketleri sıralıyordu. Bunu okuyalım:

"Elli işçiden az işçi bulunan işyerlerinde on işçinin ve elliden itibaren beşyüz kişiden az işçi çalışan işyerlerinde umum işçi sayısının beşte biri kadar sayıda işçilerin ve beşyüz işçi ile daha yukarı sayıda işçi çalıştırılan işyerlerinde ise, en az yüz işçinin gerek iş mukaveleleriyle önceden taayyün etmiş olan ve gerek işin mahiyetine ve çalışma teamüllerine veya kanunî ve nizamî hükümlere müsteniden mer'i bulunan umumî ve hususî iş şartlarının hepsi yahut bir veya birkaçı yerine, kendi menfaatlerine daha uygun gördükleri başka iş şartlarını işverene kabul ettirmek veyahut muayyen ve mer'î iş şartlarına karşı itirazları bulunmaksızın ancak bunların tatbikine ait

usuller ve tarzların değiştirilmesini temin eylemek kastiyle aralarında kararlaştırarak, hep birlikte ve birden bire işi bırakmaları "grev"dir.

Birinci fıkrada yazılı nisapları doldurmamakla beraber, aynı maksatlardan biri için, herhangi bir işyerinde, en az üç işçinin dahi, aralarında kararlaştırarak, hep birlikte ve birdenbire işi bırakmaları yüzünden o işyerindeki faaliyet tamamen veya işin mahiyetine göre ehemmiyetli derecede kısmen atalete uğrarsa, bu hale sebep olan işçilerin işbu hareketleri de "grev" sayılır.

Çalıştıkları işyerlerindeki iş şartlarına itirazları olmayıp da mahza başka bir işyerinde çıkan "toplulukla iş ihtilâfının oradaki işçiler lehine kurtarılmasını sağlamak maksadı ile, yukarıda yazılı nisaplarda işçilerin, aralarında kararlaştırarak hep birlikte ve birdenbire işi bırakmaları dahi "Grev" hükmünde tutulur."

İş Kanunu'nun grevle ilgili düzenlemesi böyle. Yasanın grev ve grev sayılan hareketler için öngördüğü cezaları da görelim:

Madde 127-1) 72. maddedeki esas hükme muhalif olarak ve 73. maddenin birinci veya ikinci yahut üçüncü fıkrasındaki tariflerden birine uygun tarzda grev yapan işçilerden her biri on liradan yüz liraya kadar hafif para cezasına çarptırılır.

2) Grev yapan işçiler, amme hizmeti gören müesseselerde çalışmakta iseler, bunlardan her biri hakkında 1 numarada yazılı para cezası ile birlikte bir aydan altı aya kadar hafif hapis cezası dahi hükmolunur.

3) Yapılan grev devlet, vilâyet veya belediye idare ve kararları üzerinde bir tesir ve tazyik icra etmek maksadına matuf bulunuyorsa failleri iki aydan iki seneye kadar hapis ve bir aydan bir seneye kadar devlet müesseseleriyle âmme hizmetleri müesselerinde çalışmaktan men olunur.

Madde 128-1) Grev yapan işçiler, işyerine veya işverenin kendisine veya vekiline, yahut işçilerin sevk ve idare veya nezareti ile muvazzaf kimselere ait malları tahrip veya telef eder, yahut zarara

uğratılırsa bu cürmün ikama iştirak edenlerin her biri elli liradan iki yüz liraya kadar ağır para cezası ile birlikte iki aydan bir seneye kadar hapse mahkûm edilir.

2) Âmme hizmeti gören müessesede çalışmakta iken grev yapan işçiler işbu müessesenin işyerlerini yahut sair mallarını tahrip veya telef ederler, yahut zarara uğratırlarsa, bu cürmün ikama iştirak edenlerin her biri yüz liradan üç yüz liraya kadar ağır para cezası ile birlikte altı aydan üç seneye kadar hapse mahkûm edilirler. Yukarıda yazılı cürüm bir devlet müessesesinin işyeri veya sair mallar üzerine ika edildiği takdirde bu cezaları yarı nispette arttırılır.

Madde 129 - 127'nci maddenin 1 numaralı fıkrasında yazılı suça önayak olanlar hakkında o fıkrada yazılı para cezası üçte bir nispette arttırılmakla beraber bir aydan üç aya kadar hafif hapis cezası dahi verilir.

127'nci maddenin 2 ve 3 numaralı fıkralarındaki yahut 128'inci maddenin 1 ve 2 numaralı fıkralarındaki suçlardan birine önayak olanlar hakkında ise o fıkrada yazılı para ve hapis cezaları üçte bir nispetinde arttırılır.

Madde 130 - 73'üncü maddede yazılı grev nisaplarından birini doldurur sayıda işçilerin, aralarında kararlaştırarak ve hep birlikte 16. maddedeki 2 numaralı (ahlâk ve hüsnüniyet kaidelerine uymayan hallerde) bendinin (e) fıkrasında yazılı tarzda, işyerlerinin dahilî talimat veya iş mukavelesinin şartları mucibince yapmakla mükellef bulundukları ödevlerden herhangi birini, kendilerine vâki ihtara rağmen, ifadan imtina etmeleri veya işin yolunda işlemesini bozacak hareketlerde bulunmaları halinde bunlara beş liradan elli liraya kadar hafif para cezası verilir.

Böyle müşterek harekete önayak olanlardan her biri hakkında bu para cezası üçte bir nisbetinde arttırılmakla beraber on günden iki aya kadar hafif hapis cezası dahi hükmolunur. (16. madde ile bu gibi ahval için işverene verilmiş olan fesih hakkı mahfuzdur.)

Bunun yanında Türk Ceza Kanunu'nun 2275 sayılı kanunla değiştirilmiş bulunan 201. maddesinin 2. fıkrası da şu ilkeyi getirmiştir:

"Her kim cebir ve şiddet veya tehdit ile gerek ameleyi ve gerek ticaret ve sanat sahiplerini veya müteahhitleri yevmiyeleri azaltıp çoğaltmaya veyahut evvelce kabul edilen şartlardan başka şartlar altında mukaveleler kabulüne icbar etmek maksadı ile bir iş tatiline veya nihayet bulmasına sebebiyet verir veya tatilin devamına âmil olursa altı aydan beş seneye kadar hapis ile cezalandırılır.

"Bu maddenin birinci fıkrası ferdin serbest olarak çalışma hakkını, istediği iş ve sanatı ifa edebilmesini korumakta olduğu gibi; ayrıca çalışma hayatının da her türlü cebir ve şiddetten azade olarak cereyan etmesini de temine matuf hükümler sevketmiş bulunmaktadır." görüşü Sahir Erman'ın ileri sürdüğü bir mütalaa ise de,[155] Ferit Hakkı Saymen'e göre ikinci fıkra doğrudan doğruya grevle ilgilidir ve ne gibi fiillerin ve hareketlerin suç sayılacağını ve cezalandırılacağını tayin etmektedir.[156]

Grev yapıldığı zaman hükmolunacak para cezasının bugün için pek önemi yok gibi görülürse de 1936'larda işçilerin aylık ücretlerinin 60-75 lira arasında olduğu hatırlanacak olursa bu cezanın önemi anlaşılır. Nitekim Prof. Orhan Tuna "bizde ücretlerin çok düşük seviyede" olduğuna değinir ve "bu ücretlerle ekserisi evli ve çoluk çocuk sahibi bulunan ve kira evlerinde oturan büyük bir kitlenin bir dereceye kadar dahi olsa rahat geçinmesine imkân yoktur. Bilâkis birçok hallerde bu insanlar çocuklarını mektebe göndermemekte, aile efradını ve tahsisen küçük yaştan itibaren çocuklarını çalıştırmak zorunda kalmakta, işyerleri ile mesken arasındaki uzun mesafeyi yaya olarak katetmekte, çoluk çocuk ekseriya tek bir odada ikamet eylemektedirler"[157] demek suretiyle geçim ve çalışma koşullarının ne derece grevi gerektiren bir durumda olduğuna değinmekte-

---

155 Sahir ERMAN, "Çalışma Hürriyetinin Tahdidi ve Men'i Suçu" İst. Hukuk Fak. Mecmuası, 1952, Sayı 3-3.

156 Ferit Hakkı SAYMEN: "Türk İş Hukuku..." s. 343.

157 Orhan TUNA: "Grev Hakkı..." s. 57.

dir. Prof. Tuna'nın aşağıda vereceğimiz işçi ücretleriyle ilgili rakamları, Tuna'nın İl Hakem Kurulu üyesi olduğu 1940'lardan sonraki ücretlerdir. Prof. Orhan Tuna bunları şöyle sıralar:

"Çimento sanayimde çalışan işçilerin aylık vasati ücreti 100-110, taş ocaklarında çalışanların ise aylık net 90-100 lira, mensucat sanayiinde aylık vasatı işçi ücretleri hususiyle işletme cesametinin küçülmesi nisbetinde bariz bir düşüklük göstererek net 40-80 lira arasında oynamakta ve bu çok düşük ücret hadlerine komün ve devlet işletmelerinde de rastlanmaktadır. Nitekim 14 senelik bir vatmanın aylık net ücret geliri 135 lira olduğunu söylemek buna güzel bir misal teşkil eder. Diğer taraftan yirmi binden çok fazla işçi çalıştıran muazzam bir devlet teşebbüsünde vasati aylık net ücret geliri 81 lira ve 30 kuruştan ibarettir. Şehrimizde kömür tahmil ve tahliye işçisinin günlük net ücret geliri üç lira arasında da değişmektedir. Fakat bu dahi nazarî kalmaktadır. Çünkü hava şartlarından ve hastalık hallerinden dolayı çalışılamayan birçok günler bittabi aylık ücret gelirinin esaslı şekilde, düşmesine yol açmaktadır. İstanbul Belediyesine ait Terkos Sular İdaresinde vasatî günlük ücret geliri ancak 350 kuruşu bulmakta, devlete ait Merinos ve Hereke gibi büyük mensucat sanayiinde İşçi ücretleri ayda ortalama 56-100 lira arasında değişmektedir. Değirmencilik sanayiinde vasatî ücretler umumiyetle aylık net itibariyle 100 lirayı geçmemektedir. Bu meyanda bazı hususi teşebbüs erbabının işçilerini 25 kuruş saat ücretiyle (günde iki lira, ayda 26 gün hesabı ile 56 lira. K.S) çalıştırdıklarını öğrenmiş bulunuyoruz. Ev sanayii işçilerimizin günlük net ücret gelirlerinin 100-150 kuruş arasında oynamakta olduğunu düşünmek, bu geniş zümrenin içinde bulunduğu vaziyetin ne kadar perişan ve açıklı olduğunu izaha kifayet eder."[158]

Prof. Orhan Tuna grev yasağının uygulandığı, ancak İş Kanunu'nun ücretle ilgili hükümlerinin uygulanmadığı uzun yıllar bo-

---

158 Orhan TUNA: "Grev Hakkı ..."

yunca işverenlerin grev yasağından da yararlanarak uyguladıkları ücret ve sosyal politikanın tablosunu şöyle çizer:

"Harp konjonktüründen büyük kazançlar temin ettiklerine hiç şüphe olmayan teşebbüs erbabı da (özel sektör, hür teşebbüs denilen sermayeciler K.S) esaslı ücret ıslahatı yapmak lüzumunu duymamıştır. Netice şudur ki, bizde iş hayatında halen ödenmekte olan fiilî ücret hadleri (1951'lerde K.S) işçilerin satın alma nazariyesi veya işverenlerce bir agrüman olarak ileri sürülen sermaye teşkili nazariyesi gibi Avrupaî ve Amerikanvarî esaslara mevzu teşkil etmekten çok uzaktır. Çünkü Türk teşebbüs erbabının maliyet ve kâr hesaplarında en az endişe ettikleri veya hiç hesaba katmadıkları unsur, bir masraf âmili olmak itibariyle ücret cephesinden vaki tazyiktir. İşverenlerimiz bu sahadaki mevzuatın ademi mevcudiyetinden veya bir türlü tatbik edilememesinden, işçi sendikalarımızın zaafından, grev yasaklarından, sosyal esprinin memlekette ve her şeyden önce de, hiç değilse birçok müteşebbislerimizin zihinlerinde yer etmemiş bulunmasından, hülâsa derbeder bir manzara gösteren iş piyasası nizamından dolayı en düşük ücret hadlerini benimsemiş görünmektedirler. Bugün iş hayatında mutad olan reel ücret gelirleriyle işçi ailelerinin insanlığa yakışır bir hayat idamesi şöyle dursun, bunlar ancak pek edna (pek az) bir yaşama seviyesini (fizyolojik asgarî geçim haddi) muhafaza edebilmektedirler. Gerçekten teşebbüs erbabımızın mühim bir kısmı reel ücret hadlerini düşük tutmak ve icabında alabildiğine düşürmek için ellerinden gelen her çareye tevessül etmektedirler."[159]

Prof. Tuna işverenler için bir ücret reformunun asla mevzubahis olmadığına da işaret ettikten sonra "işverenleri sınaî müesseselerde rasyonalizasyona mecbur etmek itibariyle bir taraftan grevlere, di-

159 Orhan TUNA: "Grev Hakkı ..."

ğer taraftan tahkim mevzuatına büyük bir ihtiyaç olduğunu" belirtmektedir.[160]

İş Kanunu lokavtı da yasaklamıştır (md. 131), Ancak gerçek odur ki işverenler yasanın öngördüğü ölçülere yakın oranda işçileri kolayca ve toplu halde çıkarabilmiştir. Üstelik "işleri daraltmak" gibi son derece kötüye kullanılacak bir ölçü içinde işçi çıkarmaları sık sık görülmüştür. Esasen İş Kanunu'nun 5518 sayılı yasa ile değiştirilen 3. maddesi işverenleri lokavt sayılmadan toplu halde işten çıkarmaya pek elverişlidir. Maddeyi okuyalım:

"İşverenler kanunî ve nizamî mükellefiyetlerini yerine getirmek suretiyle de olsa işçilerini toplu bir halde veya toplu sayılacak şekilde kısa fasılalarla işten çıkarmak istedikleri takdirde bunların işlerine son vermeden bir ay önce çıkarmayı gerektiren sebep ve zaruretleri belirtmek suretiyle Çalışma Bakanlığının yetkili teşkilâtına, yazı ile bildirmeye mecburdurlar.

Bu şekilde toplu işçi çıkaran işverenler veya bu gibi işyerlerini aynı şartlarla işletmeye devam eden veya yeniden başlayan işverenler çıkarma tarihinden itibaren altı ay içinde aynı işyerlerinde aynı iş için tekrar işçi almaya ihtiyaç duydukları takdirde, keyfiyeti münasip vasıtalarla ilân ederek, evvelce işten çıkardıkları işçilerden çalışmak isteyenleri aynı şartlarla işe almaya mecburdurlar.

Bu fıkra hükmüne riayet etmeyen işverenler veya vekilleri işin mahiyetine ve işçi adedinin az veya çokluğuna göre 200 liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası ile cezalandırılırlar."

Bu hükümler, uygulamada çok kez işçiler aleyhine işlemiş ve işverenlerin cezalandırıldıkları haller pek ender görülmüştür. Kaldı ki uygulamada 6 ay bir işçinin boşta gezmesi çok güç olacağından ya köyüne gitmiş, ya başka bir iş tutmuş veya işsiz kalsa bile işverenin kendisini yeniden işe alma bildirimini öğrenme olanağı kalmamış-

---

160 Orhan TUNA: "Grev Hakkı ..." s. 60-61.

tır. Yasa bir bakıma işlemez nitelikte kalmıştır. Prof. Orhan Tuna bu duruma şöyle işaret etmiştir:

"Lokavt yasağına rağmen teşebbüs erbabı kanunî nisap haddine yakın miktarda işçiyi arzu ettikleri zaman işlerinden çıkarma imkânlarına daima sahiptir. Bundan sarfınazar işleri daraltmak gibi bir mucip sebebe dayanarak zaman zaman lokavt hareketlerine başvurulduğu da malumdur."[161] Demek ki lokavt olmadan işçi çıkarma bir yana, lokavt yasağı hükmü bile uygulamada pek işlememiştir. Nitekim Bölge Çalışma Müdürlükleri bazı lokavtların yapıldığını da öğrenmemiş, lokavtın farkına bile varmamışlardır. Zira bunu ilgililere duyurma bile işçi açısından sorun halindedir."

Grev hakkı ancak 1961 Anayasasında yer almıştır. Anayasanın grevle ilgili maddesi şudur:

"Madde 47 - İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.

Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir."

Bu maddenin Anayasa Komisyonu raporundaki gerekçesi şöyledir:

"İşçilerin toplu sözleşme hakkı, bilhassa memleketimizde uzun zaman münakaşa konusu olduğundan, bu hakkın Anayasa ile tanınması uygun düşmektedir. Grev hakkı ise, artık Anayasalara giren bir sosyal ve iktisadî hak olarak genel surette kabul edilmektedir. Memleketimizde de gerek siyasî partiler, gerek basın ve ilim muhiti, grev hakkını prensip itibariyle demokratik nizamın zarurî kıldığı bir hak olarak tanımaktadırlar. Bu hakkın siyasî maksatlarla kullanılabilmesi ihtimalinin yarattığı endişeleri mübalağa etmemek gerekir. Esasen, tasarıda yer alan "işverenlerle olan münasebetlerinde iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek maksadıyle" kaydı, si-

---

161 Orhan TUNA: "Grev Hakkı ..." s. 56.

yasî grevlerin caiz olmadığını göstermektedir.

Grev hakkı, bilhassa memleketimiz gibi ona tamamen yabancı olan toplumlarda ancak bazı kayıt ve şartlarla kabul edilebileceğinden, ikinci fıkra bu hakkın düzenlenmesini ve istisnalarını kanuna bırakmıştır.

Lokavt hakkı da, mahiyetinden doğan farklılıklar hariç, grev hakkına muvazi olarak kanunla düzenlenecektir. Ancak, bunun bir insan hakkı olarak Anayasada zikredilmesi için sebep yoktur. Nitekim, diğer Anayasalarda da durum böyledir."

Görüldüğü gibi, Anayasa komisyonu, grev hakkını başka ülkelerin Anayasalarında yer alan bir sosyal ve iktisadî hak olduğu için Anayasaya almış, ancak grev hakkını sınırlayıcı bir görüşe yer vermek için de bu hakkın memleketimiz bakımından greve tamamen yabancı bir toplum olduğumuzu iddia etmiştir. Oysa grev hakkının 1872'den bu yana ve özellikle 1906-1909'larda, hatta grev hakkının yasak olduğu yıllarda da uygulandığını, işçilerin greve mecbur bırakıldığını görmezlikten, bilmezlikten gelmiştir. Anayasa metninde lokavta yer verilmemiş, bunun greve eşit bir sosyal hak olmadığı kabul edilmiş ise de, yine "lokavt hakkı da, mahiyetinden doğan farklılıklar hariç" kaydını koyarak, lokavtın "grev hakkına muvazi" olarak düzenlenmesi gerekli bir eylem olduğunu kabul etmekten çekinilmemiştir. Bu anlayışın sonucu olarak 275 sayılı yasa lokavtı bir hak olarak tanımıştır.

GREV HAKKI VE MİLLETVEKİLLERİ

Grev hakkını düzenleyen Anayasa maddesi Temsilciler Meclişinde 10-11 Nisan 1961 günleri görüşüldü. Madde üzerinde yalnız Bahir Ersoy, İlhami Soysal, Ömer Sami Coşar, Hamza Eroğlu, İsmail İnan, Feridun Şâkir Öğünç ve Seyfi Öztürk söz aldı. Bunlardan Bahir Ersoy, İsmail İnan, Feridun Şâkir Öğürtç işçi sendikalarından, İlhami Soysal Türkiye Gazeteciler Sendikasındandı. Hamza Eroğlu hukuk

doktoru idi ve Devletler Umumî Hukuku Doçenti olmakla beraber Adana Ticaret ve Sanayi Odası Umumî Kâtibi görevini de yapmıştı, Seyfi Öztürk ise Eskişehir avukatlarındandı. Bunların ve diğerlerinin grev hakkı ile ilgili konuşmalarını özetle ve kendi üsluplarına sadık kalarak aktaracağız.

Bahir Ersoy - "Bu madde ile sendika hürriyeti, hürriyetler manzumesindeki yerini almış oluyor. Hürriyetleri, Millî Birlik ruhuna uygun, düzenli bir nizam içinde kurmaya ve ahenkleştirmeye çalışarak, böyle bir tasarı meydana getiren komisyona, bu maddeyi lâyık olduğu yere koyduğu için teşekkür ederiz. (Sendika kurma hakkı), (toplu sözleşme ve grev hakkı) maddelerinin ruhu ile gelişecek Türk işçi sendikaları, ölçülü, seviyeli ve muvazeneli bir dinamizme kavuşarak işçilerle işverenlerin münasebetlerini rahatça salimen tanzim edeceklerdir.

Sırası gelmişken, sendikalarımız için grev hakkı nedir? Bunu yüksek heyetinizin huzurunda Türk efkârı umumiyesine, dolayısıyle dünyaya duyurmak faydalıdır.

Türk sendikaları, Türk işçileri grevi, her şeyi halleden sihirli bir değnek, efsanevî bir kudret kabul etmezler. Biz grevi bu zaviyeden mütalaa ediyoruz. Daha açık bir deyimle; biz grevi Lenin'in anladığı manada iktidarları devirmek için bir işçi eğitim ekolü veya üniversitesi olarak telâkki etmiyoruz. Bu telâkkiyi de şiddetle reddediyoruz. Bizce grev, sanayide sulhu tarsin eden (pekiştiren) bir faktör, bir kuvvettir. İktisadî manada işçi ve işveren münasebetlerini tanzim eden sosyal bir mesele olarak kabul ediyoruz. Bunun Anayasamızda yer alması bizleri sevindirmiştir.

Biz tahripkâr sınıf mücadelesini asla düşünmüyoruz. Türkiye'de Türkiye tarihinde böyle kayıtlar olmadığı gibi, inanıyor ve kalıbımızı basıyoruz ki istikbalde de say ile sermayenin mücadelesi olmayacaktır.

Son fıkra hakkında ricamız;

"Grev hakkının kullanılması ve istisnaları kanunla düzenlenir" diyen bu fıkrada "istisnalar" kelimesi; anlam itibariyle biraz sert ve

cümlede oturtulduğu yer itibariyle bağlayıcıdır. Bunu düşünerek Komisyonun da bize iştirak edeceğine bir takrir vermiş bulunuyoruz. Takririmizde "grev hakkının kullanılması, istisnaları demokratik esaslara göre kanunla düzenlenir" şeklinde bir ifade bulunmaktadır."

Bahir Ersoy, sosyal sınıflar gerçeğini bir yana itip, işçi-işveren arası sosyal mücadeleleri işverenlerin sık sık beyinlere yer ettirmek istedikleri "tahripkâr sınıf mücadelesi" şeklinde anlıyordu. Onun için de ne genel grevi savunuyor, ne de grev hakkının düzenlenmesini bir başka yasa ile öngören hükme değinme gereği duyuyordu.

Bir yazar olan Ömer Sami Coşar'ın grev maddesi ilgili konuşmasında şu görüşler yer alıyordu:

Ömer Sami Coşar - "Şu 46. maddenin getirdiği hükümlerle (grev hakkı) bir yılan hikâyesi olmaktan acaba kurtuluyor mu? Kurtuluyor, diyemiyorum. "Grev hakkı kanunla düzenlenir." Bu bize başka bir cümleyi hatırlatıyor: "Basın hürriyeti kanunla düzenlenir." Bu hüküm çerçevesinde basın hürriyetinin nasıl yıllarca düzenlendiği, daha doğrusu ortadan kaldırıldığı hepimizin malumudur. Şimdi de "grev hakkı kanunla düzenlenir" tabirinin çalışanlara ne ölçü dahilinde bu haktan faydalanmak imkânını verebileceğini kendi kendimize sormaktan vazgeçemiyorum.

Demokrasi mücadelesinin yapıldığı on altı yıldan beri biz bu grev hakkından bahsedildiğini duyduk. Muhalefet yapanların, muhalefet devirlerinde dört elle sarıldıkları, müdafaasını yaptıkları bu hakkı iktidara gelir gelmez nasıl terkettiklerini gördük.

Düşük, devrin (Demokrat Parti iktidarının-KS.) ilk ve son Başbakanın ilk hükümet programında bile grev vaadi yer almamış mı idi? Şu son on yıl zarfında demokrasi mücadelesini yürütenler her zaman düşük devrin temsilcilerine, "grev vaadiniz ne oldu, unutuldu mu?" diye sormuşlardır. Şimdi bu vaadi yerine getiriyoruz. Yalnız biz de maddenin ikinci fıkrasının Sayın Ersoy'un belirttiği gibi şu şekilde tadilini teklif ediyoruz: "Grev hakkının kullanılması ve istisnaları demokratik esaslara uygun olarak kanunla düzenlenir."

Grev hakkını bu hak ve hürriyeti baltalayan bir kanunla gelecek olanları, çalışanlar Anayasa Mahkemesine "demokratik esaslara uygun değildir" diye şikâyet edebilsinler.

Sendikalar siyasetle meşgul olmasın der dururuz. Fakat unuturuz ki işçilerin basit haklarını savunmaları için gereken hakların tanınmaması, sendikacılığa karşı iktidarların cephe alması, sendikalizmi siyasî yollara mecburen sürüklemiştir.

Sonra, grevlerin millî ekonomiyi, millî bünyeyi sarstığı belirtilir. Eğer böyle olmuş olsa idi, bu kadar geniş grev hareketlerine sahne olan Birleşik Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya gibi memleketlerin, grevi yasak etmiş memleketlerin gerilerinde kalmış olmaları icap etmez mi idi?

Grev deyince, hemen millî ekonomiyi, iktisadî bünyeyi sarsmaya matuf bir komplo akla gelmesin. Vazgeçilsin bundan.

Grev hakkının tanınması iş mücadelelerine yol açacak sanılmasın. Burada grev bir vasıtadır. Ana nokta kollektif iş akdidir. Grev bunu yürütmeye yarar."

Sıra Hamza Eroğlu'na gelmişti. Başkan, hatibi kürsüye davet etti. Hamza Eroğlu'nun cevabı şu oldu:

"Lehte konuşacaktım vazgeçtim."

Sendikacı ve bir zamanların Türk-İş Genel Başkanı İsmail İnan da konuşma sırası gelince. Adana Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri Hamza Eroğlu gibi karşılık verdi:

"Lehte konuşacaktım feragat ediyorum."

Sendikacı Feridun Şâkir Öğünç ise, sırası gelince söz aldı. Grevle ilgili konuşması şöyle:

Feridun Şâkir Öğünç - "Hepimizce bilinen bir gerçektir ki, (Toplu sözleşme ve grev hakkı) yıllardan beri. Türk işçisi, sendikalarımız, federasyonlarımız, birliklerimiz ve nihayet konfederasyonumuz tarafından ısrarla savunulagelmiş, bu savunuşa aydınlarımız hukukçularımız, bilim adamlarımız ve şerefli Türk basını da samimiyetle katılmıştır."

"Grev hakkının istisnaları" konusuna eğilen sendikacı Kurucu Meclis üyesi Öğünç, Anayasa ile verilen bir hakkın yine Anayasanın harikulade elastikî bir tabiri ile kısmen veya tamamen kısıtlanması ihtimaline değindikten sonra bir madde teklif ederek bunu şöyle açıkladı:

"Böylesine mükemmel, böylesine aydınlık bir Anayasayı hazırlayan çok ehliyetli komisyonumuz bunu da halledecektir. Kanaatimizce rezüme bir hale sokulmasını arz ve teklif eylediğim maddenin esası sudur:

"Grevin kullanılışı kanunla düzenlenir. Millî Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Jandarma Kumandanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı işyerlerinde; hastane, dispanser, klinik, poliklinik, doğum evi, kreş, çocuk bakım evi, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve kurumlara bağlı müesseseler, eczaneler, belediye yangın söndürme hizmetleri grevin istisnalarını teşkil eder. Büyük yangın su baskını, heyelan, çığ düşmesi, zelzele, salgın, kıtlık ve benzeri umumî felâket hallerinde, Bakanlar Kurulu bu hallerin vuku bulduğu bölgelere ve bu hallerin süresince münhasır kalmak üzere lüzum gördüğü ilgili işkolları ve işyerlerinden grevi yasak veya talik edebilir. Bakanlar Kurulunun bu hüküm gereğince vereceği kararlara karşı Devlet Şûrası yolu açıktır. Devlet Şurası bu hususdaki kararlarını azamî 30 gün içinde verir. Örfi İdarenin carî olduğu bölgelerde Örfi İdare Kumandanlığı grev tatbikatını talik edebilir veya bu maddeler gereğince işçi teşekküllerine tanınan yetkilerin kullanılmasını izne tâbi tutabilir. Umumî veya kısmî seferberlik veya harp ilânı halinde grev yapılmaz."

Feridun Şâkir Öğünç'ün bu teklifi, Komisyonun getirdiği tasarının çok gerisinde ve grev hakkını, hatta sendika özgürlüğünü ağır ölçüde zedeleyici nitelikte idi. Ama Feridun Şâkir Öğünç'ün o zamanki bilinç düzeyi, 1951'lerden sonra birçok uygulamada Sıkıyönetim komutanlarının işçiler aleyhine sonuç veren grev yasaklarını, sendikal hakları kullanma kısıtlamalarını hesap edemeyecek durum-

daydı. Hiç bir gerçek sendikacı Feridun Şâkir'in getirdiği grev kısıtlayıcı bir öneriyi Batıda öneremezdi.

Seyfi Öztürk ise, "millî menfaat" edebiyatının kısır bir örneğini veren bir konuşma yapmıştı, okuyalım:

Seyfi Öztürk: "Muhterem arkadaşlar, millî menfaatlerin bekçisi olmuş ve daima bekçisi olmakta devam edecek şerefli Türk İşçisine Anayasa ile grev hakkın tanıyarak, tarih önünde, millet önünde çok şerefli bir vazife ifa ettiğimize kani bulunmaktayım. Maddeyi huzurunuza getiren Komisyonu, bu konuda mazide hiç kimseye nasip olmayan tarihî şerefi iktisab etmiş oldukları için, alenen tebrik etmek isterim. Türk işçisi millî menfaatlerin bekçisi olduğuna göre, Anayasa ile tanınan bu hakkı, hiç bir zaman millî menfaatlere aykırı bir istikamette istismar etmeyecek, bilâkis millî menfaate uygun şekilde hareket etmeyi kendisi için bir vatan vazifesi sayacaktır. Bu ümidin ışığı altında hemen ifade edeyimki: bademe emek istismarına yol açan faaliyetler son bulacaktır. Say ve sermaye arasındaki münasebette hakkaniyet tesisi ve temini mümkün olacaktır. Gerek kollektif iş akdi, gerek grev hakkının kabule vabeste olduğu şu anda arkadaşlarımın haklı olarak ifade ettikleri hususlara ben de bir nebze temas etmek isterim.

Dünyanın hiç bir yerinde kayıtsız şartsız bir hakkın istimali yoktur, vakî değildir. Ancak yeni Anayasayı tedvin ederken yüksek heyetinize ışık tutan komisyonun, ilerde çıkacak kanunlar için iktidarlara şimdiden bir çok röper noktaları tespit etmesinde fayda vardır. Diğer maddelerde de, bu hususta örnek verilmişti.

Millî güvenlik, sosyal adalet gibi bir takım esbab-ı mucibelerle muhtemel kanunların sınırlarını bugünden tespit etmek zarurettir. Müstakbel, iktidarların hakka, kanunlara gölge düşürmesinden korkarım.

Grev hakkının istimali, diğerlerinden farklıdır. Her ne kadar Anayasanın 11. maddesi hiç bir hakkın özüne dokunulamayacağını zikretmekte ise de, böyle sarih bir hükmün bulunmasına rağmen,

grev hakkı muhtemeldir ki, gelecek iktidarlar için bir tehlike teşkil ettiği takdirde özel kanunlarla, hakkın istimalini imkân dışı bırakabilirler. Bu takdirde grev hakkı, Anayasada yazılı bir metin olmaktan ileri gitmeyecektir.

Arkadaşlar, bu itibarla, Türk işçisinin şuur ve inançlarına itimat ederek, grev hakkını tabiî hak olarak tanımak icabeder. Aksi düşünülüyor, grevin, yapılma şeklinin düzenlenmesinde bir zaruret var ise bunun sınırlarının burada Anayasa içinde tayin edilmesi lâzımdır. Hangi esas ve şartlara göre tanzim edileceğinin bilinmesi ve bu hususların zapta dercedilmesi istikbalde faydalı olacaktır."

Söz alan Şerafettin Yaşar Eğin (Eskişehir Baro Başkanı) grev hakkının istisnaları konusu üzerinde durdu ve Bahir Ersoy'un önerisini savundu. Dündar Soyer ise (İzmir Ticaret Odası İdare Heyeti üyesi) maddedeki işçiler deyimi yerine "çalışanlar" tabirinin konulmasını önerdi. Lokavt'ın maddede yer almamasını eleştirdi. Komisyonun bu konuda görüşlerini bildirmesini istedi.

Cahit Zamangil ise (Merkez Bankası Murakıbı ve Paris Siyasî İlimler Okulu Mezunu) bazı sorularla konuya ışık tutmak istedi. Konuşmasının bu bölümüne bakalım:

Cahit Zamangil -"Kanunun bazı istisnalar koyabileceğine dair görüşler demokratik memleketlerde uzun boylu münakaşa ve halledilmiş bir husustur. Neler tahdit mevzuu olabilir? Bu hususta sadece bir fikir vermek istiyorum. Bizim aralarında bulunduğumuz batılı demokrasilerde münakaşa edilen veya hal şeklinde bağlanmış olan hususlar başlıca şunlardır: Kamu hizmetinde grev olabilir mi? Olursa şartlar nelerdir? Muhtelif hükümetlerin muftelif görüşlere sâlik oldukları bir hakikattir. Bir kısmı grevi bu sahada yasak etmiş, bir kısmı esaslı surette tahdit etmiştir. Devlet memurları grev yapabilirler mi? Yasak edenler var, tahdid edenler var. Bunları burada saymayacağım.

Grev hakkının kullanılmasından önce mecburî olarak tahkime başvurulmalı mıdır, vurulmamalı mıdır? Anglosakson memleketleri

daha ziyade tahkim müesseselerini kuvvetlendirmek cihetine gitmişlerdir. Fakat tahkim mecburî tutulmamıştır. Bazı memleketlerde asgarî ücret tespiti, hakem usullerinin çok geliştirilmesi sureti ile, grevin yasak edilmediği halde, fiilen lüzum kalmayacak kadar işçi hayatını korumak yoluna gidilmiştir.

Grevin çeşitleri meselesi de mühimdir. Siyasî grev, umumî grev, tesanüt grevleri, iş yerinde çalışmayarak oturmak suretiyle yapılan grevler gibi. Bu grev çeşitleri karşısında her memleket yasaklar, tahditler gibi bir hal şekline ulaşmıştır. Biz de bu meseleler karşısında kalacağız ve özel kanunlarla halledeceğiz.

Bu gibi istisnalar karşısında grev hakkı hangi teminata dayanıyor? Evvelâ 11. maddemiz: "Bir hakkın özü, tehditler yoluyla kaldırılamaz." demektedir; bunda bir teminat vardır. İkincisi Bahir Ersoy arakdaşımızın teklif ettiği gibi, grev hakkında kanunla yapılabilecek tahdît ve istisnaların "demokratik esaslara uygunluğu" şartına bağlanması ki; bendeniz de uygun bulurum. Batı demokrasilerinin hallettiği grev meseleleri bizim de önümüze çıkacak meselelerdir. Binaenaleyh Anayasada "özel kanunlarla düzenleme" yetkisinin bulunması zaruridir. Bu yetkinin demokratik esaslarla hudutlandırılması yolundaki teklif de uygundur."

Suphi Batur da maddenin iki fıkrası arasındaki çelişkiye dikkati çekti; söyle ki:

Suphi Batur - "Efendim, bu madde ile işçilere grev hakkı tanınmış bulunmaktadır. Ama madde tetkik edilirse, istimal hakkı tanınmamıştır. Metin tetkik edilecek olursa görülür ki, kanunun neşrinden itibaren işçi grev hakkına sahiptir. Anayasa meriyete girer girmez grev yapılabilecektir, birinci fıkraya göre.

Ama ikinci fıkra, grev hakkının kullanılmasının kanunla düzenleneceğini söyler. Birinci fıkra ile haklarını kullanacaklar ve fakat ikinci fıkra ile bir kanun düzenlenmesini bekleyeceklerdir. İstimal hakkı da olmayınca ve vazıı kanun ikinci fıkradaki vazifeyi yerine getirmeyince grev hakkı muallakta kalacaktır değil mi? Kanunda bir

boşluk var, ben böyle anladım. Komisyondan rica ediyorum izah etsinler."

Komisyon sözcüsü Prof. Muammer Aksoy özetle şunları belirtti:

"Grev hakkının tanınması başkadır, kötüye kullanılması başkadır. Grev hakkını tanımak her gün grev yapılmasını istemek anlamına gelmez. Grev hakkı bir vasıtadır. Vasıtanın gayesi, hakkaniyete uygun ücret temin etmek, kollektif mukaveleleri mümkün kılabilmektir.

Anayasadaki hükümleri böyle kısaca bırakmayıp grevin bütün teferruatını Anayasada düzenlememiz gerektiği yolundaki görüşe katılmamız imkânsızdır.

Grev hakkı bakımından yeter anlayışın henüz mevcut olmadığı böyle bir zamanda, nasıl olur da, grevi bütün teferruatı ile düzenleyebilir ve kimlerin grev yapabileceğini tespit edebiliriz?

Demokratik kelimesinin ilâvesine gelince: hiç şüphe yoktur ki, bu hakkın düzenlenmesi demokratik mahiyette olacak, demokratik memleketlerde kabul edilen ölçülerde ve manada olacaktır. Fakat bu hususu ayrıca zikretmeyi haşiv telakki ettik.

Niçin çalışanlar denmemiş te işçiler denmiş? dediler. Memurlar için daha Anayasa ile teminat altına alınmış değildir. Memurlara grev hakkı şartlarımızın henüz buna elverişli olduğuna kani değiliz. Bu demek değildir ki, kanun koyucu ileride böyle bir hakkı benimseyemez."

Fethi Çelikbaş ise yaptığı konuşmada şu noktaları belirtti:

"Grev işçilerin sosyal ve ekonomik vaziyetlerinin ıslahı için işverene karşı müessir bir vasıta olmakla beraber, kullanılması halinde işveren ile işçiyi ilgilendiren bir mesele olmanın ötesinde bütün cemiyeti alakadar eden tam ve şâmil bir mevzudur.

Grevin istisnalarının, kullanma şartlarının kanuna konması hususunda komisyonla hemfikirim. Bu mesele hususi kanunda beynelmilel İş Bürosunun mukarreratına mütenazir bir şekilde tanzim edilmelidir.

Grevin mukabili olan lokavt mevzuunda bunun asrımızda başka Anayasalarda yer almadığı ve bunun bir insan hakkı olarak talep edilemeyeceği söylenmekle beraber, kabul ediyoruz kî, grev ve lokavt bir terazinin iki kefesi gibi bir şeydir. Her kuvvete karşı mukabil bir kuvvet, muvazeneyi ayakta tutabilmek için şartlar lüzumludur, Komisyon lokavtı kabul ediyor, fakat bir insan hakkı olarak görmediğini söylüyor ve bu sebeple Anayasaya koymadığını açıklıyor.

Memleket idaresinin mesuliyetini taşıyan hükümetin, elbette demokratik esasları çiğnemeden bunun tedbirlerini alması imkânlarını bertaraf etmemelidir Anayasa ile. Aksi takdirde grev neticesinin kötü olması halinde, ki bendeniz kullanılmasını dahi temenni etmem, çünkü bir işletmenin ahenk içinde çalışmasının, iktisadi bakımdan çok daha iyi olacağına inanırım, kanunla demokratik yoldan tedbir alma yolu kapanmış olur.

Komisyon sözcüsü, Suphi Batur'un sorusunu cevaplandırmayı unuttuğu için yeniden söz alınca şunları dile getirdi:

Muammer Aksoy - Grev hakkını Anayasada belirtmekte zaruret vardır. Çünkü grev Ceza Kanunumuzda, İş Kanunumuza göre hâlâ cezalandırılan fiillerdendir. Bundan başka Anayasaya konulan, temel haklar arasına giren sosyal haklar, iktisaden zayıf olanları korumak için tanınmış haklardır. Lokavt böyle değildir. Bir insan hakkı şeklinde ayrıca Anayasada belirtilmemesi; gerekirse, kanun koyucu tarafından kabul edilmesi yolu tercih edilmelidir.

Kanun koyucu grevle ilgili kanunu 2 sene sonra bile çıkarmazsa, Anayasaya aykırı hareket etmiş olur. Böyle hareket eden bir iktidar, elbette gereken baskıya maruz kalır.

En aşırı bir gelişme ve Anayasayı sistemli ve kasıtlı olarak ihlâl halinde demokrasinin unsurlarından biri olan "zulme mukavemet hakkı" da kendini gösterebilir.

Fabrikatör Rifat Çini de lokavtı şöyle savundu:

"Türk işgücünün arttırılması ve işçinin de normal bir şekilde çalışmasının temini, işverenlerin haklarının da tam manası ile garanti

altına alınmasına bağlıdır. Bu itibarla lokavt hakkının da mutlaka Anayasada garanti altına alınması lâzımdır."

Sonunda çeşitli önergeler oylanmış ve reddedilerek Komisyonun getirdiği şekilde grev hakkı Anayasada yer almıştır.

Bir süre sonra İsmet İnönü Başkanlığındaki Bakanlar Kurulu, Çalışma Bakanlığınca hazırlanan "Toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt kanun tasarısı" nı 29 Ağustos 1962 tarihinde gerekçesi ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmuştur. Grev ve lokavtı bir arada getiren tasarının bu konudaki gerekçesi şöyle idi:

"Grev ve lokavtın hedef ve amacı toplu sözleşme yapılmasını sağlamaktan ibaret bulunduğuna göre toplu sözleşmenin bağıtlı taraflarını teşkil edebilecek durumda olmıyanlar için grev, lokavt hakkının kullanılmasının bahis konusu olmaması icabeder.

Ancak tasarı, toplu sözleşmenin bağıtlı taraflarını teşkil edebilecek durumda olanları, istisna hükmüne tâbi olup olmadıklarına göre, iki kategori içinde mütalaa etmektedir.

A) İstisna hükmüne tâbi olanlar, grev ve lokavttan menedilmiş oldukları için özel veya kanunî tahkim sistemleri içinde toplu sözleşme imkânına sahip kılınmışlardır.

B) İstisna hükmünün dışında kalanlar, tasarıda yazılı usul ve merasime uymak kaydı ile, grev ve lokavt haklarını kullanmakta serbest bırakılmışlardır."

Geçici komisyon 8 Mart 1963'te hazırladığı raporunda Sendikalar Kanunu teklifi ile Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu Tasarısını inceleyerek şu dört ilkeyi benimsemiştir:

A) Grev hakkının kullanılması işçi teşekküllerine bırakılmıştır. Grev hakkının ancak disiplinli ve geniş işçi teşekkülleri içinde sorumlu bir zihniyetle kullanılabileceği tarihî denemelerle sabittir. Öte yandan bu, işçi teşekküllerinin kuvvetlenmesi ve sendikacılığın işçilerimiz arasında yayılması bakımından da zaruri bir tedbir olarak düşünülmüştür.

B) Greve karar verilmesinden önce uzlaştırma usulüne başvurulması mecburi tutulmuştur. Bu suretle istihsalin durması ihtimalinin

kuvveden fiile çıkarılmasından önce, işçi ile işveren arasında bütün uzlaşma imkânlarının azamî tarzda araştırılması imkân dahiline sokulmuştur.

C) Grevin iktisadî bünyede ve toplum hayatında kesin olarak zararlı olmasını önleyen bazı kanunî tedbirler derpiş edilmiştir. Bu tedbirler, demokratik memleketlerdeki esaslara uygun bulunmaktadır.

D) Grev hakkı, Anayasamızın cevaz verdiği gibi, sadece meslekî ihtilaflarda kullanılabilecek bir hak olarak mütâlâa edilmiş ve siyasî grev, sempati grevi ve verimi düşürücü usuller yasak edilmiştir.

Bu kanunun dayandığı esaslardan biri de, işçi ile işveren arasındaki münasebetlerde hukukî dengenin icaplarına riayettir. Bu itibarla işçiye tanınan grev hakkı mukabilinde, kendi özellikleri dairesinde, işverene de lokavt hakkının tanınması tabiî bir zaruret olarak görülmüştür.

Komisyon, toplu görüşmenin ve uzlaştırma çalışmalarının sonuç vermemesi halinde greve karar vermeyi öngören maddeyi genişletmiştir. Komisyon, görüşünü şöyle vazeylemiştir:

"Grev ,hakkı sadece toplu görüşme ve uzlaştırma sonucunda anlaşmazlığın giderilmesi halinde değil; aynı zamanda, işverenin toplu görüşmeye gelmemesi halinde de mevcut olmalıdır. Bütün demokratik memleketlerdeki durum budur. Bu itibarla, komisyonumuz, işeverenin toplu görüşmeye gelmemesinin müeyyidesi olarak cezaî müeyyide yerine, grev hakkını kabul etmiştir."

Komisyon ayrıca mevcut bir hakkın ihlâli dolayısıyla de grev hakkını tanımadan yana olmuştur. Komisyon hak izharı fonksiyonunu bir yargı fonksiyonu olarak kabul ettiği için, grev hakkını mahkemelerin yargı yetkisinin üstünde bir hak olarak saymamıştır. Böylece grev ve toplu sözleşme sistemini tarafları mahkemeye müracaata zorlayan bir sistem olarak düşünmüş ve öyle yasama yetkisini kullanmayı önermiştir Meclise. Komisyon görüşünü şöyle savunmuştur:

"Mahkemenin grevi durdurmaması ihtimali karşısında işveren, işçi haklarını hotbehot ihlâl cihetine gidemeyecektir. Taraflardan hiç

birinin mahkemeye müracaat etmemesi halinde de, kamu menfaati mulahazasıyle mahkemeyi harekete getirmek üzere Çalışma Bakanlığına mahkemeye müracaat yetkisi tanınmış bulunmaktadır. Bu halde, grevi durdurmak için mahkemeye ihtiyatî tedbire müteallik usulleri uygulayacaktır. Ancak, bu şıkkın özelliği icabı olarak, grev durdurulunca belli bir süre içinde ihtilafın esasına müteallik olan Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun hükümleri bu halde uygulanmayacaktır. Pek tabiîdir ki, her halükârda mahkemenin kesinleşmiş hükmünün tebliğiyle grev durdurulacaktır." (Geçici Komisyon Esas No. 1/273, Karar No. 5, 8.3.1963)

Komisyon ayrıca tasarının 20. maddesindeki ana fikri benimsemiş ve grev ve lokavtı geçici olarak durdurma müessesesini daha açık ve teminatlı bir şekilde düzenlemiştir. Komisyon Başkan ve üyeleri şunlardır:

Başkan (Şeref Bakşık), Başkanvekili (Saim Kaygan), Sözcü (Coşkun Kırca), Kâtip (Kaya Bulut), Bazı Maddelerde söz hakkı mahfuz bulunan (İbrahim Tekin — Avukat ve çifçi), üyeler;

Haluk Nur Baki, Saffet Eminağaoğlu, Burhan Arat, Naci Güray, İ. Hakkı Tekinel (Söz hakkı mahfuz), Ali Nailî Erdem (Bazı maddelerine muhalif), Mustafa Uyar, Avni Akşit, Mehmet Delikaya, H. Fehmi Evliya, Celâl Öncel, M. Ali Pestilci, Y. Ziya Yücebilgin.

(Kaya Bulut, Naci Güray, Celâl Öncel imzada hazır bulunmamışlardı.)

Toplu sözleşme, grev ve lokavt kanunu tasarısının tümü Büyük Millet Meclisinde görüşülmüştür. Uzun görüşmelerde Parti Meclis Grupları adına ve kendi adlarına yapılan konuşmalardan ilginç görüşleri parça parça sunacağız:

Orhan Apaydın (Yeni Türkiye Partisi Grubu adına): "...Toplu sözleşme mekanizması, sosyal bakımdan da, sınıf çatışmalarını önlemek dolayısıyle de sulh ve sükun âmilidir.

...Devletin asgarî ücretleri tespit faaliyeti ise, umumî ve şâmil neticeler verememiştir, fiyat artışlarını takip edememiştir. Bu sebeple

işçilerimizin millî gelirden adalete uygun ve hatta asgarî geçim imkânlarını temin edecek bir pay almaları çok defa mümkün olamamıştır. Türkiye'deki sanayi işçisinin sınaî hasıladan normal ve makul ölçüler dahilinde hisselerini alamamaları, sanayîimizde prodüktivitenin cılız bir durum arz etmesinin sebeplerinden birini teşkil etmektedir.

Bu hususta bir fikir edinebilmek için şu misalleri vermek istiyorum:

Asgari ücret komisyonlarının kararlarına göre, Ankara'daki Asgarî ücret komisyonunca,

1955 yılında tütün sanayiinde hafif işlerde çalışan 16 ve daha düşük yaştaki işçiler için asgarî saat ücreti olarak 38 kuruş tespit edilmiştir. Bir çimento fabrikasında ise, ağır bir iştir, saat ücreti 25 kuruştan ibarettir.

1960 senesinde yapılan sanayi sayımı neticelerine göre İstanbul'daki işçi ücretlerinin günlük ortalama seviyesi brüt 15 lira civarındadır.

İşçi sınıfının kendi teşkilâtı vasıtası ile, çalışanların iktisadî menfaatlerini korumak maksadı ile yapacağı devamlı bir baskı olmadan, ücret gelirini adalet icaplarına uygun bir seviyeye ulaştırmak imkânı bulunamayacağı ancak anlaşılmıştır.

...Grev hakkı tanınmadıkça, toplu sözleşmelerin fonksiyonlarını ifa edebilmesine imkân yoktur.

... Hükümet tasarısı, maksat unsuru açısından Anayasanın ruhuna uygun bir tarif verememektedir. Zira "iş şartlarında veya bunların uygulama tarz ve yollarında değişiklik yapmak veya yeni iş şartları hâsıl ettirmek amacı" manevî unsur olarak kabul edilmektedir. Halbuki, kriz devirlerinde olduğu veçhile, mevcut durumlarını muhafaza maksadı ile işçilerin grev hareketine başvurmaları mümkündür. Nitekim Anayasamız "iktisadî ve sosyal durumlarını korumak" tabiri ile bu hali kasdetmektedir.

... Geçici Komisyon ise; "grevin kanunî veya gayri kanunî olup olmaması maksadına göre değişebildiğine nazaran, böyle bir tarif

kabul etmek cezaî hükümlerin şevki bakımından bir çok zorluklar çıkaracaktır" esbabı mucibesiyle, tariften maksat unsurunu tamamen çıkarmıştır. Bu esbabı mucibenin bizi asla tatmin etmediğini ifade etmek isteriz. Bilâkis gayri kanunî grevin sarih olarak tespit için, tarif yapılması kabul edildiğine göre, bunun sarih olması suç unsurunun tayini bakımından zaruridir.

... Geçici Komisyon, tariften "maksat" unsurunu çıkarmış, sadece grevin maddî unsurunu tespit etmiştir. Bu unsur da "bir işkolu veya işyerinde faaliyetin büsbütün durmasına veya işin niteliğine göre önemli ölçüde aksamasına sebep olacak tarzda" gösterilmektedir. Bu tarife göre, bir grev hareketi bir işkolunda veya işyerinde faaliyetin durmasına veya işin niteliğine göre önemli ölçüde aksamasına sebep olmamışsa meşru sayılmayacaktır. Gerekçede belirtilen ilmî tariflerin hiç birinde, böyle bir unsur mevcut değildir. Yabancı doktrinde P. Durant, Lyon-Caen, H.C. Nipperdey'in tariflerinde işçilerin meslekî gaye ile topluca terk şeklindeki tariflerinde ittifak edilmektedir. 1927 tarihli Britanya Trade-Union'lar kanunu grevi çok sayıda işçinin işi terk etmesi, yahut işin devam ettirilmesinden imtina etmek şeklinde tarif etmektedir...

... Tasarının grevi işyerinin faaliyetini tamamen veya önemli derecede kısmen durdurması hadisesine bağlaması, bize hakkın özünü zedeleyici mahiyette gibi görünmektedir. Esasen geniş yasaklara ve tahditlere tabi tutulan meşru grev hareketi, bu tarifle de ayrıca kayıtlanmaktadır.

... "Grevin kollektif ve meşru karakterini veren, ona iştirak edenlerin adedi değil, işçiler nazarında bu hareketin tasvip görmesidir" şeklinde ifade edilen görüşü biz de farklı ve makul bulmaktayız."

Saim Kaygan (Adalet Partisi Meclis Grubu adına) : "Tasarının Karma Komisyonda aldığı son şekil maalesef Türkiye'de güçlü bir sendikacılığın gelişmesi zaruretinin benimsenmemiş olduğunu göstermektedir... Tasarı Batı sendikacılık tatbikatının benimsemediği istisnaî bazı durumları örnek alarak, siyasî karar organlarına grevle-

ri geciktirmede geniş yetkiler tanımak suretiyle de demokratik sendikacılıktan uzaklaşmaktadır. Tasarıda, Türk işçisine güvensizlik ifade eden ve sendikacılık prensipleriyle kabili telif olmayan bir husus daha vardır; o da, grev yasağı ile ilgili hükümleri çok geniş tutmak ve vuzuhsuz hükümler koymak suretiyle bu konuda yaygın bir tatbikata imkân verilerek grev hakkının kullanılmasının imkânsızlaştırılması hususudur.

Bu tasarı sendika üyesi olmayanlara grev oylaması yaptırmak, grev yapmayan veya greve katılmaktan vazgeçen işçileri çalıştırma yetkisini işverene tanımak ve yalnız sendikacıları değil, bütün işçileri de ağır para cezası tehdidi altında bulundurmakla sendikacılığımızın güç kazanmasını zorlaştıracak hükümlerle yüklüdür."

Cevad Odyakmaz (CKMP Meclis Grubu adına) : "Batıda merkezileşmiş bir millî sendikanın statüsü merkezî komitece izin verilmedikçe hiç bir zaman mahallî bir greve müsaade etmez. Greve başlamadan evvel de her türlü anlaşma imkânlarının ortadan kalkmış olması gerekir. Bu itibarla grevlerle sendikalar arasındaki bu sıkı rabıtadan dolayı memleketimizde sendikaların ve bunların federasyon ve konfederasyonlarının tam olarak ve garptaki mükemmeliyet derecesinde olmasa bile, memleketimiz şart ve imkânlarının el verdiği azamî ölçüde tam olarak kurulmasına işçiler kadar işverenlerin de müzahir olması ve amme velayetini temsil eden devletin de bitaraf bir ajan olarak bu gayretleri bütün takatiyle desteklemesinde GKM Partisi olarak katî zaruret görmekteyiz. Aksi takdirde münferit bir sendikanın veya birkaç sendikanın bir araya gelerek kuracakları bir federasyonun höt be höt ve tecrübeden mahrum heveskâr liderlerin iradesiyle grev hareketine tevessül eylemelerinde gerek memleket ve gerek bizzat işçilerin menfaatleri bakımından ve grevlerin âtisi için son derece büyük mahzurlar görmekteyiz.

Tabir caiz olursa sendika bir ağaç, grev onun meyvasıdır. Bu meyvanın aşısı da liderleridir. En iyi organizasyona sahip bir sendika kötü niyetli liderler elinde zehirli meyveler vermeye namzettir.

Bu itibarla sendika liderlerinin şahsiyetleri üzerinde durulmak iktiza eder. Fakat bu hassasiyeti gösterirken parti mülahazalarını, politik gayeleri bir tarafa bırakıp doğrudan doğruya objektif kıstasların nazara alınması ve sendikacılığın rey ve particilik menfaatleri katılmaksızın sağlam karakterli, vatansever liderlerin işbaşına geçmelerinin temini tek çıkar yoldur."

Mehmet Sağlam (CHP Grubu adına): "Devlet bir nizam fikrini ifade eder. Bu nizam fikrinde Devlet kanunlarla tanıdığı hakları koruduğu müddetçe itibarlıdır, kudretlidir. Grev hakkını tanırken onun gayelerini aşmasını önleyemeyecek bir devletin hükümranlık haklarının da gölgeleneceğini iddia etmek bu konuda fazla ileri gitmiş olmak sayılmamalıdır. Zordur, tehlikelidir, korkuludur diye bir hakkı teslim etmeyen bir devletin itibarı da aynı ölçüde şüpheyi celbeder.

Türk İşçisi, bambaşka bir haslet ve bambaşka bir yaratılışta olup emeğini millî ekonomiye vermiş, tarihî bir takım olayların yoğurmasından doğmuş ve aynı zamanda ruhî bir varlık olan milletinin güzide bir parçasıdır. Onun ruhu tarihinden ayrılmaz. Ayrılsa bütün kaynaklar kurur. Bu ruhta geleneksel inanışlar, vatan ve millet sevgisi bütün haşmeti ile bileğinin nasırı gibi ruhunda da nasırlaşmıştır. Bu ruh asaletini çökertecek her türlü zararlı cereyanların bu bünyede saltanat süreceklerine inanmamaktayız. Sapık fikirlerin, mesnedini tarihten alan bu ruh yapısında barınacakları düşünülemez. Türk işçisi milletinin tarihinden gelen asil bir duygunun içinde ve kendi görevinin başında, kendisi için, vatan ve milleti için fayda ve zararı çok çabuk kavrayacak erginliktedir. O sadece, hakkı olanı istemektedir.

... Bu tasarı ile Türk işçisine, daha iyi hayat şartları tanımak ve millî ekonomide, istihsalde emeği daha müsmir bir halde teçhiz etmek hedefi ittihaz edilmektedir.

... Türk işçisine tanınan grev hakkı ile de, yurt içinde sosyal, siyasî ve ekonomik bir muvazene hakkı, fikri ve sosyal anarşiyi kökünden kaldıracak ve barış içinde ekonomimiz mutlu yarınlara doğru seyredecektir."

Kâmil İnal (Millet Partisi Grubu adına) : "Grev meselesi memleketimizde de yakın geleceğin iktisadî aktüalitesi olacaktır. İşverenlerimizin ve sendikalarımızın ellerine verdiğimiz bu iktisadî silâhı yerinde, zamanında, memleket ve toplum yararına kullanmalarını canı gönülden temenni ederiz.

Grev müessesesinin tesirli bir iktisadî silâh olduğunu farzettiğimizde bu silâhın hem koruyucu, hem de hırpalayıcı karakterde olduğunu, istatistikleri incelediğimiz zaman görürüz... İşte bu durumlar gözönüne alınarak ne işçimizin, ne de işverenin taraflardan birini diğerine tercih etmeden demokratik düzen içinde çalışabilecek şekilde kanunun çıkmasını temenni eder."

Şadi Pehlivanoğlu (AP Grubu adına): "Tasarıdaki grevin tarifine (münhasıran meslekî gaye ile) tabirinin eklenmesinde fayda vardır. Esasen doktrin de bunu tecviz etmektedir. Lokavt için de aynı husus düşünülmelidir."

Tasarının genel olarak eleştirisi yapıldıktan sonra Çalışma Bakanı Bülent Ecevit konuşmuş, bunu bazı milletvekillerinin konuşmaları izlemiş, tasarı Mecliste kabul edilmiş ve Cumhuriyet Senatosuna gelmiştir. Senato Tasarıyı Temmuz 1963'te görüşmüştür.

GREV HAKKI VE SENATÖRLER

Cumhuriyet Senatosunda tasarı gündeme alınıp görüşüldüğü gün Mehmet Ünaldı'nın Adalet Partisi Grubu, Kâmil Coşkunoğlu'nun CHP Grubu, Niyazi Ağırnaslı'nın Türkiye İşçi Partisi, Ahmet Nusret Tuna'nın, YTP Grubu adına konuşacakları açıklandı. Fethi Tevetoğlu, Ahmet Yıldız, Özel Şahingiray, Ali Rıza Ulusman, Tarık Remzi Baltan ve Fikret Turhangil ile Alaettin Çetin'in kendi adlarına konuşacakları açıklandı. Şimdi, bu senatörlerin grevle ilgili ilginç görüşlerini aktaracağız.

Mehmet Ünaldı (Adalet Partisi Grubu adına): "Basın işkolunda çalışan fikir işçileriyle basın teknisyenleri arasındaki irtibat ve işle-

rinin mahiyet itibariyle birbirini tamamlayıcı olmasından sempati grevi yapma hakkının bir istisna olarak yalnız basın teknisyenleri sendikalarına tanınmasını bir zaruret olarak olarak görmekteyiz. Aksi halde nazariyatta fikir işçilerine tanınan grev hakkının kullanılamayacağı kanaatimizde ısrar edeceğiz."

Kâmil Coşkunoğlu (CHP Senato Grubu adına) : "Bir taraftan emeğe, işçiye bu haklar tanınırken diğer taraftan da bu hakların kötüye kullanılmasını ve mahzurlarını önlemek, iktisadî ve sosyal alanda ve memleketin kalkınmasında "nemi emekten geri olmayan ve yine emek ve alın teri neticesinde toplanan sermayeye güven sağlamak, istihsalin gelişmesini ve sermayenin emniyetle iş alanına dökülmesini temin etmek bakımından işverene de lokavt hakkı tanınmış, memleketi buhrana sürükleme ihtimalleri karşısında işçiye grev ve işverene lokavt hakkı mutlak olarak tanınmamış bu hakkın kullanılması bazı kayıt ve şartlara bağlanmıştır."

"Bu suretle emek ve sermaye arasında karşılıklı bir denge ve güvenin kurulması sağlanmış, millî demokrasiyi felce uğratabilecek, iktisadî hayata zarar verebilecek hareketlerin önlenmesi için gerekli hükümler tasarıda yer almış bulunmaktadır."

"Daha evvel grev ve lokavtı tatbik eden memleketlerden alınan tecrübeler göstermiştir ki, bir kanun ne kadar iyi niyetle yapılırsa yapılsın, bu dengenin bozulması grev ve lokavt haklarının kötüye kullanılmasından, yani işçi veya işverenin doğrudan doğruya kendi hareketlerinden doğmaktadır."

"Bir memleketin basını, siyasî partileri ve aydınları politik düşüncelerle ve istismar zihniyeti ile veya bilmeyerek bazı menfi cereyanlara âlet olmak suretiyle, hisleri tahrik ederek sermayenin veya emeğin savunucusu rolünü almaları da bu dengeyi bozan mühim sebeplerdendir."

Niyazi Ağırnaslı (Türkiye İşçi Partisi Senatörü): "Hayat şartlarının ıslahı için, işçi sınıfının uzun ve kanlı mücadelelel elde ettiği grev ve toplu sözleşme haklarının Anayasamıza girmesinde anlayış gösteren ilim, ihtilâl ve kısmen de politika adamlarını tebrik ederiz."

"Grev kanunu tasarısı Anayasamızın 47. maddesinde yer alan grev hakkını Anayasamızın açık hükümlerine ve sosyal adaletçi ruhuna aykırı bir zihniyetle sınırlamıştır. Bu tasarı hükümlerine göre, grevin yalnız sözünün anıldığı ileri sürülebilir. Gerçekten de tasarıya göre grev ancak şu üç şekilde ve o da bir takım kayıt ve şekillere tabi tutularak tanınmış bulunmaktadır.

Bilindiği gibi:

1- İşverenin toplu sözleşmeye yanaşmaması halinde,
2- Uzlaştırma kurulunun tavsiyeleri üzerine toplu sözleşme imzalamaya işverenin razı olması halinde,
3- İşverenin toplu sözleşme hükümlerine, mevzuata, örf ve âdete aykırı olarak işçilere tanınmış olan haklara saygı göstermemesi halinde,

İşçi teşekküllerinin greve başvurabilecekleri kabul edilmiştir.

Bunun için de grev başlamazdan önce greve karar veren teşekkülün oldukça zor ve uzun sürecek bir takım usulî muameleleri yerine getirmesi de şart konulmuştur. Oysa, Anayasamızın 47. maddesi grev kavramını çok daha geniş tutmuş ve işçilerin işverenlerle olan münasebetlerinde iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacı ile grev hakları olduğunu kabul etmiştir. Bundan anlaşıldığına göre grev hakkı yalnız mevcut durumun korunması için değil, aynı zamanda işçi sınıfının ekonomik ve sosyal durumunu iyileştirmek, kısacası insanca yaşayabilmek için de başvurabileceği meşru bir haktır."

"Gerek hükümete, gerekse Çalışma Bakanlığına, başlamış bir grevi durdurmak konusunda tasarının tanımış bulunduğu yetkiler de grev hakkının varlığını ve özünü zedeleyici mahiyettedir."

"Tasarıda grevin maksat bakımından tarif edilmiş olmaması tatbikatta büyük mahzurlar doğurabilecek mahiyette bir eksikliktir. Gerçekten de tasarı grevleri kanuni ve kanun dışı olmak üzere ikiye ayırmış ve kanun dışı grevleri Anayasaya göre değil, tasarının kısıtlayıcı hükümlerine göre tâyin etmiştir. Böylece sırf şekil ve usul

noksanları yüzünden esasında haklı, Anayasaya uygun ve meşru olan bir grevin "kanun dışı grev" sayılması, böyle bir greve yani esasında Anayasaya uygun olarak yapılan bir greve başvuranların oldukça ağır cezalara çarpılmasını tasarı uygun görmüştür."

"Grev halinde işyerinin işçiler tarafından işgali; işyerindeki üretim araçlarının, iptidai ham veya yardımcı madde ve araçların veya işyerinde üretilen mal ve maddelerin işyerinden dışarı çıkarılmasını önlemek, veya işyeri etrafında topluca bulunmak veya işyerine yeni işçiler alınmasına engel olmak gibi grevin başarı ile yürütülmesi için başvurulması zorunlu olan fiiller, grevin ayrılmaz, vazgeçilmez temel unsurlarıdır.

Grevin bu vazgeçilmez temel unsurları ile birlikte kullanılması hali saldırısız ve silahsız olduğu sürece, kamu düzenine, mülkiyet hakkında, çalışma hürriyetine, genel ahlâka ve millî güvenliğe aykırı bir fiil olarak görülemez, gösterilemez."

"Ayrıca toplu sözleşmenin süresi boyunca mutlak olarak grev yapılamayacağı hususundaki hüküm de grev hakkının özünü zedeler mahiyettedir."

"Grev ve lokavt birbirine muvazi, eşit nitelikte şeyler değildir. Grev, bilindiği gibi işçilerin durumlarını korumak veya daha iyiye götürmek, yani emeğiyle yaşayan binler ve yüzbinlerce insanın çağdaş uygarlığın nimetlerinden yararlanmak amacıyla giriştiği bir toplu direnme hareketidir. Çağdaş devlet anlayışı içinde böyle bir hak temel hakların başında yer alır. Çağımızın devleti demokratik, sosyal bir devlet anlayışı içinde düzenlenmiştir. Emeği ile yaşayan yüzbinlerin vs milyonların toplumda hak ettikleri yeri almaları ve insanca yaşama şartlarına kavuşmaları için başvurulan grevle, milyonları veya yüzbinleri sadece bir kaç kişinin özel çıkarlarını sağlamak amacı ile işsizliğe ve açlığa mahkûm etmesi yetkisi elbette eş tutulamaz."

"Lokavt işverenin özel çıkarı için binlerce kişiyi ve ailelerini işsizliğe, yoksulluğa ve açlığa mahkûm etmesi gibi korkunç ve her halde insan hak ve hürriyetleri ve sosyal adalet ilkeleriyle asla bağdaşmayacak bir sonuç doğurmaktadır."

Nusret Tuna (Yeni Türkiye Partisi Grubu adına) : "Grev ve lokavt gaye olmayıp, toplu sözleşmeye, karşı tarafı zorlamak için başvurulan en son çaredir. İstihsali kısması bakımından arzu edilen bir müessese değildir. Fakat bu hakları olduğu halde şimdiye kadar bir kere olsun kullanmayan devletlerin mevcut olması karşısında meşru müdafaa silâhı olarak bu müesseseleri kabul ediyoruz. "Evvela Vatan" parolasına tam bir sadakatle bağlı olduklarına emin olduğumuz Türk işçisinin ve Türk işvereninin, adaletseverliği ve milliyetperverliği yegâne tesellimiz ve teminatımızdır."

"Demokrasilerde halk hakemdir. Henüz başlamayan bir hareketin evsafını katî olarak tespit mümkün olmadığı gibi, hükümetin her grev veya lokavt kararını aynı şekilde damgalayarak geciktirmesi ve bu müesseselerden beklediğimiz sosyal faydayı bertaraf eylemesi mümkündür. Grev veya lokavt mahiyetinin tezahürü ve halkın hakemlik rolünü ifa edebilmesi için hareketin başlamasından ve bir müddet geçmesinden sonra bu hakkın tanınması daha doğru olur. Hiç olmazsa bu hakkın siyasî organ olan hükümetten alınıp, daha tarafsız bünyeye sahip olan Yüksek Hakem Kuruluna verilmesini tavsiyeye şayan görmekteyiz."

"Grev ve lokavtın müessir olabilmesi için, o işyerinde faaliyetin esaslı şekilde duraklaması lâzımdır. Greve katılmayan veya vazgeçenlerin faaliyete devamlarına cevaz verilmesi bu müesseseleri zedeleyebileceği gibi iki gurup işçi arasında bazı nahoş çatışmalara da sebep olabilir."

Ömer Ergün (Cumhurbaşkanı Kontenjanından Senatör, Türk - İş Genel Saymanı, işçi): "Memleketimizde sendikaların zayıf kalmasının, işçilerin çoğunluğunu etrafında toparlayamamasının sebebini, grev hak ve hürriyetinden mahrum oluşunda aramak lâzımdır."

"Grev, işvereni müzakere masasına oturtmak için aynı zamanda idarî murakabe yerine kaim olan bir vasıta olarak kalacak, toplu sözleşme ise bir işyerinde, bir işkolunda uygulanacak çalışma şartlarını, iş hukukundan doğan hakları tanzim eden kanun niteliğinde bir anlaşma olacaktır."

"Kuvvetli ve ehliyetli ellerde bulunan sendikalar, grevi bir gösterişe vasıta kılmayacaklar ve gelişigüzel hareketlerin daima karşısında olacaklardır. Memleket menfaatleri, vatanseverlik duyguları her şeye galebe çalacaktır."

Fethi Tevetoğlu (AP Senatörü) : "Asil, vatansever, milliyetçi Türk işçisinin bu kanunun getirdiği hakkı, yalnız hayır yolunda, yalnız kendi emeğinin gerçek karşılığı saadetini gerçekleştirmek yolunda kullanacağına tam bir inancımız mevcuttur. Bugüne kadar her çeşit menfi hainane çabalar istismar gayretleri, Türk işçileri arasında çöreklenmeye uğrasan kızıl, ajanların didinmeleri, daima uyanık, aldatılmamış Türk işçisinin çelik iradesine granit milli şuuruna çarparak lâyık olduğu cevabı almış bulunmaktadır."

"Demokratik dünyada ve nihayet bugün memleketimizde işçilerimize tanınan bu hak, insan ve vatandaş tabii haklarının bir tabii neticesidir. Komünist dünyada yok olan bu hakkın memleketimizde sapık, satılmış sözde aydın tahrikçiler marifetiyle asla kötüye kullanılmayacağının en sağlam teminatı bizzat vatan ve milletsever Türk işçisidir."

Ahmet Yıldız (Millî Birlik Grubu Senatörü) : "20'nci yüz yılın işçisinin de uygar bir insan gibi yaşamak için emeğinin karşılığını istemesi artık vazgeçilmez bir hak haline gelmiştir. Bu haklı isteği kabul etmeyenlere ve bunu önlemek isteyenlere karsı grevler, yürüyüşler, mitingler, gösteriler, boykotlar ve kanun çerçevesi içinde her türlü hak aramalara işçiler emeklerinin karşılığını ve güvenliklerini elde etmeye çalışmaktadırlar. Demokrasinin gereği olan ve hayat gücünü temsil eden bu gibi hareketleri ilkin yadırgasak da bunlara alışmak zorundayız. Anayasamız da bütün hakları koruyor ve artık keyfiliğe son veriyor. Sermayenin yanında emeğe de gerçek payını vermekle ancak sanayide barışçı ve uzlaşçı bir işbirliği sağlanabileceğinde dünyaca görüş birliğine varılmıştır. Bugünkü sorunumuz, bunu en iyi bir şekilde düzenlemektir."

"Grev ve lokavt hakkı sağduyuya dayanan memleketçi bir anlayışla kullanıldığı sürece sosyal adaleti sağlama yanında ekonomik

gelişmeyi de hızlandırıcı bir hak olacaktır. Bu hakkı elde etmeden önce emek harcadığı kurumu daha kârlı ve verimli bir duruma getirmede, kendi açısından fazla bir zarar görmeyen bir işçi böyle bir hakka ulaştıktan sonra, işyerinin verimi, kazancı ve kârı ölçüsünde kendi yararının da artacağını görecektir. Daha kazançlı, daha fazla ücret ve daha iyi sosyal imkânlar elde etmede şansının artacağını işçi de gecikmeden anlayacaktır. Hele işverenler, işçinin kâra ve yönetime katılmasına imkân verecek ileri bir anlayış gösterirse bu karşılıklı yarar dayanışması artacaktır."

"Tasarı Türk toplum düzeninin koşullarına yurt zorunluk ve gerçeklerine, eğitim seviye ve imkânlarına uymayacak şekilde fazla şekilcilikle, sendika, işveren ve hükümetlerin çalışmalarını güçleştirici işlemleri ihtiva etmektedir."

Ali Rıza Ulusman (Kırşehir Senatörü): "Grev işçilerin en tabiî hakkıdır. Bunu bertaraf etmeye kimsenin ne hakkı ne de yetkisi olmamalıdır. Ama, biraz önce işaret ettiğimiz gibi, bunu, tamamiyle başıboş, kayıtsız ve şartsız bırakmamak, işçilere, çalıştıranlara ve topluma yararlı bir şekilde kullanmak lâzımdır.

Asıl tehlike, geri kalmış memleketlerde kalkınma hamleleri sırasında, grev müessesesinin kayıtsız ve şartsız kullanılması halinde baş gösterir. Çünkü, bu silâh, sermayeyi ürkütmek mal ve can emniyetini sarsmak gibi birçok tehlikeler doğurmakla kalmaz, aynı zamanda, işçiler arasına nifak ve ayrılık tohumlarının saçılmasına da sebep olur; memleketi ve halkı, çalışan ve sendikalarda toplanan işçiler aleyhine çevirir. Komünizmin beklediği en uygun zemin hazırlanmış olur. Bu durumdaki memleketler, bundan kaçınmak isterler, o zaman da totaliter rejimler kurulur ve işçi baskı altına konarak grev de dahil olduğu halde birçok haklarından mahrum bırakılır."

"İşçi, kendisine bir hak olarak tanınacak (grev) silâhını şahsî takdir ölçülerine göre sık sık kullanarak davasını bu tesirli silâhla yürütmeye çalışacaktır. İşte bu sebepledir ki, durum nazik ve önemlidir. İşverenlerle işçilerin karşılıklı hak ve menfaatlerini koruyan çok

isabetli ve âdil tedbirler alınmazsa, bu silâhın iktisadî ve sosyal hayatımızı zedeleyebilecek istikametlerde gelişmesine yol ve imkân vermiş oluruz.

Binaenaleyh, işverensiz işçi, işçisiz de işveren olamayacağına ve bu iki zümrenin yekdiğerini tamamlayıcı mahiyetlerine göre bu haklara mesut bir yön vermek, bunları telif etmek, birbirinin zararına kullanmayacak şekle sokmak ve müeyyidelere bağlamak gerekmektedir.

Sosyal adalet ve işçi haklarının korunması ilkelerinin, memleket şartlarına ve imkânlarına göre sınırlanması ve vicdanî bir hassasiyetle ayarlanması lâzımdır."

ÇALIŞMA BAKANI BÜLENT ECEVİT'İN GÖRÜŞLERİ

Anayasada yer alan grev hakkının kullanılmasıyla ilgili yasa tasarısının Meclis'e verilmesinden sonra gerek Millet Meclisinde, gerekse Cumhuriyet Senatosunda yapılan eleştiri ve ileri sürülen görüşlere Çalışma Bakanı olarak Bülent Ecevit'in verdiği karşılıkların bazı önemli fikir ve ilkeleri içerdiği bir gerçektir. Şimdi bunları ayrı ayrı paragraflar halinde, sıralayalım:

Bülent Ecevit (Çalışma Bakanı): "Bizim birçok hususlarda kendimize örnek tuttuğumuz ileri Batı demokrasilerinin hemen hepsinde bu kanunla Türk işçisine tanımak üzere bulunduğumuz haklar ancak uzun ve kanlı mücadeleler sonunda elde edilebilmiştir. Bu mücadelelerin toplum bünyesinde meydana getirmiş olduğu yaralar, toplumu bölen sınıf ayrılığı şuuru, Batı ülkelerinin birçoğunda hâlâ onanlamamıştır. Bu bakımdan, Yüksek Heyetinizin, şu birkaç gün içinde bu hakları bu türlü mücadelelere ihtiyaç kalmaksızın Türk işçisine tanımak suretiyle toplum ve tarihe büyük bir hizmette bulunmuş olacağınız şüphesizdir."

"Birçok Batı ülkelerinde tatbikatla halledilmiş bulunan meseleleri biz burada kanunla halletmek zorunda olduğumuz içindir ki, biraz fazla yüklü bir metinle huzurunuza gelinmiştir."

"Huzurunuzda, tasarının bir takım kısıntılarla hazırlandığını hakkın özünü zedelediğini ve Anayasaya aykırı olduğunu, demokratik ölçülere uymadığını, Meclis içinde ve Meclis dışında ileri sürenlerden bir tek şeyi istemek hakkımızdır. Dünyanın en ileri demokratik memleketleri arasından hangisinde bundan daha ileri bir toplu sözleşme, grev ve lokavt kanun tasarısı olduğunu bize göstermelidirler."

"Biz samimiyetle, gücümüzün yettiği kadar, bütün ileri demokratik memleketlerdeki mevzuatı inceledik ve hiç birinde bu kanunla getirilenlerden daha ileri hükümler bulamadık. Bulsaydık getirmekte tereddüt etmezdik."

"Saim Kaygan arkadaşımız Adalet Partisi adına yaptığı konuşmada, kanunun grev yasağı ile ilgili hükümlerinin çok geniş sınırlanmış olduğunu belirttiler. Merak ettim. Salim Kaygan arkadaşımızın bu sözleri üzerine bir defa daha Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun hazırlamış olduğu ve zannımca Milletvekillerine de göndermiş olduğu Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanun teklifi ile huzurunuzda bulunan tasarının bu maddesini mukayese ettim. Grevin istisnalarını, grev yapılmayacak halleri şöyle sıralamış Türk-İş:

"Genel veya kısmî seferberlikte, hastahane, klinik, sanatoryum, dispanser, eczane (ilâç yapan işyerleri hariç) gibi sağlık ile ilgili işyerlerinde, can ve mal kurtarma işlerinde, su, elektrik istihsal ve dağıtma işlerinde, seyir halinde gemilerde, toplu sözleşme süresi içinde..." Milli Savunma ile ilgili işyerleri hakkında da Türk-İş aynı kaydı koyuyor.

Şimdi, huzurunuzda bulunan tasarının bundan ne farkı var, anlayamadım arkadaşlar. Bir havagazı eklenmiş, "su, elektrik istihsal ve dağıtım" kısmına birde noter eklenmiş. Bunlar mıdır maddeyi bu karlar vuzuhsu;: hale getiren ve grev hakkını bu kadar geniş ölçüde sınırlayan?.."

"Bütün iktisadî hayatın Devletin elinde toplandığı, Devletin her alanda mutlak hâkim olduğu bir rejimde (komünist memleketlerde)

hür sendikacılık olamaz. Hür sendikacılık olmayınca da toplu sözleşme ve grev hakkı olamaz. Bugünlerde tanımak üzre bulunduğumuz toplu sözleşme ve grev hakkı, iktisadî hayatta, devletle beraber özel şahısların, özel sermayenin de rol oynamasının fayda ve faziletine inanan bütün milletlerin işçiye ödemeleri şart olan bir bedeldir. Çünkü ancak bu müesseselerle işçiler tamamiyle liberal bir ekonomide veya bizdeki gibi karma ekonomide kendi hak ve menfaatlerini sağlamak ve mutlak bir teminat altına almak imkânını bulmuş olurlar. Ancak bu haklar sayesinde memleketlerin iktisadî gelişmesinin kalkınmasının sosyal adalet üzre yürütülmesi teminat altına alınmış olur. Bir memlekette vergi sistemi yüzünden veya her hangi bir başka sebeple gelir dağılımı adaletsizce kemaliyle tanınmış, toplu sözleşme ve grev hakkı işçiye, bu adaletsizliği eninde sonunda düzeltmek imkânını verir. Bunun Türk işçisine tanımasıyla, esasen komünizme karşı türlü bakımlardan muafiyeti olan Türk toplumu ile komünizm tehlikesi arasındaki son köprü de atılmış olacaktır."

"Yine bu kanunla sınaî demokrasi yolunda ileri bir adım atılmış olacaktır. Demokrasimiz, sadece bir siyasî mekanizma olmaktan, sadece siyasî demokrasi olmaktan çıkacak, gelişme yolunda olan memleketimizin hayatında önemli rol oynayacak sınaî kesiminde de demokratik kurallar işlemeye başlayacaktır."

"Bizlerin en büyük mutluluğumuz, gruplar adına konuşan arkadaşlarımızın da belirttiği gibi, başka memleketlerde, birçok sahalarda kendilerini örnek aldığımız memleketlerde, bu haklar, kanlı ve çetin çatışmalar uzun mücadeleler, toplumu bölücü ve sınıf ayrılığı şuuriyle yaralayıcı mücadeleler sonunda elde edildiği halde, biz Atatürk'ün bir ilkesine, "Yurtta barış, cihanda barış" ilkesine uygun olarak, bu hakları da barış içinde gerçekleştirme yolundayız."

"Çalışma Bakanı olduğum sırada elde hazırlanmış bir Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu tasarısı vardı. Bunu beğenmeyen Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu bir tasarı hazırladı ve daha ileri hükümler getirdi. Konfederasyonun getirdiği tasarı örneğini

dahi mütevazi bulduk ve sendikacı arkadaşlarımızın hazırladığı metinden daha ileri bir metin hazırladık

Bu sefer haklı olarak sendikacı arkadaşlar geri kalmak istemediler ve Hükümetin hazırladığı bu tasarısının ilerisine gecen bir tasarı örneği hazırladılar. Dikkat buyurulursa istikbale ait kehanetlerde bulunmadım; yalnız geçmişteki tarihe mal olmuş hakikatlerden bahsettim."

"Bu kanun kusurlu olabilir. Fakat başlangıçta da söylediğim gibi, bu kusurların, eksikliklerin hiç biri, Türk işçisini en ileri ölçüde toplu sözleşme ve grev hakkına lâyık görmemek gibi sakat bir düşünceden ileri gelmemiştir. Türk işçisinin buna lâyık olduğuna, en ileri ve demokratik memleketlerde olduğu kadar böyle olduğuna inanıyoruz ve aklımızın, bilgimizin yettiği kadar, dünyadaki en ileri ölçülerine uygun bir kanun tasarısını yüksek yardımlarınızla kanunlaştırmak üzre bulunduğumuza inanıyoruz."

"Grev, menfaatlerin elde edilmesi için, en son çare bir nevi direnme hakkıdır. Topluca işi bırakmak ve işveren müessesesinin işini aksatmak ve hatta memleket iktisadiyatına tesir etmek şartiyle zarara sokmak olduğuna göre; grev kanunî dahi olsa; grevin askerî müesseseye karşı yapılması evvelâ psikolojik bakımdan mahzurludur. Saniyen, askerî müesseselerde çalışanlar isteklerinde haklı olsalar dahi, bunu umumî efkâra maletmek için yapılacak mücadele iyi sonuçlar vermeyecektir."

"Bugün için savunma gücü yalnız kendi kaynaklarımıza dayanmıyor. İkili anlaşmalar var. NATO Savunma sistemi var. CENTO savunma sistemi var. Yani, kollektif bir savunma sisteminden harp malzemesi tamir eden işyerlerinin grevi halinde savunma gücü, her halde kendi bünyemiz içinde düşmeyecek, tamirde olanların yerine, aynı savunma çerçevesi içinde, hatta aynı gün yedekleri ve yenileri hizmete konacak grevin hiç bir hükmü kalmayacaktır."

"Bu kanunun kabul edilmesiyle, 27 Mayıs Devriminin Türk Ulusuna kazandırmış olduğu Anayasamızın ileri amaçlarından birisine daha ulaşılmış olacaktır.

Yine bu kanunun kabulü ile, siyasi demokrasimizin, sınaî demokrasi ile de tamamlanması yolunda ileri adım daha atılmış olmaktadır.

Toplum hayatının ne kadar çok kesiminde demokrasi uygulanırsa siyasi demokrasi de o kadar güç kazanmış, sağlam temellere kavuşmuş olur. O itibarla sınaî demokrasi alanında atılan bu ileri adımla, siyasi demokrasimizin bir kat daha kuvvetlenmiş olacağına inanıyoruz."

Böylece grev hakkıyla ilgili yasa Senatodan çıkmış oldu.

Senatoda yapılan değiştirmeler, Anayasal prosedür içinde son şeklini aldıktan sonra tasarı, önergeler ve konuşmalarla son şeklini alarak Resmî Gazete'de yayınlandı ve yürürlüğe girdi. Böylece 15.7.1963'te kabul edilen ve 24.7.1963'te yayımlanan kanun 275 sayıyı almıştı.

10

Uygulama İşçilere Karşı

KİMYA-İŞ SENDİKASININ KORUMA TARIM İLÂÇLARI FABRİKASI GREVİ

Grev hakkı, 275 sayılı kanuna göre uygulanabilir hâle gelmiştir. Ne var ki, Anayasada yer alan grev hakkını, 275 sayılı kanuna göre uygulamaya kalkan sendikacılar ve işçiler, kanunun yetersizliğini, uygulamaların her safhasında Anayasada yer alan haklara ve hürriyetlere ve sosyal devlet ilkesine sırt çevrildiğini görmüşlerdir. Bu durum, işçileri tedirgin etmekte, sendikaları çok güç durumlara düşürmektedir. Hatta kanunî haklarını kullananlar, bu hakka sahip çıkmaları yüzünden zabıta kuvvetlerince hırpalanmaktadırlar. İçlerinde hürriyetlerinden olanlar da vardır. Bu manzara, 24 Temmuzu "bayram" sayanların ne büyük hata içinde olduklarını da açıklar sanırız.

Bu genel kanılarımızı ve işaretlerimizi İzmit'te Koruma Tarım İlaçları A.Ş. Klor Alkali Fabrikasında yapılan grev ve grevi izleyen acı olaylar doğrulamaktadır.

563 kişinin çalıştığı Koruma Tarım İlâçları Fabrikasında 25 Haziran 1965'de başlayan grevin başlayış ve gelişme safhalarını açıklayalım:

Kimya-İş Sendikası, çalışmaları ile bu işyerindeki işçileri üye yazmıştır. Böylece Toplu Sözleşme Yapma Çağrısında bulunma hakkını kazanmıştır. (275 No. Kanunun 9. Md.)

İşveren, Kimya-İş Sendikasını "beğenmemektedir". İşçilerin başka bir sendikaya üye olması için baskı yapmıştır. Kimya-İş'in iş-

yerindeki şube yöneticilerini ve sendika baştemsilcisini işten çıkarmayı bile göze almıştır. Fakat işçiler. Personel Şefi'nin eskiden çalıştığı bir sendikaya yazılmayı kabul etmemiş, baskılara rağmen Kimya-İş'te kalmışlardır. Onun için de İşveren "beğenmese de" 275 sayılı kanun hükümlerine göre Kimya-İş'le toplu sözleşme yapmak durumunda kalmıştır. Fakat İşveren, kanun hükmünü dinlememiş ve Kimya-İş'in Toplu sözleşme Çağrısına gelmemiştir.

Sendika, kanuna uymuş ve Bölge Çalışma Müdürlüğüne durumu bildirerek uyuşmazlığın tespitini istemiş ve uzlaştırma safhası başlamıştır. (Md. 14-15)

İşveren, Bölge Çalışma Müdürlüğünün tespit ettiği gün ve saatte tarafsız aracısı ile birlikte gelmemiştir. Bunun sonucu olarak işçi sendikasının grev yapma hakkı doğmuştur. (Md. 19).

Sendikanın grev kararı alması üzerine, işveren işçileri "grev oylaması" istemeye itmiştir. Sendika, bu itiş sonucunda istenen oylamaya başvurmayı yerine getirmiştir. (Md. 22) Ve Oylamaya katılan 498 işçiden 342'si "evet" demiş 154 işçi "hayır" demiştir. Böylece "grev oylamasında işçilerin salt çoğunluğu grevin uygulanmamasına karar" vermediği için GREV UYGULAMA HAKKI DOĞMUŞTUR (Md. 22)

21 Haziranda alınan bu sonuç üzerine grev 25 Haziran sabahı saat sekizde başlamıştır.

Daha Sendika, grev kararı aldıktan ve grev oylamasına giderek kararının doğruluğu ve işçi isteğine uygunluğu belirdikten sonra işverenler hemen taarruza geçmiş ve Şirketin Genel Müdür Muavini Bülent Danişment "grevin haksız ve kanunsuz yapıldığını" iddiaya başlamışlardır. Hatta "bir komplo karşısında olduklarını" bile ileri sürecek kadar aşırı fikirler ortaya atmışlardır. Kanuna uygun hareket etmemeyi olağan sayan işverenler, uzlaştırma kurulu toplantısına katılmamakla grev hakkının doğuşunu kendilerinin hazırladıklarını görmezlikten gelmiş, fakat "grev yapılması bazı madde ithaline yol açacaktır." gibi beyanlarla doğacak zararlardan işçileri sorumlu tutmaya kalkmışlardır.

İşverenler, grevin bir hak olarak kullanılmasını önlemek için, grev kararı alınır alınmaz işçi ücretlerini günde 13 liradan 15 liraya çıkarmışlardır. Böylece Sendikanın ön teklifinde ileri sürdüğü günde 16 lira asgarî ücrete çok yaklaşmışlardır. Ancak sendikanın kademeli zam isteğinden, hele koruyucu sağlık tedbirleri alınması noktasında durmasından çekindikleri için, kendilerine sempatik gelen başka bir sendika ile toplu sözleşme masasına oturmayı başarmaya çalışmışlardır. Bunda muvaffak olmayınca, gerçek bir işçi sendikası olan Kimya-İş'le bir masaya oturmamakta direnmişlerdir.

Grev başladıktan sonra, durum şu olmuştur:

500 işçiden 350'si greve katılmıştır.

46 işçi greve katılmamıştır.

104 işçinin greve katılmaması Bölge Çalışma Müdürlüğünce karar altına alınmıştır (Md. 25)

İşçi statüsü dışındaki 73 memur ve mühendis, işlerinin basında kalmıştır. Böylece işveren:

46 + 104 + 73 = 223 kişi ile fabrikayı çalıştırmayı, grevi hiçe indirmeyi kafasına koymuştur.

İşçiler de Anayasadan aldıkları güçle ve 275 sayılı kanunda yer alan hükümlerle grevlerinin başarıya ulaşması için canlarını dişlerine takmışlardır. İşyerine yabancı işçilerin girmesini önlemek haklarıdır. Bunun için de Derince'de barikat kurmuş, el ele vermiş ve işverenin "misafirim" dediği kimseleri de istihsale matuf çalışma yapacak birileri olması ihtimaline göre içeri bırakmamışlardır (29 Haziran). Fakat Polisler, bu engel olmayı kırmak için çalışmış, sonunda da grev yöneticilerinden üç kişi nezarete alınmıştır:

Avni Erakalın, Hikmet Çefne ve Naci Mete.

Savcılık grev yöneticileri hakkında takipsizlik kararı vermiştir. Polisin bu tutumu, grevci işçileri olduğu kadar bölgedeki öteki işçi sendikaları mensuplarını da üzmüştür. Ama işveren, greve rağmen çalışma isteğini gerçekleştirmek için fabrikanın deniz kapısından içeriye hammadde sokmak teşebbüsünde bulunmuştur. Oysa grev

yapılan işyerinin "istihsal ve satışa matuf olmamak kaydıyla" sadece teknik zaruret bulunan işlerde faaliyetin devamı ve işyerinin güvenliği, makine ve demirbaşlarının, gereçlerinin, hammadde ve yarı mamul ve mamul maddelerinin bozulmaması gerekleri sağlanır. (Md. 25)

İşverenin buna aykırı tutumu kanun uygulayıcılarınca önlenmeyince işçiler kendi haklarını korumak ihtiyacını duymuşlardır. Onun için de grev gözcüleriyle sendika yöneticileri Anayasa haklarının koruyuculuğunu yapmışlardır. Fakat polisler Grev Gözcüleriyle Sendika Genel Sekreterini Savcılığa vermişlerdir. (1 Temmuz)

Tuz yüklü gemilerin boşaltılmasına engel olan işçiler aleyhinde dava açılınca Nejat Öktem, Recep Uzuner, Osman Tunca, Asım Elitas, Selahattin Fazla ve İsmet Aslan, öteki işçiler gözünde daha güçlenmiş ve daha çok saygı değer olmuşlardır. Bu çabalar, greve katılmayan işçileri de uyarmış ve 26 işçi daha greve katılmıştır. Böylece 376 işçi grev yapar olmuştur.

İşveren, grevcilere katılmaların başlamasından ürkmüş, bu defa çalışmakta olan işçilerin aileleriyle ve sendikacılarla olan bağlarını kesmeye karar vermiştir. Bunun sonucu olarak da 96 saat fabrikada kalan işçilerin aileleri, yakınları, ana ve babaları fabrika kapısında ağlaşır olmuşlardır. 96 saat evlerine dönmeyen işçileri bekleyenlerin feryadı, Kocaeli'nin her yanında büyük yankılar uyandırmıştır.

Grev başladıktan sonra vuku bulan olayların ve işverence girişilen teşebbüslerin kanuna uygun olup olmadığını ancak İş Mahkemesinin kararlaştırabileceği grev uygulamalarıyla ortaya çıkan bir gerçektir. İşverenin işyerine mal sokup mal çıkarmasının, grevci işçiler yerine başkalarını çalıştırmasının ve greve katılmaması kararlaştırılan işçilerin görevlerinin dışında işlere yöneltilip yöneltilemeyeceğinin tespiti tamamen Mahkeme işidir. Buna rağmen Kocaeli Valiliği, mahkeme yetkisini kendisinde görerek Fabrikanın hammaddelerini işyerine alabileceğini karara bağlamıştır. Verilen bu yoldaki idarî emir, sendika yöneticilerince muteber sayılmamış ve

işçiler, hammadde getirecek ve mamul çıkaracak kamyonların önlerine yatmışlardır:

Ya grev hakkımızı koruruz, ya da eziliriz!

Zihniyetle dolu olan işçilerin tutumu polisle işçilerin karşı karşıya gelmelerine yol açmıştır.

Sendikanın hukuk müşaviri Şinasi Yeldan'dan bu direnmenin kanun dışı olduğunun işçilere duyurulması zabıtaca istenmiştir. Hukuk Müşaviri kendisini böyle bir bildiri yapmaya yetkili görmemiştir. Bunun üzerine sendika yöneticilerinden Avni Erakalın bu çağrıyı yapmaya davet edilmiştir. Erakalın, çağrı isteğini grevci işçilere duyurmuş, sonunda da "benim kanaatim" diyerek kendi görüşünü eklemiştir. Bu tutum, zabıtaca sakıncalı görülmüş ve bu defa "zabıtaya fiilî mukavemet" iddiası ortaya atılarak nezarete alınmalar dönemine geçilmiştir. Şinasi Yeldan, Avni Erakalın, Naci Uğur, Zühtü Başaran, Recep Uzuner, Kemal Ulaşan, Mustafa Buruk, Ünal Göktunca nezarete alınmışlardır (2 Temmuz). Savcılık, ikametgâha bağlayarak sendikacıları serbest bırakmıştır. Bırakmıştır fakat, işçiler, grev yapma hürriyetleri uğruna karşılaştıkları bu muameleden dolayı kendilerini daha da inanmış, daha da bilinçlenmiş bulmanın sevinci içinde çalışırken bu hava bütün değeriyle çevreye yayılmıştır.

Buna rağmen şunu belirtmek, işçi hareketleri tarihi bakımından yararlıdır:

Henüz bu bilince ermeyen ve grev hakkının gücünü anlamayan bazı işçiler, ille de çalışma isteğiyle fabrikaya gidip gelmekte sakınca görmemişlerdir. Ama içlerine de korku düşmüş, hiç bir işçiden kaba kuvvet muamelesi görmeyecekleri halde işyerine girmek için jandarma korumasını gerekli bulmuşlardır. Jandarma himayesinde işyerine gidenleri grevci işçiler acı tebessümlerle seyretmişlerdir.

İşverenler, grevci işçiler aleyhine bir hava yaratmak İçin, ötedenberî içlerine sinen "sabote edilmek" duygusunu yaymada yarar görmüşlerdir. Fabrika Müdürü, hiç bir işçinin aklına gelmeyen, yapmaya asla yanaşmayacakları hareketleri bir "oldu bitti" gibi göstermek hevesiyle çırpınmıştır. Fabrika Müdürü Faruk Akyol'a göre:

"Eğer tesislere bir sabote vuku bulursa klor, tuz ruhu, kükürtler; başta İzmit şehri olmak üzere Derince ve Gölcük'ü birkaç dakika içinde havaya uçurabilir. O takdirde tek canlı insan kalmaz." (2 Temmuz)

Bu havayı yayan işverenler, Vilayetten ve Bölge Çalışma Müdürlüğünden gemilerin tahliyesi kararını kolaylıkla almışlardır. Fakat grevci işçilerin cevabı şu olmuştur:

"Ölürüz, boşalttırmayız!"

Bu inançta olan işçilerin öncüleri olan 6 grevcinin "zabıtaya fiilî mukavemet suçundan" yargılanmaları başlamış, mahkeme Kimya-İş'in İzmit Şube Başkanı Naci Uğur'un tevkifine karar vermiştir (3 Temmuz).

Durumun böyle vahim bir hal alması üzerine Sendika, Hükümetten aracılık istemiştir. (Md. 48). Başbakanlık da Sanayi Bakanını "Arabulucu" seçmiştir. Ve sendikacılar da, Kocaeli Valiliği de Hükümet arabulucusunu beklemeye başlamışlardır.

Her ne kadar İzmit Valisi Bekir Sıtkı Aktan "grev kısmîdir, bu bakımdan fabrikanın çalışması gerektir, bu sebeple de hammadde getiren gemilerin tahliyesi için emir verdim" demekte ise de (3 Temmuz) bu demeç gerçeklere uymamaktadır.

Grev kısmî değildir. Çünkü greve ilk önce 46 işçi kendi arzusu ile katılmamıştır. Fakat sonradan 26 işçi daha greve katılmıştır. Böylece greve katılmayı uygun görmeyen ve kendi iradesiyle buna yanaşan işçi sayısı sadece ve sadece 20'dir. Greve katılmaması Bölge Çalışma Müdürlüğünce kararlaştırılan 104 işçi, kanuna uydukları için işyerinde kalmışlardır. Eğer, Bölge Çalışma Müdürlüğü Greve katılmayacak işçiler sayısını bu kadar geniş tutmasaydı, elbette grevci sayısı kabaracaktı. Kaldı ki, greve katılmayacak işçiler için kanun şu hükmü koymuştu:

Madde 25 - Hiç bir suretle istihsal veya satışa matuf olmamak kaydı ile:

a)Niteliği bakımından sürekli olmasında teknik zaruret bulunan

işlerde faaliyetin devamlılığını;

b)İşyerinin güvenliğinin, makine ve demirbaşlarının, gereçlerinin, hammadde, yarı mamul ve mamul maddelerinin bozulmamasını sağlayacak sayıda işçi, greve katılma veya lokavt dolayısıyle işten uzaklaştırılamaz.

Demek ki, greve katılmaları kanunla önlenen bu işçilerin görevi "istihsal veya satışa matuf olmayacaktır". Fakat işveren bu kanun hükmünü unutmuş, bunları çalıştırmaya zorlamıştır.

Ayrıca kanun şu hükmü de getirmiştir:

Madde 27 - .....

2. İşveren, kanunî bir grevin veya lokavtın süresi içinde, yukarıdaki bent gereğince hizmet akitlerinden doğan hak ve borçları askıda kalmış olan işçilerin yerine, hiç bir suretle, daimî veya geçici olarak başka işçi alamaz veya başkalarını çalıştıramaz.

Oysa işveren, hem greve katılması Bölge Müdürlüğünce önlenen 104 işçiyi, hem de işyerindeki memur ve hizmetlileri, grevci işçilerin yerine çalıştırmaktadır. Bu kanuna aykırı durum yüzünden fabrika istihsale devam edebilmektedir. Ve bir Vali "fabrikanın çalışması gerekir" mütalaasında bulunmak yetkisini taşıyamaz. Bu yetki sadece Bakanlar Kurulunundur ve kanun koyucusunundur. Kanun koyucusu Kimya İşkolunda grev yasağı koymamıştır. Bakanlar Kurulu, grev kararını ertelememiştir. O halde bir Vali "bu fabrikanın çalışması gerekir" diyemez ve üretime yarayacak hammaddeleri, kanuna aykırı olarak çalışır duruma gelen bir fabrikaya sokturmak için idarî emir veremez. Böyle bir kararı ancak İş Mahkemesi verebilir ve işveren bu yola gitmeyi uygun görmemiş, validen belge almayı tercih etmiştir.

Kanuna son derece saygılı olan sendikacılar, hammadde yüklü gemilerden boşaltma yapılmasını önlemek için direnirlerken denize düşmüşler ve boğulma pahasına haklarına sahip çıkmışlardır. Ne yazık ki, işçilerin denize düşmesi sırasında işverenin denize sutkostik döktüğü görülmüştür. Bu defa işçiler boğulmak değil, zehirlenme

tehlikesiyle karşılaşmışlardır. Olay işçi-işveren mücadelesinde tarafların anlayışını ortaya koymaktadır sanırız. Anayasa düşünce ve kanaat hürriyetini tanıdığı, hiç kimsenin düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağını (Anayasa Md. 20) belirttiği ve vatandaşların usulüne göre partilere girme ve çıkma hakkını koruduğu (Anayasa Md. 56) ve siyasî partileri ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar; demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurları saydığı halde işverenler bu grevi bir muhalefet partisinin eseri göstermeye yeltenmişlerdir. (4 Temmuz) Genel Müdür Hikmet Tuzcu'ya göre "Mehmet Ali Aybar ve Rıza Kuas grevin ilk gününde gelerek işçilere "gazanız mübarek olsun" demiştir. Bunun bir sebebi olsa gerektir." (5 Temmuz Son Havadis)

Bunun bir sebebi vardır elbet:

Türkiye İşçi Partisi, Anayasanın eksiksiz tastamam uygulanmasını istediği için toplu sözleşme yapma haklarını kullanan işçilerle bir masaya oturmayı reddeden işverenden anayasada yer alan haklarını isteyenlerin mücadelesi elbette takdirle karşılanır. T.İ.P. Genel Başkanı Aybar ve işçi genel sekreteri Kuas, grevcileri ziyaret etmişse bu onların en tabiî haklarıdır. Kaldı ki, grevci işçileri Adalet Partisi ile CHP ileri gelenleri de ziyaret etmişlerdir (2 Temmuz, Haber Gazetesi).

Hikmet Tuzcuya sormak gerekir:

Bu partilerin grevcileri ziyaretinin de bir sebebi olmak gerekmez mi?

Elbette bu partilerin de ziyaretlerinin bir sebebi vardır: İşçiye hoş görünüp oy toplamak.

Partiler arasındaki fark işte budur.

İşveren, bu art niyetli konuşmalara devam ederken işçiler haklarına sahip çıkmadaki güçlerinin yeni örneklerini vermişlerdir:

Fabrikaya 830 ton tuz getiren bir gemi boşaltılmak istenmiştir.

Polis ve jandarma birlikleri, boşaltmacıların etrafını almıştır, onları korumuştur.

Grevci işçiler denize atlayarak gemiye çıkmışlardır. Boşaltmaya engel olmaya çalışmışlardır.

Bir grevci Türk Bayrağına sarılarak boşaltmayı durdurmaya çalışmıştır.

Grevci işçinin bağrına bastığı bayrak, alınmıştır.

Bunu gören bir işçi kamyonun önüne atılmış, canını hak ve hürriyet uğruna hiçe saymıştır. Grevci işçi ezilmekten, çiğnenmekten güçlükle kurtarılmıştır. Ama derhal nezarete alınmıştır.

Vaziyet vahimleşince Emniyet Müdürü Cemal Alkan, kendiliğinden aracı olmuş, taraflar buna "evet" demiş ve tahliye durdurulmuştur. (5 temmuz).

Fakat işçilerin denize atlayarak boşaltmayı önlemeye çalışması üzerine işverenler yine denize, açılan sutkostik kanallarını açmışlardır. Bu yüzden işçilerden yananlar olmuştur. Bu yanmayı Emniyet Müdürü de görmüştür. (6 Temmuz Milliyet)

Kimya-İş, grevinde kararlıdır ve başarıya ulaşmak için ne mümkünse yapacaktır. Grev, İzmit'in bütün mahallelerinde günün konusu olmuştur. Herkes bilmektedir ki, işveren istediği bir sendika ile toplu sözleşme arzusundadır. Oysa kanun buna imkân vermemektedir. İşçilerin kendi arzularıyla girdikleri sendikada o işyerinin çoğunluğu toplanmışsa, sevse de sevmese de, beğense de beğenmese de işveren o sendika ile toplu sözleşme yapmaya mecburdur. Yapmaz ve kanuna uymazsa grev olacaktır ve işçiler grev haklarının sonuna kadar koruyucusu bulunmaktan bir an geri kalmayacaklardır. Kanunun, burada kanun dışı hareket edeni yola getirici müeyyideleri taşımaması en göze batan eksikliktir. İdarenin tutumu da ne yazık ki işçiden ve haktan yana olmamıştır. İşveren hâlâ "bir kısmı TİP. mensubu olan sendika yöneticileriyle, siyasî kanaat ve tutumlarını beğenmeyerek toplu sözleşme yapmak istemediğini mütemadiyen söylemektedir. (7 Temmuz Milliyet).

İşçiler de grevlerini başarıya ulaştırmak ve işvereni kanuna boyun eğer durumda görmek için cansiperane çalışmaktadırlar. Bunun

sonucu olarak da 25'i nezarete alındığı halde, alınmayanlar mücadeleye devam etmektedirler.

Yüzerek, ya da sandallara binerek iskeleye çıkan,, tuzların boşaltılmasına engel olan işçiler, ekmek paraları ve insanca yaşamaları için bu mücadeleyi yürütmektedirler. Bu uğurda tevkif edilenler şunlar olmuştur:

Enver Nacar, Sabri Kapıcıoğlu, Hamdi Özkan, Süleyman Soydan, Nazmi Arcan, Mehmet Nart, Emin Yeşil, Osman Yazıcı, İbrahim Ayyıldız, İsmail Yeşilbaş, Hasan Özer, İsmail Yüretürk, Mehmet Öztürk, Yılmaz Öztürk, Murat Yetim, Yusuf Aksoy, Zühtü Başaran, Alaattin Çelik, Ahmet Candan, Fahri Karaduman, Rıza Çokbilir, Nusret Yiğit, İzzet Kanbur, Hasan Elibol ve Mehmet Kimsesiz.

Olaylar bu şekilde gelişirken, Kimya-İş'in hukuk müşaviri olan Şinasi Yeldan'ın bu sanıkların savunmalarını üzerine alması da mümkün olmamış ve mahkeme, kendisinin de sanık olduğunu, Adliye Vekâletinden gelecek izne kadar duruşmaya giremeyeceğini kararara bağlamıştır. Yeldan sadece kendisini savunabilecektir. (7 Temmuz duruşması)

Grevci işçilere karşı yapılan baskılar kanunu hiçe sayacak çabalar grev gözcülerinin uyanık bulunmasını gerektirmiş ve bazı önemli mamul maddelerin özel otomobille işyerine getirilmesi ve götürülmesi ihtimali belirmiştir. Bunun üzerine grev gözcüleri. Fabrikanın tesisler Müdürü Faruk Akyol'un eşinin otomobilini aramak istemişlerdir. İşveren eşi bunu şahsına hakaret saymış ve işçileri tezyif edici sözler sarf edilmiştir. Zabıta, otomobili durduran işçileri önlemeye çalışmış ve aramayı haklı bulan işçilerin isteklerini yerine getirmeye çalışması zabıtaya mukavemet sayılmış ve polisçe düzenlenen tutanak yüzünden üç işçi tevkif edilmiştir.

Kimya-İş Sendikası, Hükümetten arabuluculuk istediği için, Başbakanlıktan Sendika yöneticilerine verilen telefon haberinde Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirci'nin Arabulucu seçmekle görevlendirildiği açıklanmıştır. Ancak işçiler, haklı davalarını daha geniş

ölçüde halka duyurmak için Sessiz Yürüyüş kararı almış ve bunun gerçekleşmesi için kanun yollarına başvurmuşlardır. (8 Temmuz)

Daha önce vahim hadislerin çıkması ihtimali düşünülerek bırakılan tuz boşaltması, işçilerin tevkiflerden ürktüğü sanılarak yeniden başlayınca grevci işçiler yeniden bu kanuna aykırı işlemi durdurmak için denize koşmuşlardır. 200 kadar jandarmanın boşaltmayı gerçekleştirmekle görevlendiği görülmüştür. İşçileri deniz yönüne çeken işveren, daha önce yaptığı tertiple ön kapının grevcilerden arındığını görür görmez malzeme yüklü bir kamyonun içeri girmesini sağlayıcı telefon konuşmasını yapmış ve hazır bekleyen kamyon içeri alınmıştır.

Kamyonun girişini önleyemeyen işçiler bu defa geminin boşaltılmasını önlemeye çalışmış ve kendilerine engel olanlarla mücadele etmişlerdir. Bu mücadele sırasında 14 işçi yaralanmıştır. Fakat tuz gemisinin de boşaltılması mümkün olmamıştır. Zabıta 9 grevciyi nezarete almıştır. Bunun yanı sıra işverenin hukuk müşaviri Hayrettin Sezgin, özel araba ile fabrikaya girmek isterken grevciler tarafından durdurulunca işçilere ağız dolusu küfür yağdırmış ve tabancasını çekerek girmesine engel olunan kükürt kamyonuna atlayarak kamyonun fabrikaya girmesini sağlamıştır.

Mücadelelerinin kanunî olduğuna inanan işçileri bu direnişlerinden caydırmak isteyen Emniyet Müdürünün görüşlerini tasvip etmeyen Kimya-İş müşavirlerinden Bahattin Kocamanoğiu da nezarete götürülmüştür.

Yaralı işçilerden Necdet Balkaya, Güner Barın, Ali Çalık, İsmail Karaağaç, Ertür Tuzun, Yusuf Yalın, Mehmet Yaman ve Turan Katıkçı taburcu edildikten sonra aileleriyle sarmaş dolaş olmuşlar ve ailelerinin kendilerini var güçleriyle desteklediklerini görmenin sevinci ile gözleri yaşarmıştır.

İşçiler mücadelelerini yürütürken Sendika Başkanı Nejat Akbay, işverenin vermesi gereken 25 günlük işçi ücretlerini almaya koyulmuştur. İşveren birikmiş işçi ücretlerini vermemekte direndiği için sendika, gerekirse işyerine haciz koydurma kararı almıştır. (9 Temmuz)

Çeşitli baskılara ve ağır muamelelere maruz kalan Koruma Tarım ilâçları Fabrikası işçileri grev haklarına ve Anayasa ilkelerine bağlılıklarını belirten mücadeleleri yüzünden çevrede büyük sempati toplamışlardır. Onun için 10 Temmuz günü 1500 işçi ve muhtelif sendikalar yöneticileri bir sessiz yürüyüş düzenlemişlerdir.

Bölgedeki 23 sendikadan sembolik olarak ayrılan 1500 işçi ve yönetici, Klor Alkalî Fabrikası İşçilerine yapılan baskıları sessiz yürüyüşle protesto etmişlerdir. Protesto yürüyüşünde işçilerin elindeki dövizlerden bir kısmında şunlar belirtilmiştir:

İstenmeyen Adam : Vali – Emniyet Müdürü – Bölge Çalışma Müdürü

Polis işverene değil, kanuna hizmet eder.

Kanunları çiğneyenler! 27 Mayısı Hatırlayın!

İşçi Dostu Basın'a Şükran..

Sosyal Adalet dedik, tekme yedik!

Sermaye diktatörlüğü istemiyoruz

Grevcilere Tabanca Çekenlere Lanet!

ve Grev hakkının nasıl çiğnendiğini anlatan en veciz döviz:

Grev: İşverenin Parası, Sendikanın Yarası.

Ve grevcileri destekleyen 1500 işçinin katıldığı yürüyüşte Atatürk'ün Anıtına konulan çelenge şunlar yazılmıştır:

Grevcilerden Ata'ya Selâm.

Otobüs Garajı önünden yürüyüşe geçen işçiler, ellerinde Atatürk'ün resimleri ile Halkevi önünden Demiryolu caddesine gitmiş, oradan Fethiye Caddesine geçtikten sonra Çocuk Parkı önünde dağılmışlardır.

Gerici basın bu sessiz yürüyüşü yine Türkiye İşçi Partisi ile bağlantılı göstermek istemiş ve daha önce yapılan hak arama mücadelesi yüzünden nezarete alman işçiler "TİP'li 14 grevci" diye gösterilmiştir.

Gerçekten de grevci işçilerden 14'ü tevkif edilmiştir. Tevkif edilenler şunlardır:

İsmail Karaç, Muttalip Erarslan, Rıza Çokbilir, Salim Çanengiz, Muhittin Yakut, Orhan Dura, İsmail Arslan, Yusuf Gür, Mustafa Karakoyun, Hasan Algın, İsmail Dalgıç, Selahattin Karayel, Ahmet İşbilir ve sendikanın ekonomi müşaviri Bahattin Kocamanoğlu. (10 Temmuz)

Grevcilerin tevkif edilmesi, büyük üzüntü yaratmış ve bazı sendikalar derhal yardım kampanyası açmışlardır. Bu sendikalar şunlardır:

Lâstik-İş, Maden-İş, Sellüloz-İş.

İki üç gün sükûnetle geçen grev, işverenin yine işyerine kamyon dolusu hammadde geçirmek istemesi ve polislerin de bu geçişi koruması grevcilerle zabıta kuvvetlerinin karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur. Kükürt dolu bir kamyonun işyerine girmesini önlemeye çalışan grevciler, karşılarında zabıta kuvvetlerini görmüş ve yapılan tartışmalar sille tokat birbirlerine girme şeklini almıştır. Kavgada grevcilerden sekiz işçi, zabıtadan da 4 polis memuru hafif surette yaralanmıştır. Emniyet Müdürü Cemal Alkan'ın da bulunduğu tartışma ve kavga sırasında Emniyet Müdürü işçilere tabanca çekmiş, grevciler de göğüslerini hedef alan tabancanın ateşlenmesini önlemek için emniyet müdürünün elini ısırmışlardır. Böylece yeni bir Zonguldak faciasının doğması işçiler tarafından önlenmiştir.

Ancak bu çatışma sonunda Emniyet Müdürü, daha sert tedbirlere başvurmuştur. İşyeri önündeki grev çadırını söktürmüş, çadırdaki masaları, işçilerin hazırladığı grev dövizlerini almış, işyerine vermiş ve işyerinde muhafazasını istemiştir. Bunu şu kararı izlemiştir:

Tuz boşalacak, benzol ve kükürt içeriye girecektir! (13 Temmuz)

Bu kararını uygulayabilmek için Emniyet Müdürü bazı grevcileri daha nezaret altına almıştır. Olayları telgrafla hükümet makamlarına protesto eden Kimya-İş Sendikası yöneticileri, grev alanına giren her işçinin nezarete atılması üzerine grev alanından çekilme kararı almış ve olayı Türk-İş'e bildirmiştir.

Türk-İş Birinci Bölge Temsilciliği, anlaşmazlığın çözümlenmesi için Türk-İş Grev Koordinasyon Heyetinin, olaya hükümetçe arabu-

lucu seçilen Sanayi Bakanı Ali Naili Erdem'le görüşmesine karar vermiştir. (14 Temmuz)

Böylece haklı bir grev mücadelesi yeni bir yöne çevrilmiştir.

Bu olayın açığa çıkardığı gerçekler şunlardır:

275 sayılı kanun grev hakkını ortadan kaldırıcı yardımcı unsurlarla doludur. Hiç değilse grev hakkını kesin olarak korumaktan yoksundur, güçsüz bir kanundur.

İdare amirleri grevcilerin haklı davranışları karşısında anlayışla hareket etmemekte ve grev olayları çıkıp ta işverenin çeşitli iddiaları başlayınca hep bu iddialara iltifat edilmekte bu yüzden de işçilerin karşısına devlet zabıta kuvvetleri çıkarılmaktadır. Aslında zabıtanın grev hakkını da, işverenin hakkını da (varsa) koruması gereklidir. 274 sayılı kanunun zayıf olarak belirttiği yasaklamaları çekinmeden işleyen işverenin bu kanuna aykırı davranışını tespit işlemi işlemezken, valiliğin yargıçlara ait bir yorum ve karar yetkisini kullanması olayların sert şekilde gelişmesine yol açmıştır.

ARÇELİK GREVİNİN ÖĞRETTİKLERİ

Grev hakkının yeniden elde edilmesinden sonra işçi sendikalarının yapmağa başladığı grevler arasında en dikkate değer safhalar gösterenlerden biri de hiç şüphesiz Arçelik Fabrikasındaki grevdir.

Sendika Başkanına bakılırsa yenilen, işçinin temel hakları ve Anayasa güvencesi altındaki hürriyetleridir. Gerçekten de, sendikanın greve karar veriş anı, grev yönetimi ve grev süresince işçiye gereken paraca yardımı yapamaması gibi kolay bağışlanmayacak hatalar olmuşsa da asıl mesele, grevin neden yenilgiyle sona ermesidir. Konuya biraz eğilince Arçelik grevinin yenilgiyle sonuçlanmasında kanunların uygulanışındaki aksaklıkların büyük etken olduğu hemen görülür kanısındayım.

Grev, sendika ile işveren adına sözleşme yapmaya yetkili işveren sendikasının toplu sözleşme metninde anlaşmaya varamamaları. Uz-

laştırma Kurulu kararını kabul etmemeleri yüzünden doğmuştur. İşveren, hazırladığı Toplu Sözleşme metnini Mayıs 1964 sonuna kadar imzalamadığı takdirde sendika ile sözleşme yapmayacağını bildirmiştir. Bu arada işçileri, sendika aleyhinde harekete geçirmek maksadı güdülerek bir genelge yayınlamış ve işçilere şunları bildirmiştir:

"Türkiye Maden-İş Sendikası 13 Mayıs 1964 tarihinde kendilerine tevdi edilen Toplu İş Sözleşmemizi en geç 30 Mayıs 1964 Cumartesi gününe kadar imzaladığı takdirde Sözleşmenin 57'nci maddesinde yazılı ücret zamları ile fazla mesai zamları 1 Ocak 1964 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir. İmzalamadığı takdirde bu zamlar yılbaşından itibaren yürürlüğe girmeyip diğer 51 işyerinde olduğu gibi, sözleşmenin imzası tarihinde yürürlüğe girecektir."

Burada görüldüğü gibi, işveren, kendi isteklerini dile getiren Sözleşmenin işçi Sendikasınca imzalanmasını istemiş, zamları verme tarihini de öne ve geriye almak suretiyle de, işçilerin kendi sendikalarını sözleşme imzalamaya zorlamalarını amaç bilmiştir. Fakat sendika, sendika prensipleriyle bağdaşmayacak ve kanunu ihlâl eder mahiyette gördüğü işveren isteklerini kabul etmemiş ve sendika ile işveren arasındaki fiilî bağlar kopmuştur.

Sıkıyönetim Komutanlığının grevleri uygulatmayan kararı, Sıkıyönetimin sona ermesiyle ortadan kalkınca, sendika daha önce aldığı ve ilgililere bildirdiği grev kararını 10 Ağustos 1964 günü saat 7.00'de uygulamıştır.

İşveren, grevin kanunsuzluğunu iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. İddiasına dayanak olarak da greve başlanacağı günün işverene bildirilmemesini göstermiştir. Oysa, bu iddia ile açılan başka davalarda verilen karar, sendikanın lehine sonuçlanmış ve usulsüz grev iddiasının yerinde görülmediği hükme bağlanmıştır. Nitekim Zeytinburnu C. Savcılığı 964/2310 sayılı kararında grevin yapılacağı gün ve saatin bildirilmesi iddiası şöyle çürütülmektedir:

"275 sayılı kanun grevin gün ve saatinin bildirilmesi hakkında hiç bir hüküm ve sarahat ihtiva etmemektedir. Sadece, ilgililere

müddeti içinde bildirilen greve başvurma kararının, bildirme tarihinden itibaren geçecek altı iş gününden sonraki her hangi bir tarihte yürürlüğe konabileceğini belirtmektedir. Yani, kanunun bu ifadesinde bildirme tarihinden itibaren geçecek altı iş gününden hemen Sonra ve derhal grev kararının yürürlüğe konması mecburiyetini kapsayan bir maksat ve mana bulmaya imkân görülmemektedir. Bu itibarla greve başvurulacak olan gün ve saatin bildiride belirtilmesi işçi sendikasının ihtiyarına terkedilmiş bir keyfiyet olarak tezahür etmektedir..."

Böylece, işverene grev tarihinin önceden bildirilmesi gerektiği kanısına kapılan işverenin, Arçelik grevini "kanunsuz grev" saması haksız bir iddia mahiyetindedir.

Oysa, Arçelik, kanunsuz saydığı grev olayı üzerine, mahkemece iddiasını doğrulayan bir karar almadan 275 sayılı kanuna aykırı olarak grevci işçiler yerine hemen işçi almaya başlamıştır. Sonra da "usulsüz ve kanunsuz bir şekilde grevin tatbiki suretiyle 200'den fazla işçinin fabrikadan uzaklaştırılması fabrika istihsalinin azalmasına büyük bir sebep teşkil etmiştir. Binaenaleyh işbu ihtarnamenin tebliği tarihinden itibaren nihayet 48 saat zarfında greve son verilmediği takdirde bu yüzden Şirketimizin maruz kalacağı zarar ve ziyanı muhatap sendikadan talep edeceğimiz gibi ayrıca maddî ve manevî tazminat talebinde bulunacağımızı da muhataba ihbar ederiz." diyerek Noter aracılığıyla ihtarname çekmiştir. Dava açmıştır:

Sendikanın yenilgisine yol açan işler, 20 Ağustostan sonra başlamıştır.

İşyerine kanuna aykırı olarak yeni işçi alınmasının ve grevci işçilerin bıraktığı makine ve tezgâhların başka işçiler tarafından kullanılması sendikaca önlenmek istenmiştir. Sendika, 275 sayılı kanunun 27. Maddesinin 2. fıkrasındaki grev ve lokavt süresi içinde işyerine yeni işçi alınamayacağı hükmüne güvenmektedir.

Fakat, yeni işçi alınmasını ve grevcilerin yerlerine başkalarını çalıştırmasını tespit ettirmek isteyen sendika, bu isteğinde muvaffak

olmuş, hâkim, işyerinde durumu tespit etmiştir. İşveren vekilinin beyanı -tutanağa göre- şöyle olmuştur

"Grev kanunî de olsa, kanunsuz da olsa yeni işçi almak hakkına sahibiz. Yeni işçi aldık... peyderpey de almaktayız."

Sendika, bu durumu tespit ettirdikten sonra Cumhuriyet Savcılığına başvurmuş ve şunu istemiştir:

"Grevci işçilerin tezgâhlarının kullanılması suretiyle işlenmekte olan suç devam etmektedir. Grev yapan işçilerin tezgâhlarının mühürlenmemiş olması bu suçun devamını intaç etmektedir. Bu sebeple grev yapan sendikamız üyelerinin ve çalıştıkları tezgâhlardan önemli olanlara ait liste dilekçemize eklidir. Bu suçun devamının önlenmesi ancak grevci işçilerin tezgâhlarının mühürlenmesi ile mümkün bulunmaktadır." (16.9.1964)

Bu yolda bir müracaat daha yapılmış, ayrıca Bölge Çalışma Müdürlüğü de sendikayı haklı bularak Arçelik aleyhine Savcılığa yazı göndermiş, fakat bu şikâyetlerden hiç bir olumlu sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine sendika Adalet Bakanlığına başvurarak:

"Suçun meşhut ve devam etmekte olması sebebiyle önlenmesi ve dava açılmasının İstanbul Savcılığına emredilmesini" istemiş, ayrıca Savcılığın bir tutumunu da şikâyet yollu bildirmiştir. Bu şikâyet telgrafında şöyle denilmektedir:

"Arçelik işvereninin grevi baltalamak maksadıyle kanunsuz grev iddiasını İstanbul Savcılığı haksız bir şekilde grevci işçileri polis karakollarına celbettirerek işverenin gayesine uygun olarak yürütmektedir. Kanunsuz grev iddiasının sözleşme evrak ve zabıtlarından tahkiki mümkünken bunun aksine işçilerin polisçe celbi Anayasadaki temel hakları ihlâl eder mahiyettedir. Bunun önlenmesini dileriz."

Bu dilek 275 sayılı kanunun 27. maddesinin 2. bendindeki amir hükmün işlemesi bakımından önemlidir. Sendika niçin tedbir isteğinde bulunmuştur? Çünkü, söz konusu kanun maddesine göre:

1- Grev yapan işçilerin yerine hiç bir suretle daimî veya geçici olarak başka işçi alınamaz.

2- Grev yapan işçilerin işlerinde "başkalarını çalıştıramaz."

Sendika, bunun aksini yapan Arçelik işvereninin bu kanuna aykırı fiilinin tespitini istemekte ve sonra da tedbir olarak makine ve tezgâhların kapatılmasını gerekli görmektedir.

Sendikanın ihtiyatî tedbir alınması yolundaki istekleri aralıksız ve ayrı ayrı mahkemelere yapılmıştır. Hâkim Hasan Karaok'un 15.9.1964 günlü kararını dikkatle okumak gerekir:

"...Arçelik müessesesi gibi Türkiye ihtiyaçlarına cevap veren bir müessesenin ihtiyatî tedbir olarak lalettayin makinelerinin mühürlenmesine ve alınan işçilerin mağduriyetlerine mucib olacak şekilde işten men edilmesine, hak ve nasafet kaideleri ve kanun hükümleri müsait görülmediğinden talep sahipleri bu hususları tespit ettikten ve tespit ettikleri hususların greve iştirak eden işçilerin yerine alınmış ve yerlerine çalıştırılmış olduklarını da beyan ederek yeniden ihtiyatî tedbir talebinde bulunmakta muhtar olmak üzere ihtiyatî tedbir talebinin REDDİ'ne... karar verildi."

Hâkimin grev yapan işçilerin grev yapmadan önce çalışmakta oldukları makinaların mühürlenmesi isteğine verdiği bu cevap kanaatimizce Anayasanın temel hak ve hürriyet ölçülerine aykırı düşmektedir.

Halbuki Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 103. maddesi açıktır:

"101 ve 102'nci maddelerde gösterilen hallerden başka tehirinde tehlike olan veya mühim bir zarar olacağı anlaşılan hallerde tehlike veya zararı defi için hâkim icap eden ihtiyatî tedbirlerin icrasına karar verebilir."

Sendikanın tedbir olarak makine ve tezgâhların mühürlenmesini istemesi, bu çalışmanın devamı halinde grev hakkının tehlikeye düşeceği düşüncesidir. Kaldı ki, yeni işçilerin çalıştırılması ve grevcilerin makine ve tezgâhlarının kullandırılması sendikaya toplu sözleşme yapamamak yüzünden bir çok zararlar da vermektedir ve vermiştir.

Sendika, bu defa da daha önce hâkimce gerekli görülen işleri de yaparak yeniden mahkemeye baş vurmuş ve tedbir olarak makinelerin mühürlenmesini istemiştir. Bu defa da Hâkim İrfan Beydeş istenen tespit ve tedbir kararına karşı şu görüşü ileri sürmüş ve bu yolda karar vermiştir:

"...Taleplerin mezkûr mahkemece de reddedildiği görülmüş, daha evvel aynı şekilde iki defa vuku bulan talebin reddinden sonra yeni bir karar ittihazı usule uygun görülmemiş olmakla beraber talep edildiği şekilde bir tedbirin ittihazına da usulî hükümlerin müsait olmadığı kanaat hasıl olmuştur.

Zira bir işverenin grev kararından sonra işyerine yeni işçi alması kanunî bir grevin gereği gibi tatbikini ve yürümesini engelleyecek yollara tevessül edilmesini kanun cezaî müeyyideler altında bulundurmuştur.

Bu haller bir suç teşkil edince bunun devamına, tekerrürüne, mani tedbirler almak idarenin ve zabıtanın vazifesi içine giren bu halden sendika veya maddeten ve manen zarar görmüşlerse onların da şartları tahakkuk ettiği takdirde tazminat davası ikamesine hakları olabilir. Ancak bütün bu haklara ulaşmak için, istenilen şekilde makinelerin mühürlenmesi gibi tedbirlerin alınmasına hukuken imkân görülmediğinden bu talebin de reddine... karar verildi." (22.9.1964)

Halbuki, Ankara'da ERKUNT Sanayii A.Ş. işyerinde de Arçelik'e benzer şekilde kanuna aykırı olarak yeni işçi alınmış ve eski işçilerden bazıları, grevci işçilerin çalışmış oldukları tezgâh ve makinelerde çalıştırılmaya başlanmış, Maden-İş Sendikası mahkemeden bu kanuna aykırı işlemin durdurulması için tedbir kararı istemiş ve hâkim Cemalettin Ulusoy, grevci işçiler yerine başkalarının alınması ve grevcilerin boş bıraktıkları tezgâhlan kullanmalarını önlemek amacıyla makineleri mühürleme kararı vermiş, buna yapılan itiraz üzerine de şunları belirtmişti:

"Yapılan murafaa ve inceleme sonunda: İşçilerin çalışma sahaları, bulunduğu bildirilmiş ve çalıştıkları yerler gösterilmek suretiyle,

istihsate matuf hareketin önlenmesi istenmiştir. Ve savcılıkça yapılan tespitte, belirtildiği gibi, grev yapan işçilerin yerinde bazı nam altında bazı kimselerin çalıştırıldığı ve greve iştirak etmeyen ve esasen etmesine de imkân olmayan aşçı, şoför, aşçı yamağı gibi kimselerin de işyerinde çalıştırılmak suretiyle işin istihsale matuf taraflarının yürütüldüğü anlaşılmış bulunmaktadır. Kanunun 25. Maddesinde hiç bir suretle istihsale veya satışa matuf olmamak kaydıyla tabirini kullanmak kaydıyla greve ve lokavta maksat olan neticenin bir an evvel istihsali öngörmüş durumdadır.

Muterizler her ne kadar işbölümü olmadığını beyan etmişlerse de arasında büyük bir tesiste işbölümü ve her işçinin her işte değil, muayyen işlerde çalıştırılması teknik istihsal bakımından kolaylık temin ettiği aşikâr iken her işçinin her işte çalıştırıldığını iddia ve müdafaası tekrar istihsale matuf satışa matuf hareketlere devam olunması yerinde görülmediğinden bu sebeple de alınan tedbir kanun, esas ve maksadına uygun bulunduğundan itirazın reddiyle müddetince tedbirin devamına katî olarak karar verildi." (15.9.1964)

Kanunun bir işyeri için tedbire ihtiyaç gösterecek nitelikte, fakat Arçelik için uygulanmayacak bir anlam taşıması çelişisi işçileri herhalde vicdanen huzursuz bırakacak niteliktedir. Bu kanunu anlama ve tedbir kararı alma ve almama şeklinde Arçelik işvereni lehinde sonuç veren bir anlayışın varlığı, grevi etkisiz bırakıcı unsurların başında gelmiştir.

Acaba, hâkimlerin görüşüne uyularak Savcılığa baş vurma yoluna gidilseydi ve ceza davası açılması istenseydi durum değişecek miydi?

Sendika, savcılık yoluyla da hakkını aramaya önem vermiştir. Savcılık, şikâyetleri acil istek olarak görmemiş ve işin önemine göre seri takip yolunu seçmemiştir. Kaldı ki sendika savcılığa iki defa şikâyette bulunmuş, bir defa da Bölge Çalışma Müdürlüğü amme davası açılması için savcılığa Arçelik'i şikâyet etmiştir. Bunun sonucu olarak Savcılığın şikâyet konusunu tespiti gerekirdi. Savcılık bu

yola gitmemiştir. Buna karşılık, sendika aleyhine "kanunsuz grev" iddiası ile dava açılmasının istendiğini ileri sürerek bu istekle sendikanın tespit ve ceza davası açma isteğini birleştirmiş ve iki isteği bir arada yürütme yolunu seçmiştir. Bu suretle grev yapan işçilerin yerine yeni işçi alınamayacağı, yeni işçi almasa bile mevcut işçilerin grev yapanların işine verilmeyecekleri gibi grevin çok önemli unsurlarına önem verilmemiştir. Savcılığın tutumu, grevin yenilgiyle bitmesini çok, pek çok kolaylaştırmıştır.

Yeni işçileri işyerine aldırmak istememek gibi "ihkak'ı hak" sayılabilecek teşebbüslerin olabilmesi ihtimali üzerine durum Sendikaca Emniyet Müdürlüğüne bildirilmiş ve 275 sayılı kanuna uygun olarak yeni işçilerin işe bırakılmamasını bir de bu yoldan sağlama amacı gütmüştür. Emniyetin anlayışı şu olmuştur:

"Grevden sonra hangi sebeplerle müesseseye işçi alındığına dair yapılan incelemede;

1- İş Kanunu'nun 16. maddesinin II'nci bendinin Ç fıkrası dolayısıyla 21 kişinin (suç işlemesi sebebiyle) iş akdi feshedilerek,
2- Aynı kanunun aynı bendi ve E fıkrası gereğince toplu izinden dönmeyen 41 kişinin,
3- Grevci çalışanlardan 22 kişinin rızaen akitleri feshedilerek,
4- Süresi belli sürekli iş akdi dolan 13 kişinin akdi yenilenmeyerek,
5- Habersiz ve haberli yabancı memlekete giden, asker olan ve başka işe geçen 7 kişinin akitleri fedhedilerek,

ceman işçi kadrosunda 104 münhal bulunduğundan buna mukabil inceleme tarihinde müesseseye 41 kişinin alınmış olduğu anlaşılmıştır... grev haklarının istimali sırasında meydana gelecek bir takım ihtilâfların hal mercileri yine kanunlarla tayin edilmiş bulunduğuna göre ihtilâf konularının alâkalı makamlara intikal ettirilmesi icab eder. (İst. Em. Md. Şb. I.D.4) 17142)"

Görüldüğü gibi:

Arçelik işvereni, kendi beyanı ile de yeni işçi alacağını ve almaya devam edeceğini bildirmiştir. Bu durum tespit edilmiştir. Fakat 275 sayılı kanunun 27. maddesinin 2. bendine aykırı olarak yapılan fiilin önlenmesi yoluna gidilmesi için sendikanın başvurduğu bütün hukukî yollar tıkanmış ve her mahkeme veya her makam isteneni yapmanın başkasına ait olduğunu bildirerek adaletin tecellisine aykırı bir durum yaratmışlardır.

İşçiler teker teker tespit ve tedbir istemekte, hâkim, işçilerin muhatap olamayacağını bildirmektedir.

Sendika tespit ve tedbir istemekte, hâkim, hangi makine ve tezgâhların önceden tesbiti zorunluğunu ileri sürerek makine ve tezgâhları mühürletmemektedir.

Mahkemeler, görüldüğü gibi, önce tespit yapılmadığı için tedbir kararı verilemeyeceği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Sendika bunun üzerine iki maddeli bir dilekçe vermiş ve önce durumun tespitini istemiş, sonra da tedbir kararı alınması dileğinde bulunmuştur.

Tezgâhlar ve yeni işçiler tespit edilerek liste eklemek suretiyle suçun işlenmesinin önlenmesi yolundaki isteği yeniden dile getiren sendikaya bu defa "daha önce red kararı verildiği" ileri sürülerek önceki kararı teyid eden bir karara varıldığı bildirilmiştir.

Hâkimlerin kanunu yorumu, emniyetin kanunu yorumu, savcılığın kanunu yorumu birbirleriyle birleşince ortaya çıkan sonuç şu olmaktadır:

a) Grev yapan işçilerin yerine yeni işçi alınmayacağı,

b) Mevcut işçilerin grevcilerin yerine verilmeyeceği, şeklinde kanunda yer alan bir ilke, ne yazık ki işlememekte ve grevin asıl amacı olan işi önemli ölçüde aksatmak,iş yerinde faaliyeti durdurmak işverene ekonomik baskı yapmak yolu tıkanmaktadır.

Bu sonuç, işçilerin kanun maddelerine olan güvenlerini ciddî ölçüde sarsacak bir değer taşımaktadır. Asıl önemli olan nokta da budur.

SIKIYÖNETİM VARKEN BİR GREV OLAYI

Türkiye Maden-İş Sendikası, üyelerinin çoğunlukta bulunduğu işyerlerinde çalışma barışını kurmak ve işçilerin ekonomik, sosyal haklarını korumak ve kendilerine yeni menfaatler sağlamak için Toplu İş Sözleşmesi yapma çalışmalarına başladı. Adapazarı'nda kurulu Ziraî Donatım Kurumu Aletler ve Makineleri Fabrikaları Müessesesinde çalışan işçiler için de toplu sözleşme çağrısında bulundu. İşveren, Türkiye Madenî Eşya Sanayicileri Sendikası (Kısaca MESS) na üye olduğunu ve kendi adına toplu sözleşme müzakerelerine MESS'in yetkili olduğunu bildirdi.

Türkiye Maden-İş Sendikası da, bu bildiriye dayanarak MESS'le yaptığı müzakerelerde karşısında Adapazarı Ziraî Donatım Müessesesinin de bulunduğunu göz önünde tuttu. 1963 yılının sonunda Türkiye Maden-İş Sendikası ile MESS arasında uyuşmazlık çı tı. Uzlaştırma Kurulu teşkil edildi. Uzlaştırma Kurulu ittifakla kar ra vararak örnek bir toplu iş sözleşmesi metnini taraflara teklif etti. MESS, Uzlaştırma Kurulu kararını kabul etmedi.

Bu kabul etmeyişten sonra işçi sendikasının grev hakkı kanunîleşti.

Türkiye Maden-İş Sendikası, üstelik lokavt kararı da alan Ziraî Donatım Kurumuna bağlı Adapazarı Müessesesinde grev ilânına mecbur kaldı. Çünkü müessese, MESS'e üye olduğu için, toplu sözleşme imzalamak istemiyordu. Oysa Toplu İş Sözleşmesiyle işçilere yeni haklar ve menfaatler sağlanmalıydı. Kanun buna yol açmıştı. Ziraî Donatım Kurumu, bu yolda çalışmıyor, işçi hakları karşısında direniyordu. Bu direnmeyi ancak grev hakkını kullanarak yenmek mümkündü.

Ancak İstanbul'da Sıkıyönetim ilân edilmiş ve bu yönetim uzatılmıştı. Komutanlık, grevlerin ve lokavtların uygulanmasını kendisinden izin alınması şartına bağlamıştı. Maden-İş Sendikasının, İstanbul'da greve karar verdiği işyerlerinde bu kararını uygulama izni

isteğine Sıkıyönetim Komutanlığı "hayır" cevabı vermiş ve yazısında şunu da belirtmişti:

"Komutanlık yalnız Maden-İş'in grev kararlarına değil, adları listede yazılı işverenlerin lokavt kararlarına da izin vermemiştir."

Bu listede Adapazarı Ziraî Donatım Kurumu Fabrikasının da adı bulunmaktaydı. Onun için Türkiye Maden-İş Sendikası, sıkıyönetim bölgesi dışında kalan Adapazarı'nda grev yapılıp yapılmayacağını Komutanlıktan bir kere daha sormak zorunluğunu duydu. Komutanlık, Adapazarı'ndaki grev veya lokavta karışmayacağını açıklayan bir yazıyı Türkiye Maden-İş Sendikasına bildirdi.

Bunun üzerine, Türkiye Maden-İş Sendikası grev kararını uygulamaya koydu.

Böylece Türkiye Maden-İş Sendikası, Toplu Sözleşme imzalamaktan kaçan ve Uzlaştırma Kurulu Kararına uymayan Adapazarı Ziraî Donatım Kurumu Fabrikasında greve geçti. Sendika Genel Başkanı Kemal Türkler bir bildiri yayınlayarak işçileri greve başlamaya davet etti. İşçiler de bu davete 11 Haziran 1964 günü saat 16.20'de işlerini topluca bıraktılar.

Bu greve başlamadan çok önce, Türkiye Maden-İş Sendikası grev kararını verdiği ve bunu işverene de duyurduğu için işçilerin topluca işi bırakmalarının elbette mümkün olduğunu biliyordu. Çünkü, Uzlaştırma Kurulu Kararına işveren sendikası uymayınca 275 sayılı kanuna göre grev hakkı kendiliğinden doğmuştu. Bunun üzerine de Türkiye Maden-İş Sendikası 8 Mayıs 1964 günü MESS'e bağlı bütün işlerlerinde grev kararı vermişti.

İşveren Türkiye Ziraî Donatım Kurumu Ziraat Aletleri ve Makineleri Adapazarı Fabrikaları Müessesesi Müdürlüğü, sendikanın grev kararının uygulamasına geçilmesinden 4 gün sonra 15 Haziran 1964 günü Sakarya İş Mahkemesi Hâkimliğine başvurarak "tedbir istedi".

İşverenin gerekçesinde şunlar belirtiliyordu :

"a) 275 sayılı kanunun 23. Maddesi 1'inci bendine göre "Bildiri

tarihinden başlayarak 6 iş günü geçmedikçe grev kararı yürürlüğe giremez." Maden-İş Sendikası 7'nci işgünü grevi uygulamaya başlamış ve ileride hangi tarihte grev yapacağını da bildirmemiştir. Kanunumuz sürpriz grevine mani olmak için böyle bir hüküm koyduğundan işçi sendikasının buna riayet etmemesi, yapılmış olan grevin kanun dışı olması sonucunu doğurmuştur.

b) Bu kanunsuz grevin yapılması sonucu gerek işveren, gerekse işçilerin telâfisi imkânsız zararlara duçar olacağı tabiidir. Grev uygulama gününün işverene bildirilmesi işverenin işyerinde gerekli tedbirleri alamamasına sebep olmuştur. Bu ise kanunun istemediği bir sonuçtur.

Bu güne kadar yapılan grevlerde grevin uygulama tarihi daima işverene bildirilmiş bulunmaktadır. Nitekim ATAŞ ve GAMGAM grevlerinde grevin başlayacağı gün ve saat işverene bildirilerek grevin kanunî olması sağlanmıştır. Son yapılan grevlerden en önemlileri olan İş Bankası grevinde de yukarıdaki görüşümüzü teyid eder şekilde grevin 6 Mayısta uygulanmaya başlayacağı, keza Basın İşçileri Sendikasının ilân ettiği grevde de 2 Haziranda grevin başlayacağı işverenlere bildirilmiştir."

İşveren bu gerekçeye dayanarak "duruşma icrasıyle kanun dışı grevin durdurulmasına karar verilmesini saygı ile arz ve talep" etmiştir.

Bu müracaat üzerine Adapazarı Asliye Mahkemeleri İş Hakimliği (Hâkim 773.9) grevin durdurulması istendiği için Türkiye Maden- İş Sendikasını 17 Haziran 1964 günü Adapazarı'na davet etti ve "gelmeseniz bile gerekli kararın verileceğini" yazısına ekledi. Sendika, Hukuk Müşavirlerinden avukat Akgün Ersoy'u sendikayı temsilen Adapazarı Mahkemesine gönderdi.

Mahkemede sendikanın görüşü şu oldu:

İş Mahkemesi 275 sayılı kanunun 19. maddesinin ikinci bendine göre, toplu iş sözleşmesi imzalandıktan sonra, işverenin bir davranışını ileri sürerek grev kararı veren sendikanın bu kararına karşı "tedbir kararı" alabilir.

Bu konuda böyle bir hal yoktur. Yani toplu sözleşme imzalanmamıştır.

275 sayılı kanunun 15. maddesindeki uzlaştırma saf-hasındayız. Kanunun 19. Maddenin 1. fıkrasındaki durum mevcuttur: yani uzlaştırma kurulunca düzenlenen tutanağı aldıktan sonra grev kararı verilmiştir. Bu bakımdan İş Mahkemesinin bu konuda vazifesi yoktur.

Hâkim, bu görüşe uymadı. Vazifem içindedir diyerek konu hakkında karar verebileceğini bildirdi.

Bunun üzerine konunun incelenmesine geçildi. İşveren vekili, mahkemenin grevi durdurmasını istiyordu. Sebep olarak da, greve başlama tarihinin 6. günün ertesi günü olacağını, sendikanın bu süreyi aştığını ileri sürüyordu.

Sendika diyordu ki:

Uzlaştırma Kurulu, varılan kararı tarafların kabul etmediğini bildiren tutanağı yaptıktan başlayarak 6 işgünü içinde grev kararını bildirme zorunluğunu yükler. Biz de sözleşmede taraf olana bunu bildirdik. Çünkü 275 sayılı kanunun 23. Maddesi bunu emreder. Bu maddeye göre bize yükletilen grev kararını bildirme külfetini biz yerine getirdik. Kanun, bildiri yapılmadıkça grev yapılamaz der. Biz bildiri yaptık. Bu bakımdan grevimiz kanuna uygundur. Kanun, grevin başlayacağı günün ve saatinin bildirilmesi mecburiyetini işçi sendikasına yüklememiştir. Kanunî mecburiyet, grev kararının, yalnız bu kararın bildirilmesi şeklindedir.

İşveren, dava dilekçesinde Maden -İş sendikasının hangi kanunun hangi maddesini ihlâl ettiğini yazamamıştır.

Bu görüşlere rağmen Hâkim Rıfkı Dervişoğlu 17/6/1964 günü kararını verdi.

Bu karardan sonra Temyiz Mahkemesi 9. Hukuk Dairesi Başkanlığına başvurmaya mecbur kalındı. Çünkü, Hâkimin kararı Anayasaya aykırıydı. Toplu İş Sözleşmesi, Grev Lokavt Kanununa aykırıydı. Hukuk usulü muhakemeleri kanununa aykırıydı. İş Mahkemesinin Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanuna aykırıydı. Özet olarak

denebilir ki bütün hukuk ilkelerine, uygulamaya ve hukuk nazariyelerine aykırı bir tutum vardı.

Temyiz dilekçesinde şunlar belirtildi:

1- Hâkimin grev durdurma kararı vermek hususunda kendini görevli sayması Anayasa önünde icra organının fonksiyonunun gaspıdır. 275 sayılı kanuna göre sendikanın grev yapma yetkisi 3 halde vardır:

a) İşveren toplu sözleşme davetine gelmezse.

b) Sözleşme imzalamazsa.

c) İmzalanmış bir sözleşmeyi işveren ihlâl ederse.

Sendikanın grev sebebi, sözleşme imzalamaması halidir.

275 sayılı kanun a ve b hallerinde kaza organlarına hiç bir şekilde grev durdurma yetkisi vermemiştir.

Bu bakımdan Mahkeme kanunun kendisine tanımadığı bir yetkiyi kullanarak Anayasanın 4., II., 46. maddelerine aykırı karar almıştır.

2- Mahkeme kararında, grev yapan sendikaya 275 sayılı kanunun ayrıca grevin başlama tarihinin bildirilmesi hükmünü koymadığını beyanla bunun hakkaniyet iktizası olduğunu beyan etmektedir. Burada mahkeme fahiş bir hata yapmaktadır. Kanun, işverenin tertip ve tedbirlerini alabilmesini sağlamak için grevin fiilî uygulamasının bildiri tarihinden itibaren 6 gün geçmeden yapılamayacağını koymuştur. Emniyet ve teknik bakımdan zarara uğramaması için de greve katılmayacak işçileri tespit hakkını getirmiştir. İşyerinde greve katılmayacak işçiler greve katılmamış ve kanunun öngördüğü tedbir alınmıştır. Bu bakımdan istek de, karar da yersizdir.

3- Kanunî olan grevden maksat işvereni zarara uğratmak ve bu yoldan toplu sözleşme imzalatmaktır. Bu bakımdan eğer işveren zarara uğramayacaksa, işçi sendikası, işvereni grev sonucunda Toplu sözleşme teklifinde istediği işçi haklan ile ölçülemeyecek derecede zarar vermeyecekse, işverenin toplu sözleşme imzalamada menfaati yoktur. Böylece Anayasanın 47/1 maddesinde kabul edilen toplu sözleşme yapma imkânının gerçekleşmesi mümkün olamaz.

4- Mahkeme, işverenden zarar ve tehlike mevzuundaki delillerini istememiştir. Bu bakımdan da sendika, bu deliller karşısındaki itirazlarını belirlememiş ve gerekçe çürütülememiştir. İstihsal faaliyetinin durması sonucundan gelen zarar ise esasen Anayasanın ve 275 sayılı kanunun kabul ettiği zararlardır.

5- Mahkeme, kararın tebliğinde de kanuna aykırı davranmıştır. Hukuk Mahkemelerinin kararları Savcılık eliyle tebliğ edilmez.

6- Ortada bir hak anlaşmazlığı olmadığından mahkemenin verdiği tedbir kararının neye dayandığı belli değildir.

Temyiz Mahkemesine 22 Haziran 1964 günü yapılan müracaattan sonra doğrudan doğruya Mahkemeye de baş vuruldu ve tedbirin kaldırılması istendi.

Bu müracaat üzerine konu yepyeni bir safhaya girdi. Hâkim, önceki kararının hatalı olduğunu anladı. Nitekim, müracâat üzerine murafaa yapma gereğini duydu ve 26 Haziran 1964'de konuyu yeniden, fakat bu defa kanun maddelerine dayanarak izah etti, sonuca vardı.

Yargıtay Dokuzuncu Hukuk Dairesi de konuyu incelemiş ve çok önemli bir görüşü, hukuk kurallarının ve kanun maddelerinin ışığı ve mantığı içinde ortaya çıkarmıştır.

Sonuç

Böylece, 275 sayılı kanunun grev ve grevi durdurma isteğiyle ilgili hükümleri daha açık hale geldi ve işverenin mahkemeden hangi hallerde grevi durdurma isteğinde bulunamayacağı bir kere daha anlaşıldı. Adapazarı Ziraî Donatım Kurumunda Türkiye Maden-İş Sendikasının ilân ettiği ve uygulattığı grevin kanunî grev olduğu Yargıtay ilâmı ile kesinleşti.

Sonuç

Buraya kadar işçi sınıfının en etkili mücadele araçlarından grev hakkının elde ediliş sürecini ve bu hakkın elde edilişinden sonraki durumu göstermeye çalıştık. Grev hakkının yasalaşmasından sonraki uygulamalardan detaylarıyla ele aldığımız bu ilk örnekler uygulamanın işçilere karşı olabildiğini göstermiştir.

Ele aldığımız ve ondan sonraki nice grevlerde yasadaki boşlukların işçiler aleyhine kullanılabildiğini gösteren bu örnekler, giderek Yargıtay kararlarının grev hakkıyla ilgili sınırlayıcı hükümleri, hatta sendika seçme özgürlüğüne büyük katkısı olan referandum hakkındaki karar, grev hakkının yeni bir düzenlemeye ihtiyaç gösterdiğini kanıtlamaktadır.

Grev hakkı tıpkı Fransa, İngiltere ve İtalya gibi ülkelerde olduğu gibi hem işkolunda, hem işyerinde ve genel grev olarak ülke çapında sınırsızlaştırılmalıdır.

Ayrıca grevin başlaması için konulan formalitelerle, grev hakkını sadece toplu sözleşme görüşmelerine gelmeme ya da anlaşmaya varılamaması hallerine inhisar eden kısıtlayıcı hüküm değiştirilmeli ve hak grevi için mahkemelerin vereceği hükümlere gerek duyulmamalıdır.

Grev hakkı, en geniş anlamda formalitelerden kurtarıldığı an, sömürü düzenine karşı anayasal ilkelerin hayata geçirilmesi için yararlı bir tepki olabilir.

Yazar, gazeteci, Türkiye İşçi Partisi (TİP) Genel Sekreteri, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Genel Sekreteri Kemal Sülker, Aralık 1985'te hayata gözlerini yumdu. Sendikal mücadele tarihimizin seçkin bir ismi olan Kemal Sülker'in, işçi hareketi tarihi bilgilerini biriktiren önemli çalışmaları vardır.

Kemal Sülker'in işçi hareketi tarihine ilişkin kitaplarını TÜSTAV Yayınları yeniden basıyor.

"Türkiye'de Grev Hakkı ve Grevler" kitabı uzun süre önce tükenmişti. Bu kitabımızı yine uzun süre önce tükenen *Türkiye Sendikacılık Tarihi* kitabı izleyecek.

Genç kuşakların, işçilerin, sendikacıların bu kitaptan yararlanacaklarını umuyoruz.

TÜSTAV
Türkiye
Sosyal Tarih
Araştırma Vakfı

ISBN 975-8683-25-X
9 789758 683253